TABAKSPIJPENNIJVERHEID IN GORINCHEM

J. van der Meulen, J.P. Brinkerink en P. von Hout

TABAKSPIJPENNIJVERHEID IN GORINCHEM

CIP-GEGEVENS KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK, DEN HAAG

Meulen, J. van der

Tabakspijpennijverheid in Gorinchem: een inventarisatie van
de pijpenmakers en hun produkten gedurende een periode van
200 jaar / J. van der Meulen, J.P. Brinkerink en P. von Hout;
[ill.:J.P. Brinkerink]. -Leiden : Pijpelogische Kring Nederland. -Ill
Met index, lit. opg.
ISBN 90-801138-1-6
Trefw.: tabakspijpen ; Gorinchem ; geschiedenis.

Pijpelogische Kring Nederland
Correspondentieadres: Utrechtse Jaagpad 115, 2314 AT Leiden
Druk: Elve, Leiden
Illustraties: J.P. Brinkerink
Lay-out: J. van der Meulen

© 1992, Pijpelogische Kring Nederland

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotocopie, microfilm of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

TABAKSPIJPENNIJVERHEID

IN

GORINCHEM

Een inventarisatie van de pijpenmakers en hun produkten gedurende een periode van 200 jaar

J. van der Meulen, J.P. Brinkerink en P. von Hout

Uitgegeven door de Pijpelogische Kring Nederland
Leiden 1992

Omslagontwerp: J.P. Brinkerink
Foto Dalemstraat (Gemeentelijk Archief Gorinchem)

INHOUDSOPGAVE

Voorwoord 7

J. van der Meulen
1. Opkomst en ondergang van de pijpenmakerijen 9
1.1. Inleiding 9
1.2. Herkomst van het pijpenmaken 9
1.3. Pijpenmakers in Gorinchem 10

J. van der Meulen
2. Het pottenbakkers- en pijpenmakersgilde 14
2.1. De eerste reglementen 14
2.2. Oprichting van het gilde 14
2.3. Ampliaties en aanvullingen op de gildebrief 16
2.4. Einde van het gilde 17
2.5. Relatie tussen pottenbakker en pijpenmaker 18

J. van der Meulen en *M.C.W. Veen*
3. Persoonlijke gegevens van pijpenmakersbazen 20

J.P. Brinkerink
4. Pijpen uit Gorinchemse ateliers 47
4.1. Pijpenstort van Jan Jansz. Blij (1658-1727) 47
4.1.1. Pijpen uit de eerste stortperiode 47
4.1.2. Pijpen uit de tweede stortperiode 50
4.2. Pijpenstort van Jan Ophuyzen (1730-1815) 58
4.3. Pijpenstort van Wouter Groenenberg (1756-1784) 69
4.4. Pijpenstort van Leendert Nieuwenhuysen (1781-1810) 72
4.5. Pijpenstort van Dirk Barunet (1754-1785) 74
4.6. Pijpenstort van Marcus Claasz. (1633-1663)? 75
4.7. Pijpenstort van een onbekende pijpenmaker 78
4.8. Gemengde stort van Jan van Wouw, Jan en Huybert van Outheusden 78
4.9. Overige produkten 84

P. von Hout
5. Het bedrijfsaardewerk 122
5.1. Inleiding 122
5.2. Handgevormde pijpenpotten 122
5.3. Gedraaide pijpenpotten 124
5.4. Functie van gaten in de potten 124
5.5. Afmetingen van de pijpenpotten 126
5.6. Bakloon 127
5.7. Het vullen 129
5.8. Het bakken 130
5.9. Overig aardewerk 134

Bijlage 1. Tijdsorde van de pijpenmakers 136

Bijlage 2. Merkenlijst 139

Bijlage 3. Knechtenboekje (1774-1801) 141

Bijlage 4. Dekens van het gilde 152

Index 153

VOORWOORD

In de loop der tijd zijn hoofdzakelijk publikaties verschenen die slechts een korte periode van de langdurige tabakspijpenhistorie in Gorinchem belicht hebben. Met uitzondering van de oprichting van het pijpenmakersgilde in 1656 handelen deze artikelen vooral over personen en produkten in de 18e - en het begin van de 19e eeuw. Zowel bij verzamelaars als bij historici leefde de gedachte om het archiefonderzoek en de resultaten van de archeologische opgravingen te bundelen. De Pijpelogische Kring Nederland heeft zich door contacten te leggen tussen de belanghebbenden ingespannen om de gegevens te publiceren.
In dit boek zijn archief- en bodemonderzoek verenigd tot één geheel waardoor de Gorinchemse pijpen in veel gevallen te determineren en te dateren zijn. Wel moet worden overwogen dat hoe uitgebreid het onderzoek ook is geweest, niet alle archiefdocumenten zijn onderzocht en dat er ongetwijfeld nog interessant onbekend materiaal in de grond wacht op ontdekking.
Het interessante van deze tak van industrie is dat het merendeel van de produkten gemerkt werd met initialen of figuratieve voorstellingen. Afhankelijk van de ter beschikking staande gegevens kan een relatie gelegd worden tussen pijpen en pijpenmakers. Vooral de vondst van bedrijfsafval verschaft de mogelijkheid een completer beeld te krijgen over het assortiment en de omvang van het bedrijf.

Deze uitgave is mogelijk geworden door de jarenlange speurtocht in het archief van de gemeente Gorinchem door M.C.W. Veen en R.F. van Dijk. Hun bijdragen maakt het mogelijk om een beter inzicht te krijgen in het ontstaan en de ontwikkeling van de nijverheid en de leefomstandigheden van de individuele pijpenmakers. De gegevens die zijn aangedragen vormen tevens goede aanknopingspunten voor genealogisch onderzoek.
De opgravingen zijn uitgevoerd door M.C.W. Veen, R. Krielaart, J.P. Brinkerink, P. von Hout en P.K. Smiesing. De talloze uren die zij belangeloos in het verzamelen en inventariseren van de bodemvondsten hebben gestoken dragen ertoe bij dat deze publikatie een standaardwerk is geworden over de determinatie van de lokale produkten.
De talrijke illustraties van de bodemvondsten zijn met groot gevoel voor detail gemaakt door J.P. Brinkerink.
Bovengenoemde personen en allen die ons op een of andere manier hebben geholpen bij de realisatie van dit boek willen wij hierbij bedanken.

Leiden, augustus 1992

1. OPKOMST EN ONDERGANG VAN DE PIJPENMAKERIJEN

1.1. INLEIDING

In het rustieke stadje, gelegen aan de monding van de Linge, kabbelt het leven voort in hetzelfde ritme als de Merwede, die langs de zuidelijke stadsmuren stroomt. Hier zijn vissersbootjes te zien die tegen de stroming en wind optornen en vissers die hun netten uitwerpen in de hoop een maal zalm, elft of steur te verschalken. Op de oever worden voorbereidingen getroffen voor de bouw van een schip en zijn mannen aan het werk in de steenbakkerij. Een klein stukje verder ploegt een boer de zware rivierklei, terwijl hij nagekeken wordt door herkouwende koeien. Als we door de poort het stadje Gorinchem binnenwandelen komen we langs een leerlooierij en zijn andere neringdoenden, zoals de bierbrouwer en boekdrukker ijverig in de weer. Op de markt, die van heinde en ver kopers aantrekt, is van alles te koop. Bij de "pottenman" treffen we allerhande lokaal vervaardigd aardewerk aan. Tevens wordt in de kraam een hoekje in beslag genomen door tabakspijpen. Deze blijken ook afkomstig te zijn van plaatselijke ambachtslieden. Het is geen toeval dat beide produkten in één kraam zijn verenigd, immers pijpen worden ook van klei gemaakt, hoewel meestal niet door de pottenbakker.
Reeds lang is men in Gorinchem vertrouwd met het bestaan van een bescheiden pottenbakkersnijverheid. De vestiging is te danken aan een aantal voorwaarden, waaraan voldaan moet worden om deze bedrijfstak succesvol te laten functioneren. In de eerste plaats moet een omzet gehaald kunnen worden die het bestaansrecht verzekert. In directe relatie hiermee staat dat de breekbare produkten "snel" en bovenal breuk-vrij bij de consument bezorgd moeten kunnen worden. In de zeventiende eeuw betekende dit, dat de pottenbakkerij gelegen moest zijn aan goed bevaarbaar en open water. De verbindingswegen waren, buiten de woonkern, in de regel niet verhard. Niet alleen voor het vervoer van de produkten, maar ook voor de aanvoer van grondstoffen, zoals klei en turf, was men aangewezen op het transport per schip.
Aangezien pijpenmakers van dezelfde condities afhankelijk zijn is het begrijpelijk dat beide ambachten vaak naast elkaar worden aangetroffen. Er is echter ook een economisch belang. De pijpenmaker heeft voor het bakken van zijn produkten een oven nodig. Het laten bouwen van een oven gaat de draagkracht van de gemiddelde pijpenmaker verre te boven, dus gooit hij het op een akkoordje met de pottenbakker. Het gezamenlijk gebruik van de oven biedt veel voordelen. Behalve het feit dat de oven eerder vol is, waardoor men snel kan leveren, worden de onkosten gedeeld. Dit is van groot belang omdat de meeste pijpenmakerijen kleinschalig van opzet zijn en niet of nauwelijks boven het niveau van een huisindustrie uitstijgen. Dit verandert in de 18e eeuw, vooral in Gouda maar b.v. ook in Alphen aan den Rijn[1], als door uitbreiding van de export pijpenmakers een eigen oven laten bouwen. De produktie van tabakspijpen zal dan zijn hoogtepunt bereiken.

1.2. HERKOMST VAN HET PIJPENMAKEN

Aan het einde van de zestiende eeuw beheersen de Engelsen, als enigen in Europa, de techniek van het pijpenmaken. Belangrijke centra zijn Brosely, Winchester, Bristol, Hull en Londen. De eerste pijpenmakers in Holland zijn dan ook Engelsen, die vóór 1608 in Amsterdam neerstrijken. Velen zijn asielzoekers, die om godsdienstige en/of economische redenen naar de Republiek van de Zeven Verenigde Provinciën uitwijken. De strijd die Holland, zij het met wisselend succes, tegen het rooms-katholieke Spanje voerde sprak een grote groep Engelsen aan. Een groot aantal immigranten neemt dienst in het leger van Prins Maurits. Hieronder bevinden zich professionele soldaten, maar ook lieden die een degelijk ambacht hebben geleerd. Na de afkondiging van het Twaalfjarig Bestand (1609-1621) zijn zij verplicht hun oude stiel weer op te pakken. Dan blijkt dat ook pijpenmakers tijdelijk hun leren voorschoot voor de wapenrok hebben verwisseld.
Een andere groep vluchtelingen, voor het merendeel uit de omgeving van Nottingham, behoort tot de streng calvinistische puriteinen, die in conflict zijn gekomen met de officiële Engelse kerk. Vooral na de troonsbestijging van Jacobus I krijgen ze het zwaar te verduren. Uit lijfsbehoud en om principiële redenen slaan ze op de vlucht. Onder deze veelal eenvoudige handwerkslieden bevinden zich ook enige pijpenmakers. Zij komen in 1608 in Amsterdam aan, maar krijgen na een jaar met de gevestigde Engelse kolonie ernstige meningsverschillen over geloofszaken en wijken naar Leiden uit[2]. Een aantal van hen zal later als "Pilgrim Fathers" een kolonie in Amerika stichten.

Na Amsterdam en Leiden blijken achtereenvolgens in Gouda, Dordrecht (1617), Rotterdam (1622)[3], Delft (1625)[4] en Zwolle (1628) pijpenmakers hun ambacht uit te oefenen[5]. De eerste vermelding van deze industrie in Gorinchem is in 1630.
Zonder uitzondering zijn het Engelsen, die de basis van de nijverheid leggen. Vanwege de fonetische schrijfwijze in de akten en de aanpassingen aan de bestaande naamgeving, is de herkomst van een pijpenmaker echter niet altijd duidelijk.
Overduidelijk blijkt uit het vakjargon de Engelse oorsprong, zo heet het weken van de pijpaarde "zoken" (to soak), en noemt men het maken van de grondvorm voor de pijp "rollen" (to roll). Met "wijeren" wordt het aanbrengen van het rookkanaal door middel van een ijzerdraad (wire) bedoeld. Het persen van de grondvorm in mal doet de "kaster" (to cast). Het "trimmen" (to trim) van de vormnaden en het polijsten, het "glasen" (to glaze) van de pijpen was vrouwenwerk Tenslotte volgt het "vollen" (to full), dit is het rangschikken van de pijpen in potten om ze te bakken.
Voor het maken van kleipijpen is niet elke kleisoort geschikt, zoals blijkt uit de kwesties die hierover waren ontstaan (zie hoofdstuk 3 bij o.a. Brut Richard en Jan Schenck). De lokale kleisoorten bevatten te veel ijzeroxide waardoor zij na het bakken een rood eindprodukt opleveren. De pijpaarde wordt dan ook in eerste instantie uit Engeland ingevoerd en via Rotterdam gedistribueerd[3]. De eigenschappen van de kalkrijke kleisoorten uit Engeland waren genoegzaam bekend. De Engelse overheid, mogelijk beducht voor de snelle ontwikkeling van de nijverheid in Holland, gaat over tot het heffen van belastingen op de export van pijpaarde, later gevolgd door een uitvoerverbod. Ter vervanging wordt pijpaarde uit de omgeving van Luik, Andenne (België) en Keulen betrokken. Deze klei wordt via Maastricht aangevoerd, waardoor het de naam "Maastrichtse aarde" krijgt[1]. Omstreeks 1661 blijkt ook weer Engelse aarde verhandeld te worden[6].
De aanvoer van de klei voor Gorinchem loopt in 1645 via de Rotterdamse handelaar Thomas Goese. Veel pijpenmakers blijken bij hem een aanzienlijke schuld te hebben. Later gaat de aanvoer via de tussenhandel van Dordrecht en Gouda, de herkomst deze pijpaarde is niet bekend. De prijs voor een tonnetje pijpaarde is gedurende de gehele 17e eeuw omstreeks f 2,50. In 1667 blijkt ook klei uit Keulen aangevoerd te worden. Bartel Andenrogge, schipper en koopman in pijpaarde uit Keulen, spant een proces aan tegen de pijpenmaker Jan Arthur om een schuld vereffend te krijgen van f 156,- voor geleverde pijpaarde[7]. In de aanvullingen op de gildebrieven is sprake van klei "die van beneden komt" (1733) en "pijpmakersklei van boven" (1767), maar of dit op de winplaatsen slaat of op de overslagplaats is niet duidelijk (hoofdstuk 2).

1.3. PIJPENMAKERS IN GORINCHEM

Wanneer eerste pijpenmakers hun beroep in Gorinchem hebben uitgeoefend is moeilijk vast te stellen. De vroegste vermelding in officiële bronnen dateert uit 1630, doch de veronderstelling dat rond 1625 de produktie is gestart mag aannemelijk worden geacht.
In 1630 legt de Engelsman William Pritsaert, ook geschreven als Richard of Ritsert, de eed af als poorter[8]. Hij kan op dat moment dus al enige jaren in Gorinchem gewoond hebben en mogelijk zijn beroep hebben uitgeoefend. Bij hem is een landgenoot als meesterknecht in dienst, die hem een proces aandoet vanwege achterstallig loon (hoofdstuk 3).
Hoewel slechts een handvol namen bekend zijn moet de nijverheid een aanzienlijke omvang gehad hebben, want de plaatselijke overheid acht zich in 1637 genoodzaakt om twee ijkmeesters aan te stellen om de ingekomen *"witte aerde, daer men tabackpijpen affmaect"*[9] te meten.
De eerste helft van de 17e eeuw gaat gepaard met een algehele economische opbloei en handelsexpansie. Ook Gorinchem, hoewel trager en beperkter, heeft geprofiteerd van deze ontwikkeling. Er worden veel nieuwe huizen gebouwd, vooral in de Dalemstraat en de Westwagenstraat[10]. Het aantal pijpenmakerijen breidt zich dermate uit, dat de burgemeesters en vroedschappen in 1656 een reglement opstellen, waaraan de "toebackpijpmakers" zich moeten houden. Deze artikelen zijn samengevoegd in een gildebrief en vormen de basis van het pijpenmakersgilde (hoofdstuk 2). Gorinchem kreeg hierdoor de eerste bedrijfsvereniging voor tabakspijpenmakers in Holland. Dit voorbeeld wordt later gevolgd door Gouda (1660), Leiden (1661) en Schoonhoven (1767).

Na 1660 breekt een periode van verval aan, enerzijds veroorzaakt door de concurrentie, anderzijds door een teruglopende economie. De onlusten en oorlogen hebben een desastreuze uitwerking op de vrije handel met de Zuidelijke Nederlanden. Hierdoor ondervindt de gehele nering een terugslag en in het

bijzonder de lokale pijpenmakers, die een belangrijk afzetgebied verloren zagen. Als omstreeks 1700 de oorlogen uitgewoed zijn treedt langzaam herstel in. Voor Amsterdam, Leiden en Haarlem komt de opbloei te laat, zij hebben de pijp aan Maarten gegeven.
In onderstaande grafiek is, aan de hand van archiefgegevens, de periode uitgezet waarin een zelfstandige pijpenmaker zijn beroep heeft uitgeoefend. Aangezien niet elke pijpenmaker in de onderzochte bronnen voorkomt, zal het werkelijke aantal hoger gelegen hebben.

Grafiek 1. Aantal pijpenmakerijen

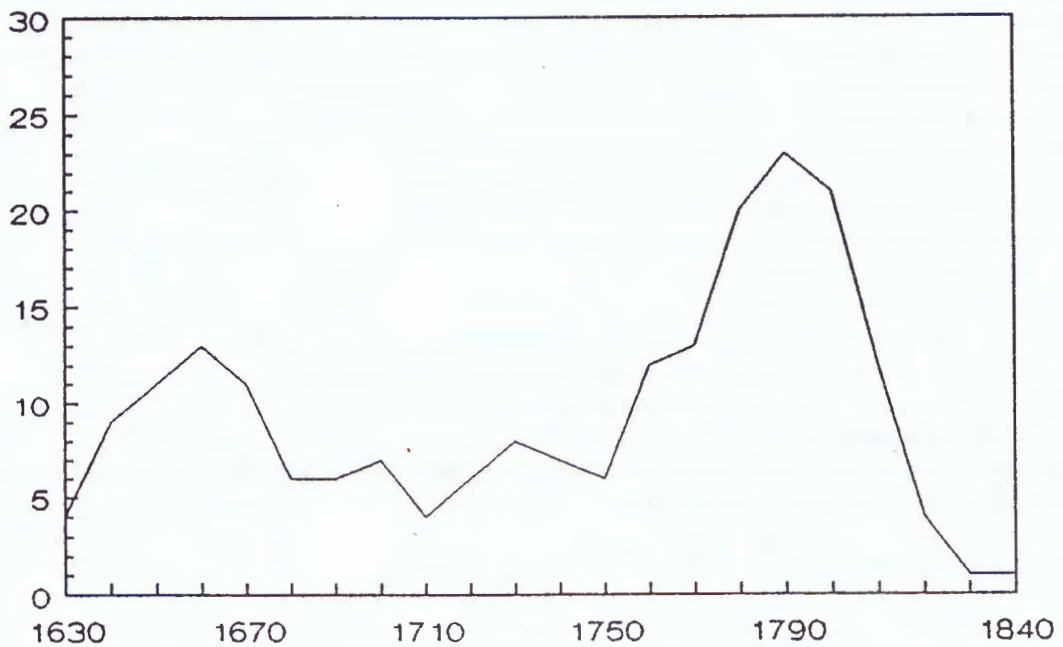

In de loop van de achttiende eeuw werd Gouda veruit de belangrijkste leverancier van pijpen[5]. Daar vervaardigt men hoofdzakelijk produkten die vallen onder de "fijne" en "porceleine" soorten. Tot ver over de grenzen verwierven de Goudse pijpen een zekere faam vanwege de goede kwaliteit. Om dit te bereiken werden niet alleen hoge eisen gesteld aan de pijpaarde en de gebruikte pijpevormen, maar ook aan de afwerking. De arbeidsintensieve werkwijze was oorzaak van de hoge produktiekosten. Het "toebackdrincken" werd zodoende onnodig duur voor de economisch zwakkere klasse. Mede hierdoor konden Gorinchem en Schoonhoven, die beide een goedkoop produkt leverden, zich handhaven en zelfs uitbreiden. In beide centra werd een produktiemethode toegepast waarbij het aantal handelingen tot een minimum beperkt bleef, dit ging evenwel ten koste van de kwaliteit maar de kostprijs bleef laag. Om de mindere kwaliteit te camoufleren werd op de pijpekop een eenvoudig reliëf aangebracht. Deze pijpen, met een korte steel, worden gerekend tot de "groffe" soorten. De Gorinchemse pijpenmaker vraagt in 1651 zes stuivers voor een gros pijpen (hoofdstuk 4), een eeuw later wordt in Alphen aan den Rijn zeven stuivers voor een gros gerekend, aan het einde van de achttiende eeuw is de prijs gedaald tot vier stuivers. De lange pijpen en betere soorten kunnen 40 à 50 stuivers per gros opbrengen.
Om de concurrentie te beperken besloot het stadsbestuur van Gouda in 1750 een verbod in te stellen op het transport en de reparatie van pijpenmakersgereedschappen voor andere centra. Gorinchem diende een verzoek in om ontheffing, hetgeen werd ingewilligd[11]. Hieruit valt af te leiden dat Gorinchem niet beschouwd werd als een ernstige concurrent. Het gereedschap, waarschijnlijk hoofdzakelijk nieuwe pijpemallen, betrok men van zijn noorder buur.
Het merk van de pijpenmaker, vaak bestaande uit initialen of een figuratieve voorstelling, wordt op de "groffe" pijpen toegevoegd aan een versiering op de zijkant van de ketel (pijpekop). Veel voorkomende versieringsmotieven zijn: a. een gekroonde vis (zalm of snoek?) boven enige golven, b. het wapen van Arkel, c. de eiermand, d. de gekroonde N, de gekroonde 18 en de gekroonde IG. Zeldzamer zijn de produkten die rijker of aan twee zijden versierd zijn.

Bodemvondsten tonen aan dat het verspreidingsgebied zeer groot was. Zelfs naar Spanje en de West-Indische eilanden werd geëxporteerd. Helaas ontbreken de produktiegegevens, doch ervan uitgaande dat één kaster 30 tot 50 gros pijpen per week aflevert, moeten er vele miljoenen zijn vervaardigd.

Tegen de eeuwwisseling bereikt de lokale industrie zijn hoogtepunt. Op dat moment zijn minstens 23 bedrijven gelijktijdig actief. In de periode 1783-1791 waren per jaar gemiddeld bijna 80 jongens en meisjes werkzaam in de pijpenmakerswinkel (grafiek 2). Dit gegeven is afkomstig uit "*Het boek van aantijkenen van de jongens en meijsjes 1774 - 1801*"[12]. In dit register werden door de deken van het gilde de namen van bazen en knechts opgeschreven (bijlage 3). Zij werden hiertoe in 1773 verplicht door een uitbreiding van de gildebrief.
Over de lonen van de knechts zijn slechts incidentele gegevens bekend, tussen ( ) staat de werkgever, die te vinden is in hoofdstuk 3.
Arbeidsloon per week:
1635 ca. 20 stuivers als meesterknecht (Pritsaert, William)
1678 10 stuivers + één brood voor een vrouwelijke hulp (Joost)
1697-1700 20 stuivers (Ramson, Sander)
1725-1728 4-8 stuivers + 2 broden (Redel, Pieter)
1725-1728 11-15 stuivers (Blij, Jan Jansz.)
1729 18 stuivers (Wouters, Christiaan)
1736-1738 8 stuivers (Hoog, Johannes de)
1784 6 duiten voor twee gros rollen of trimmen voor een vrouwelijke hulp (Erp, Jan van)
1785-1789 7-24 stuivers (Aalbregts, Cornelis en Hendrik)
1820 10 stuivers per dag[13]
Het loon in 1820 lijkt behoorlijk omhoog te zijn gegaan, maar een vergelijking met de verdiensten in andere takken van de nijverheid geeft aan dat daar zelfs het dubbele verdiend wordt.

Grafiek 2. Aantal werknemers in de pijpenmakerij (1773-1800)

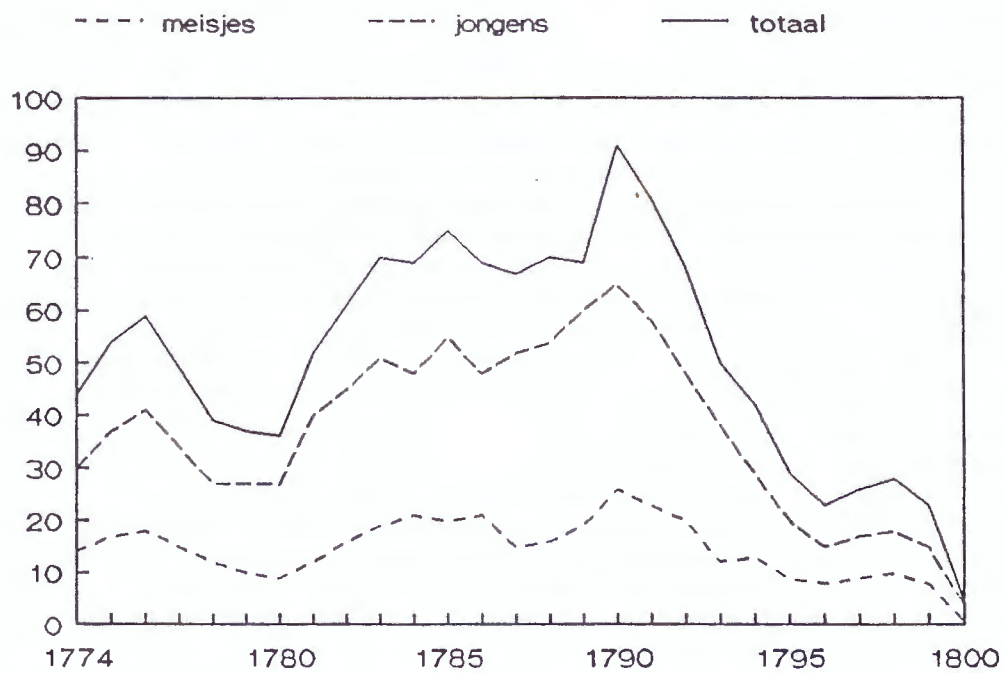

Over de werktijden zijn geen gegevens bekend, maar deze zullen waarschijnlijk niet veel afgeweken hebben van Gouda. In 1625 wordt gewerkt van 6 uur 's morgens tot 8 uur 's avonds met één uur schaft-tijd[14].

Gedurende de Franse tijd raken de Noordelijke Nederlanden in een steeds grotere economische malaise. Vooral de nijverheid krijgt het zwaar te verduren. Als belangrijkste oorzaken gelden de steeds

terugkerende oorlogen en belemmeringen van de vrije doorvaart, vooral ten opzichte van de Zuidelijke Nederlanden. Voor de kleipijpennijverheid komt er de concurrentie vanuit het Westerwaldgebied (Duitsland) en Pruisen bij, waar goedkopere produkten gemaakt worden. Ook de opmars van het snuiven heeft een nadelige invloed gehad.
Pijpenmakerscentra zoals Schoonhoven, Utrecht, Groningen en Gorinchem lijden een kommervol bestaan en verdwijnen uiteindelijk geheel. In een inventarisatie van de bedrijven uitgevoerd in opdracht van het Ministerie van Financiën in 1808, is over Gorinchem het volgende te lezen: "*.... een twaalftal pijpmakers, die zich alhier bevinden, valt deswege alleen aan te merken, dat derzelver debiet door den gestremden handel sterk vermindert en mitsdien ook ten dezen alleen de vrede het waar hulpmiddel is*"[15].
In een rapport over de toestand van de fabrieken, gedaan door de stedelijke overheid in 1820, staat dat; "*De pijpenmakerijen, in vroegere jaren, zeer welvarend binnen deze stad, en aan honderden handen werkgevende, kwijnen thans geheel, de oorzaak daarvan, moet gezocht worden in den langdurigen stilstand der zeevaart, die, de verzending naar Spanje ende West-Indiën onmogelijk makende, de betrekkingen aldaar heeft afgebroken, zonder dat de weder herlevende gemeenschap, naar buiten, dezelve tot hiertoe opnieuw heeft kunnen aanknoopen, gelijk de genomen doch mislukte proeven, in 1814 bewezen hebben, die wel voor een ogenblik deze fabrieken uit hunne sluimering opwekten, doch waar in zij, zedertdien tijd, opnieuw vervallen zijn*"[16]. Op dat moment zijn nog vier bedrijven produktief en staan vier knechts op de loonlijst. Het bedrijf van Nicolaas van Son de Lang is met 3 werknemers de grootste. Van de pottenbakkers is alleen Jan Dam overgebleven, die naast het fabriceren van aardewerk ook de pijpen bakt.
Om de nijverheid weer te herstellen wordt aan de landelijke overheid gevraagd om de belasting op de invoer van pijpaarde op te heffen en de invoer van pijpen uit "*landen langs de Rijn en Pruisen*" te belasten met accijnzen. Dit heeft echter niet meer mogen baten.
In 1843 zijn de pijpenmakers uit het stadsbeeld verdwenen. Als oorzaak wordt gemeld dat de omzet te laag is, waardoor deze bedrijfstak niet meer rendabel kan werken[17].

Bronnen:

1. J. van der Meulen, De "Gouwenaars" van Alphen aan den Rijn. Repro-Holland bv, Alphen aan den Rijn, 1986
2. J. van der Meulen en H. Tupan, De Leidse Tabakspijpmakers. Stubeg, Hoogezand, 1980, blz.152.
3. R. Bijlsma, Engelse tabakspijpmakers in oud-Rotterdam. Rotterdams Jaarboekje, 1916 blz.44
4. J. van der Meulen, Delftse pijpenmakers en hun produkten. Pijpelogische Kring Nederland (PKN), 12e jrg., nr.45, 1989, blz.102
5. D.H. Duco, De Nederlandse Kleipijp. Pijpenkabinet, Leiden, 1987
6. G.A. Leiden Gerechtsdagboeken II fol.121vs
7. G.A.Gorinchem (G.A.G.) Rechterlijk archief inv.nr.263 fol.131
8. G.A.G. Archief Stadsbestuur (A.S.) inv.nr.132 fol.266
9. G.A.G. A.S. inv.nr.132 fol.294
10. B. Stamkot, Geschiedenis van de stad Gorinchem. Stichting Merewade, Gorinchem, 1982, blz.59
11. M. Veen, Vervoer en reparatie van pijpenmakersgereedschap. PKN, 9e jrg, 1986, blz.46
12. G.A.G. Ambachtsgilde inv.nr.130
13. G.A.G. Archief Gemeentebestuur (A.G.) H31-62, 19-5-1820
14. D.A. Goedewaagen, Over het leven en streven van de eerste pijpmakers in Gouda. Oudheidkundige Kring "Die Goude", 1946, blz.16
15. J. van der Meulen, De pijpmakerijen in de Franse tijd. PKN, 5e jrg., nr.17, 1982, blz.9
16. G.A.G. A.G. H31-62 fol.41vs 19-5-1820
17. J. van der Meulen, Inventarisatie pijpmerken in 1850. PKN, 12e jrg., nr.48, 1990, blz. 180

2. HET POTTENBAKKERS- EN PIJPENMAKERSGILDE

2.1. DE EERSTE REGLEMENTEN

De eerste bemoeienis van de lokale overheid met de pijpenmakerij is in 1637 wanneer Thonis Cornelisz. en Thonis Reyersz. aangesteld worden als meters van de ingekomen pijpaarde[1]. Voor het meten van de pijpaarde gebruikte men gekuipte tonnen met een vaste inhoud. In Gouda werd ongeveer in dezelfde periode een kleimeter aangesteld. In het reglement van de kleimeter staat dat voor het meten een harington moet worden gebruikt, die twee keer wordt geschud. De eerste keer als de ton halfvol is, de tweede keer als hij bijna vol is. Het schudden gebeurt door drie stoten tegen de ton te geven[2].
Een jaar na de aanstelling van de Gorinchemse kleimeters verschijnt een ordonnantie om de vergoeding te regelen[3]. Voor elke gemeten ton pijpaarde ontvangen de meters een braspenning (10 duiten), waarvan één oordje (2 duiten) voor de armen is bestemd. Als de pijpaarde buiten de stad is gekocht en gemeten moet de helft worden betaald. Als de pijpenmakers onderling aarde verkopen ontvangen zowel de meters als de armen een oordje[4]. Uit de eed die Gijsbert Jansz. als ijkmeester in 1640 moet afleggen staat een nauwkeurige omschrijving van de functie: *"Dat sweert gij, dat gij ijckmeester sult wesen, alle t'hol dat de brouwers gebruycken, als mede turfftonnen, haeringtonnen, inntonnen, cementtonnen, tonnen daer de toebacks-pijp-aerde in gemeten wort, groote ende cleyne tonnen naer advenant, behoorlijck ende met stadsijcke getrouwelijck sult ijcken"*[5].
Na 25 jaar meter van pijpaarde te zijn geweest verzoekt Hendrik Bastiaans Steenhouwer in 1677 ontslag wegens ziekte en vermoeidheid. In zijn ontslagbrief vraagt hij tevens om zijn zoon Willem in zijn plaats te benoemen, hetgeen de drossaard en burgemeesters bewilligen[6].

In Schoonhoven zijn de eerste pogingen ondernomen om in georganiseerd verband op te treden, vermoedelijk ingegeven door de regelmatig terugkerende conflicten met de pottenbakkers. Het verzoek wordt namens 15 pijpenmakers gedaan maar is niet van een datum voorzien. Uit het bakloon valt evenwel af te leiden dat de akte voor 1640 moet zijn geschreven[7]. Het rekest wordt tot twee maal toe afgewezen. Het zal meer dan een eeuw duren (1767) voordat alsnog een pijpenmakersgilde wordt opgericht.
In Gouda wordt in 1641 een poging gedaan om een gilde op te richten. Nadat aanvankelijk de nijverheid wordt beheerst door de Engelsen zijn gaandeweg de autochtone pijpenmakers in de meerderheid gekomen. In hun verzoek willen zij soldaten uitsluiten van het gilde, zodat zij geen eigen bedrijf kunnen opzetten. De detaillering in de brief is bedoeld om Engelse pijpenmakers, die ter plekke in garnizoen lagen, buiten spel te zetten. Mede door de protesten van de vrouwen van de Engelsen doorzag de plaatselijke overheid deze sluwe streek en wees het verzoek af. Wel werden enige regels opgesteld om onderlinge twisten over merken te voorkomen[8].

2.2. OPRICHTING VAN HET GILDE

Het aantal bedrijven in Gorinchem breidt zich in de eerste helft van de 17e eeuw snel uit (grafiek 1), waardoor er behoefte ontstaat aan een overkoepelend orgaan, een gilde. Het doel van een dergelijke bedrijfsvereniging is om de onderlinge concurrentie te beperken en te reguleren en de leden (gildebroeders) speciale voorrechten te verlenen, zoals een monopoliepositie in de uitoefening van het ambacht. Tevens houdt de broederschap toezicht op de kwaliteit van het plaatselijk produkt door het afnemen van vakbekwaamheidsproeven. Daarnaast kan krachtig en eensgezind opgetreden worden tegen concurrentie uit andere centra. Ook vervullen de gilden een rol als verzekering bij ziekte en armoede van de gildebroeders. Van minder betekenis is de sociale rol die het gilde speelt voor de gehele leefgemeenschap, slechts een klein deel van de inkomsten gaat, via de diaconie van de Hervormde Kerk, naar zieken, wezen en armen.
De werkzaamheden die de gekozen dekens voor het gilde uitvoeren, zoals de administratie en controle, worden niet geldelijk beloond, afgezien van de "teerpenning" die vaak wordt verstrekt om te voorkomen dat een te droge keel de voortgang van een vergadering zou belemmeren[9]. Bovendien zijn er van tijd tot tijd legendarische gildemaaltijden waar men zich op kosten van de gildekas te goed doet aan eten en drinken. De gildeknecht ontvangt voor diverse handelingen wel een onkostenvergoeding. De stedelijke overheid oefent op verschillende manieren controle uit op het gilde. Als er twee gekozen gildebroeders

voorgedragen worden om een aftredende deken te vervangen bepaalt het stadsbestuur wie van de twee opvolger wordt. Ook de verantwoording over inkomsten en uitgaven moet afgelegd worden bij de burgemeesters.

In 1656 publiceren burgemeesters en vroedschappen een reglement waarnaar de pijpenmakers zich moeten reguleren. Hiermee is de oprichting van het eerste gilde voor pijpenmakers een feit. Uiteindelijk worden ook in Gouda, Leiden en Schoonhoven pijpenmakersgilden in het leven geroepen.
In de gildebrief wordt eerst de verkiezing van het bestuur geregeld, daarna worden de toelatingseisen en inkoopsom vastgesteld. Verder komen de invoer van "vreemde" pijpen, knechten en leerjongens, het merken van de emballage, de sociale verzekering en het bestrijden van onbehoorlijk gedrag en geweld aan de orde. Al deze zaken zijn ondergebracht in de volgende artikelen[10]:

1. Door een eenvoudige meerderheid van stemmen worden twee dekens gekozen. Na het eerste jaar moet een van de dekens aftreden, de keuze wordt bepaald door het lot. De burgemeesters zullen, uit een door de pijpenmakers voorgedragen tweetal, een nieuwe deken kiezen. Ieder jaar treedt de langst zittende deken af en moet aan zijn opvolger verantwoording afleggen. De bestuurswisseling gebeurt jaarlijks in de maand mei.
2. Wie het ambacht van pijpenmaker wil uitoefenen moet in aanwezigheid van twee dekens bewijzen dat hij zijn vak beheerst. Indien hierover verschil van mening ontstaat ligt de beslissing bij de burgemeesters.
   Degene die de proef met goed gevolg heeft doorstaan mag toetreden tot het gilde en pijpen verkopen. Het is verder alleen aan winkeliers toegestaan om pijpen aan de man te brengen. Overtreding wordt bestraft met een boete van tien gulden, waarvan de ene helft bestemd is voor de wezen en de andere helft voor het gilde.
3. Om tot het gilde te worden toegelaten moet men naast de proeve van bekwaamheid tevens poorter (burger) van de stad zijn. Een in de stad geboren burger of gildebroederszoon moet acht gulden en een van buitenkomende burger zestien gulden betalen om zich in te kopen. De gildeknecht ontvangt één gulden van de inkoopsom.
4. Als iemand van buiten de stad zijn pijpen te koop wil aanbieden moet hij toestemming vragen aan de deken en voor iedere gros betere pijpen een stuiver betalen. Voor de mindere soorten en "*stucken*" is men respectievelijk acht (= ½ stuiver) en vier penningen (= ¼ stuiver)[11] verschuldigd ten behoeve van het gilde. De "vreemde" pijpen die door de plaatselijke kooplui en winkeliers worden verhandeld en die verkocht worden op de wekelijkse en jaarlijkse marktdag zijn van deze heffing vrijgesteld.
5. Bazen, die een knecht of leerjongen aannemen, moeten één gulden aan het gilde betalen.
6. Knechts of leerjongens mogen pas van werkgever veranderen als zij bij hun vorige baas uitgediend zijn. De baas die deze regel overtreedt moet vijf gulden betalen, waarvan één gulden voor de armen is en één gulden voor het gilde.
7. Een knecht of leerjongen moet minstens voor twee jaar worden aangesteld. Ontduiking zal op dezelfde wijze worden bestraft zoals boven. Een uitzonderingssituatie ontstaat als de baas kan bewijzen dat de werknemer niet betrouwbaar is.
8. De gildebroeders moeten de tonnen en vaten, waarin zij hun pijpen leveren, voorzien van hun naam of merk. Op iedere niet gemerkte verpakking staat een boete van twee gulden, die verdeeld zal worden tussen de armen en het gilde.
9. Niemand mag de lege tonnen of vaten van een collega ontvangen, ophalen of laten ophalen. Per stuk wordt dit beboet met vier gulden ten gunste van de gildekas.
10. Iedere week moeten de bazen twee stuivers aan de deken betalen te behoeve van gildegenoten die ziek zijn of tot armoede zijn vervallen.
11. Alle gildebroeders worden geacht naar de begrafenis van een collega, diens vrouw of kind te gaan. Bij absentie moet men aan het gilde zes stuivers betalen.
12. Wie schuldig wordt bevonden aan schelden of kwaadspreken wordt gestraft met een boete van twee gulden. Op handtastelijkheden staat een dubbele geldstraf. De opbrengst wordt gelijkelijk verdeeld tussen de armen en het gilde.
13. Bazen die elders pijpaarde hebben gekocht en laten meten moeten per ton een oordje aan de meter en de armen betalen (dit is één duit goedkoper dan in 1638)

Opvallend is dat er geen bepalingen zijn opgenomen over de merken die de pijpenmakers gebruiken om zich te onderscheiden van de produkten van de concurrentie. Vermoedelijk leverde het zetten van merken geen problemen op. In een aanvulling op het reglement, gedaan in 1777, worden voor het eerst richtlijnen voor het zetten van een merk opgenomen.
De uitvoering van bovenstaande artikelen en het innen van de boetes moet gebeuren met medeweten van de burgemeesters.
De gildebrief werd gesierd met *"het segel van de stadt in groene wassche met een dubbelden francijnen staerte"*[12].
Pijpenmakers die hun produkten uitventen, moeten zich tevens onderwerpen aan de reglementen van de kramers verenigd in het Sint Nicolaasgilde.

2.3. AMPLIATIES EN AANVULLINGEN OP DE GILDEBRIEF

In de loop der tijd komen regelmatig veranderingen en aanvullingen op de gildebrief voor. De belangrijkste wijzigingen werden aangebracht in de jaren 1665[13], 1725[14], 1733[15], 1754[16], 1768[17], 1774[18], 1777[19], 1783[20], deze zullen per artikel worden bekeken.

1. De deken die voor het tweede jaar deel uitmaakt van het gildebestuur moet de functie van boekhouder bekleden en verantwoording over het beheer van de kas en het ziekengeld afleggen (1725).

3. De inkoopsom van een gildebroederszoon wordt verhoogd tot twaalf gulden, waarvan tien gulden voor het gilde en twee gulden voor de armen. Een pijpenmaker van buiten de stad moet 24 gulden betalen, hiervan is drie gulden voor de armen bestemd (1665).
   In 1725 ontvangt de gildeknecht respectievelijk één (gildebroeders-zoon) en twee gulden van het inschrijfgeld, dit gaat echter ten koste van de armen, in mindere mate wordt de bijdrage aan de gildekas verlaagd.

4. Winkeliers en anderen, die pijpen van buiten de stad verkopen, moeten jaarlijks een contributie betalen van 15 stuivers (1665).
   De heffingen op "vreemde" pijpen die in de stad, door niet-ingeborenen, worden verkocht blijven gehandhaafd, over de *"stucken"* staat niets vermeld. Ontduiking van dit artikel wordt beboet met één gulden per gros (1725).
   De pijpenmakers beklagen zich in 1768 dat de verkopers van "vreemde" pijpen weigeren om de verschuldigde heffingen af te dragen. Na overleg met de betrokkenen worden nieuwe regels opgesteld:
   a. Alle burgers die in pijpen gaan handelen moeten één gulden aan het gilde betalen.
   b. Jaarlijks moeten de pijpenverkopers 15 stuivers aan het gilde betalen.

5. In plaats van per knecht moet de pijpenmaker nu voor elke (bank)schroef, waarmee hij werkt of laat werken, zes stuivers per jaar betalen (1754).
   Bij de renovatie en ampliatie van de gildebrief in 1774 wordt bepaald dat voor jongens en meisjes die in de pijpenmakerij (winkel) worden aangenomen vier stuivers moet worden betaald. De ene helft is ten laste van de baas en de andere helft is voor de werknemer. Hiermee worden niet de knechten of leerjongens bedoeld, zoals uit het verzoek van de dekens en boekhouder in 1783 zal blijken. In dit schrijven beklagen zij zich dat zij voor iedere knecht één gulden moeten betalen. Dit is merkwaardig want dit is niet in overeenstemming met de veranderingen in 1754, waar het originele artikel is vervangen, en de renovatie van 1774. De plaatselijke overheid bepaalt dat het knechtengeld teruggebracht wordt naar zes stuivers zodra een nieuwe knecht wordt aangenomen (1783).

7. Tegen het einde van de achttiende eeuw (1783) blijkt de werkgelegenheid, en dus ook de omzet, niet stabiel te zijn. Veel bazen kunnen geen knechten voor een periode van twee jaar aannemen. Ook is het gezien de bijdrage aan het gilde niet voordelig om voor korte tijd personeel aan te stellen. Deze situatie werkt een onnodig grote werkeloosheid onder de pijpenmakersknechts in de hand.

8. Op de gemerkte tonnen moet het aantal grossen pijpen vermeld worden. Als de inhoud niet klopt met de opgave moet de pijpenmaker het tekort aanzuiveren en krijgt een boete van één gulden. Als de geleverde pijpen van te slechte kwaliteit zijn moet de leverancier zorgen voor vervanging (1768).

Vanaf 1777 moeten de tonnen gemerkt worden met de eerste letters van de voor- en achternaam. Dit merk moet in het zwart aangebracht worden tussen de bovenste twee hoepels. Overtreding wordt bestraft met een boete van twaalf stuivers.

13. De gildeknecht moet alle gildebroeders op de hoogte brengen over aangevoerde pijpaarde, voordat deze verhandeld mag worden (1665).
Als een baas ten hoogste zes karren klei koopt, "*die van beneden komt*", hoeft hij hiervan geen "*omleg*" (bekendmaking) te doen. De vergoeding voor een baas die op verzoek, in Dordrecht, een voorraad klei inkoopt bedraagt drie stuivers per kar of twee "*blanken*" (= 1½ stuiver) voor iedere ton. Hij moet een briefje van de verkoper kunnen tonen, waarop de prijs staat vermeld. Hij moet tevens bereid zijn de hoogte van de aankoopsom onder ede te bevestigen. Mocht kwade trouw bewezen kunnen worden dan volgt verwijdering uit het gilde (1733).
Ter aanvulling van bovenstaande publiceert het stadsbestuur in 1768 een resolutie, waarin de bazen verplicht worden, dat als zij meer dan zes karren "*pijpmakerskleij van boven ontbieden en bekomen*", de gildebroeders moeten laten waarschuwen. Als onkostenvergoeding ontvangen de verkopers voor iedere kar 6 stuivers.

In 1777 wordt de gildebrief aangevuld met de volgende bepalingen:

a. Ieder lid van het gilde mag naar believen zijn korte grove pijpen merken, mits zij bij het merk ook de eerste letter van hun doop- en familienaam toevoegen. Mochten onverhoopt twee bazen met dezelfde letters moeten merken dan moet nog een extra teken toegevoegd worden. Het niet juist merken van pijpen wordt beboet met twee gulden.

b. Als een pijpenmaker tonnen verkoopt, moet de nieuwe eigenaar onmiddellijk de oude naam overschilderen met zwarte verf en vervangen door zijn eigen merk.

c. De bazen die fijne lange en korte pijpen maken moeten de merken die zij zetten opgeven aan de boekhouder. Deze ontvangt voor de administratie 4 stuivers.

d. Een pijpenmaker mag anderen met zijn pijpevormen laten werken, maar de pijpen die hierin geproduceerd worden mogen niet door de gebruiker verkocht worden. Overtreding wordt zwaar bestraft door oplegging van een boete van vier gulden.

e. Als door het overlijden van een pijpenmaker of om een andere reden de vormen verkocht worden, moet de nieuwe eigenaar binnen veertien dagen de naam in de vorm veranderd hebben en de verandering tonen aan de boekhouder. Als er geen bazen zijn die dezelfde letters gebruiken, dan mogen de originele letters blijven staan, als daar de eerste letters van de eigen voor- en achternaam aan toegevoegd worden.

f. In het geval dat een pottenbakker aanzienlijke schade aan de pijpen toebrengt en over de hoogte van de schadeloosstelling verschil van mening ontstaat met de pijpenmaker, zal de deken een taxatie uitvoeren die bindend is.

In 1783 wordt, op verzoek van de dekens, nog een artikel toegevoegd:

g. Het gilde wordt toegestaan om een eigen balans, schalen en gewichten te gebruiken voor het wegen van de pijpaarde. De onkosten moeten worden gedekt door een toeslag van een stuiver op elke kar pijpaarde die door de leden wordt gekocht.

2.4. EINDE VAN HET GILDE

De Franse Revolutie maakte een einde aan het bestaan van de gilden. De maatschappij moest geordend worden volgens de leuze "Vrijheid, Gelijkheid en Broederschap". De gemonopoliseerde elite van vakgenoten, verenigd in een gilde en door strakke regels in stand gehouden, is niet te verenigen met deze opvatting. In 1798 wordt het gilde opgeheven en delen de "*provisioneele commissarissen van het geweeze Pottebakkers- en Pijpmaakers-Gilde*" aan de gemeenteraad mede, dat zij de boeken en papieren onder hun hoede hebben. De boedel van het opgeheven gilde bestaat verder uit: 10 blikken schilden, een zilveren bus, een kistje, een driesprong, 2 schalen, 9 gewichten van 50 pond en een gewicht van 10 pond. Er blijken nog steeds inkomsten te zijn. Deze zijn afkomstig van de bazen die voor iedere knecht die aan de schroef werkt zes stuivers betalen, gemiddeld zijn dit er 40, dus dit levert twaalf gulden op. Voor de jongens en meisjes (ook ca. 40 personen) die in het bedrijf werken moet vier stuivers betaald worden, dit levert acht gulden op. Het geld wordt gebruikt om de verteringen te betalen op de jaarlijkse bijeenkomst van 1 mei. Het restant is bestemd voor dekking van andere onkosten[21].

Een verzoek van de pijpenmakers, gedaan in 1820, om het gilde te herstellen en het uitventen van "vreemde" pijpen tegen te gaan wordt afgewezen. Ondanks de afwezigheid van een gilde blijkt het afleggen van een proeve van bekwaamheid nog te bestaan. Tegen de uitdrukkelijke wens van de bazen in blijft deze gehandhaafd[22]. In 1821 valt het doek definitief voor het voormalige gilde als de commissarissen een kistje met gildebescheiden en 10 schilden aan het stadsbestuur overhandigen[23]. Een overzicht van het bestuur van het gilde is opgenomen in bijlage 4.

2.5. RELATIE TUSSEN POTTENBAKKER EN PIJPENMAKER

De onderlinge afhankelijkheid van beide beroepsgroepen en de minieme winstmarges levert doorlopend conflictstof op. De aard van de problemen is in praktisch alle pijpenmakerscentra hetzelfde, Gorinchem vormt geen uitzondering op de regel. De belangrijkste bron van moeilijkheden is het bakloon voor een pot met pijpen. De stookkosten zijn sterk afhankelijk van de prijs van brandstof voor de oven, de turf. Door de concurrentie is het bakloon op een dermate laag niveau gebracht dat een geringe schommeling van de turfprijs bepalend is voor het voortbestaan. Het is begrijpelijk dat ruzies onvermijdelijk zijn, waarna de plaatselijke overheid moet bemiddelen. De genomen resoluties geven een goed beeld van het voortdurende geharrewar:

- 1693 De onkosten die de dekens van het pijpenmakersgilde gemaakt hebben, om te komen tot een afspraak over het bakloon van de pijpen, zullen uit de gildekas betaald worden[24].
- 1694 Willemke van Delft, de weduwe van Goosen van den Houte, eist van Dirk Pieters f 54,25 voor het bakken van 150 pijpenpotten[25]. Het bakloon per pot bedraagt dus 7 stuivers.
- 1731 De pijpenmakers beklagen zich dat de pottenbakkers de pijpenpotten tijdens het bakken niet afdekken. Van het aardewerk dat boven de pijpenpotten in de oven is gestapeld kan glazuur druipen en op de pijpen terecht komen[26]. In het vervolg moeten de potten wel afgedekt worden.
  De pijpenmakers waren kennelijk slecht van betalen want in bovenstaande verordening is tevens opgenomen dat het bakloon binnen zes weken betaald moet worden. Mocht betaling achterwege blijven, dan is het gilde aansprakelijk voor de openstaande rekening[27].
- 1751 De pijp- en pottenbakkers krijgen per ton Friese turf een mand extra, dit zijn zes turven[28]. Deze maatregel is waarschijnlijk genomen om de belasting op de turf te verminderen (zie ook bij 1762).
- 1762 De pijpenpotten mogen niet hoger zijn dan 28 duim (72,8 cm) en de doorsnede 11,5 duim (29,9 cm) gemeten in Rijnlandse maat[29].
  De pottenbakkers dienen een rekest in over de hoge kostprijs van de Friese turf en het lage bakloon. Zij verzoeken om afschaffing van de stadsimpost van drie duiten op iedere twee tonnen turf. Gezien het belang van de stad om de nijverheid in stand te houden en de geringe opbrengst (ruim 40 gulden) aan accijns bewilligt het stadsbestuur[30].
- 1766 Het bakloon zal voortaan een stuiver per pot minder bedragen dan in Gouda, maar zal nooit minder mogen bedragen dan zes stuiver per pot[31].
  Tot 1766 wordt in de akten uitsluitend het pijpenmakersgilde genoemd. Na deze datum is er incidenteel sprake van het pottenbakkers- en pijpenmakersgilde. Vanaf 1773 komt hoofdzakelijk het gecombineerde gilde in de akten voor. Aan de overlieden wordt vervolgens ook een pottenbakker toegevoegd.
- 1774 Als de pottenbakkers en pijpenmakers jongens of meisjes aannemen moet dit binnen vier dagen gemeld worden bij de boekhouder van het gilde. Deze moet de naam en het begin en einde van het dienstverband noteren[18].
- 1777 Indien bij het bakken aanzienlijke schade aan de pijpen zou ontstaan en men het niet eens kan worden over de hoogte van de vergoeding, dan hebben beide partijen zich te houden aan de taxatie die door de deken van het gilde wordt uitgevoerd[19].

Evenals met de pijpenmakerijen gaat het snel bergafwaarts met de pottenbakkers. In 1820 blijkt alleen het bedrijf van Jan Dam, met twee knechten te functioneren. Waarschijnlijk heeft het verdwijnen van de tabakspijpennijverheid ook de ondergang betekend voor de pottenbakkers.

Bronnen:

1. G.A.Gorinchem (G.A.G.) Archief Stadsbestuur (A.S.) inv.nr.132 fol.294, 17-7-1637

2. D.H. Duco, Goudse Pijpen. Amsterdam, 1978, blz.8

3. G.A.G. A.S. H31-94 fol.77vs, 25-1-1638

4. H.E. van Gelder, De Nederlandse munten. 1972, blz.258,259,264
   braspenning = diverse munten met een waarde van 2½ groot = 1¼ stuiver = 10 duiten
   oordje = in koper geslagen munt van ¼ stuiver = 2 duiten

5. G.A.G. A.S.inv.nr.132 fol.138vs

6. G.A.G. A.S.inv.nr.171, 21-9-1677

7. J. van der Meulen en L. den Toom, Het pijpmakersgilde te Schoonhoven. Pijpelogische Kring Nederland (PKN), 6e jrg., 1983, blz.39

8. D.H. Duco, Goudse Pijpen. Amsterdam, 1978, blz.9

9. A.C.J. de Vrankrijker, Het maatschappelijk leven in Nederland in de Gouden Eeuw. 1937, blz.66 ev.

10. G.A.G. A.S. H31-94 fol.143ev., 28-4-1656
    G.A.G. A.S. inv.nr.2259 fol.118

11. H.E. van Gelder, De Nederlandse munten. 1972, blz. 265, 266
    Penning = kleinste denominatie met een waarde van ½ duit
    Duit = 1/8 stuiver

12. francijn = perkament

13. G.A.G. A.S. inv.nr.2259 fol.119vs, 12-5-1665

14. G.A.G. A.S.inv.nr.2259 fol.121ev., 3-12-1725

15. G.A.G. A.S.inv.nr.117 fol.85ev., 10-4-1733

16. G.A.G. A.S.inv.nr.121 fol.237, 18-6-1754

17. G.A.G. A.S.inv.nr.124 fol.89vs, 18-8-1768

18. G.A.G. A.S.inv.nr.125 fol.154ev., 21-6-1774

19. G.A.G. A.S.inv.nr.126 fol.87ev., 7-2-1777

20. G.A.G. A.S.inv.nr.126b fol.22 ev., 3-9-1783

21. G.A.G. A.S.inv.nr. F-XIV-b-104, 30-10-1798

22. G.A.G. Archief Gemeentebestuur (A.G.) H31-62 fol.41vs,19-5-1820

23. G.A.G. A.G. ingekomen brieven H31-71 nr.220, 1820

24. G.A.G. A.S.inv.nr.114 fol.28, 8-9-1693

25. G.A.G. Rechterlijk archief inv.nr.286 blz.212

26. R. Stam, Op een pijpenpot past een deksel. PKN 12 jrg, nr.46, 1989, blz.130

27. G.A.G A.S.inv.nr.117 fol.53, 27-9-1731

28. G.A.G. A.S.inv.nr.19 fol.214, 16-3-1751. Dit is de datum van de vroedschapsvergadering waarin melding werd gemaakt van het geresolveerde in de vergadering van de Staten van Holland van 10 maart. Op 11 april 1750 hadden de Staten dit al aan Gouda toegestaan.

29. G.A.G. A.S.inv.nr.123 fol.18, 31-3-1762

30. G.A.G. A.S.inv.nr.22 fol.98vs, 18-4-1762

31. G.A.G. A.S.inv.nr.123 fol.205, 13-9-1766

3. PERSOONLIJKE GEGEVENS VAN PIJPENMAKERSBAZEN

In dit hoofdstuk worden de pijpenmakers die de leiding over een bedrijf hadden in alfabetische volgorde weergegeven. Voor de ambachtslieden uit de 17e en de eerste helft van de 18e eeuw is het vaak moeilijk te bepalen of zij zelfstandig of in loondienst werkten. In de archieven wordt in de regel geen onderscheid gemaakt tussen een baas of knecht, beiden staan vermeld als pijpenmaker.
De gegevens zijn afkomstig uit jarenlang onderzoek, waarbij "terloops" documenten zijn verzameld die handelen over de tabakspijpennijverheid, soms evenwel aangevuld met gericht onderzoek.
Als in het document meerdere pijpenmakers staan vermeld zijn dezen vet gedrukt. Sterk afwijkende schrijfwijzen van de eigennaam staan direct onder de meest gangbare vorm vermeld. Een chronologische opsomming van de pijpenmakers en een merkenlijst zijn opgenomen in bijlagen 1 en 2.
Voor informatie over doop, huwelijk en overlijden is gebruik gemaakt van de DTB registers.

Afkortingen gebruikt voor verwijzingen naar archiefbronnen, na de streep volgt het nummer van het folio of de akte.
G. = archief van het Gemeentebestuur
H. = archief van de Hervormde diaconie
L. = lidmaatboek van de Hervormde kerk
N. = notarieel archief
R. = rechterlijk archief
S. = archief stadsbestuur
W.V. = archief van Willem Vermeulen

Aalbregts, Christoffel
27-6-1755 met attestatie van Genderen aangenomen als lidmaat van de Hervormde kerk, woont dan op de Kortendijk.
ca.1756 trouwt met Maijke Schoenmaker, uit dit huwelijk worden geboren en gedoopt:

Hendrik	12-11-1756
Christoffel	15-6-1759
Maria	19-6-1761
Barbera	21-10-1763
Johannes	4-6-1766
Lena	9-12-1767
Lena	11-1-1771

Aalbregts, Cornelis
1786 Christiaan Wouters wordt voor een jaar, door de diaconie, uitbesteed voor 10 stuivers per week. Zowel in 1785 als in de periode 1787-1789 is Christiaan in de leer bij **Hendrik Aalbregts**. (H.95-103)

Aalbregts, Hendrik
12-11-1756 gedoopt als zoon van **Christoffel Aalbregts** en Maijke Schoenmaker.
1774-1776 in dienst bij **Jan Ophuysen den ouden**[1].
1784-1792 gedurende deze periode neemt hij 30x personeel aan[1].
1785-1789 behalve in 1786 (zie boven) wordt Christiaan Wouters bij hem tewerkgesteld. In de akte staat ook het weekloon van Christiaan vermeld: in 1785: 7 stuivers; in 1786: 10 stuivers; in 1787: 13 stuivers; in 1788: 20 stuivers; in 1789: 24 stuivers en de laatste vijf maanden 20 stuivers. (H.95-103)
7-3-1798 koopt een huis op de Kortendijk (o.z.). (R.605-13)
merken; gekroonde 61, aangegeven op 4 juni 1786[1].
HAB[2]

Adam .....
pijpenmaker, klapwaker, lantaarnaansteker
23-10-1686 burgerkapitein de Clair eist betaling van de huur van het huis in de Nieuwstad, dat door Adam is verlaten. De achtergebleven boedel dient executabel te worden gesteld. Uitspraak volgt later. (R.343-267)

Adamse, Poulus
1696 Jan Tomasse wordt op 14-jarige leeftijd door de diaconie uitbesteed voor 2 broden per week. Later gaat Jan bij **Sander Ramson** werken. (H.63-77)
1696 Syas Tomasse (broer van Jan?) komt op 12-jarige leeftijd in de werkplaats en krijgt hetzelfde "loon" als Jan. Na een jaar wordt ook hij uitbesteed bij **Sander Ramson.** (H.63-78)

Aken, Reinier van
16-5-1766 geboren als zoon van Teunis van Aken en Grietje de Vries.
1774-1779 als 8-jarige in dienst bij **Jan Ophuysen den ouden**, samen met zijn zusje Lijntje, die twee jaar ouder is[1].
1779-1785 achtereenvolgens in dienst bij **Jan Ophuysen den jonge**, **Dirk Barunet**, **Jan van Erp** en **Willem van Dijk**[1].
26-7-1787 als patriot betrokken bij een overval op het paleis van Soestdijk. De aanval loopt op niets uit, onder de gewonde arrestanten bevindt zich Reinier[3].
ca.1791 trouwt met Johanna de Wilde, uit dit huwelijk worden geboren:

Anna Catrina	7-8-1791
Margrita	13-10-1793
Pieternella	10-2-1796
Margrita Cornelia	28-1-1798
Teuntje	16-12-1801
Barent	15-1-1806

29-12-1806 de erfgenamen van de weduwe van Barend van Melsen verkopen voor een bedrag van f 400,- een huis aan **Jacobus van Erp**, **Anthony van Erp**, **Jan Valke**, **Adrianus van Aten**, **Reinier van Aken** en **Johannes Dam**, gelegen aan de Appeldijk (o.z.). (R.613-75) In dit huis is vermoedelijk een pottenbakkersoven gevestigd waarvan de gezamenlijke pijpenmakers gebruik zijn gaan maken.
9-5-1808 volgens het begraafboek op 40-jarige leeftijd overleden, liet vier kinderen achter.

Aken, Tijs Roelofs van
21-12-1679 Tijs en **Cornelis Harmensz. van Keulen**, dekens van het gilde, eisen samen met **Sander Ramsch**, oud-deken, dat **Claas van Echten** vonnis komt horen. (R.340-193)

Akker, Abram van den
7-11-1745 gedoopt, als zoon van Andries van den Akker en Kaatje van Hello.
2-11-1774 trouwt met Anneke Grevenraad.
1776-1798 gedurende deze periode neemt hij 33x personeel aan[1].
22-11-1789 trouwt met Marrigje Muilwijk, uit beide huwelijken zijn geen kinderen bekend.
1781, 1789 en 1794 deken van het pottenbakkers- en pijpenmakersgilde. (S.2260-4)
13-4-1798 begraven te Arkel.
merken: AVDA[4,5]

Anneke
8-9-1694 de erfgenamen van Johan van Diepenbrugge, goud- en zilversmid, eisen f 1,- als restant van de koop van een gouden hoepring en f 1,- wegens zilveren knopen en gespen. De schepenen veroordelen gedaagde tot betaling. (R.346-310)
Het is niet bekend of zij zelfstandig het ambacht heeft uitgeoefend, maar haar aankoop van luxe artikelen gaan het budget van een eenvoudige hulp verre te boven.

Ariensz, Jan
26-3-1637 Gerrit van Lier heeft hem zwaar gekwetst en krijgt een boete van f 40,-. (R.207-20)
merken: IA[2], mogelijk is dit merk ook gezet door **Jan Arnout** of **Jan Arthur**.

Arnout, Jan (Johannes)

5-10-1658 Gerard Taets, apotheker, eist f 14,85 voor geleverde **medicamenten.** (R.254-263,288)

22-1-1664 laat beslag leggen op de penningen van de koopman Jan Schul (sic. Schuyl), die berusten bij **Brut Richard, Jan Schenck** en **Claas van Echten,** om te verhalen wat hij teveel heeft betaald voor geleverde pijpaarde. (R.675-36)

26-1-1664 eist dat Nicolaas Pieters Kant, oud-schepen, als borg voor Dirk Schul, 40 tonnen pijpaarde terug neemt, die Schul op 24-5-1663 voor f 2,50 per ton heeft verkocht, omdat de kwaliteit niet goed is. (R.260-44,56,81)

9-2-1664 ten behoeve van bovenstaand proces getuigen Dirk van Malborch, gerechtsbode, en Arien Cremer, op verzoek van **Claas van Echten, Jan Schenck, Brut Richard** en **Jan Arnout,** dat zij in mei 1663 in de herberg Het Molenijzer voor f 2,50 per ton pijpaarde hebben gekocht van Dirk Schul, op voorwaarde dat de kwaliteit net zo goed zou zijn als wat Berent Hijntiens heeft geleverd. (R.166-120)

16-2-1664 schepenen veroordelen Nicolaas Pieters Kant om de pijpaarde terug te nemen. (R.260-86)

28-4-1666 overleden

merken: IA, mogelijk is dit merk ook gezet door **Jan Ariensz.** of **Jan Arthur.**

Arnout, Nicolaas
Arnold

5-9-1641 ingeschreven als burger. (S.132-272)

13-5-1645 Thomas Goese, koopman te Rotterdam, eist f 152,80 vanwege de koop van pijpaarde. Nicolaas beweert, dat de kwaliteit te wensen overlaat en biedt aan de resterende aarde terug te sturen op kosten van Goese. (R.242-243,279)
Veel pijpenmakers, zoals **Thonis Thonis, Abraham Sanders Broeder, Dirk Salomons, Bastiaan Cornelisz. Groenevelt** en **Richard Sweetin** hebben een schuld bij Thomas Goese wegens de levering van pijpaarde.

13-5-1645 Peter Gerrits van Meurs, visser, eist dat Nicolaas, als borg voor Jan de Coninck, f 31,50 betaalt voor 9 maanden huishuur. (R.242-257)

12-4-1647 overleden, op verzoek van zijn weduwe, Catharina Philips, wordt Cornelis Jans Wolferdijck benoemd als voogd. (R.243-140)

Arthur, Jan
Acter, Actere, Aerter, Arter, Erter, Erther

13-10-1641 gedoopt als zoon van John Erter, soldaat, en Eva Jans.

24-11-1663 kapitein Loth van Pothuysen eist f 32,20 wegens geleverd brood. Jan moet de schuld met f 1,- per week afbetalen. (R.259-264,283,289)

16-7-1667 Bartel Andenrogge, schipper en koopman in pijpaarde te Keulen, eist dat Jan f 156,- betaalt wegens geleverde pijpaarde. Gedaagde wordt veroordeeld tot directe betaling van de helft, terwijl het restant over een jaar mag worden voldaan. (R.263-131)

1-5-1671 trouwt met Geertje Roelen Kerktoren (ook van de Geer genaamd).

1-4-1673 laat testament opmaken. (N.3982)

8-1-1669 procedeert tegen **Jan Schenck** om 60 "hele stukken" van de 20 tonnen pijpaarde die Schenck in opdracht van Arthur in Gouda heeft gekocht. Door fouten in de dagvaarding wordt Schenck vrijgesproken. (R.319-173)

31-5-1677 laat opnieuw testament opmaken. (N.3982)

-3-1683 trouwt met Lijsbeth Hermans.

6-8-1684 trouwt voor de 3e maal nu met Jenneken van der Snoeck.
Jan bezit enige huizen in de Boerenstraat.

7-5-1687 Jan is ziekelijk en laat samen met zijn vrouw een nieuw testament opmaken. (N.3983)

merken: IA, mogelijk is dit merk ook gezet door **Jan Ariensz.** of **Jan Arnout.**

Aten, Adrianus van
5-3-1747 gedoopt als zoon van **Jan van Aten** en Johanna Gibelons.
21-5-1775 trouwt met Maggeltje van Oest, uit dit huwelijk worden geboren:

Johannes	16-4-1777
Francina	30-8-1778
Adrianus	14-1-1780
Hendrik	10-6-1781
Hendrik	30-3-1783
Johanna	5-6-1785
Fransina	29-8-1787
Adrianus	30-6-1790
Maggelina	30-6-1790
Adrianus	29-1-1792

7-12-1776 koopt huis op de Kortendijk (o.z.). (R.583-115)
1793-1799 gedurende deze periode neemt hij 4x personeel aan[1].
29-12-1806 de erfgenamen van de weduwe van Barend van Melsen verkopen voor een bedrag van f 400,- een huis aan **Jacobus van Erp**, **Anthony van Erp**, **Jan Valke**, **Adrianus van Aten**, **Reinier van Aken** en **Johannes Dam**, gelegen aan de Appeldijk (o.z.). (R.613-75) In dit huis is vermoedelijk een pottenbakkersoven gevestigd waarvan de gezamenlijke pijpenmakers gebruik zijn gaan maken.
18-10-1808 verkoopt zijn huis op de Kortendijk (o.z.). (R.615-93)
17-11-1808 opgenomen in Diaconie-Armhuis (H91-3)
18-5-1823 overleden
merken: AVA[4]

Aten, Jan (Janus) van
13-11-1743 trouwt met Johanna Gibelons, uit dit huwelijk worden geboren:

Johanna	8-11-1744
Adrianus	5-3-1747
Johannes	5-9-1749
Elisabeth	15-11-1752
Leendert	12-6-1757

1773-1794 in deze periode neemt hij 61x personeel aan[1].
1776 en 1790 deken van het gilde. (S.2260-4)
merken: II, aangegeven op 10 april 1779[1].
IVA[2]

Aten, Leendert van
12-6-1757 gedoopt als zoon van **Jan van Aten** en Johanna Gibelons.
15-10-1779 trouwt met Johanna Vendelbos (Venderbos), uit dit huwelijk wordt geboren:

Johannes	21-1-1780

1781-1801 in deze periode neemt hij 43x personeel aan[1].
1787 en 1795 deken van het gilde. (S.2260-4)
1789-1791 laat zijn vrouw registreren als hulp in de pijpenmakerij[1].
merken: gekroonde 26, aangegeven op 23 juli 1782[1].
LVA[4,5]

Barunet, Dirk
Bernet, Burned
24-2-1754 trouwt met Anneke van Aken, wed. van Jan Mes, uit dit huwelijk zijn geen kinderen bekend.
-7-1754 betaalt een boete van f 1,- mogelijk opgelegd door het gilde. (H.167)
8-3-1762 om te voorkomen dat hij vervolgd zou worden wegens belastingfraude, moet hij de eed van tapper afleggen. (R.728-190) Het is onduidelijk of hij toen ook werkzaam was als pijpenmaker.
20-10-1762 koopt van Geertruy Eysveld, wed. van Servaas Missa, een huis, met "*de [be]staande winkel, winkelbank en voetebank in het voorhuis en een kast in de keuken*", op de Kortendijk (w.z.). (R.569-71vs)
13-5-1763 koopt een huis gelegen aan de Broerensteeg (z.z.). (R.570-47)

1763 gedurende het jaar bestelt hij tien maal een ton bier bij brouwerij "De Drie Snoeken". (S.690) In het kasboek van de belasting op wijn komt zijn naam niet voor, hij zal dus hoofdzakelijk bier getapt hebben. (S.902)
11-6-1768 laat zijn testament opmaken[6]. (N.4225-509)
1773-1785 gedurende deze periode neemt hij 20x personeel aan[1].
14-7-1774 koopt een huis op de Kortendijk (w.z.). (R.581-53vs)
8-5-1779 verkoopt het huis op de Kortendijk (w.z.), dat hij in 1762 had gekocht. (R.586-42)
28-7-1779 koopt twee huisjes op het Kievitseiland. (R.586-59vs)
28-7-1779 verkoopt huis op de hoek van de Kortendijk/Rosmolensteeg. (R.586-60)
13-5-1784 verkoopt zijn twee huisjes op het Kievitseiland aan Teunis van Aken. (R.591-38)
merken: DB, zowel met als zonder kroon
DBN
DBUN
DNB[6,7]
gekroonde ooievaar
gekroonde roker op stoel[2]

Beest, Roelof van
3-5-1698 **Salomon Schenk** eist van Roelof f 31,50 voor de levering van 14 tonnen pijpaarde (f 2,25 per ton). Het bedrag wordt verminderd met f 0,90 voor zes zakken tufsteen, die gedaagde heeft geleverd. De zaak wordt in der minne geschikt. (R.289-62)
14-6-1702 herbergier Alexander Hutsenson eist van Roelof, **Jan Blij** en **Christoffel de Hoog**, voormalige dekens van het gilde, voldoening van f 3,75 voor verteringen. Zij worden veroordeeld elk 1/3 van de rekening te betalen. (R.349-89)

Blij, Jan Jansz. (Johannes)
27-8-1658 geboren als zoon van Jan Blij en Margriet Davidts Brouijn, die beiden van Schotse afkomst zijn.
9-1-1684 trouwt met Anna Maria Claas van Sutphen (ook wel Anna Maria van Jas genoemd), uit dit huwelijk worden geboren:

Cornelis	2-5-1685
Elisabeth	3-11-1686
Jan	29-9-1688
Margariet	22-10-1690
Marie	21-12-1692
Johanna	27-4-1695
Klaas	19-12-1696
Neelken	9-7-1699

6-4-1693 koopt een huis aan de Kortendijk (w.z.), door een gang verbonden met de Broerensteeg. (R.500-21) Dit huis heette 't Groot Molenijzer, waarschijnlijk heeft hij hier tot aan zijn dood gewoond en gewerkt. Dit is vermoedelijk ook de plaats waar een pijpenstort is opgegraven (hoofdstuk 4).
28-3-1694 doet geloofsbelijdenis. (L.1689-1789)
12-10-1697 aanvaardt een huis aan de Broerensteeg (o.z.), als koopprijs moet hij de achterstallige verponding voldoen. (S.2-50)
14-6-1702 herbergier Alexander Hutsenson eist van Jan, **Roelof van Beest** en **Christoffel de Hoog**, voormalige dekens van het gilde, voldoening van f 3,75 voor verteringen. Zij worden veroordeeld elk 1/3 van de rekening te betalen. (R.349-89)
31-3-1706 de kinderen en erfgenamen van de weduwe van Hendrik van Bijlant eisen f 16,12 vanwege de leverantie van 43 lege asvaten. Er volgt geen uitspraak. (R.349-333)
12-7-1718 laat samen met zijn vrouw Anna Maria van Jas een testament opmaken ten gunste van de langst levende. Jan ligt dan ziek op bed. (N.4126) Blijkbaar is hij zijn ziekte te boven gekomen, want hij zet nog enige jaren zijn bedrijf voort.
1722, 1725 en 1726 plaatst bestellingen bij houthandelaar Willem Vermeulen (W.V.2-66vs en W.V.12-162)
1725-1728 de 16- jarige **Jan Ophuijzen (den ouden)** wordt door de diaconie uitbesteed bij Blij om het vak te leren. Het loon werd in gezamenlijk overleg vastgesteld op f 30,- per jaar in 1725; f 36,- in 1726; f 40,- in 1727 en 1728. (H.66-45)

29-9-1727 wordt gelijktijdig met zijn vrouw Anna Maria van Jas begraven, met achterlating van twee dochters.
1728 Clasina de dochter van Jan trouwt met **Christiaan Wouters**.
merken: IB
koning (links) + maagd in Hollandse tuin (rechts)
klimmende leeuw[2]

Bommel, Lammert van
28-3-1768 gedoopt als zoon van Johannes Frederik van Bommel en Margaretha Celie.
1789-1791 knecht bij **Hendrik Aalbregts**[1].
23-6-1799 trouwt met Berber Aalbregts, uit dit huwelijk wordt geboren:
Johanna Frederika 2-7-1801
19-5-1820 heeft een klein eigen bedrijf. (G. H31-62)
1825 woont op de Lingewacht (Volkstelling 1825-A124)
1-7-1836 overleden
merken: Volgens opgave van 1819[8];
WB op de hiel of kop
AB op de hiel
IVAH + wapen van Arkel op de kop
LVB + gekroonde vis op de kop

Bommel, Matthijs van
20-5-1773 geboren[4] als zoon van Johannes van Bommel en Margaretha Celie
1790-1793 knecht bij diverse bazen[1].
1-8-1796 getrouwd met Johanna Verbrugge
1811 staat vermeld als "fabriqueur de pipes"[4]
7-4-1816 getrouwd met Johanna van Oudheusden (dochter van **Jan van Oudheusden**)
1825 woont op de Dalemstraat (Volkstelling 1825-B396)
28-3-1839 overleden

Broeder, Abraham Sanders (den)
13-5-1644 koopt huis voor f 600,- op de Kortendijk (n.z.). Dit huis was voor de helft eigendom van **Willem Teeck**. (R.454-137)
13-5-1645 Thomas Goese, koopman te Rotterdam, eist dat Abraham f 181,10 betaalt vanwege een obligatie. (R.242-242,417)
26-10-1647 Joost Everts, timmerman, eist f 30,50 als restant van de aankoop van een half "slachtbeest". (R.243-359)
3-10-1648 Cornelis Jacobs van Veen eist f 35,25. (R.244-337)
10-10-1648 Willem Peckstock, Rijnschipper, eist dat de schuld van f 22,15 afgelost wordt. De zaak wordt in der minne geschikt. (R.244-342)
2-2-1649 Stoffel de Bruijn, "beenhakker", eist f 5,10 voor geleverd vlees. (R.245-16)
5-6-1649 Willem Peckstock eist opnieuw f 22,15. (R.245-211)
7-7-1649 Abraham is het niet eens met de eis van Peckstock. De geleverde pijpaarde blijkt van slechte kwaliteit te zijn. In plaats van de geëiste f 3,- per ton is hij bereid f 1,80 te betalen. De schepenen verwijzen eiser en gedaagde naar een onpartijdige commissie om over deze kwestie een beslissing te nemen.(R.245-236)
27-11-1649 Cornelis Jacobs van Veen eist f 15,40 voor geleverde laken. De eis wordt toegewezen. (R.245-470)
18-2-1651 Jan Hendriks eist betaling f 16,50 als restant van de koopsom van geleverde pijpaarde. Abraham stelt voor wekelijks f 0,30 te betalen of een gros pijpen te leveren. Schepenen beslissen, dat hij wekelijks f 0,30 moet betalen. (R.247-69,79)
3-10-1654 Rijk Aarts van der Lee, vleeshouwer, heeft nog f 9,50 te goed vanwege de koop van een half "slachtbeest". (R.250-284,317)
14-6-1659 Gerard Aarts, molenaar, eist voldoening van een schuld ten bedrage van f 60,- . Broeder beweert reeds f 24,50 afgelost te hebben. Hij moet dit onder ede bevestigen en wordt veroordeeld om de rest te betalen. (R.255-113,150,168,176)

28-6-1659 de weduwe van Gijsbert Vos eist van Broeder f 13,75 voor geleverde waren. (R.255-173)
21-3-1671 getuigt op verzoek van **Jan Schenck** (zie aldaar) over de kwaliteit van pijpaarde.
18-9-1675 Hendrik Meerhout eist f 4,50 als rest van geleverde waren. Abraham wordt veroordeeld de schuld te voldoen. (R.339-86)

Broen, Jan
Broun
25-6-1634 gaat in ondertrouw als jongeman uit Schotland, en is soldaat onder kolonel Levingston.
1-7-1634 krijgt attestatie om te trouwen met Goverken Goverts, uit dit huwelijk worden geboren:

Jenneken	25-11-1636
Jan	23-2-1638
Heijlken	6-12-1639
Janneken	22-9-1641
Janneken	8-5-1644
Wouter	5-9-1645

15-7-1641 koopt huis in de Arkelstraat, ten noorden van de Kapel (R.452-145)
29-10-1654 overleden

Budding, Hendrik
24-2-1775 geboren als zoon van Cornelis Budding en Hendrika Lievens
10-1-1802 getrouwd met Margrieta van Outheusden, uit dit huwelijk worden geboren:

Hendrik	26-5-1808
Adriana	24-1-1811

1811 vermeld als "fabriqueur de pipes" (S.2448)
1825-1840 volgens de volkstellingregisters werkzaam als sjouwer en arbeider.
23-7-1828 zijn vrouw wordt gezonden naar Ommerschans, een kolonie van de Maatschappij van Weldadigheid. Zij was hiertoe veroordeeld wegens brutale bedelarij, zowel bij avond als bij dag, herhaaldelijke diefstallen en misbruik van sterke drank. In 1831 en in 1836 verzocht zij ontslag uit deze kolonie, maar haar man was hier tegen omdat zij zeker opnieuw aan de drank zou gaan en misschien tot grove misslagen zou vervallen. (G. H31-78, 24-9-1831 nr.614 en 28-5-1836 nr.330)
20-4-1837 Margrieta wordt opnieuw naar Ommerschans gezonden en op 14-6-1841 ontslagen.
1842 opnieuw moet Margrieta voor de arrondissementsrechtbank verschijnen wegens bedelarij, maar ze was door ouderdom zo gebrekkig dat ze de geringe afstand naar de rechtzitting niet te voet kon afleggen, maar met een kruiwagen vervoerd moest worden. (G. H31-78, 17-6-1842 en 3-8-1842 nrs.397, 579 en 5-4-1844 nr.403)

Ceulen, Augustijn van
zie ook onder Keulen
17-7-1694 Metje Bolkman eist betaling f 19,90 voor gedane verteringen. Tevens eist zij teruggave van een zilveren tasbeugel, drie ronde zilveren kettingen, een zilveren naaldenkoker, twee hoofdkussens (gevuld met witte ganzeveren), een koperen taartpan, een koperen beddepan, 12 Engelse tinnen tafelborden en een tafellaken van 3½ bij 3½ el, die hij of zijn vrouw voor haar uit de bank van lening hebben gehaald. (R.286-111,112)
1704-1709 komt regelmatig voor in het kasboek van de houthandelaar Willem Vermeulen. (W.V.4-6)

Claas de pijpenmaker
1665 huurt een huis in de Meth van Amerongensteeg, eigendom van de wed. van Gerrit Ariens van Santen. (S.4924-208)

Claasz., Marcus
Cornelisz., Lanetre, Lantmeter (?)
ca.1611 geboren (R.149-265)
30-10-1633 trouwt met Grietje Jans, afkomstig uit Strijp (Brabant).

17-5-1637 koopt een huis op de Kortendijk, waar uithangt "*Cuylenborch*". (R.449-36)
De naamgeving van het huis, weergegeven op een uithangbord, wordt door hem veranderd in een meer van toepassing zijnde voorstelling, namelijk een grote tabakspijp. In dit huis is produktieafval aangetroffen (hoofdstuk 4).
9-8-1638 legt getuigenis af. (R.149-265)
19-1-1641 verkoopt zijn huis op Kortendijk, waar "*de groote tobackspyp uitsteect*", aan Hendrik van Herwaarden. (R.452-62)
5-10-1641 eist van Dirck Sael, uit Heusden, f 14,- vanwege de leverantie van een ton pijpen. De eiser wordt in het gelijk gesteld. (R.239-50)
4-6-1644 **Willem Teeck** en Hendrik Roelofs van Herwaarden procederen om f 6,25 terug te krijgen, die Marcus geleend heeft. (R.241-278,279)
19-10-1647 burenruzie met Jan Maertens Verdonck over de hoogte van een scheidingsmuur. (R.388-77)
1654 bezit een huis in de Rosmolensteeg (R.375-17vs)
14-6-1659 Adriaan van Cleeff eist als bakloon en voor geleverde pijpenpotten f 68,50, verminderd met hetgeen reeds is betaald. (R.255-121)
16-6-1663 eist van Corstiaan van Strijp f 9,50, die hij als zijn borg heeft voldaan aan burgemeester Erckelens. Tevens wil hij voldoening van f 18,-, die door de vrouw van Van Strijp is geleend. (R.259-125)
merken: MC
adelaar[2]

Clef, ... van
23-5-1661 overleden
Niet bekend is of hij zelfstandig zijn ambacht uitoefende.

Cornelisz., Bastiaan zie **Groenevelt**

Cornelisz., Marcus zie **Claasz., Marcus**

Corstiaensz., Joost zie **Janse, Joost Corstiaensz.**

Cramer, Adriaan (Arien) Dircksz.
11-7-1652 doet geloofsbelijdenis. Hij woont tegenover de Keizerstraat. (L.1-158)
13-6-1657 legt de eed af als poorter. (S.132-282)

Dalem, Arie(n) van
Hij was naast pottenbakker, mogelijk ook pijpenmaker.
15-2-1763 neemt als pottenbakker aan als knecht: Jan van Oudheusden, zoon van Aalbert van Oudheusden, voor f 48,- per jaar t.b.v. de diaconie en f 0,20 per week t.b.v. Jan als zakgeld. (H.3-71) De jaarlijkse vergoeding voor de diaconie zakt tot f 18,-. In Juni 1788 komt Jan "*wegens ongemakken*"vrij van dit werk. (H.95-40,70,99)
6-9-1764 koopt van Willemijntje van Dooren, weduwe van Roelof van Dam, een pottenbakkerij op de Kalkhaven (w.z.). Hij blijkt tevens de belendende percelen in bezit te hebben. (R.571-63)
1774-1780 gedurende deze periode neemt hij 3x personeel aan[1].
1774, 1776[1], 1779 en 1783 deken van het gilde. (S.2260-4)

Dam, Cornelis
1779-1785 knecht bij diverse pijpenmakers[1].
1825 woont op de Appeldijk. (Volkstelling 1825-B193)
merken: Bij de inventarisatie van 1819[6] zijn opgegeven:
16 gekroond op de hiel
CD gekroond op de hiel
IVW + wapen van Arkel op de kop
AS + gekroonde vis op de kop
GVDR + 18 op de kop

Dam, Johannes

4-7-1760 geboren als zoon van Johannes Joost Dam en Maria de Lang. (S.2448-716)

16-5-1781 trouwt met Casperijntje Heijmans, uit dit huwelijk worden geboren:

Johannes	12-10-1781
Roelof	28-2-1783
Maria	2-401786

1786-1796 werkt als knecht bij meerdere bazen[1].

29-12-1806 de erfgenamen van de weduwe van Barend van Melsen verkopen voor een bedrag van f 400,- een huis aan **Jacobus van Erp, Anthony van Erp, Jan Valke, Adrianus van Aten, Reinier van Aken** en **Johannes Dam**, gelegen aan de Appeldijk (o.z.). (R.613-75) In dit huis is vermoedelijk een pottenbakkersoven gevestigd waarvan de gezamenlijke pijpenmakers gebruik zijn gaan maken.

12-3-1812 doet aangifte van het overlijden van een kleinkind; is dan pottenbakker op de Appeldijk. (B225)

18-1-1839 overleden in huis op de Grote Markt. (C338)

Deij, Abraham

3-8-1645 doet samen met zijn vrouw, Geertjen Hendricks, geloofsbelijdenis. Ze wonen in de Baarsteeg (bij de Appeldijk). (L.1-144)

Dijk, Willem van

2-11-1746 gedoopt als zoon van Machiel van Dijk en Maria Dezee.

18-10-1772 trouwt met Johanna Hutsenson, uit dit huwelijk worden geboren:

Maria	27-4-1770
Dirk	13-1-1773
Maggiel (Willems)	25-9-1776
Michiel	23-10-1778
Johannes	5-10-1781
Hester	5-10-1781

1780-1784 gedurende deze periode neemt hij 13x personeel aan[1].

eind 1784 zowel Willem als zijn vrouw Johanna zijn kort na elkaar overleden, met achterlating van 5 minderjarige kinderen, die in het weeshuis worden opgenomen.

6-1-1785 na zijn overlijden blijkt Willem een schuld te hebben voor het bakken van pijpen. Zijn erfgenamen zijn niet bij machte om aan zijn financiële verplichtingen te voldoen. (S.126b-208vs) Op last van de schepenen wordt een inventaris opgemaakt van de "desolate" en "insolvente" boedel. In het voorhuis worden aangetroffen: 18 lege pijpenpotten, 3 volle pijpenpotten, 1 deken, 1 bed, 1 mand, 1 tobbe, 1 zeef, touwen (stroppen), 2 stokken. In de keuken: 3 pijpeschroeven, 2 volle pijpenpotten, 1 lege pot, een partij planken met pijpen, 7 tonnen, 2 tobben, 1 emmer. In het schuurtje op het erf: 1 wieg, 1 mand, ca. 4 kaar (korf) pijpaarde, 1 *rijff* (plank?). Op de bovenkamer: 1 spiegel, 1 kastje, 7 stoelen, 1 kast, 1 hangijzer en pan, 1 tafel, 2 gordijnen, 1 aardewerk stel, 1 rak (rek) met aardewerk borden, 1 vrouwen hoed, 1 jongens hoed, 1 zak met lepels, 1 ketel, schop, tang, 1 vlugtje (?), 1 emmer, 1 haal, 1 strijkijzer, 6 pijpeschroeven, 1 rakje, rommelingen. (R.649-131vs)
De beschrijving toont aan dat Willem zijn bedrijf heeft uitgeoefend in zijn woonhuis.

19-3-1785 uit de rekeningen die opgemaakt worden over de schulden en ontvangsten t.b.v. van de nalatenschap blijkt dat **Arie van Dalem** een vordering heeft van f 62,65 wegens het bakken van pijpen. De openbare verkoping van de pijpenmakersgereedschappen, gedaan door het gilde, levert f 93,80 op en de boedel f 26,70. De inkomsten gaan geheel op aan het ambtelijke apparaat voor verbalen, boedelbeschrijving, advertenties en het weeshuis. Voor de schuldeisers valt er niets te halen. (R.716-27ev en R.723-12)

20-5-1785 zoals door de renovatie van de gildebrief in 1731 werd bepaald, wordt de niet te innen schuld die een pijpenmaker bij een pottenbakker heeft, verhaald op het gilde. (S.117-53) De consequentie van dit artikel roept bij de eerste toetsing in de praktijk veel weerstand op. Om in de toekomst het geldelijk risico voor het gilde te miniseren, wordt door de stedelijke overheid beslist, dat de gereedschappen, in geval van wanbetaling, vervallen aan het gilde, zodat deze openbaar verkocht kunnen worden. (S.126b-230vs)

merken: GB, aangegeven op 19 juli 1782[1]
WVD + gekroonde engel[5]

Dionijsz., Cornelis

18-2-1634 Willem Peters, brouwersknecht, eist ondertekening van de huurovereenkomst van een huis in de Robberstraat. Het geschil moet worden behandeld door een onafhankelijke commissie. (R.233-84)

Duuren Gerritzoon, Gerrit van

6-10-1782 geboren te Schoonhoven, vader Gerrit van Duuren junior en moeder Lijsje van Rijn.

23-7-1809 te Schoonhoven getrouwd met Neeltje Roest, uit dit huwelijk worden geboren:

Gerrit Johannes	28-4-1810
Anna Aaltje	22-1-1822
Lijsje	8-5-1824
Anna Maria	6-3-1827

9-8-1814 Verklaring van de burgemeester van Schoonhoven, dat Gerrit heeft gediend bij de marine van Frankrijk, na loting voor de land-militie. Tevens is de brief een getuigschrift van onberispelijk gedrag, zowel in politiek als zedelijk opzicht. (G. H31-71 niet genummerde ingekomen brieven 1814)

12-8-1814 Verzoek van Gerrit om zich te mogen vestigen en om het ambacht van pijpenmaker en koopman in het klein te mogen uitoefenen. (G. H31-71 niet genummerde ingekomen brieven 1814)

Uit de doop- , trouw- en begraafboeken blijkt dat Gerrit in Schoonhoven is gebleven en zich niet als pijpenmaker in Gorinchem heeft gevestigd. In de geboorteakten wordt als beroep zakkendrager opgegeven.

21-4-1851 overleden te Schoonhoven.

Echten, Claas (Nicolaas) van
Echteren

26-7-1659 Gijsbert Gijsberts van Wijck, bakker, eist volgens de "kerfstok" f 24,15 voor geleverd brood. (R.255-203)

12-1-1664 Dirk Schul, koopman, eist van **Brut Richard, Claas van Echten** en **Jan Schenck** respectievelijk 2 keer f 25,- en f 140,- wegens levering van 2x 10 en 1x 56 tonnen pijpaarde (prijs per ton f 2,50). Gedaagden worden veroordeeld om f 2,10 per ton te betalen. (R.260-5 en R.393)

22-1-1664 **Jan Arnout** laat beslag leggen op de penningen van Jan Schul, die berusten bij **Brut Richard, Jan Schenck en Claas van Echten** om te verhalen wat hij teveel heeft betaald voor de geleverde pijpaarde. (R.675-36)

9-2-1664 ten behoeve van bovenstaand proces getuigen Dirk van Malborch, gerechtsbode, en Arien Cremer, op verzoek van **Claas van Echten**, **Jan Schenck**, **Brut Richard** en **Jan Arnout**, dat zij in mei 1663 in de herberg Het Molenijzer voor f 2,50 per ton pijpaarde hebben gekocht van Dirk Schul, op voorwaarde dat de kwaliteit net zo goed zou zijn als hetgeen Berent Hijntiens heeft geleverd. (R.166-120)

30-9-1664 Jan van Braeckel wordt veroordeeld om aan Claas f 3,30 te betalen. (R.393-246)

21-12-1679 **Cornelis Harmensz. van Keulen** en **Tijs Roelofs van Aken**, dekens van het gilde, eisen samen met **Sander Ramsch**, oud-deken, dat Claas vonnis komt horen. (R.340-193)

Erp, Anthony van

17-1-1754 geboren als zoon van Bernardus van Erp en Elisabeth Schouten (ook genaamd Peerenboom)

15-5-1778 trouwt met Barbara Hit, uit dit huwelijk worden geboren:

Bernadina	24-6-1778
Johannes	2-7-1780
Nicolaas	16-4-1783
Antoon	29-9-1784
Antonia	15-10-1786
Nicolaas	17-1-1790
Elisabeth	27-11-1791
Jannigje	23-5-1795

29-12-1806 de erfgenamen van de weduwe van Barend van Melsen verkopen voor een bedrag van f 400,- een huis aan **Jacobus van Erp, Anthony van Erp, Jan Valke, Adrianus van Aten, Reinier van Aken** en **Johannes Dam**, gelegen aan de Appeldijk (o.z.). (R.613-75) In dit huis is vermoedelijk een pottenbakkersoven gevestigd waarvan de gezamenlijke pijpenmakers gebruik zijn gaan maken.
1788-1800 gedurende deze periode neemt hij 21x personeel aan[1].
1797-1798 deken van het gilde. (S.2260-4)
1811 staat in de "liste civique" als pijpenmaker vermeld. (S.2448-81)
1825 woont in de Korenbrugstraat 32 en geeft als beroep pijpenmaker op. (Volkstelling 1825-A200)
30-9-1825 begraven
merken: Bij de inventarisatie van 1819 opgegeven[8]:
A op de hiel
AVE + gekroonde vis op de kop

Erp, Jacobus van
23-9-1762 geboren (S.2448) als zoon van Bernardus van Erp en Elisabeth Schouten (Scholten), ook wel Peerenboom genaamd.
20-8-1790 trouwt met Gertrudis van Hoeij, uit dit huwelijk worden geboren:

Johannes Bernardus	12-9-1790
Maria	30-3-1792
Elisabeth	31-10-1793
Adriana	26/27-2-1795
Elisabeth	5-9-1796
Johannes Bernardus	14-12-1798
Anthonia	9-5-1800
Anthonia	25-5-1801
Anthonius	21-4-1807

-8-1791 legt zijn proeve van bekwaamheid af. De Hervormde diaconie ontvangt daardoor f 1,- van de inkoopsom voor de armen. (H.174)
1789-1799 gedurende deze periode neemt hij 13x personeel aan[1].
10-11-1800 koopt een huis op de Appeldijk (o.z.). Ten zuiden begrensd door de Spaarpotsteeg. (R.607-30)
29-12-1806 de erfgenamen van de weduwe van Barend van Melsen verkopen voor een bedrag van f 400,- een huis aan **Jacobus van Erp, Anthony van Erp, Jan Valke, Adrianus van Aten, Reinier van Aken en Johannes Dam**, gelegen aan de Appeldijk (o.z.). (R.613-75) In dit huis is vermoedelijk een pottenbakkersoven gevestigd waarvan de gezamenlijke pijpenmakers gebruik zijn gaan maken.
26-7-1806 **Dirk van Herwaarden**, pottenbakker, eist f 34,40 wegens gebakken pijpenpotten, geleverde pijpen en vier ramen (?). Schepenen wijzen de eis toe. (R.309-440)
1811 staat in de "liste civique" als pijpenmaker vermeld. (S.2448-776)
15-3-1812 begraven, volgens de overlijdensakte is hij molenaarsknecht.
merken: KVE[4]

Erp, Jan van
22-7-1751 gedoopt als zoon van Bernardus van Erp en Elisabeth Schouten (ook Peerenboom genaamd).
26-4-1778 trouwt met Paulina van Makfareland (van Henne?), uit dit huwelijk worden geboren:

Johannes Bernardus	1-7-1778
Baltus	14-2-1783
Bernardus	19-1-1785
Elisabeth Johanna	21-9-1788
Baltus	9-6-1790
Willemina	5/7-8-1793

1781-1796 gedurende deze periode neemt hij 36x personeel aan[1]
13-2-1783 koopt huis aan de Kortendijk (o.z.). (R.590-22vs)
-9-1783 *"baas Jan van Erp heef aangeeven Geertruy Kerk voor twee jaar, beginne den 10 sept. 1783 en zal eyndige met sept. 1785, het erste jaar voor 5 duyte twee gros rolle of trimme en het tweede jaar drie duyte per gros voor rolle of trimme"*[1].
26-4-1792 koopt twee huizen op de Kortendijk (o.z. en w.z.). (R.599-24vs)
12-5-1797 verkoopt twee huizen op de Kortendijk. (R.604-30vs,31)

14-4-1817 opgenomen in Gasthuis, waar hij binnen een maand, op
3-5-1817, is overleden aan tabes dorsalis (ruggemergstering, een late manifestatie van syfilis)[5]
merken: 1, aangegeven op 25 juli 1791. Op 30 april 1794 is dit merk overgenomen door **Jacobus van Wouw**[1].
IVE[2,3]

Erter, zie **Arthur, Jan**

Fijnaart, Gerrit
1825 woont in de Dalemstraat. (Volkstelling 1825-B390)

Gabriels, Jan
14-3-1673 Jan Mertsen van Zaltbommel eist f 21,80 wegens verteringen door **Jan Gabriels** en **Roel Jansen**, dekens van het pijpmakersgilde. (R.269-70)

Graeff, Pieter de
22-10-1679 wordt veroordeeld om aan de weduwe van de oud-burgemeester Adriaan van Cleeff te betalen f 10,50 voor het bakken van pijpenpotten. (R.340-317)

Groen, Raeph
getrouwd met Lisbet .... wed. van Gouwe Hamelton
15-5-1638 de erfgenamen van Jan Cornelisz., bakker, eisen voldoening van f 4,- geleend geld en f 2,- voor kamerhuur. (R.236-176)

Groenenberg, Wouter
23-4-1730 gedoopt als zoon van Hendrik Groenenberg, soldaat, en Magdaleentje Sarlendorp.
16-5-1756 trouwt met Dirkje Lustig uit Leiden.
20-1-1762 koopt huis in de Dalemstraat (o.z.), grenzende aan de Stadssteeg. (R.569-8vs.) In dit huis is een pijpenstort aangetroffen (hoofdstuk 4).
1773-1784 gedurende deze periode wordt 32x personeel aangenomen[1].
22-4-1789 de weduwe van Wouter verkoopt het huis aan **Leendert Nieuwenhuyzen**. (R.596-16)
voor 1784 overleden
merken: WGB[2]

Groenenberg, Wouter
16-11-1764 gedoopt als zoon van Hendrik Groenenberg en Hermina van der Wal.
27-5-1789 trouwt met Geertruy Kerk, zij werkt van 1781-1792 bij diverse pijpenmakers, uit dit huwelijk worden geboren:

Hendrika	11-4-1790
Jan Hendrik	5-2-1792
Hendrik	27/28-9-1796
Dirk	22/23-11-1798
Herremijntje	11/15-7-1801
Pieternel	21/25-11-1804
Adrianus	30-8/6-9-1807
Johanna Cornelia	10/14-2-1810

9-1-1827 begraven, hij woonde in de Rosmolensteeg

Groenevelt, Bastiaan Cornelisz.
Groeneweg, Groenvil
13-5-1645 Thomas Goese, koopman te Rotterdam, eist aflossing van een schuld van f 22,05 wegens de leverantie van pijpaarde. Beide partijen moeten eerst verschijnen voor een commissie van onpartijdige mannen om hun geschil op te lossen. (R.242-243,327,417)
21-10-1645 Frans Adriaans Vervoorn, marktschipper op Rotterdam, eist voldoening van f 3,60 aan vrachtloon en f 4,- vanwege vervoer van 20 tonnen pijpaarde. De eis wordt toegewezen. (R.242-346,371 en R.110)

12-6-1663 Bastiaan heeft zijn collega's beledigd door te zeggen, dat een deel van hen schelmen en dieven zijn. De gildebroeders eisen dat hij verklaart niet de waarheid te hebben gesproken en "bidt" om vergiffenis en bovendien f 300,- betaalt aan de armen van het gilde. Op 7-7-1663 stellen schepenen partijen buiten proces. (R.259-122,159)
1665 Jan van Meerhout huurt 3 haardsteden aan de zuidzijde van de Korenbrugstraat (S.4924-106)

Groenhouwer, Sijmen
10-7-1784 koopt het huis van **Willem van Montfoort** op de Kortendijk (w.z.) (R.716-24)
1801 woont op de Appeldijk (o.z.). (R.608-37vs)
merken: Bij de inventarisatie van 1819[8] opgegeven:
SGH gekroond op de hiel
SGH + wapen van Arkel op de kop
SGH + gekroonde 18 op de kop
SGH + gekroonde vis op de kop

Hanse, Sander
Hanson
7-10-1654 Francijntge Hendriks, speldenmaakster, is anderhalf jaar geleden uit de stad verbannen, omdat zij kippen had gestolen. Ze bekent zonder toestemming te zijn teruggekomen en zeven weken geleden bij Sander van een kind te zijn bevallen. Bovendien heeft ze twee jaar "vleselijk met hem geconverseerd" zonder getrouwd te zijn. (R.191-286)
-1678 de zoon van Lijsbet, naaister, wordt gedurende een jaar bij Sander uitbesteed om pijpen te maken. (H.55-207)

Harmensz., Cornelis zie **Keulen, Cornelis Harmensz. van**

Haverman, Arnoldus
1789-1791 neemt Huyb Klobus (Loobus) aan, die echter voor dezelfde periode ook als knecht vermeld staat bij **Leendert Nieuwenhuyzen**[1].
merken: AHM[5]

Heeyer, Gerrit van
21-9-1667 overleden

Herbos, Claas Joosten
18-4-1689 treedt als getuige op voor **Dirck Pieters van Lier** en **Jan Huyberts Vreeswijck**. (N.4000)

Herwaarden, Dirk van
pottenbakker/pijpenmaker
17-4-1750 gedoopt
1-6-1777 trouwt met Johanna Volkerts, uit dit huwelijk worden geboren:

Johannes	22-2-1778
Pleuntje Maria	22-9-1779
Gerrit	9-5-1781
Adriaantje	2-3-1783
Arie Janssen van Dalem (?)	23-12-1784

23-1-1793 koopt een huis op de Langendijk (o.z.). (R.600-5vs)
1-12-1801 koopt een huis op de Appeldijk (o.z.), genaamd de "Drie Koningen". (R.608-37vs)
26-7-1806 **Jacobus van Erp** wordt gedaagd om f 34,40 te betalen voor gebakken pijpenpotten, geleverde pijpen en vier ramen (?). (R.309-440)
25-8-1810 verkoopt huis op de Langendijk (o.z.). (R.617-375)
10-3-1816 overleden
merken: DVHW[5]

Hoog, Christoffel Jansz. de
13-4-1671 geboren te Nijmegen
31-12-1690 trouwt met Maria Gijsberts van Aecken, uit dit huwelijk worden geboren:

Johannes	29-6-1691
Johannes	30-8-1693
Gijsbert	28-11-1696
Roeloff	19-8-1699
Catharina	6-6-1704
Maria	2-2-1707

14-6-1702 herbergier Alexander Hutsenson eist van Christoffel, **Roelof van Beest** en **Jan Blij**, voormalige dekens van het gilde, voldoening van f 3,75 voor verteringen. Zij worden veroordeeld elk 1/3 van de rekening te betalen. (R.349-89)

Hoog, Christoffel (Stoffel) de
6-12-1726 gedoopt als zoon van **Gijsbert de Hoog** en Lijsbet van den Akker.
19-5-1743 trouwt met Ariaantje Biesheuvel, uit dit huwelijk worden geboren:

Roelof	5-1-1744
Lijsbeth	30-10-1746
Johanna	8-11-1748

1773-1793 gedurende deze periode neemt hij 18x personeel aan[1].
1778, 1782 en 1788 aangesteld als deken van het gilde[1].
16-4-1792 overleden te Arkel.
merken: KDH[2]

Hoog, Gijsbert de
28-11-1696 gedoopt als zoon van **Christoffel Jansz. de Hoog** en Maria Gijsberts van Aecken.
1-1-1719 trouwt met Lijsbet van den Akker, uit dit huwelijk worden geboren:

Maria	10-1-1720
Christoffel	14-12-1721
Adriaantje	16-2-1724
Christoffel	6-12-1726
Andries	23-3-1729
Johannes	18-3-1731
Adriana	14-10-1733
Adriana	21-12-1735

Hoog, Johannes (Jan) de
30-8-1693 gedoopt als zoon van **Christoffel Jansz. de Hoog** en Maria Gijsberts van Aecken.
17-2-1714 trouwt met Clasijntje Goet.
1725 deken van het gilde[5].
1736 Daniel van Daale wordt door de diaconie voor f 42,- uitbesteed om in twee jaar het kasten te leren. (H.67-20)
15-12-1744 koopt van zijn broer **Roelof** een huis op de Kortendijk (w.z.) en een schuur op de Kapelsteeg (z.z.). (R.551-85vs)
merken: IDH[2]

Hoog, Roelof de
19-8-1699 gedoopt als zoon van **Christoffel Jansz. de Hoog** en Maria Gijsberts van Aecken.
30-9-1734 tekent een schuldbekentenis. (N.4203)
15-12-1744 verkoopt een huis op de Kortendijk en een schuur aan zijn broer **Jan**. Hij blijkt meerdere huizen in de Kapelsteeg te bezitten. (R.551-85vs)
-7-1754 de diaconie ontvangt zowel van Roelof als van **Dirk Barunet** f 1,- vanwege een boete, mogelijk opgelegd door het gilde. (H.167)
-5-1755 krijgt opnieuw een boete opgelegd. (H.167)
merken: RDH[2]

Huiberts, Jan
zie ook **Vreeswijck**
1698/1699 ontvangt van de diaconie 's winters twee broden per week en in de zomer van 1699 één brood per week. (H.73-146)

Jansz., Aert zie **Vos, Aert Jansz. de**

Jansz., Ariaen
1649 heeft zich gevestigd in Amsterdam op de Lauriersgracht[8].
Het is niet bekend of hij zelfstandig zijn vak heeft uitgeoefend.

Jansz., Cornelis
12-5-1657 Anneken Aerts, zijn vrouw, doet belijdenis. Ze wonen op de Havendijk. (L.1-165vs)

Janssen, Jan
4-12-1669 **Willem Teeck** wil voldoening van f 22,50 voor de levering van 9 tonnen pijpaarde. Tevens eist hij f 19,50, die **Willem** als borg heeft betaald aan Dirk van Clevesteyn in zake huishuur. Bovendien verzoekt **Willem** om teruggave van een ijzeren bankschroef en twee koperen vormen of de tegenwaarde ten bedrage van f 14,-. (R.265-226)
ca. 1690 vestigt ene Jan Janssen zich in Leeuwarden als pijpenmaker, of dit dezelfde persoon is als de eerder genoemde is niet zeker[9].

Janse, Joost Corstiaensz.
Christiaans, Crystaenen
getrouwd met Fijken Jans (N.3977)
28-1-1643 geeft Jan Theunisz. volmacht om in zijn naam handelend op te treden inzake zijn rechten op een erfenis. (N.3977 en R.150-148)
28-8-1651 treedt op als gemachtigde van **Willem Teeck.** (N.4003)
26-7-1659 Arie Laurens van den Hecht heeft tinnen schotels geleverd en eist betaling van f 2,20. Ook wil hij dat Elisabeth, de dochter van Joost, f 3,- betaalt voor een rok. (R.255-209)
10-2-1675 de weduwe van Jan Danckers eist f 5,45 voor geleverd laken. Een gerechtelijke uitspraak blijft achterwege. (R.339-74)

Jansen, Roel
14-3-1673 Jan Mertsen van Zaltbommel eist f 21,80 vanwege verteringen gedaan door **Jan Gabriels** en **Roel Jansen**, dekens van het pijpenmakersgilde. De gedaagden verschijnen niet op de zitting en worden veroordeeld tot betaling. (R.269-70)
21-10-1676 Piet Ariens van Gestel eist van Roel (Jansen?) f 7,80 voor gehaalde waren. Gedaagde vraagt uitstel tot de terugkeer van zijn vrouw. (R.339-156)

Jansz., Willem
1654 koopt huis in de Rosmolensteeg. (R.375-17vs)
merken: WI^2

Joost
1678 de dochter van Raep van de Vooren wordt uitbesteed bij Joost om tot Allerheiligen voor een brood en 10 stuivers per week te werken. (H.55-207)
1685-1687 in deze periode krijgt hij van de diaconie: drie broeken, een pijen laken rok, een paar schoenen, een hemdrok en een hemd. (H.55-129,135,139,142,144,148)

Joristen, Jan
1-5-1669 Claas Lever laat beslag leggen op een bed met toebehoren, een spiegel, een ton pijpen, een meelkist, een kastje, een winkelbank (werkbank) en pijpmakersgereedschap, zoals schroeven en vormen. (R.675-166)

K zie ook C

Keulen, Cornelis Harmensz. van

14-4-1677 Arien Jans van Wel eist f 6,75 voor pilasters (een soort pilaren) en stukken die hij voor Cornelis in Dordrecht heeft gekocht. Tevens eist hij f 2,25 aan vrachtloon voor 15 tonnen aarde. De gedaagde weigert de eis van f 6,75, want hij had geen opdracht gegeven maar het een en ander slechts opzicht ontvangen. Het vonnis luidt dat de gedaagde de geëiste f 2,25 moet betalen. (R.339-173vs,174vs,179)

21-12-1679 Cornelis en **Tijs Roelofs van Aken**, dekens van het gilde, eisen samen met **Sander Ramsch**, oud-deken, dat **Claas van Echten** vonnis komt horen. (R.340-193)

-7-1683 doet geloofsbelijdenis. (L.570-15vs,26vs)

merken: CH^2

Labie, Thomas

20-1-1704 trouwt met Cornelia Cornelisse van Keulen, uit dit huwelijk worden geboren:

Jan	4-8-1705
Dirk	8-8-1710
Cornelis	5-9-1713
Anneke	11-1-1715
Cornelis	29-4-1718
Thomas	20-8-1721
Thomas	2-2-1724
Hermanus	19-2-1726

1725 deken van het gilde

merken: TL^5

Lang, Johannes de

7-10-1725 getrouwd met Anne Marie 't Hooft, uit dit huwelijk worden geboren:

Jan	22-9-1726
Geertruy	28-5-1728
Sijmen	23-5-1744
Anne Mie	5-5-1747
Sijmen	22-4-1749

10-5-1779 overleden

merken: IDL^5

Lanetre, Marcus Claesz. zie **Claasz., Marcus**

Lantmeter (?)

Lier, Dirck Pieters van

ca. 1650 geboren

18-4-1689 legt een verklaring af, dat **Jan Huyberts Vreeswijck** "*op den winckel of om beter te seggen ten huyse van hem getuige*" gedurende 4 jaar pijpen heeft gemaakt en onlangs is weggegaan. Hij getuigt verder dat Jan Huyberts volleerd is in het maken van pijpen. Als getuige is **Claes Joosten Herbos** aanwezig. (N.4000)

Maas, Pieter

-4-1753 de diaconie ontvangt f 1,- wegens de inkoop in het gilde. (H.167)

Meurs, Jan van

2-1-1817 is 24 jaar oud en treedt op als getuige bij het overlijden van Jan Sprangers. Hij heeft waarschijnlijk geen eigen bedrijf gevoerd.

Montfoort, Willem van
Geboren in Woerden, als soldaat gelegerd te Coevorden en daar ook getrouwd.
16-9-1761 trouwt met Trijntje van den Bosch, uit dit huwelijk worden geboren:

Merghyen	9-6-1762
Elske	7-11-1764
Johannes	25-12-1766
Johanna	6-9-1769
Coenraad	7-5-1773
Willem	19-5-1776
Johanna	8-6-1778

28-3-1767 koopt huis op de Kortendijk (w.z.). (R.574-22vs)
14-2-1772 koopt huis op de Kortendijk (w.z.). (R.579-8)
6-5-1779 verkoopt twee huizen op de Kortendijk. (R.586-40vs)
1781-1785 gedurende deze periode wordt 5x personeel aangenomen[1]
15-5-1784 Vanwege schulden wordt Willem failliet verklaard. De schepenen laten een inventaris opmaken van de boedel, die bestaat uit twee huizen op de westzijde van de Kortendijk. Aan inboedel werd aangetroffen: 1 aanrechtkastje, aardewerk, 4 schilderijen, 1 tafeltje, 1 lantaren, 2 schrijfleien, 13 stoelen, 1 haardscherm, 2 schragen, 1 kooitje, 1 schop, riek, hark, 1 gordijnroede, 1 bank, 2 tonnen, 1 kinderkabinetje, 1 doos, 1 krib, 1 winkelbank, 1 ijzer, oud ijzer en enige rommelingen. (R.7-81 en R.649-130vs)
In tegenstelling tot de boedelbeschrijving van **Willem van Dijk** worden hier geen voorwerpen aangetroffen die kenmerkend zijn voor een pijpenmakerswerkplaats, mogelijk zijn deze reeds door het gilde verwijderd.
2-10-1784 bij de rekening ten laste van de boedel blijkt dat Willem een schuld van f 181,10 had bij Willem Hack voor geleverde pijpaarde. N. de Fremerij heeft een vordering van f 57,- vanwege geleverd zeep, die mogelijk is gebruikt om de mondstukken van de pijpen in te dopen zodat deze niet aan de lippen blijven plakken. Over de verkoop van pijpenmakersgereedschappen wordt niets gemeld. Hij blijkt nog twee huizen op de Kortendijk te hebben, die worden verkocht aan Jacobus van Straaten en **Sijmen Groenhouwer**. (R.716-23 en R.723-11vs)
merken: WVM[5]

Nieuwenhuyzen, Leendert
5-8-1781 trouwt met Roelofke van Oudheusden, dochter van **Jan van Outheusden**, uit dit huwelijk worden geboren:

Catharina Margrite	10-1-1783
Helena	25-2-1784
Wilhelmina	25-12-1785
Johanna	4-6-1788
Catharina	19-8-1789
Johanna	14-9-1791
Margrieta	6/11-2-1795
Jan	30-3/10-4-1799

22-4-1789 koopt twee naast elkaar gelegen huizen in de Dalemstraat (o.z.) van de weduwe van **Wouter Groenenberg**. (R.596-16) In dit pand is pijpenmakersafval gevonden (hoofdstuk 4).
1783-1799 gedurende deze periode neemt hij 32x personeel in dienst[1].
1791-1792 deken van het gilde. (S.2260-4)
13-6-1810 begraven
merken: LNH[4]

Ophorst, Cornelis
Niet duidelijk is of hij zelf pijpen heeft gemaakt of dat hij de pijpen, met zijn initialen, heeft laten maken.
22-11-1762 geboren te Loon op Zand.
14-2-1787 trouwt met Aarke de Zeeuw, uit dit huwelijk worden geboren:

Adrianus	23-5-1787
Cornelis Bernardus	22-2-1789

9-6-1793 trouwt met Elisabeth de Klerck, uit dit huwelijk worden geboren:

Pieter	6/11-5-1794
Adriana	3/8-5-1796

18-4-1793 koopt voor f 1900,- een huis op de Appeldijk (o.z.), genaamd "de Wildeman". (R.600-12)
10-5-1805 verkoopt een huis op de Kalkhaven (w.z.). (R.612-25)
31-1-1807 verkoopt een 1/2 huis op de Appeldijk (o.z.). (R.614-5vs)
29-4-1807 verkoopt een huis op de Appeldijk (o.z.). (R.614-28)
15-12-1807 verkoopt een huis in de Burgstraat (n.z.). (R.614-97)
21-1-1811 verkoopt een huis op de Langendijk (w.z.). (R.618-9)
1811 staat in de "liste civique" vermeld als koopman. (S.2448-201)
merken: COH + familiewapen (rechts) + de Wildeman (linkerzijde)

Ophuyzen de oude, Jan (van)
13-12-1709 geboren als zoon van Jan van Ophuysen en Jacomijntje van Capel.
1725-1728 gaat als 16-jarige werken bij **Jan Blij** om het vak te leren. Het loon werd vastgesteld op f 30, per jaar in 1725; f 36,-in 1726 en f 40,- in 1727 en 1728. (H.66-45)
12-7-1730 trouwt met Johanna Heynsbergen, uit dit huwelijk worden geboren:

Johannes	23-8-1730
Willem	17-10-1732
Jacomijntje	28-4-1734
Willem	28-8-1735

29-9-1744 koopt een huis in de Dalemstraat.(R.551-64) Hier is een stort aangetroffen met afval van hem en/of zijn zoon (hoofdstuk 4).
1769 deken van het gilde. (S.2260-4)
1773-1786 gedurende deze periode wordt 15x personeel aangenomen[1].
25-6-1785 begraven
merken: IC[4]
IOH[4]
gekroond wapen van Arkel[2]

Ophuyzen de jonge, Johannes (Jan)
23-8-1730 geboren
3-6-1755 trouwt in Gouda met Grietje Boon, uit dit huwelijk worden geboren:

Jacomina	25-2-1756
Jacoba	26-10-1757
nog 2 kinderen	

7-8-1786 trouwt (in Gorinchem) met Christina Valke, uit dit huwelijk worden geboren:

Johannes	31-1-1787
Johannes	23-12-1787
Willem	11-1-1789
Christina	30-10-1791
Christinus	4/9-3-1794
Willemina	19/25-9-1796
Johanna	24/30-1-1801

1774, 1777, 1784 en 1792 deken van het gilde. (S.2260-4)
1776-1799 in deze periode wordt 17x personeel aangenomen[1].
Woonde in de Dalemstraat waar een pijpenstort is aangetroffen (zie hoofdstuk 4).
1811 staat als pijpenmaker vermeld in de "liste civique". (S.2448-746)
19-6-1815 overleden
merken: het botje en de trekpot, beide aangegeven op 1 mei 1776[1]
6, aangegeven in 1783[1]
IOH[2]

Outheusden, Huibert van
1-1-1760 geboren (S.2448-20)
1785-1790 neemt twee maal een knecht aan[1].
1811 vermeld in de "liste civique". (S.2448-20)
merken: HVAH[6]
HVO(H)[4]

Outheusden, Jan van
13-8-1732 gedoopt als zoon van Huybert van Outheusden en Maria de Hoog.
2-9-1753 gehuwd met Lena van Aken, uit dit huwelijk worden geboren:

Huybertje	8-9-1754
Roelofke	16-4-1758
Jan	28-9-1759

10-11-1771 trouwt met Carolina Gargan in 's-Gravenhage[4].
1774-1800 gedurende deze periode neemt hij 49x personeel aan[1].
1780, 1786 en 1797 deken van het gilde. (S.2260-4)
19-5-1820 heeft een eenmansbedrijfje (G. H31-62 bijlage)
merken: 16, gekroond, op korte fijne en de lange pijpen, aangegeven op 10 april 1777[1].
33 op lange pijpen, aangegeven op 1 november 1780[1]
IVAH[8,10]

Outheusden jr., Jan van
28-9-1759 gedoopt als zoon van **Jan** sr. en Lena van Aken.
26-11-1787 trouwt Maria de Kluijzenaar, uit dit huwelijk worden gedoopt:

Jan	6-4-1787
Lena	28-9-1788
Lena	11-9-1789

1-4-1815 opgenomen in Diaconie-Armhuis. (H.91-5)
1818-1824 ontvangt van de diaconie: 11 hemden, 2 hemdrokken, 3 broeken, 3 dassen, 2 wambuizen, 3 paar kousen, 1 paar schoenen, 1 hoed en 1 halsdoek. (H.97-51)
14-3-1820 college van diakenen besluit hem vier zondagen huisarrest te geven omdat hij zich aan dronkenschap heeft schuldig gemaakt. (H.8-60)
3-9-1822 college van diakenen besluit hem veertien zondagen in het hok te laten zitten en hem in de zaal te laten staan met een bord om zijn nek met daarop het woord "dronkaard". Dit omdat hij zich opnieuw aan dronkenschap heeft schuldig gemaakt. (H.8-117)
8-10-1822 straf veranderd in gewoon huisarrest voor de resterende zondagen, mits hij dan naar de kerk gaat. (H.8-121)
4-4-1824 overleden, als beroep wordt pijpenmaker opgegeven.

Perse, Reynier
21-3-1671 is op verzoek van **Jan Schenck** (zie aldaar) getuige bij een proces over de kwaliteit van pijpaarde.

Pieters, Dirk
4-12-1694 Willemke van Delft, de weduwe van Goosen van den Houte, eist f 54,25 voor het bakken van 150 potten pijpen (dus elke pot voor 35 cent). Volgens de kerfstok is al f 20,- betaald. (R.286-212).

Pritsard zie ook **Richard**

Pritsaert, William
13-8-1630 ingeschreven als poorter. (S.132-266)
12-5-1635 Willem of Anthony Allen, Engelsman, eist een derde van het jaarloon van f 100,- voor 4 maanden aanstelling als meesterknecht. Ook verlangt hij dat de boekhouding van de gedaagde wordt getoond om te bepalen wat hij behalve zijn salaris verder nog tegoed heeft. De partijen worden verwezen naar een onpartijdige commissie. (R.233-522)

19-5-1635 Schepenen verordonneren dat partijen moeten verschijnen voor stadhouder Thomas Dael de eerst volgende dinsdag, op straffe van het verbeuren van drie Carolus guldens. (R.233-545)

10-3-1640 **Willem Teeck** eist teruggave van f 25,60, dit geld is door de vrouw van Pritsaert geleend. Schepenen verwijzen de partijen naar "goede onpartijdige mannen". (R.238-51) Dit blijft zonder resultaat, want op 31 maart wordt de eis herhaald. Op de zitting van 23 juni beweert Pritsaert, dat op 16 maart 1639 reeds f 24,50 is betaald. (R.238-70,107,127)

24-7-1640 Pritsaert wordt veroordeeld om f 22,50 als restant van een schuld van f 50,-, aan **Willem Teeck** te betalen. (R.313-148,154,166)

6-9-1642 Meerten Claasz. van Hees eist betaling van f 52,50 voor de leverantie van 17½ pond tabak à f 3,-. (R.314-145)

Ramsch zie **Ramson, Sander**

Ramson, Sander

21-12-1679 **Cornelis Harmensz. van Keulen** en **Tijs Roelofs van Aken**, dekens van het gilde, eisen samen met Sander, oud-deken, dat **Claas van Echten** vonnis komt horen. (R.340-193)

1697-1700 Jan Tomasse wordt op 14-jarige leeftijd uitbesteed door de diaconie voor 20 stuivers per week (1697), later in het jaar voor 2 broden en 13 stuivers. Voor het volgende jaar wordt het loon vastgesteld op 20 stuivers met de toevoeging dat hij elke dag een uur naar school mag gaan. Deze overeenkomst wordt nog dezelfde dag veranderd in een vergoeding van 2 broden en 11 stuivers per week. In 1700 is het loon 2 broden en op elke "deeldag" 5 stuivers. Het volgende jaar krijgt hij van de diaconie een uitzet en gaat op eigen benen de maatschappij in. (H.63-77)

1697-1703 Syas Tomasse wordt op 13-jarige leeftijd, na bij **Poulus Adamse** gewerkt te hebben, te werk gesteld bij Ramson. Zijn verdiensten bedragen in 1697; 15 stuivers, later omgezet in 2 broden en 12 stuivers per week, in 1698; 15 stuivers en een uur school, later veranderd in 2 broden en 11 stuivers, in 1700; 2 broden en elke "deeldag" 5 stuivers, in 1701; 1 brood en de kost. In 1703 krijgt Syas een uitzet van de diaconie. (H.63-78)

Redel, Pieter

1725-1727 Claas Meyer wordt door de diaconie uitbesteed voor 2 broden en 8 stuivers per week. (H.64-30)

1725-1728 Adam Meyer wordt tewerkgesteld in de pijpenmakerij voor 2 broden en 6 stuivers voor elke "deeldag". Vanaf pasen 1727 voor 2 broden en 4 stuivers. (H.66-29)

Richard, Brut
Pritsard, Ritsert, Ritsaert

12-12-1648 eist van schipper Thielman van Etten f 13,20 voor geleverde pijpen. (R.244-463,498)

8-5-1652 koopt een huis in de Krijtstraat (R.623-380)

12-1-1664 Dirk Schul, koopman, eist van **Brut Richard, Claas van Echten** en **Jan Schenck** respectievelijk f 25,-, f 25,- en f 140,- wegens levering van 2x 10 en 56 tonnen pijpaarde (prijs per ton f 2,50). Gedaagden worden veroordeeld om f 2,10 per ton te betalen. (R.260-5 en R.653)

22-1-1664 **Jan Arnout** laat beslag leggen op de penningen van Jan Schul, die berusten bij **Brut Richard, Jan Schenck** en **Claas van Echten** om te verhalen wat hij teveel heeft betaald voor geleverde pijpaarde. (R.675-36)

9-2-1664 ten behoeve van bovenstaand proces getuigen Dirk van Malborch, gerechtsbode, en Arien Cremer, op verzoek van **Claas van Echten, Jan Schenck, Brut Richard** en **Jan Arnout**, dat zij in mei 1663 in de herberg Het Molenijzer voor f 2,50 per ton pijpaarde hebben gekocht van Dirk Schul, op voorwaarde dat de kwaliteit net zo goed zou zijn als wat Berent Hijntiens heeft geleverd. (R.166-120)

merken: BR^2

Roelofs, Aalbert

22-10-1654 Arien Jacobs van der Griend, voerman, eist f 30,- wegens een jaar huishuur, verminderd met f 18,- (reeds betaald). Tevens moet hij f 3,- afstaan, die hij heeft aangenomen van Neesken Claas, alias de Kae. (R.250-334,419)

21-8-1655 Aalbert wordt veroordeeld om aan Arien Jacobs van der Griend f 15,- te betalen. (R.388-165).

Roelofs, Hendrik
30-10-1638 Hendrik van der Muyr, notaris en procureur, eist f 104,35 ter zake van verdiend salaris. (R.236-246)

Salomons, Dirk
13-5-1645 Thomas Goese, koopman te Rotterdam, eist betaling van f 54,105 als restant van een schuld. Schepenen veroordelen Dirk de schuld binnen 3 maanden af te lossen. (R.242-243)
13-6-1653 Corstiaan Dirks eist f 49,- wegens een jaar achterstallige huishuur. (R.249-201,258,279)

Sander .....
Ramson?
1684-1685 bij de begrafenis (van zijn vrouw of kind?) betaalt Sander f 12,50 "*voor datter vijf quartier wuijers sou geluydt worden*". (H.571-11a)
1692-1694 ontvangt van de diaconie 1½ brood per week. (H.72 en H.73)

Sanders, Abraham zie **Broeder, Abraham Sanders**

Schenck, ...
30-10-1679 Otto Kien, burgerkapitein, eist f 5,50 aan huishuur. De eis moet worden ingewilligd. (R.340-318)
1689-1690 krijgt van de diaconie 3 broden per week. (H.72 en H.73)

Schenk, Jacob
20-10-1684 Johan de Wees, bakker, eist dat een lening van f 48,- wordt terugbetaald. (R.279-37)
15-12-1685 Johan de Wèes eist f 29,50 voor geleverd brood. (R.279-302)

Schenck, Jan
26-2-1650 Frans Ariens Vervoorn eist betaling van f 10,80 als restant van een lening. Schepenen wijzen de eis toe op 22 maart. (R.246-92,120)
11-10-1650 Jan (Jacob) Sam eist f 132,30 volgens een obligatie. Hiervan is al f 96,45 betaald. Het verschuldigde moet binnen drie maanden betaald worden. (R.246-359,418)
10-6-1651 Leendert Joosten eist f 3,45 voor de brandewijn, die de gedaagde bij hem heeft gehaald. Schepenen wijzen deze eis toe omdat de gedaagde niet komt opdagen. (R.247-232)
12-1-1664 Dirk Schul, koopman, eist van **Brut Richard**, **Claas van Echten** en **Jan Schenck** resp. f 25,-, f 25,- en f 140,- wegens de levering van resp. 10, 10, en 56 tonnen pijpaarde. Op 22-1-1664 veroordelen de schepenen gedaagden f 2,10 per ton te betalen. (R.260-5 en R.393)
22-1-1664 **Jan Arnout** laat beslag leggen op de penningen van Jan Schul, die berusten bij **Brut Richard**, **Claas van Echten** en **Jan Schenck** om te verhalen wat hij teveel heeft betaald voor de geleverde pijpaarde. (R.675-36)
9-2-1664 ten behoeve van bovenstaand proces getuigen Dirk van Malborch, gerechtsbode, en Arien Cremer, op verzoek van **Claas van Echten**, **Jan Schenck**, **Brut Richard** en **Jan Arnout**, dat zij in mei 1663 in de herberg Het Molenijzer voor f 2,50 per ton pijpaarde hebben gekocht van Dirk Schul, op voorwaarde dat de kwaliteit net zo goed zou zijn als wat Berent Hijntiens heeft geleverd. (R.166-120)
16-2-1664 de schepenen veroordelen Nicolaas Pieters Kant als borg van Jan Schul, om de pijpaarde terug te nemen. (R.260-86)
8-1-1669 **Jan Arthur** eist 60 "hele stukken" van de 20 tonnen pijpaarde, die Schenck voor Arthur in Gouda heeft gekocht. Wegens fouten in de dagvaarding wordt Schenck vrijgesproken. (R.319-173).
21-3-1671 **Willem Teeck**, **Reynier Perse** en **Abraham Sanders** getuigen op verzoek van Jan Schenck, dat de honderd tonnen pijpaarde die Schenck via Adriaen van Wel, marktschipper op Dordrecht, van Jan van Linrick heeft ontvangen "*onbequaem geweest omme eenige goede pijpen daervan te maeken*". De getuigen hebben gepoogd hier pijpen van te maken, maar de pijpaarde bevatte "*veele ende verscheyde kaeyen, steenen ende andere vuylicheden, die onmogelick sijn omme te konnen verwercken*". (R.414-31)

14-11-1674 civiele rechtszaak tussen de voogden van de kinderen van **Jacob Teck** (eiser) en de weduwe van Jan Schenck, vanwege een schuld van f 18,- wegens geleverde pijpaarde en onkosten. Eiser moet rekening overleggen. (R.339-29vs,31)

Schenk, Salomon

3-5-1698 eist van **Roelof van Beest** f 31,50 voor levering van 14 tonnen pijpaarde (f 2,25 per ton), verminderd met f 0,90 voor welk bedrag zes zakken tufsteen zijn geleverd. Een uitspraak volgt niet, omdat de zaak in der minne is geschikt. (R.289-62).

Schippers, Guilliam

9-8-1726 gedoopt als zoon van Jan Schippers, soldaat uit Arnhem, en Catharina Wouters.
23-6-1761 trouwt met Geertruy Wouters, uit dit huwelijk worden geboren:

Katerina	3-2-1762
Christiaan	22-6-1763
Johannes	25-9-1765
Klasijntje	21-5-1769

1770 en 1775 deken van het gilde. (S.2260-4)
1774-1780 gedurende deze periode neemt hij 5x personeel aan, de opgave is echter doorgehaald[1]
merken: GS (?), mogelijk is dit merk ook gezet door **Gijsbert Stam**
GLS gekroond, geflankeerd door twee leeuwen[2]

Schippers, Jan

ca.1725 geboren, afkomstig uit Arnhem[4].
1776 deken van het gilde[1].
1-9-1810 overleden
merken: IS[4]

Son de Lang, Nicolaas van

19-5-1820 heeft een bedrijf met 3 knechten, dit is tevens de grootste pijpenmakerij op dat moment. (G. H31-62 bijlage)
merken: Bij de inventarisatie van 1819[8] worden opgegeven:
melkmeisje op de hiel
16 gekroond op de hiel
IDL + gekroonde 18 op de kop
IV + gekroonde vis op de kop

Spruyt, Jan Klaasz.

-6-1754 betaalt in opdracht van het gilde f 1,- aan de diaconie. (H.167)

Stam, Gijsbert

afkomstig uit Breda
-8-1782 de diaconie ontvangt voor het inkopen van Gijsbert in het gilde f 1,-. (H.173)
28-5-1783 trouwt met Eyke Bot, uit dit huwelijk worden geboren:

Leendert	25-4-1784
Pieter	11-8-1786

1783-1790 gedurende deze periode neemt hij 24x personeel aan[1]
1785 deken van het gilde[1]
18-11-1806 begraven
merken: GS + gekroonde N (mogelijk ook gemaakt door Guilliam Schippers)[2]

Swittingh, Dirk

29-7-1662 eist van Cornelis Crayevelt de teruggave van zes tonnen pijpen en een hoeveelheid potten. Schepenen verwijzen de partijen naar "goede onpartijdige mannen". (R.258-262)
12-11-1669 de erfgenamen van Antonie van Outheusden eisen nog f 6,-vanwege de koop van lakense stof. (R.265-196)

Sweetin, Richard
(Swittingh?)
9-12-1645 Thomas Goese, koopman te Rotterdam, eist betaling van f 82,50 volgens obligatie, waarvan f 30,- reeds is voldaan. (R.242-418)

Teeck, Willem
Teecq, Teegh
ca.1593 geboren in Engeland en heeft als korporaal onder kapitein Heijden gediend.
6-3-1630 trouwt met Jenneken Dirks van der Ameyde, uit dit huwelijk worden geboren:

Geertruy	2-4-1634
Cuyntien	26-11-1637
Jenneken	19-8-1640
Susanna	13-2-1646

26-2-1633 spant een proces aan tegen de bakker Adriaan Cornelisz. Schepenen ordonneren beide partijen in aanwezigheid van "goede onpartijdige mannen" tot overeenstemming te komen. (R.387-60)
13-4-1637 doet samen met zijn vrouw geloofsbelijdenis. Zij wonen in een huis genaamd "de vijf Maagden". (L.1-241)
16-9-1638 koopt een huis in de Stoelstraat, anders genaamd de Vijf Maagdenstraat. (R.449-241)
10-3-1640 eist van **Willem Pritsaert** teruggave van f 25,60, dit geld was door zijn vrouw geleend. Schepenen verwijzen de partijen naar "goede onpartijdige mannen". (R.238-51) Dit blijft zonder resultaat, want op 31 maart wordt de eis herhaald. Op de zitting van 23 juni beweert Pritsaert, dat op 16 maart 1639 reeds f 24,50 is betaald. (R.238-70,107,127)
24-7-1640 **Willem Pritsaert** wordt veroordeeld om f 22,50 aan Willem Teeck te betalen. (R.313-148,154,166)
11-5-1641 eist dat Eelken Theunissen, de vrouw van Willem Groenhout, zijn geschonden eer zal herstellen en voor de vierschaar, voor God, de justitie en hemzelf om vergiffenis zal bidden. Ook eist hij dat zij aan de wezen in Gorinchem een zodanige som zal betalen als de schepenen goed achten. Zij heeft Willem beticht van het zweren van een valse eed en beweert tevens dat hij ook een ander hiertoe heeft gebracht. Bovendien heeft zij hem beschuldigd van het omkopen van een bakker om voor Willem zo'n tweehonderd broden te bakken, die een blank (3/4 stuiver) per stuk te licht zijn. Ook heeft zij hem op meerdere manieren beledigd en schade berokkend. (R.238-259)
5-7-1642 eist van Jan Matthijsz., hovenier, f 41,15 wegens de koop van pijpen. Schepenen wijzen de eis toe. (R.240-49)
13-10-1643 is getuige in rechtszaak. (N.4003-414)
4-6-1644 eist samen met Hendrik Roelofs van Herwaarden teruggave van f 6,25 geleend geld terug van **Mercus Claasz. Lanetre**. (R.241-278)
13-5-1644 verkoopt zijn helft van een huis op de Kortendijk (n.z.) aan **Abraham Sanders Broeder**. (R.454-137)
22-7-1644 Willem Teeck, tabaksverkoper oud 40 jaar (?), legt getuigenis af over een kwestie over impost op tabak die door Hendrik van Herwaarden betaald moet worden. (R.151-185)
16-2-1647 Adriaan Jans Nobel, marktschipper, eist aanvaarding van 30 tonnen pijpaarde. Hij heeft de vracht meegebracht uit Dordrecht en 8 maal voor ontvangst aangeboden. Teeck blijft weigeren de partij aan te nemen. Op last van burgemeester Van der Kolck wordt de pijpaarde opgeslagen in de schuur van Tobias de Mulder. Voor de opslag moet de eiser f 2,25 per ton betalen. Adriaan Nobel eist van Teeck vergoeding van deze kosten, alsmede de vrachtkosten ad f 36,- en gerechts- en andere kosten ad f 30,50. De kwestie wordt door een onafhankelijk commissie bekeken. (R.243-26,47)
30-4-1649 Willem is borg voor Stoffel de Bruyn en Lenaart Joosten van Heuckelom. Nadat blijkt dat zij de aanslagen van diverse imposten niet kunnen betalen draait Willem daarvoor op, maar hij beschikt ook niet over voldoende liquide middelen. De ontvanger van de gemene middelen laat beslag leggen op het huis van Teeck in de Kwekelstraat, genaamd "De vijf Maagden". Het huis wordt in het openbaar verkocht. De hoogste bieder is Hendrik van Schelluinen voor een bedrag van f 50,-. Het huis werd aan hem toegewezen, mits hij ook de hypotheek van f 400,- overneemt. (R.708-49vs en R.712-122)

22-3-1650 eist van Jacob Gammel, bode op Antwerpen, f 21,30 voor geleverde waren. Schepenen wijzen de eis toe. (R.246-116,252,321)
29-11-1650 eist van Arien Vos f 72,- voor geleverde tabak. De procureur verzoekt de gedaagde om een copie uit het debiteurenboek. (R.246-462,476,487,539)
28-8-1651 machtigt **Joost Corstiaans** om f 45,- voor hem te innen van Claas Cleverly in Emmerich (Duitsland) wegens geleverde pijpen en andere goederen. (N.4003)
16-10-1651 eist van Cornelis Andries Keyser f 21,10 voor geleverde tabak en pijpen. (R.247-414,423)
23-3-1652 (vervolg op eis 29-11-1650) Arien Vos meent dat Teeck hem f 31,20 schuldig is vanwege de belasting op de tabak en beweert dat hij reeds f 7,- betaald heeft op de vordering van Teeck. Tevens is Vos het niet eens met het gewicht van de rollen tabak; van elke rol moet volgens hem 2 pond afgetrokken worden voor de stokken. Bovendien waren twee van de zes rollen tabak aan de onderzijde verrot, zodat hij daar f 17,- op heeft verloren. (R.247-15,32,45,49,62) Willem wint deze zaak. Vos overlijdt echter plotseling, waarna zijn weduwe aansprakelijk wordt gesteld. (R.248-98)
28-3-1654 eist van Pieter Dirks van der Mede f 73,15 voor gehaalde waren en geleende penningen. (R.250-182)
10-12-1661 wordt opnieuw eigenaar van het huis "de vijf Maagden" in de Kwekelstraet, dat hij in 1649 wegens financiële problemen heeft moeten verlaten. (R.471-89vs,90)
-1665 moet f 8,- betalen voor 4 haardsteden aan de zuidzijde van de Kwekelstraat. (S.4924-42)
30-3-1665 schuldbekentenis ten gunste van Cornelis Ersten van Maes ten bedrage van f 300,- wegens geleverd meel. (R.475-6)
17-7-1666 eist van Dirk Wijtmans f 27,60 voor geleverde waren. Gedaagde moet binnen twee maanden betalen. (R.262-163,191 en R.263-181)
20-7-1666 Cornelis de Ruyter, koopman te Amsterdam, eist betaling van f 265,25 voor geleverde huiden. (R.262-172,209,219)
16-2-1669 eist van Gerrit Taets, apotheker, f 50,-, het restant van geleend geld. Het verschuldigde wordt betaald. (R.265-26)
21-9-1669 testament van Willem en Jenneken Dirckx. (N.4011)
4-12-1669 eist van **Jan Janssen** f 22,50 wegens levering van 9 tonnen pijpaarde, bovendien heeft hij nog f 19,50 te goed aan huur, die hij als borg voor Jan aan Dirk van Clevesteyn heeft betaald. Bovendien eist Willem teruggave van een ijzeren (bank)schroef en twee koperen vormen of de tegenwaarde daarvan ad f 14,-. (R.265-226)
21-3-1671 is getuige voor **Jan Schenck** (zie aldaar) in een kwestie over de kwaliteit van pijpaarde.
9-6-1674 moet wegens achterstallige imposten zijn huis op de Kwekelstraat, genaamd "de vijf Maagden" verkopen. (R.712-133)
merken: WT + springend hert op de hiel[2].

Teck, Jacob
1674 zie **Jan Schenck**

Thonis, Thonis
13-5-1645 Thomas Goese, koopman te Rotterdam, eist betaling van een schuld van f 45,75 en f 12,50 voor de leverantie van 5 tonnen pijpaarde. Thonis verzoekt om 8 maanden uitstel. Schepenen veroordelen hem om op 1 november te betalen, mits hij voor het uitstel een borg stelt. (R.242-242)
2-2-1649 Stoffel de Bruyn, beenhakker, wenst betaling van f 5,- voor gehaald vlees. (R.245-16)

Valk(e), Dirk
15-1-1785 geboren (S.2448-728)
6-9-1807 trouwt met Frederika Mix, uit dit huwelijk worden geboren:

Hendrik	15/12-1-1809
Frederik	16-7-1810

1811 staat als pijpenmaker vermeld in de "liste civique". (S.2448-728)
1825 woont op de Kortendijk. (Volkstelling 1825-A39)
merken: Bij de inventarisatie van 1819[8] worden opgegeven:
16 gekroond, op de hiel
JV + gekroonde vis op de kop

Valk(e), Frederik
16-7-1810 geboren als zoon van **Dirk Valk** en Frederika Mix.
1830 pijpenmaker op de Appeldijk 47
1834-1877 pijpenfabrikant te Gouda[11].

Valke, Jan
23-8-1768 geboren
9-12-1789 trouwt met Eva Barbera Ruys, uit dit huwelijk worden geboren:

Rebecca	14-2-1790
Franciscus Antonius	20-11-1791
Maria Catharina	5/6-4-1795
Johannes	21/22-12-1797
Fransina Cornelia	14/17-8-1800
Dirk	2/6-11-1803
Dirkse	10-6-1805

1788-1800 gedurende deze periode neemt hij 26x personeel aan[1]
1797-1798 boekhouder van het gilde. (S.2260-4)
29-12-1806 de erfgenamen van de weduwe van Barend van Melsen verkopen voor een bedrag van f 400,- een huis aan **Jacobus van Erp, Anthony van Erp, Jan Valke, Adrianus van Aten, Reinier van Aken** en **Johannes Dam**, gelegen aan de Appeldijk (o.z.). (R.613-75) In dit huis is vermoedelijk een pottenbakkersoven gevestigd waarvan de gezamenlijke pijpenmakers gebruik zijn gaan maken.
1811 staat als pijpenmaker in de "liste civique". (S.2448-535)
19-5-1820 oefent zijn beroep nog steeds uit. (G. H31-62 bijlage)
merken: IV + gekroonde eiermand (links) en 8-bladige roos (rechts)[2].

Valke, Leendert
1825 woont op de Blauwe Haansteeg. (Volkstelling 1825-B296)

Venderbos, Gerrit
Vendelbos
31-12-1786 trouwt met Pauwelina Morren, die van 1774-1777 in een pijpenmakerij heeft gewerkt, uit dit huwelijk worden geboren:

David	5-12-1787
Johanna	28-3-1790
Jan	9/12-12-1792

1788-1792 gedurende deze periode neemt hij 13x personeel aan[1].
merken: 10, aangegeven op 3 september 1790[1].

Vos, Aert Jansz. de
ca. 1636 geboren
3-6-1668 getuige van een handgemeen tussen soldaten in de herberg van Bernt van der Burch. (N.3993)
24-4-1668 Jili van Bramen, wonend te Rotterdam, laat beslag leggen op de goederen in het huis van Aert om daaraan anderhalf jaar huishuur te verhalen. (R.675-144)
1669-1679 woont in de Krijtstraat, nadat hij eerst in de Boerenstraat heeft gewoond, en verhuist in
23-1-1675 civiele rechtszaak tegen Jan Heijmans (eiser) over een schuld van f 10,- veroorzaakt door de vrouw van Aert. Gedaagde komt niet opdagen. (R.339-40vs)
20-7-1678 oud-burgemeester Francois de Jongh eist ontruiming van zijn huis, achter de kerk. Aert wordt hiertoe veroordeeld. (R.340-126)
1679 met zijn vrouw Geertjen Dirckx Holtijser en drie kinderen naar Maastricht. (R.216a-124)
31-1-1686 laat akte van goed gedrag opmaken. (R.216a-124)

Vreeswijck, Jan Huyberts
zie ook **Huiberts, Jan**
18-4-1689 **Dirck Pieters van Lier** legt een verklaring af dat Jan in zijn huis gedurende vier jaar pijpen heeft gemaakt en onlangs is weggegaan. Volgens Dirck is Jan volleerd in het maken van pijpen. Als getuige treedt **Claes Joosten Herbos** op. (N.4000)
Het is mogelijk dat bovenstaande getuigenis nodig was om te bewijzen dat hij het vak beheerste, voordat hij zich als zelfstandig pijpenmaker vestigde. Niet duidelijk is of hij als baas zijn ambacht heeft uitgeoefend.

Warnaadt, Hendrik
1725 staat vermeld in het kasboek van de houthandelaar Willem Vermeulen. (W.V.12-181)

Wetston, Dirk Aalberts
Wetion, Wytten
-1-1644 Walraven Jans van Wolferendijck eist f 25,- als restant van de koopsom van een slachtbeest. De eis wordt toegekend. (R.241-175,256,315,328)
4-6-1644 de executeur van het testament van Cornelis de Widt eist betaling van f 115,15 voor geleverde waren. (R.241-281,340)

Wijtak, Pieter
1725 deken van het gilde

Wouters, Christiaan
19-6-1701 gedoopt als zoon van Christiaan Wouters, een soldaat afkomstig uit Maastricht, en Geertruid Wouters van Es.
11-1-1728 trouwt met Clasina Blij, de weduwe van Jasper van Dijk, uit dit huwelijk worden geboren:

Johannes	3-10-1728
Geertruy	9-11-1729
Johannes	2-3-1731
Geertruy	22-8-1732
Christiaan	14-5-1734
Cornelis	15-6-1738

6-10-1729 Frans Lefebre wordt door de diaconie uitbesteed voor 16 stuivers per week en 2 stuivers speelgeld. (H.66-143)
14-4-1735 sluit een hypotheek af bij Cornelis Koning. Als onderpand dient een huis op de Kortendijk (w.z.) ten zuiden van **Roel de Hoog**. (R.542-52)
7-2-1755 begraven
merken: KW[2]

Wouters, Johannes (Jan)
2-3-1731 gedoopt als zoon van Christiaan Wouters en Clasina Blij.
11-11-1764 trouwt met Krijntje de Jong, uit dit huwelijk worden geboren:

Christiaan	3-12-1766
Anthonie	28-10-1768
Klasina	10-10-1770
Eelken	7-3-1773
Geertruy	15-3-1775

1755 heeft waarschijnlijk het bedrijf van zijn vader overgenomen.
1774 deken van het gilde[1].
18-3-1776 sluit een hypotheek af met Frans van Weezel. Als onderpand dient een huis op de Kortendijk (w.z.), ten noorden belend door het huis van **Dirk Barunet**. (R.583-10vs)
13-2-1783 verkoopt zijn huis op de Kortendijk aan Arnoldus van Henxtum (R.590-20vs). Koopt op dezelfde dag van Lucas van Henxtum een huis aan Kalkhaven (o.z.). (R.590-21)
1774-1783 gedurende deze periode neemt hij 8x personeel aan[1].

6-12-1792 begraven
merken: IW[2,4]
IWS

Wouw, Jacobus van
13-1-1754 gedoopt als zoon van Franciscus van Wouw en Diena de Seeuw.
? getrouwd (buiten Gorinchem) met Hendrika Vermeulen, in Gorcum zijn gedoopt:

Dingena	15-12-1790
Cornelis	13/14-7-1793

-4-1789 betaalt wegens toetreding tot het gilde f 1,- voor de armen. (H.174)
1792-1799 gedurende deze periode neemt hij 11x personeel aan[1].
1793 deken van het gilde. (S.2260-4)
21-6-1800 koopt huis op de Kortendijk (w.z.). (R.607-14)
merken: 1 op de fijne pijpen, aangegeven op 30 april 1794[1].
KVW[5]

Wouw, Jacobus van
31-3-1782 geboren, mogelijk een zoon van **Jacobus van Wouw** en Hendrika Vermeulen. (S.2448-21)
1811 staat als pijpenmaker vermeld in de "liste civique". (S.2448-21)

Wouw, Jan van
23-3-1746 gedoopt als zoon van Franciscus van Wouw en Diena de Seeuw.
12-11-1780 trouwt met Adriana van der Kraan, uit dit huwelijk worden geboren:

Dingena	13-5-1781
Cornelis	15-10-1783
Francis	27-10-1784
Yda	14-12-1785
Johannes	21-2-1787

1774-1792 gedurende deze periode neemt hij 24x personeel aan[1].
8-11-1779 koopt een huis op Kortendijk (w.z.) ten noorden begrensd door **Willem Montfoort**, aan de zuidzijde door Nicolaas Spruyt. (R.588-76vs,77)
20-3-1792 begraven
31-8-1792 kinderen verkopen het huis op Kortendijk. (R.599-48vs)
merken: 2, aangegeven op 23 september 1783[1]
IVW[4,5]

Bronnen:

1. G.A.Gorinchem Ambachtsgilde inv.nr.130, blz.106-108

2. J.P. Brinkerink en M.C.W. Veen, Gorinchem. In: "De kleipijp als bodemvondst", 1988, blz.55

3. P. Smiesing, Reinier van Aken, een patriottische pijpenmaker uit Gorinchem. Pijpelogische Kring Nederland (PKN) 12e jrg, nr.47, blz.156, 1989

4. D. Duco, Achttiende eeuwse pijpen uit Gorinchem. Pijpelijntjes, jaargang IV, nr.4, blz.2, 1978

5. Persoonlijke informatie van M.C.W. Veen

6. M. Veen, Dirk Barunet (Bernet, Meester-pijpenmaker te Gorinchem tijdens de tweede helft van de achttiende eeuw. PKN 9e jrg., nr.35, blz.52, 1986

7. F. Tymstra, Misbaksels uit een pijpenstort te Gorinchem. PKN. 3e jrg., nr.11, blz.14, 1980

8. J. van der Meulen, Pijpenmakers en hun merken in de eerste helft van de 19e eeuw. PKN. 8e jrg., nr.30, blz.36, 1985

9. D.H. Duco, De kleipijp in de zeventiende eeuwse Nederlanden. In; The Archaeology of the Clay Tobacco Pipe. V. Europe 2, BAR International Series 106 (ii), 1981

10. P. Ritmeester, Fabrieksafval uit 18e eeuws Gorcum. PKN 9e jrg., nr.35, 1986

11. G.C. Helbers, Gorinchem als concurrent van de Goudse pijpenstad in de tweede helft van de achttiende eeuw. Oudheidkundige Kring "Die Goude", 6e verzameling bijdragen, 1949

4. PIJPEN UIT GORINCHEMSE ATELIERS

4.1. PIJPENSTORT VAN JAN JANSZ. BLIJ (1658 -1727)

In de kelder onder een huis aan de Kortendijk werd bedrijfsafval uit een pijpenmakerij(en) aangetroffen. In de stort waren twee stortfasen te onderscheiden. De onderste was een compacte laag bestaande uit duizenden pijpenfragmenten. De tweede fase bevatte veel zand en puin met enkele misbaksels en gerookte pijpen.
Het huis is vanaf 1693 waarschijnlijk eigendom geweest van Jan Blij. Het huis heette 't Groot Molenijzer en stond met een gang in verbinding met de Broeresteeg. Tot zijn dood in 1727 heeft hij hier gewoond en zijn ambacht uitgeoefend. Een jaar later trouwt zijn dochter Clasina met de pijpenmaker Christiaan Wouters. Waarschijnlijk heeft hij het bedrijf voortgezet want Jan Blij had geen opvolging in de mannelijke lijn. In 1735 koopt Christiaan het pand op de Kortendijk.

4.1.1. PIJPEN UIT DE EERSTE STORTPERIODE

Gladde pijpen
Het overgrote deel van de stort bestaat uit eenvoudige gladde pijpen, die behoren tot de korte grove pijpen, waartoe trouwens alle pijpen uit deze kelder gerekend mogen worden. De grote hoeveelheid materiaal maakt het mogelijk een betrouwbare schatting te maken van het aantal mallen dat in gebruik was. Van de gladde pijpen blijken dit er 18 te zijn geweest (plaat 1).
De verschillen zijn te vinden in de vorm van de ketel en in het voorkomen van stippen op de zijkant van de hiel. De hoogte van de ketel en de vorm van de hiel zijn variabel door het tremmen (het wegsnijden van overtollige klei op de kop en naden).

Roospijpen
Op de tweede plaats komen de pijpen met een gestileerde tudorroos aan weerszijden van de ketel. Deze roosjes, opgebouwd uit stippen, maken het eenvoudig de modellen uit te splitsen. Het is echter niet uitgesloten dat een mal opnieuw is gegraveerd (opgehaald), zodat het lijkt alsof er twee mallen gebruikt zijn. Er zijn van dit type 15 modellen te onderscheiden (plaat 2). Ook bij deze pijpen komen veel variaties voor in de kophoogte en hielvorm.

Reliëfpijpen met klimmende leeuwen
Dit type vormt het kleinste aandeel in de stort. Deze groep bevat vier verschillende uitvoeringen van het motief (plaat 3):
1. een leeuw, omgeven door oranjetakken. Oranjetakken zijn takken van de sinaasappel, ook wel oranjeboom genoemd. Hieraan zitten zowel bloesem als vruchten.
2. een gekroonde leeuw, omgeven door oranjetakken.
3. een gekroonde leeuw.
4. een gekroonde leeuw met zwaard.

De laatste twee modellen lijken uit één mal afkomstig te zijn. Het zwaard is later, mogelijk tijdens een ophaalbeurt, aangebracht.
Aan het materiaal is duidelijk zichtbaar, dat een mal voor reliëfpijpen snel slijt. Er werden van hetzelfde model koppen gevonden, waarvan het reliëf varieerde van scherp tot zeer vaag.

Het ontstaan van produktieafval
Het is begrijpelijk dat in een bedrijf, waar gewerkt wordt met zo'n kwetsbaar produkt als kleipijpen, die vele behandelingen moeten ondergaan, wel eens iets misgaat. Het materiaal, in feite het afval, laat goed zien wat er zoal mis kon gaan. Er zijn grofweg vier hoofdoorzaken aan te wijzen, die verantwoordelijk zijn voor het ontstaan van dit afval. Elke oorzaak heeft zijn specifieke kenmerken, die terug te vinden zijn bij het uit de kelder verzamelde materiaal.
- Fouten in de kleisamenstelling

  Als de klei tijdens de bewerking te droog is, ontstaan scheurtjes in het eindprodukt, vooral in het gedeelte waar de steel overgaat in de kop. Te natte klei zal snel ingedeukte ketels en kromme stelen

tot gevolg hebben (uitzakken). Verontreiniging van de klei geeft gaten en scheuren in steel en ketelwand. Er is ook meer kans op breuk.

- Fouten tijdens de handelingen voor het bakken
  De wijer is niet diep genoeg, te diep of scheef doorgestoken, waardoor geen goed rookkanaal in de pijp aanwezig is. Een verkeerde insteek van de stopper veroorzaakt een te dunne ketelwand. Tijdens het tremmen is te veel klei weggesneden, zodat de ketel te klein of te dunwandig geworden is. Door het ruwe tremmen wordt de ketelwand ingedrukt.
- Fouten tijdens het bakken
  Pijpen werden vaak samen met geglazuurd aardewerk gebakken. Doordat de pijpenpotten nog niet afgesloten werden, kwam het regelmatig voor dat glazuur van het bovenstaande aardewerk op de pijpen droop. Op z'n minst werden enige pijpen bedorven door glazuurspatten, in het ergste geval bakten hierdoor meerdere pijpen aan elkaar of zelfs aan de potwand. Deze pijpen waren niet meer bruikbaar. Pijpen met glazuurspatten werden nog wel verkocht of aangewend voor eigen gebruik.
  Soms gebeurde het dat de oven te heet gestookt werd, waardoor het baksel ging sinteren. Pijpen zijn dan niet meer poreus en nemen geen vocht meer op. Bij een te hoge baktemperatuur kunnen ook de stelen kromtrekken, waardoor de pijp in waarde vermindert. Minder erg was het als de oven een te lage temperatuur had, dan moest alles opnieuw gebakken worden, hoewel dit de kwaliteit ook niet ten goede kwam.
- Fouten tijdens handelingen na het bakken
  Waren pijpen eenmaal gebakken, dan was de kans op breuk groot. De pijpen moesten na het bakken nog de nodige handelingen ondergaan, voor ze uiteindelijk bij de klant terechtkwamen. Breuk vormt naar mijn mening het grootste percentage afval.

Iets over de kwaliteit, steellengte en geglazuurde pijpen

Op een groot aantal van de duizenden pijpfragmenten kwam op de steel een eenvoudige bandversiering voor. Deze bestond uit een radering met rondjes of tandingen. In enkele gevallen was de versiering afwijkend, b.v. lelies in reliëf, of een geknepen of getorste steel (plaat 4). Opvallend was dat bij hetzelfde model exemplaren voorkwamen met en zonder bandversiering. Nader onderzoek leerde dat de exemplaren zonder deze versiering een schoonheidsfoutje hadden. Dit viel vooral op bij de reliëfpijpjes. Een pijp met een minder scherp reliëf was bijna altijd zonder bandversiering. Was een ketel verkeerd afgesneden of de hiel gedeeltelijk weggetremd, dan ontbrak deze versiering ook. Het ligt voor de hand te vermoeden dat deze bandversiering iets met kwaliteitsaanduiding te maken heeft. Pas als een pijp voldeed aan alle eisen, werd deze voorzien van een bandversiering.

Er zijn enorm veel steelfragmenten in de kelder aangetroffen, waarvan sommige nog de originele lengte hadden. Ook zijn enkele complete pijpen te voorschijn gekomen. Hierdoor is het mogelijk iets over de steellengte te zeggen. De stelen van de gladde en roospijpen variëren van ca.15 tot 20 cm, de stelen van de reliëfpijpen variëren van ca.16 tot 17 cm.

Enkele koppen waren met een egale glazuurlaag bedekt. Zowel exemplaren met donkerbruine, als lichtgroene glazuur werden gevonden. Hieruit mogen we opmaken dat ook geglazuurde pijpen werden gefabriceerd. Dit zullen, mede gezien het kleine aantal missers dat gevonden is, geen grote aantallen zijn geweest. Misschien was het roken uit een dergelijke pijp minder prettig dan uit een ongeglazuurde. Glazuur kan de uitwaseming van het vrijkomende vocht belemmerd hebben, zodat de scherpe smaak het roken onplezierig maakte. Uit vondsten, o.a. in Utrecht, hebben we kunnen opmaken dat pijpen die geglazuurd moesten worden, eerst in een blok klei werden gestoken. Daarna werden ze in glazuur gedompeld en op het kleiblok in de oven geplaatst. Na het bakken werden de pijpen van het blok afgebroken. Een dergelijk blok, met steelfragmenten en restanten bruin glazuur, is in Utrecht gevonden en in bezit van de Archeologische dienst van Utrecht.

Enkele opmerkelijke uitzonderingen

Tussen het beschreven materiaal bevonden zich ook een aantal fragmenten van andere soorten pijpen. Allereerst enkele kopjes met de letters IB op de linkerzijde van de ketel, alsmede enkele met dezelfde letters aan weerszijden van de hiel (plaat 3 nr.6 en 7). Deze pijpen zijn, gezien de initialen, toe te schrijven aan pijpenmaker Jan Jansz. Blij (1658-1727).

PLAAT 1

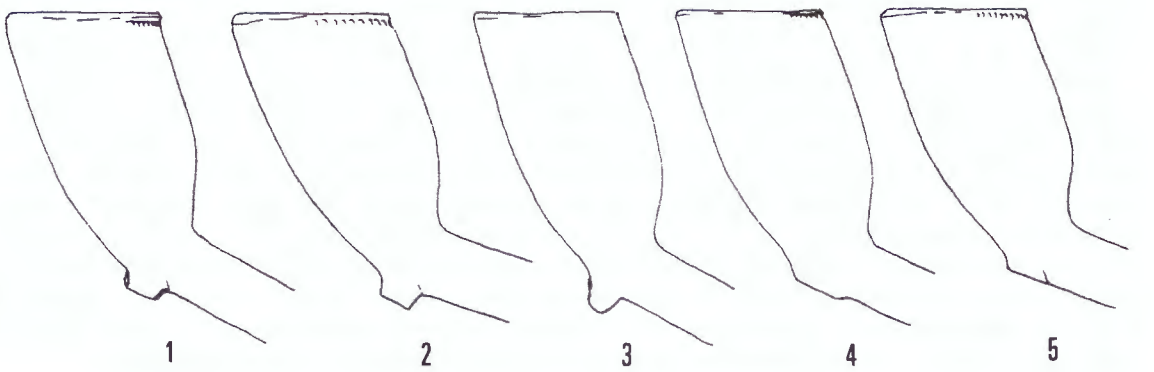

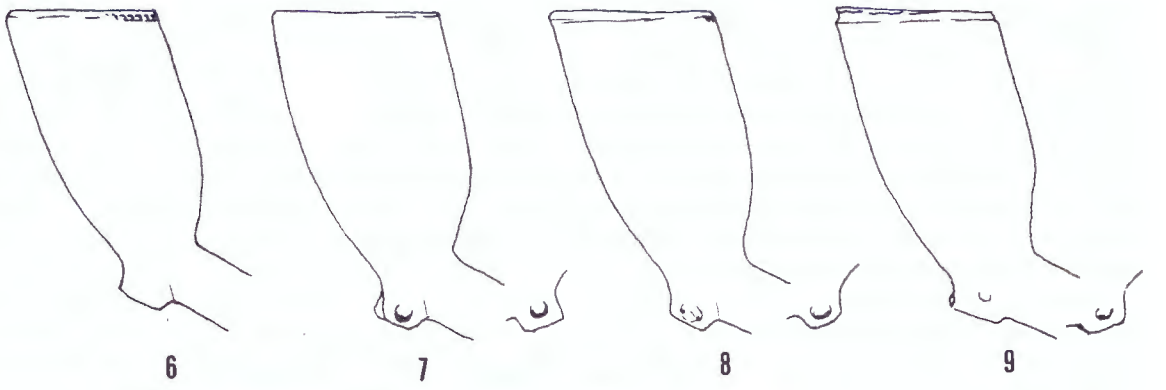

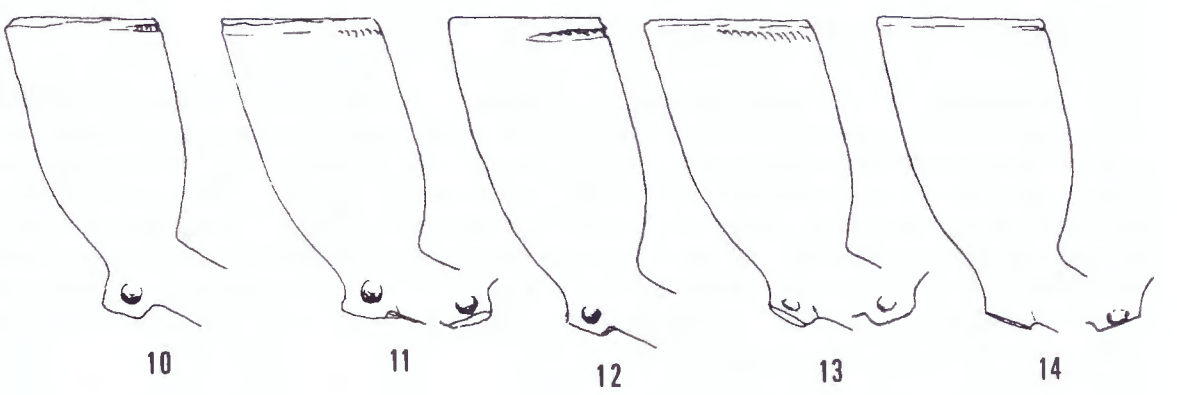

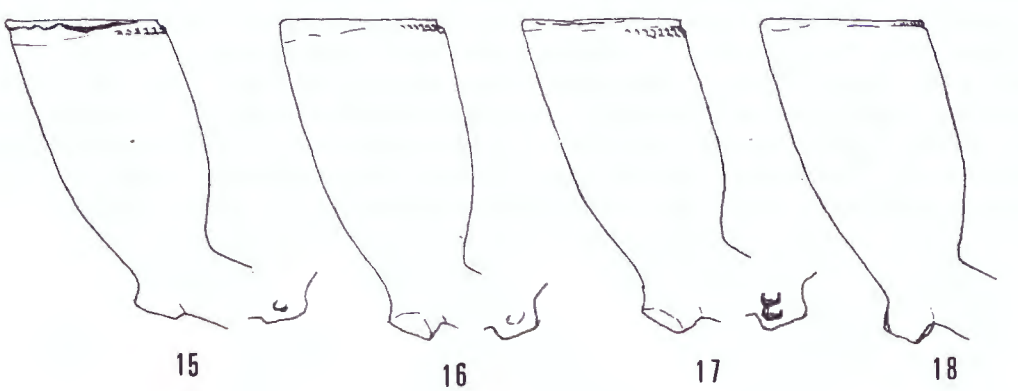

Een andere pijp heeft aan de linkerzijde een koning in vol ornaat en rechts de maagd in de Hollandse tuin, deze is niet aan een maker toe te schrijven (plaat 4 nr.5). Hiervan is één exemplaar gevonden. Hij stamt uit dezelfde periode als de pijpen met de klimmende leeuwen.
Opvallend zijn de zes gebruikte trechterpijpjes, op het oog mooi geglaasde Goudse produkten. Zij dragen de merken: de molen (2x), de wijnton (1x), de oliekruik (1x), het wapen van Arkel (1x) en IM met ster (1x) (plaat 3 nr.9-13). Het merk de molen blijkt bij nauwkeurig onderzoek af te wijken van de in Gouda gebruikelijke afbeelding (plaat 3 nr.16 en 17). Mogelijk hebben we hier te maken met een Gorinchemse "gouwenaar" (D.H. Duco maakt in zijn boek De Nederlandse Kleipijp reeds melding van Gorinchemse vervalsing van het merk de molen). Bekend is dat pijpenmakers uit Gorinchem hun gereedschap en mallen uit Gouda betrokken.
Een andere opvallende vondst was een gezichtspijp, ook wel konings- of huzarenpijp genoemd. Dit gerookte exemplaar hoort qua datering echter niet in deze stort thuis. Op de linkerzijde staat de letter W en daarom zou Wouters de maker kunnen zijn (plaat 4 nr.2). Hij is evenals een steelfragment van een lange pijp (>30 cm), met een naamstempel van Jan van Outheusden, van een latere datum.

Datering van de eerste stortfase
Gelet op het feit dat weinig initialen werden aangetroffen en dergelijke modellen lang in gebruik zijn geweest, is het moeilijk het materiaal aan een bepaalde maker toe te schrijven. De meeste modellen waren omstreeks 1725 in gebruik, met uitzondering van de reliëfpijpjes, waar ik later op terug kom. De enkele kopjes met IB wijzen in de richting van Jan Blij, die echter in 1727 overleden is. Het is mogelijk dat de mallen van Jan Blij geweest zijn, maar overgenomen zijn door zijn schoonzoon Christiaan Wouters. Hij heeft het bedrijf voortgezet en zal nog geruime tijd van de mallen gebruik gemaakt hebben. De mallen voor de reliëfpijpen zal Wouters zelf hebben laten maken. Ze wijzen op een voorval rond het huis van Oranje, gezien de leeuw en de oranjetakken. De gebeurtenis die in aanmerking zou kunnen komen is de verheffing van Willem IV tot stadhouder van Holland, Zeeland, Utrecht en Overijssel, in 1747. Dit zou tevens de datering van de reliëfpijpjes zijn.
Christiaan Wouters overlijdt in 1755, zodat het mogelijk is dat deze stort, die zowel scherpe als vage afdrukken bevat, het resultaat is van enkele jaren pijpenfabricage. Enige koppen met de initialen KW zijn gevonden in de bovenlaag (plaat 5 nr.12), tussen materiaal van latere datum, dat vrijwel zeker afkomstig is van Johannes Wouters, de zoon van Christiaan. Er is meer materiaal bekend met de initialen KW, maar dat komt in deze stort niet voor.

4.1.2. DE PIJPEN UIT DE TWEEDE STORTPERIODE

De toplaag van de stort had duidelijk een andere samenstelling. Deze laag bestond hoofdzakelijk uit zand en puin en een aantal misbaksels van pijpen, maar ook restanten van gerookte pijpen. Het dateren van deze laag is eenvoudiger dan de voorgaande. Het storende element is echter de hoeveelheid pijpen met verschillende initialen (plaat 5 en 6). Dit feit wijst er op dat we hier niet te maken hebben met een echte bedrijfsstort. We moeten eerder denken aan een secundaire stort. Het is mogelijk dat meerdere pijpenmakers hun afval en puin elders stortten. Dit zou vervolgens gebruikt kunnen zijn om de kelder mee op te vullen. De reden van het opvullen kan de stijgende grondwaterspiegel zijn geweest. Aangezien de kelder lek was kon hij op den duur toch niet meer gebruikt worden. Opvullen was de enige manier om niet al te veel last van het vocht te hebben.

De vondsten
Het meeste materiaal is afkomstig van Johannes Wouters, die na het overlijden van zijn vader in 1755 het bedrijf overgenomen heeft. Hij voorzag zijn pijpen van de letters IW en IWS. Hiervan zijn vele modellen gevonden (plaat 5 nr.1-11). Aardig was de vondst van een aantal koppen met het gekroonde visje met aan weerszijden van de kroon de letters IW en hierboven de letters HVDO (plaat 5 nr.5 en 6). Dit betekent dat Johannes Wouters mallen heeft gebruikt, afkomstig van Hendrik van den Oever uit Schoonhoven, en er zijn initialen bij heeft laten plaatsen. Meerdere pijpenmakers uit Gorinchem hebben mallen van Hendrik van den Oever gebruikt. Hendrik moet de door Wouters gebruikte mallen (het waren twee verschillende typen) bij zijn leven overgedaan hebben, want beiden zijn in 1792 overleden.

PLAAT 2

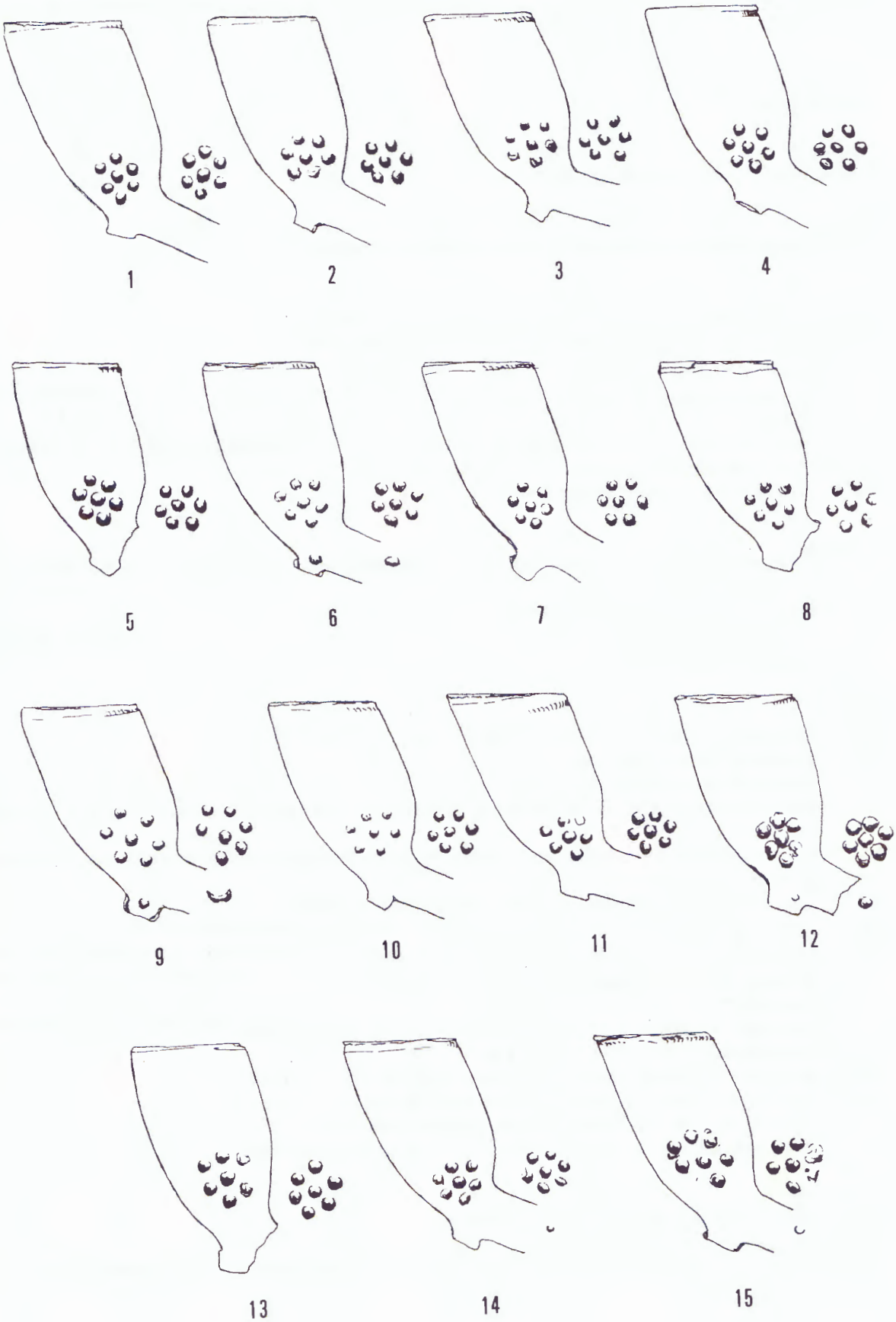

Een andere pijp heeft aan de linkerzijde een koning in vol ornaat en rechts de maagd in de Hollandse tuin, deze is niet aan een maker toe te schrijven (plaat 4 nr.5). Hiervan is één exemplaar gevonden. Hij stamt uit dezelfde periode als de pijpen met de klimmende leeuwen.
Opvallend zijn de zes gebruikte trechterpijpjes, op het oog mooi geglaasde Goudse produkten. Zij dragen de merken: de molen (2x), de wijnton (1x), de oliekruik (1x), het wapen van Arkel (1x) en IM met ster (1x) (plaat 3 nr.9-13). Het merk de molen blijkt bij nauwkeurig onderzoek af te wijken van de in Gouda gebruikelijke afbeelding (plaat 3 nr.16 en 17). Mogelijk hebben we hier te maken met een Gorinchemse "gouwenaar" (D.H. Duco maakt in zijn boek De Nederlandse Kleipijp reeds melding van Gorinchemse vervalsing van het merk de molen). Bekend is dat pijpenmakers uit Gorinchem hun gereedschap en mallen uit Gouda betrokken.
Een andere opvallende vondst was een gezichtspijp, ook wel konings- of huzarenpijp genoemd. Dit gerookte exemplaar hoort qua datering echter niet in deze stort thuis. Op de linkerzijde staat de letter W en daarom zou Wouters de maker kunnen zijn (plaat 4 nr.2). Hij is evenals een steelfragment van een lange pijp (>30 cm), met een naamstempel van Jan van Outheusden, van een latere datum.

Datering van de eerste stortfase
Gelet op het feit dat weinig initialen werden aangetroffen en dergelijke modellen lang in gebruik zijn geweest, is het moeilijk het materiaal aan een bepaalde maker toe te schrijven. De meeste modellen waren omstreeks 1725 in gebruik, met uitzondering van de reliëfpijpjes, waar ik later op terug kom. De enkele kopjes met IB wijzen in de richting van Jan Blij, die echter in 1727 overleden is. Het is mogelijk dat de mallen van Jan Blij geweest zijn, maar overgenomen zijn door zijn schoonzoon Christiaan Wouters. Hij heeft het bedrijf voortgezet en zal nog geruime tijd van de mallen gebruik gemaakt hebben. De mallen voor de reliëfpijpen zal Wouters zelf hebben laten maken. Ze wijzen op een voorval rond het huis van Oranje, gezien de leeuw en de oranjetakken. De gebeurtenis die in aanmerking zou kunnen komen is de verheffing van Willem IV tot stadhouder van Holland, Zeeland, Utrecht en Overijssel, in 1747. Dit zou tevens de datering van de reliëfpijpjes zijn.
Christiaan Wouters overlijdt in 1755, zodat het mogelijk is dat deze stort, die zowel scherpe als vage afdrukken bevat, het resultaat is van enkele jaren pijpenfabricage. Enige koppen met de initialen KW zijn gevonden in de bovenlaag (plaat 5 nr.12), tussen materiaal van latere datum, dat vrijwel zeker afkomstig is van Johannes Wouters, de zoon van Christiaan. Er is meer materiaal bekend met de initialen KW, maar dat komt in deze stort niet voor.

4.1.2. DE PIJPEN UIT DE TWEEDE STORTPERIODE

De toplaag van de stort had duidelijk een andere samenstelling. Deze laag bestond hoofdzakelijk uit zand en puin en een aantal misbaksels van pijpen, maar ook restanten van gerookte pijpen. Het dateren van deze laag is eenvoudiger dan de voorgaande. Het storende element is echter de hoeveelheid pijpen met verschillende initialen (plaat 5 en 6). Dit feit wijst er op dat we hier niet te maken hebben met een echte bedrijfsstort. We moeten eerder denken aan een secundaire stort. Het is mogelijk dat meerdere pijpenmakers hun afval en puin elders stortten. Dit zou vervolgens gebruikt kunnen zijn om de kelder mee op te vullen. De reden van het opvullen kan de stijgende grondwaterspiegel zijn geweest. Aangezien de kelder lek was kon hij op den duur toch niet meer gebruikt worden. Opvullen was de enige manier om niet al te veel last van het vocht te hebben.

De vondsten
Het meeste materiaal is afkomstig van Johannes Wouters, die na het overlijden van zijn vader in 1755 het bedrijf overgenomen heeft. Hij voorzag zijn pijpen van de letters IW en IWS. Hiervan zijn vele modellen gevonden (plaat 5 nr.1-11). Aardig was de vondst van een aantal koppen met het gekroonde visje met aan weerszijden van de kroon de letters IW en hierboven de letters HVDO (plaat 5 nr.5 en 6). Dit betekent dat Johannes Wouters mallen heeft gebruikt, afkomstig van Hendrik van den Oever uit Schoonhoven, en er zijn initialen bij heeft laten plaatsen. Meerdere pijpenmakers uit Gorinchem hebben mallen van Hendrik van den Oever gebruikt. Hendrik moet de door Wouters gebruikte mallen (het waren twee verschillende typen) bij zijn leven overgedaan hebben, want beiden zijn in 1792 overleden.

Datering van de tweede stortperiode
Aangezien nauwelijks pijpen van Christiaan Wouters aangetroffen werden, mogen we de bovenlaag dateren ná 1755. Het materiaal kan ook niet ouder zijn dan 1783, want dan verkoopt Johannes Wouters het huis.

Afbeeldingen:

PLAAT 1
Achttien typen gladde onversierde pijpen.

PLAAT 2
Pijpen met een tudorroosversiering aan weerszijden van de ketel.

PLAAT 3
1-4: vier modellen met leeuwen aan weerszijden van de ketel.
6-7: koppen met de initialen IB van Jan Jansz. Blij (1658-1727).
8: glad pijpje met een getorste (gedraaide) steel.
9-13: trechterpijpen met de merken: de wijnton, IM met ster, het wapen van Arkel, de oliekruik en de molen.
14-15: twee trechterpijpjes met het merk de molen, zoals die in Gouda gezet werden, ter vergelijking het Gorinchemse exemplaar.
16-17: beide merken vergroot weergegeven.

PLAAT 4
1: ketel met tudorroosversiering en initialen (?) aan weerszijden van de hiel, waarvan één exemplaar is gevonden.
2: konings- of huzarenkop, met de letter W.
3-10: steelversieringen die in de stort aanwezig waren. De nrs. 3 en 4 zijn veel voorkomend, de rest uitsluitend sporadisch.

PLAAT 5
1-2: gekroonde IG met de initialen IW van Johannes Wouters (1755-1792).
3: gekroonde IW met leeuwen.
4: gekroonde vis boven golfjes en IW.
5-6: idem, met de initialen van de vorige eigenaar, HVDO van Hendrik van den Oever uit Schoonhoven.
7-9: gekroonde N met IW en IWS (beide lettercombinaties zijn waarschijnlijk van Johannes Wouters).
10: gekroonde 18 met hierboven IWS.
11: links Job op de mesthoop, met kroon. Rechts de letters IW.
12: gekroonde N met de letters KW, dit zijn de initialen van Christiaan Wouters (1728-1755).
13: gekroonde vis met golfjes, naast de kroon de letters IS en hierboven de letters HVDO. Dit betekent dat Jan Schippers de mal heeft overgenomen van Hendrik van den Oever uit Schoonhoven.
14: gekroonde 18 met de letters IVAH. Dit merk is van Jan van Outheusden. Deze pijp is duidelijk een misbaksel door z'n ingedrukte kop.
15: gekroonde N met de letters IVW. Deze staan voor Jan van Wouw.
16: visje met golfjes en de letters IVW van dezelfde maker.
17-18: vissenpijpjes van Willem van Dijk en Jan van Outheusden.
19: gekroonde IG met de letters AVDA van Abraham van den Akker.

PLAAT 6
1: DBN met kroon, een pijp van Dirk Barunet.
2-4: van dezelfde maker drie vissenpijpjes.
5-6: een vissenpijpje van Abraham van den Akker en één van een onbekende pijpenmaker met de initialen HVME.

PLAAT 3

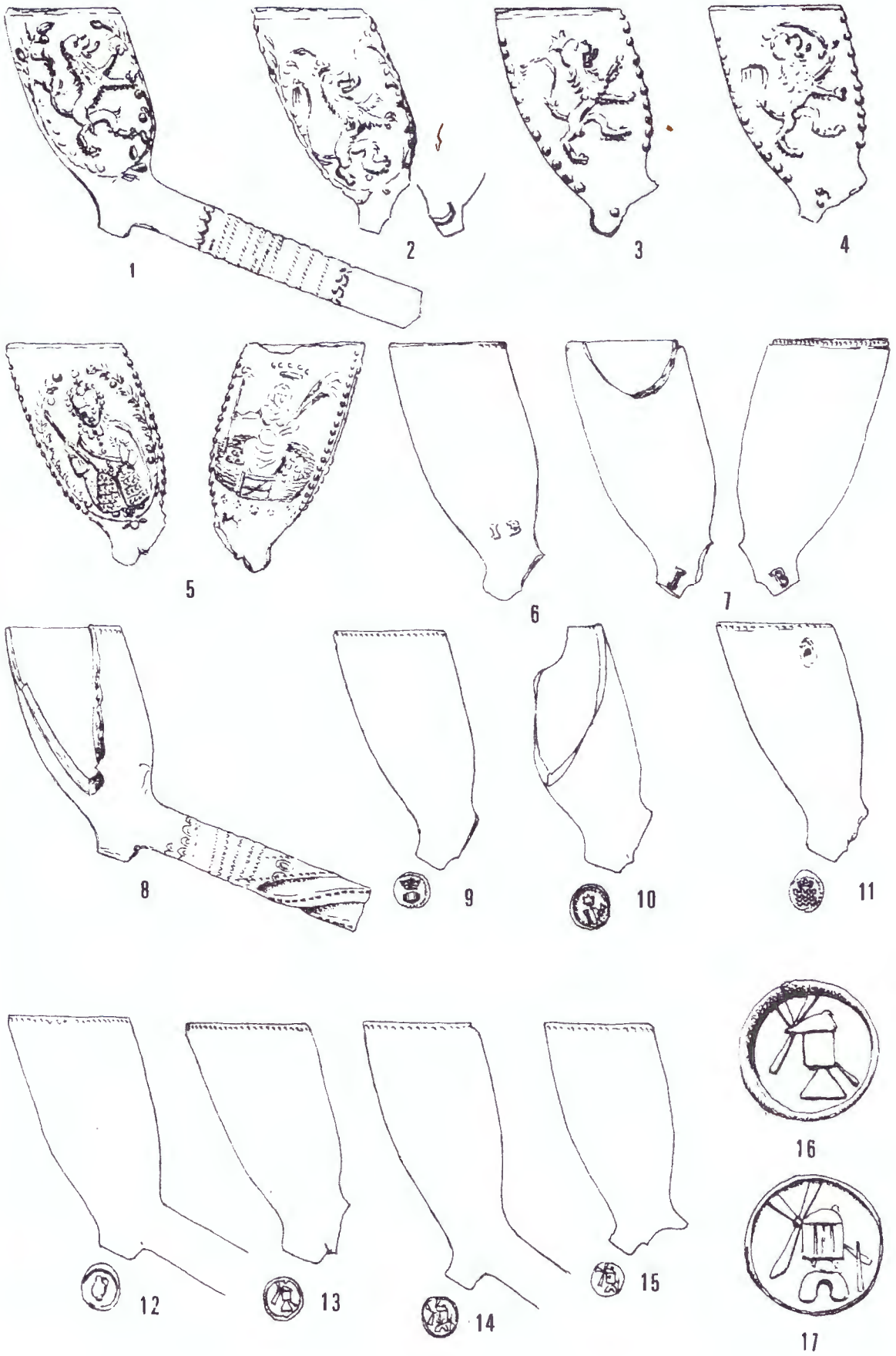

7: een rondbodempijp met een slecht leesbaar merk op de onderzijde (II?).
8: een knorrenpijp met de letters BVW en een kroon, maker onbekend.
9: van dezelfde persoon een pijp met twee leeuwen aan weerszijden van de letters BVW, gekroond.
10: Jan Schippers is de maker van dit pijpje met links de eiermand en IS en rechts een roos van negen stippen.
11: het wapen van Arkel, omgeven door lauwertakken waarboven een kroon, is gemaakt door Jan Ophuyzen de oude (1730-1785).
12: gekroonde IG op de linkerzijde en IOH op de rechterzijde, dit is een pijp gemaakt door Jan Ophuyzen.
13: op dit pijpje staat Jonas in de walvis afgebeeld.
14-15: de gekroonde 18, de eerste is vervaardigd door Wouter Groenenberg, de tweede door Stoffel de Hoog.
16: eenvoudige pijp met de letters IDH, gemaakt door Jan de Hoog.
17: gekroonde N met IDH van Jan de Hoog.
18: gekroonde N met de initialen RDH van Roelof de Hoog.

PLAAT 4

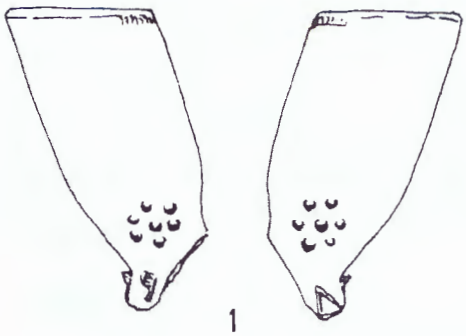

1

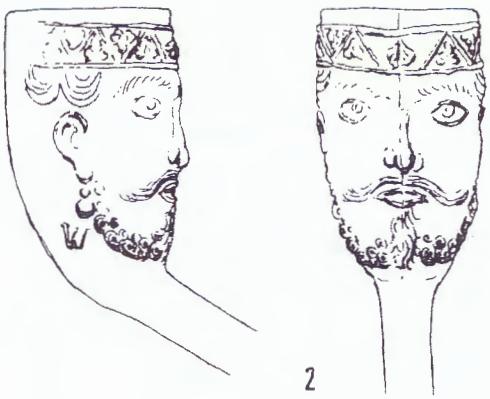

2

3

4

5

6

7

8

9

10

PLAAT 5

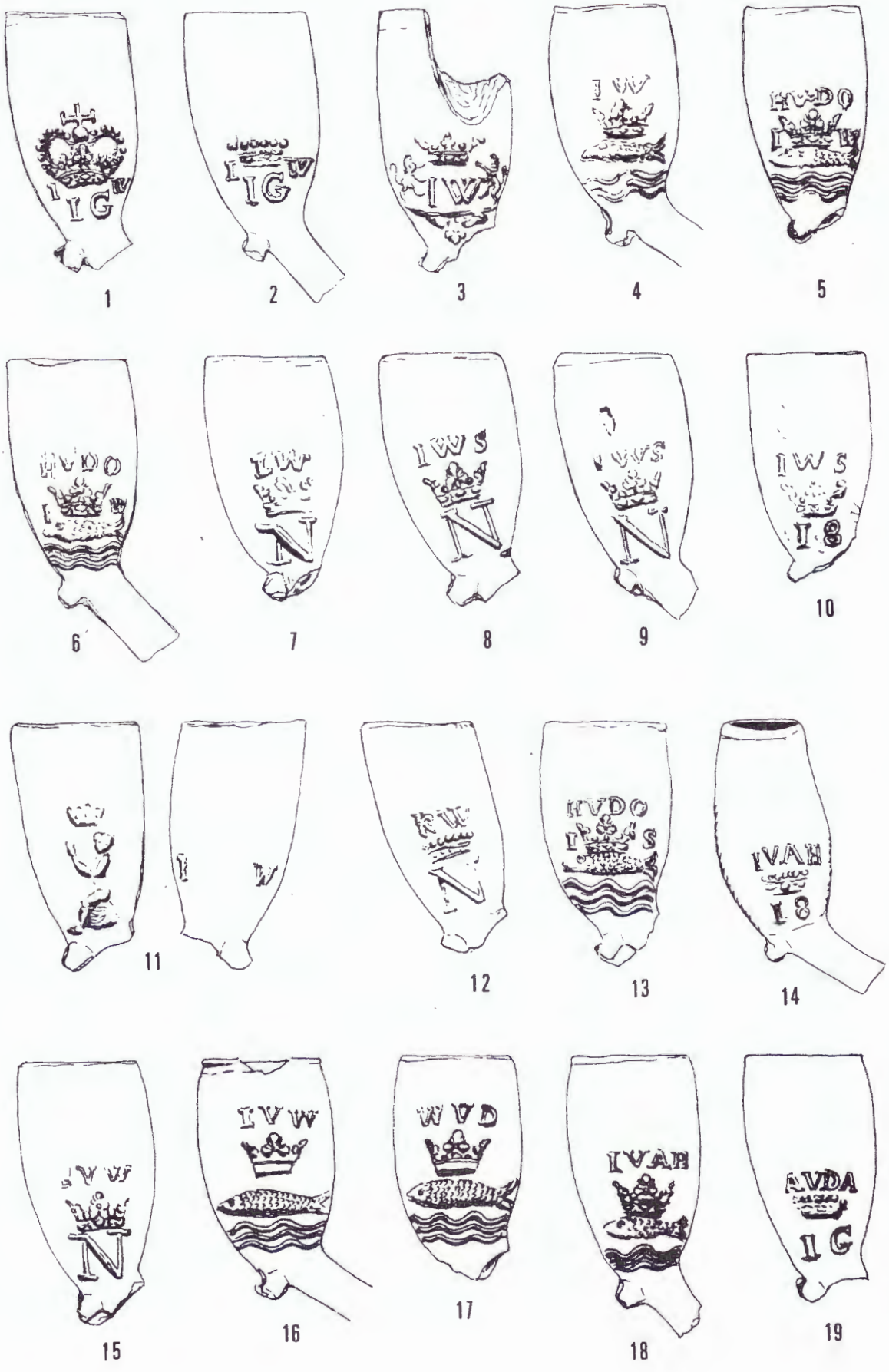

1 2 3 4 5

6 7 8 9 10

11 12 13 14

15 16 17 18 19

PLAAT 6

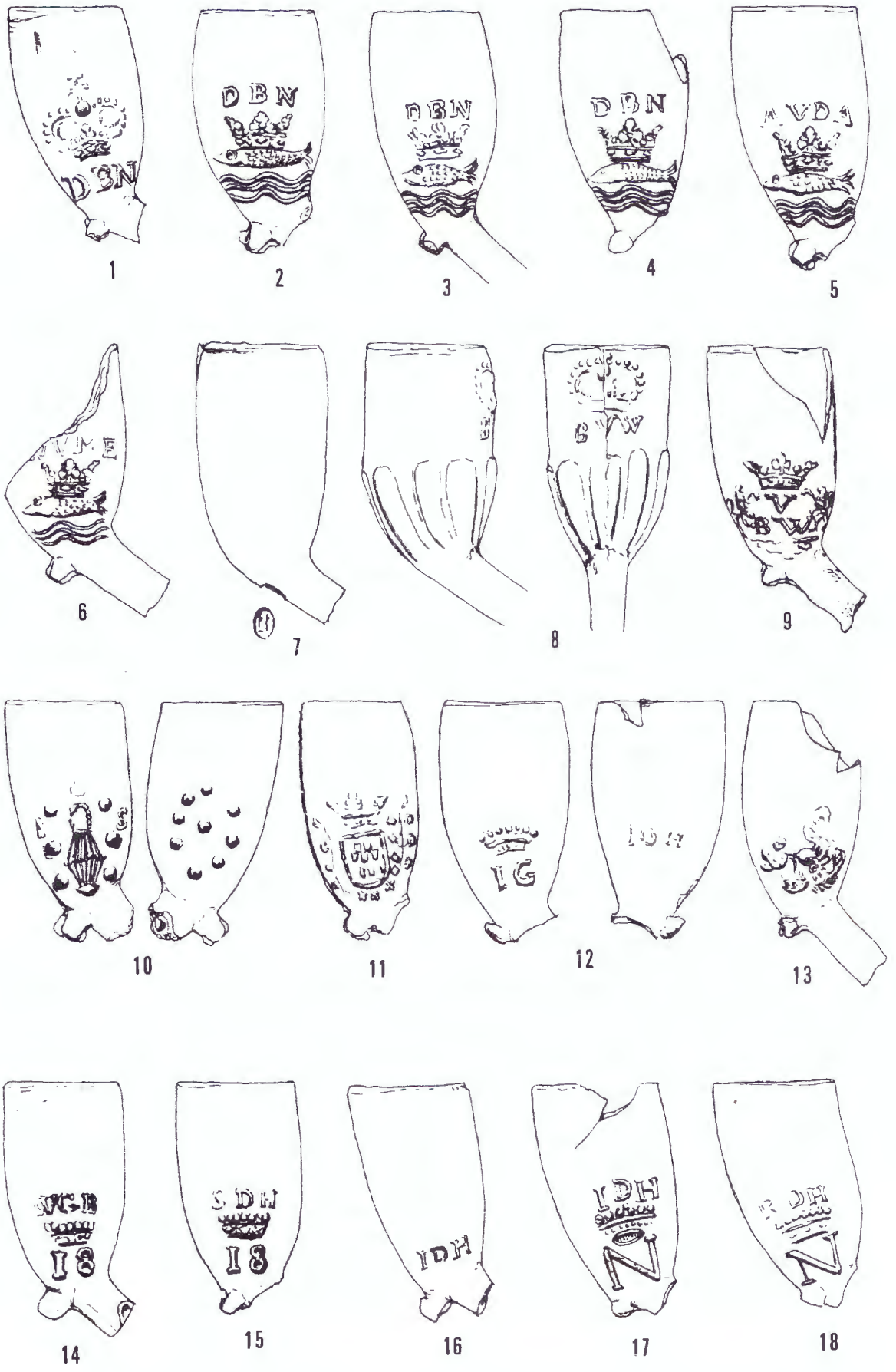

4.2. PIJPENSTORT VAN JAN OPHUYZEN (1730-1815)

Toen in 1982 enkele huizen aan de Dalemstraat gesloopt werden, zijn op het vrijgekomen terrein een paar stortkuilen gevonden die pijpenmakersafval bevatten. Enkele van deze kuilen konden worden toegeschreven aan Jan Ophuyzen. Het is echter moeilijk uit te maken of het materiaal afkomstig is van vader of zoon Ophuyzen, daar beiden Jan heetten en dus beiden de initialen IOH gebruikten. Jan Ophuyzen Sr. werd in 1709 in Gorinchem geboren; wanneer hij precies zelfstandig pijpenmaker geworden is, is niet duidelijk. Het was in ieder geval voor 1769, want dan is hij deken van het gilde (hoofdstuk 3). Hij overlijdt in 1785. Na zijn overlijden neemt een van zijn 4 kinderen, zoon Johannes (Jan), het bedrijf over. Jan Ophuyzen Jr. werd geboren op 23 augustus 1730. Hij gaat na verloop van tijd naar Gouda om daar te werken als pijpenmaker (of knecht?). Voor 1776 keert hij naar Gorinchem terug, want op dat moment laat hij een aantal merken registreren. In 1786 trouwt hij voor de tweede keer, nu met Christina Valke. In 1774, 1777 en 1792 wordt hij gekozen tot deken van het gilde. In 1815 overlijdt Johannes.

De vondsten

De meest opvallende pijpen uit deze stort zijn ongetwijfeld de konings-of huzarenkoppen (plaat 7 nr.1 en 2), die in grote hoeveelheden aanwezig waren. Verder kwam een breed spectrum aan typen te voorschijn, zodat een goede indruk wordt verkregen van het sortiment dat vader en zoon vervaardigden. Opmerkelijk is en dat geldt eigenlijk voor alle in Gorinchem gevonden storten, dat veel pijpekoppen van andere makers tussen het materiaal aanwezig waren. Ook pijpen van buiten Gorinchem, zoals uit Gouda en zelfs uit het Westerwald, kwamen te voorschijn. In de meeste gevallen waren deze pijpen gerookt. Zijn dit restanten van pijpen die gerookt zijn op b.v. gildevergaderingen of andere bijeenkomsten in het huis van de familie Ophuyzen? Het is moeilijk voor te stellen dat men pijpen van de concurrent gaat roken, terwijl men zelf pijpen maakt.

Naast de korte grove pijpen, produceerde Ophuyzen ook lange pijpen naar Gouds model. Er zijn vrijwel zeker 15 of meer van deze modellen door de familie Ophuyzen gemaakt (plaat 10). De lange stelen werden in sommige gevallen voorzien van een naamstempel. Soms hebben zij zich schuldig gemaakt aan merkvervalsing of tenminste misleiding, door bij enkele modellen een Gouds wapentje op de zijkant van de hiel te zetten. Of dit voor de handel een gunstig effect gehad heeft is moeilijk te zeggen, maar het produkt kon een vergelijk met de echte Goudse pijp niet doorstaan. Ze zijn slordig gemaakt met vaak scheef afgesneden koppen en zonder hielmerk (plaat 10 nr.11 en 12).

Hoewel met enige voorzichtigheid, omdat we hier te maken hebben met afvalprodukten, mogen we zeggen dat het vakmanschap van de fam. Ophuyzen niet vergelijkbaar was met dat van de in Gouda werkende collega's. Dit geldt trouwens voor alle Gorinchemse pijpenmakers.

Zoals eerder opgemerkt bevonden zich nogal wat pijpekoppen van andere makers in de stort, dit waren in de regel eenlingen en gerookt. Dit kan niet gezegd worden van koppen met de initialen GS (Gilliam Schippers of Gijsbert Stam). Hiervan bevonden zich veel exemplaren tussen de produkten van Ophuyzen. Al deze koppen behoren tot het pijpenmakersafval (plaat 14). Heeft Ophuyzen mallen van een van de collega's gebruikt? Of is dit afval op een andere manier hier terechtgekomen?

Produkten van de familie Ophuyzen

De pijpen zijn in twee groepen in te delen, te weten korte of grove pijpen en lange pijpen. De eerste groep bestaat uit z.g. zijmerkpijpen, waarbij het merk op de zijkant van de ketel geplaatst is, in enkele gevallen is er sprake van reliëfpijpen, met een versiering rondom op de ketel. Deze versiering kan variëren van een eenvoudige lobbenversiering tot een uitgebreidere voorstelling. Ook de eerder genoemde konings- of huzarenpijp mogen we hiertoe rekenen. Bij de tweede groep, de lange pijpen, werd het merk op de hiel geplaatst. In enkele gevallen is op deze pijpen geen merk gezet. Bij de iets korter gesteelde rondbodempijpen werd het merk direct onder op de ketel geplaatst (plaat 10 nr.16-18). Het is bekend dat Ophuyzen op z'n lange pijpen de volgende merken plaatste: de trekpot, de bot, IC en nr.6, maar in de stort waren ook misbaksels aanwezig met de merken: AS, WP, WS, de ster, een spijkerkop motief, gekruiste degens (?), en enkele modellen zonder merk (plaat 10). Of deze door Ophuyzen gemaakt zijn valt niet te bewijzen, maar het is wel aannemelijk. Zeer intrigerend is de vondst van een lange reliëfpijp met het merk de gekroonde TD. De voorstelling bestaat uit twee klimmende leeuwen die een lint ondersteunen met de tekst: HOLLANDSE WAPENS. Hier binnen een schild met diverse wapens op de voorzijde van de ketel. Het wapen van Gouda siert de achterzijde (plaat 12 nr.10). Deze kop was onge-

PLAAT 7

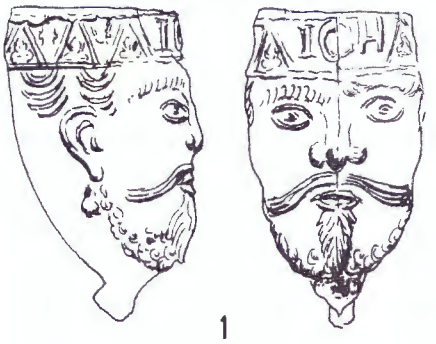

1

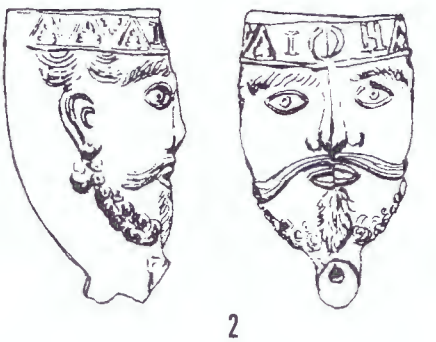

2

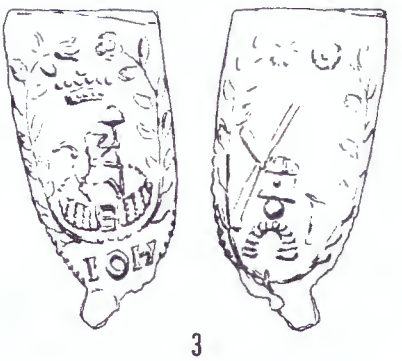

3

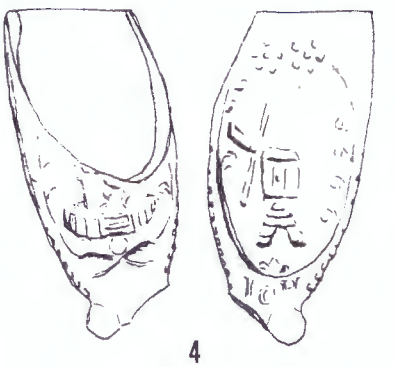

4

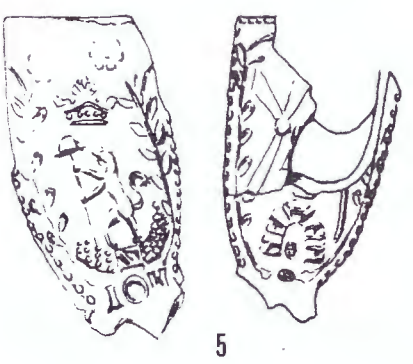

5

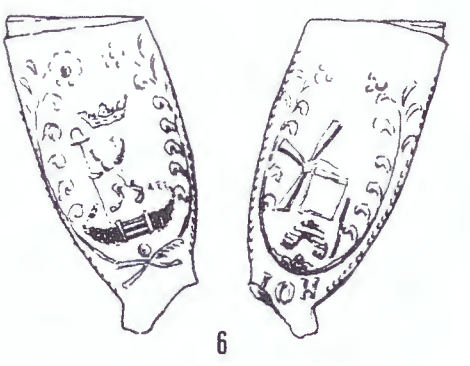

6

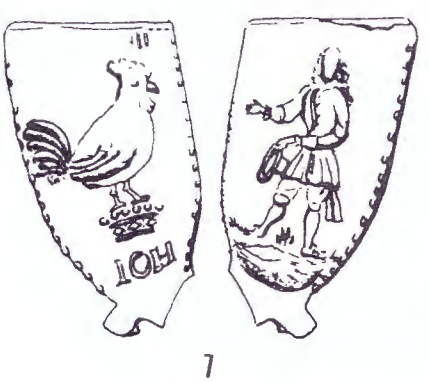

7

8

rookt en reliëf zéér scherp. Het toeval wil, dat bij opgravingen nabij de oude stadswal in 1985, ook twee van deze koppen gevonden zijn die aantoonbaar uit dezelfde mal afkomstig waren, ook hier was het reliëf zéér scherp. Naast deze reliëf-koppen zijn nog enkele honderden andere ovoïde (ovaal vormige) pijpekoppen gevonden. Hiervan was een opvallend groot aantal voorzien van het merk de gekroonde TD. De gedachte dringt zich op dat deze onmiskenbare Goudse pijp, in Gorinchem gemaakt is. Tenslotte mochten de Gorinchemse pijpenmakers gereedschappen en mallen uit Gouda betrekken. Deze verdenking bestaat trouwens tegen nog enkele merken, o.a. de os met de hangende staart, de gekroonde 93, KIP, IDH, en het wapen van Gelderland. Het zal echter moeilijk zijn om dit aan te tonen, temeer daar deze pijpen van een goede kwaliteit zijn, dus beter dan we van het Gorinchemse produkt gewend zijn.
Het merendeel van de stort bestond uit restanten van korte pijpen. Dit soort pijpen zullen het grootste deel van de produktie uitgemaakt hebben. De meest voorkomende zijn de bekende vissenpijpjes, hiervan zijn zeker zeven mallen in gebruik geweest (plaat 9 nr.8-14).
Ook voor het fabriceren van de vissenpijpjes met de initialen GS zijn tenminste zeven mallen gebruikt (plaat 13 nr.10-16), dit geeft wel aan hoe gewild dit type pijp was. Tevens werden veel lobbenpijpen aangetroffen, in allerlei variaties, met en zonder initialen, evenals de gekroonde N, de gekroonde 18 en de eiermand. Pijpen met uitsluitend de initialen IOH waren in diverse uitvoeringen rijkelijk aanwezig (plaat 8). Tot de mooiste pijpen moeten de gezichts- en reliëfpijpjes gerekend worden. Onder de reliëfpijpen bevond zich één exemplaar met links een haan en IOH en rechts een prins (?), verder enkele variaties van een pijpje met op de ene zijde de leeuw in de Hollandse tuin en op de andere zijde de molen, ook weer voorzien van de initialen IOH (plaat 7).

Afbeeldingen:

PLAAT 7
1-2: konings- of huzarenpijp met IOH in de kroon van Jan Ophuyzen.
3-6: diverse uitvoeringen van pijpjes met de leeuw in de Hollandse tuin en de molen, alle voorzien van de initialen IOH.
7: een haan boven de gekroonde IOH en rechts een heer van stand (prins Willem IV ?).
8: op deze pijp staat op beide zijden een ooievaar omgeven met palmtakken en een kroon, boven dit geheel de letters IOH.

PLAAT 8
1: aan weerskanten de letters IOH omgeven door ranken.
2: pijp met het wapen van Arkel, waarboven IOH, omgeven door ranken.
3-4: lobbenpijpen met op de linkerzijde de letters IOH.
5-7: lobbenpijpen met lelies.
8-9: eenvoudige lobbenpijpen.
10: aan beide kanten gemerkt met IOH en een keizerskroon.
11-12: twee fragmenten met gekroonde IOH.
13-14: pijpen met de initialen IOH.
15-16: de gekroonde N met erboven de letters IOH, één exemplaar heeft op de rechterzijde een zesbladige roos.
17: de gekroonde 18 uit het assortiment van Ophuyzen.

PLAAT 9
1: de gekroonde 18 met IOH.
2-5: variaties van de eiermand, al dan niet met IOH en/of een roosversiering.
6: gladde pijp met een stip op de hiel.
7: pijp met stippen en een onduidelijk motief (eiermand?) en een zesbladige roos.
8-14: zeven variaties van de vissenpijp.

PLAAT 10
1-4: gladde lange pijpen met het hielmerk de trekpot.
5-6: twee modellen met het merk de "both".
7-10: de gekroonde WP, de gekruiste degens (?), de gekroonde "both" en de gekroonde WS.
11-14: enkele modellen zonder merk.

PLAAT 8

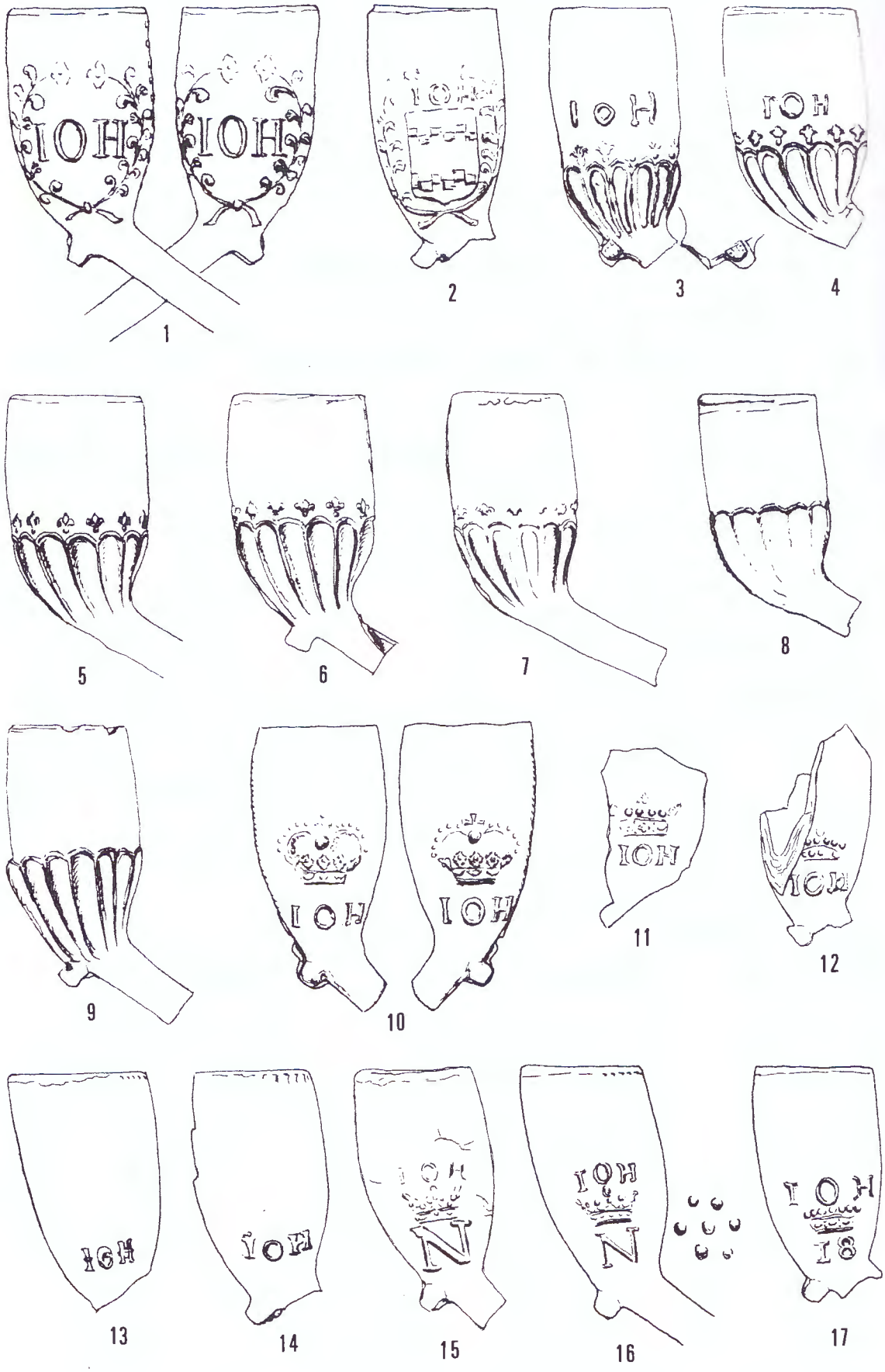

15: het merk de ster.
16-19: rondbodems met de merken: een spijkerkop motief, gekroonde AS, nr.2, gezet door Jan van Wouw, en één zonder merk.

PLAAT 11

1: een lange pijp met het merk de gekroonde 33, gezet door Jan van Outheusden.
2: de "both", met als bijmerk het wapen van Gouda.
3-5: het merk CML met diverse variaties van het Goudse wapen als bijmerk.
6-7: twee kromkoppen, één met het merk de slang en één met het merk de melkmeid of het groentevrouwtje, de laatste heeft het wapen van Gouda als bijmerk.
8: een rondbodem met het merk de gekroonde 16. Dit merk werd in die tijd gezet door Jan van Outheusden.
9: een typische Westerwaldpijp met het opschrift DORNI.
10: pijpje met nog net zichtbaar de ooievaar, bij de kop enkele stippen.
11: een pijpje als nr.7 van plaat 9, hier is vaag de eiermand te onderscheiden.
12: pijp met duidelijke afbeelding van een eiermand.
13-15: drie pijpjes met de gekroonde N, de laatste is van Jan van Genderen uit Schoonhoven.
16-18: enkele variaties van de gekroonde 18, of deze gemaakt zijn door Jan van Ophuyzen is niet bekend.

PLAAT 12

1-5: de gekroonde IG is een veel gezet merk in Gorinchem. De letters IVA duiden op Jan van Aten (1743-1814).
6: een gekroonde IG van Jan van Outheusden. De betekenis van de W is onduidelijk, misschien heeft Jan Wouters de mal ook in bezit gehad.
7-9: Goudse produkten.
10: een prachtige pijp met de wapens van Holland, typisch Gouds, mogelijk in Gorinchem gemaakt.
11-13: lobben- of knorrenpijpen met initialen. Van deze drie is alleen de maker van het pijpje met IVE bekend, dit was Jan van Erp.

PLAAT 13

1-2: twee uitvoeringen van pijpen met RHD, maker Roelof de Hoog.
3-4: vissenpijpjes zonder initialen. Één is gedeeltelijk bedekt met glazuur.
5-6: twee vissenpijpjes van Wouter Groenenberg.
7-9: produkten van: Abraham van den Akker, Dirk Bernet en een onbekende pijpenmaker.
10-16: variaties van vissenpijpen gemaakt door Gilliam Schippers of Gijsbert Stam.

PLAAT 14

1-2: gekroonde 81 en 18 van Gijsbert Stam of Gilliam Schippers.
3: de gekroonde N, de kroon is omgeven door lelies en kleine kroontjes. Deze werden aangebracht om de initialen van de vorige eigenaar weg te werken.
4: de eiermand uit het assortiment van Schippers of Stam.
5-8: lobbenpijpen, vaak werd aan weerszijden van de steel een roosversiering aangebracht.

PLAAT 9

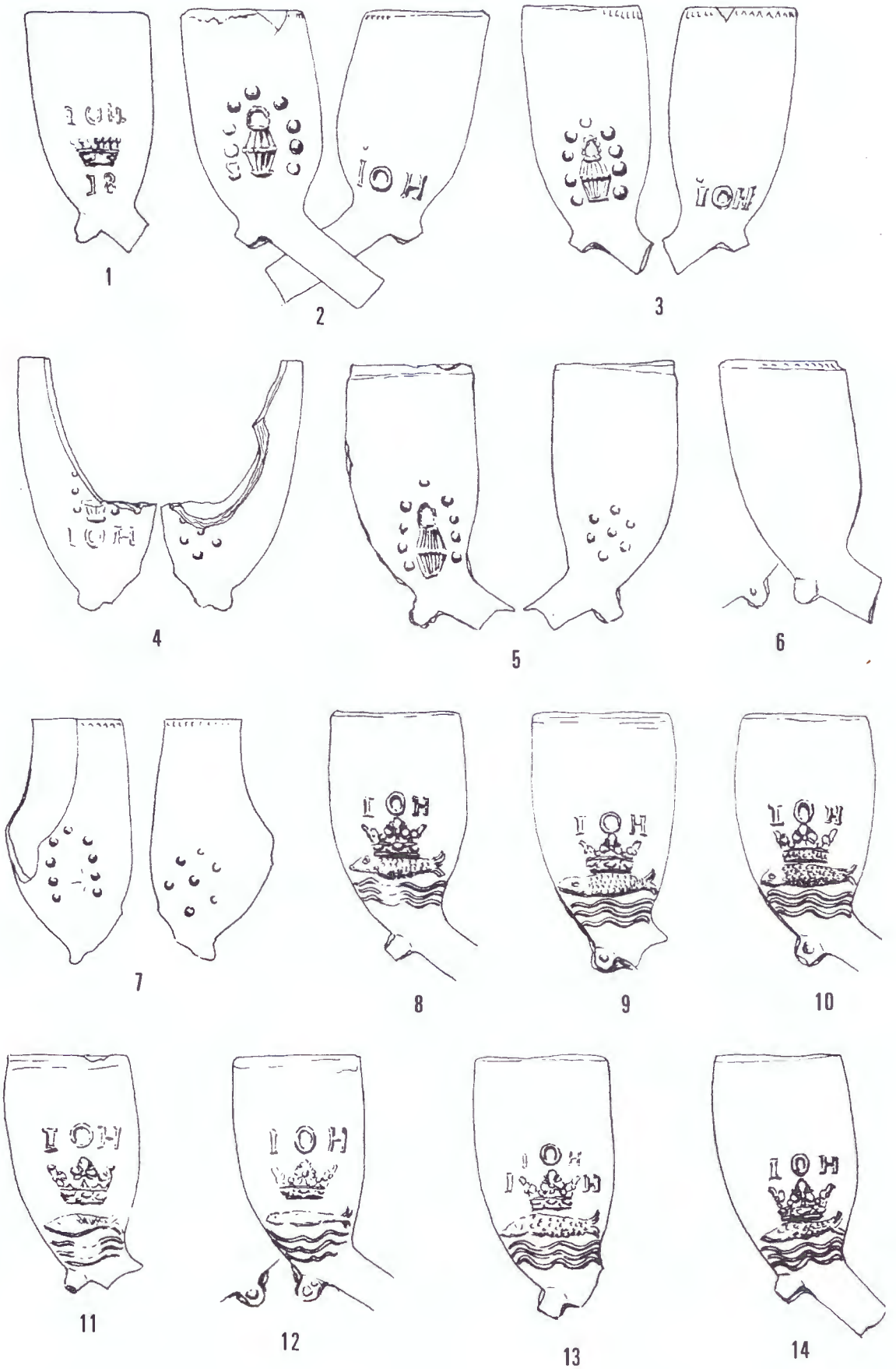

PLAAT 10

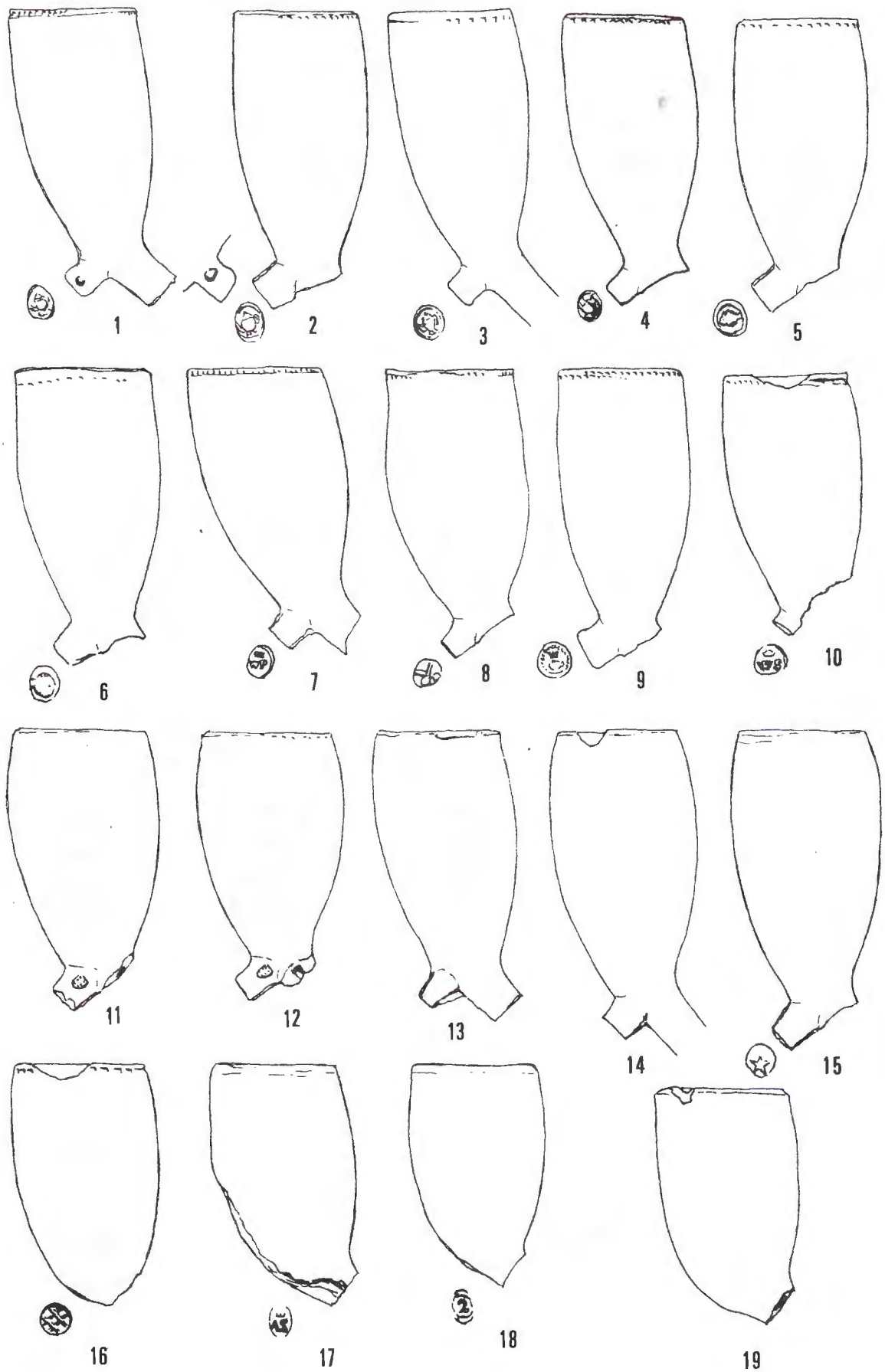

PLAAT 11

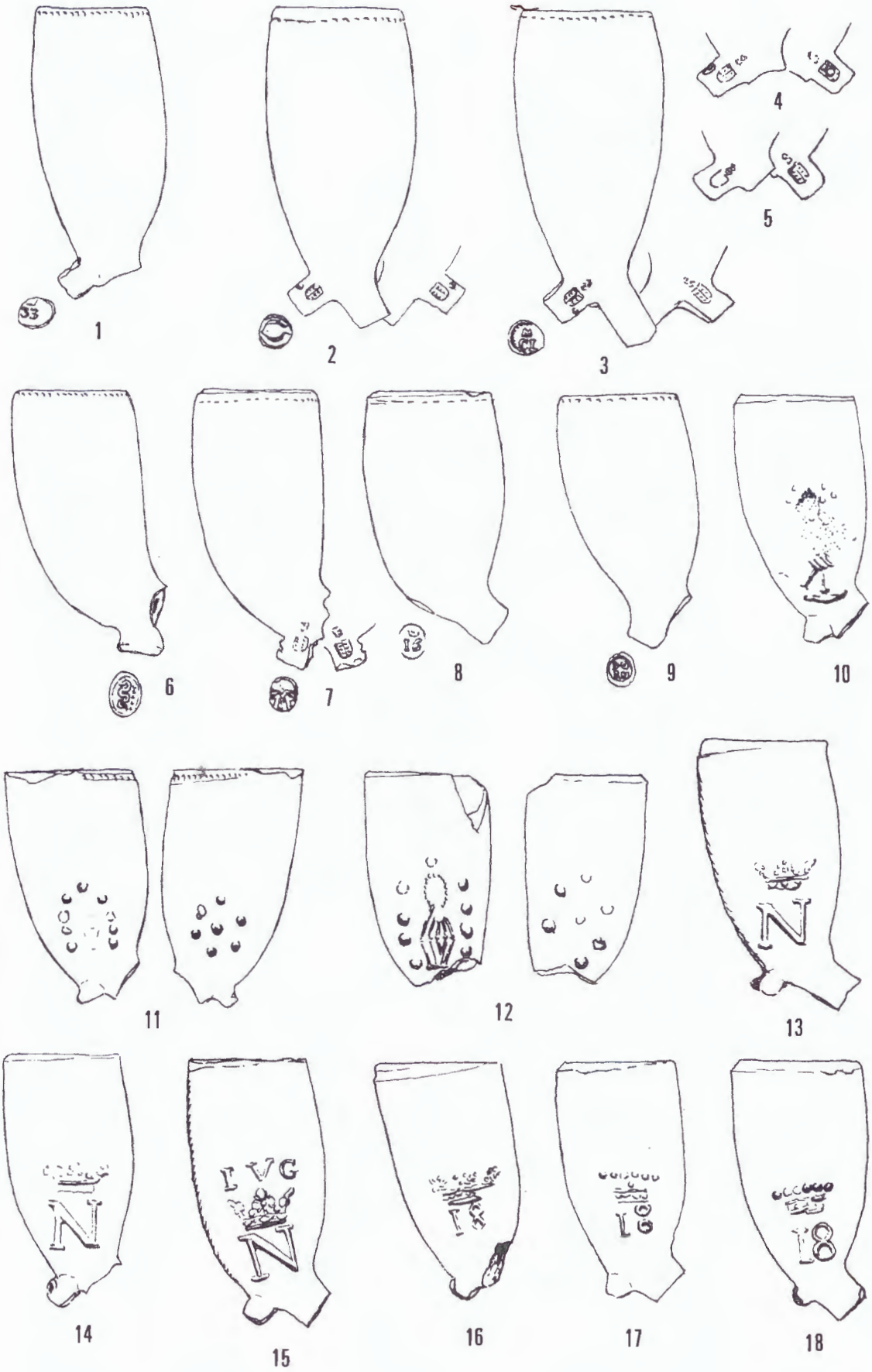

PLAAT 12

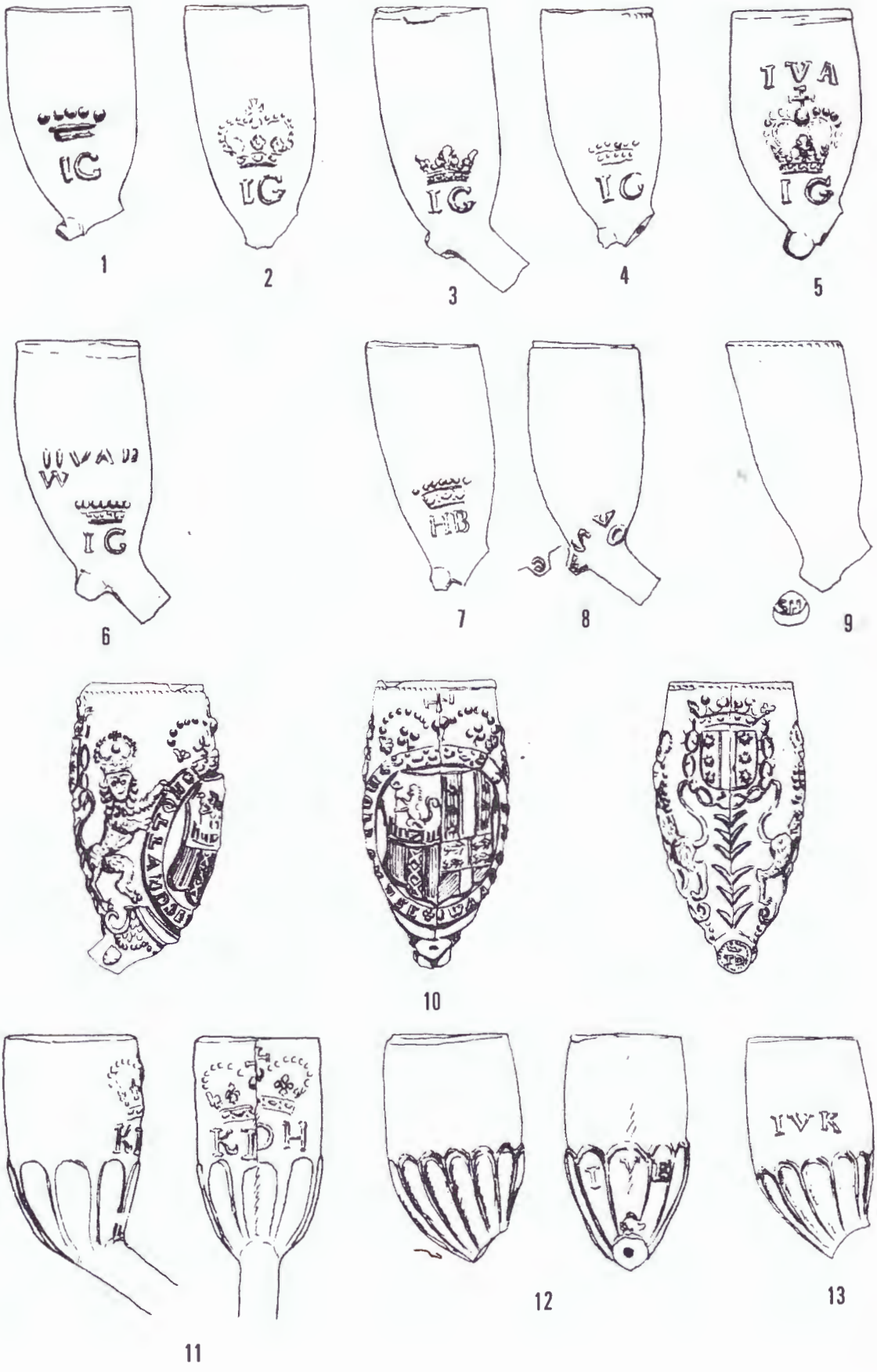

PLAAT 13

1

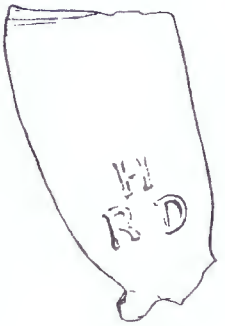

2

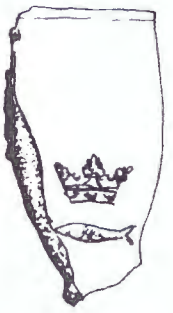

3

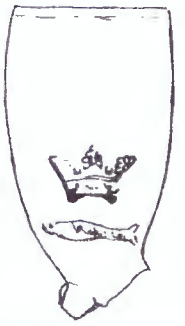

4

5

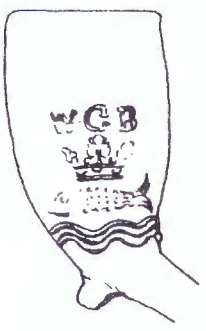

6

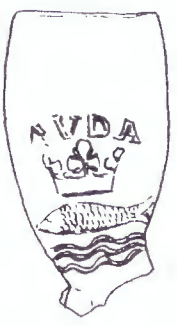

7

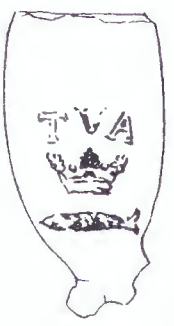

8

9

10

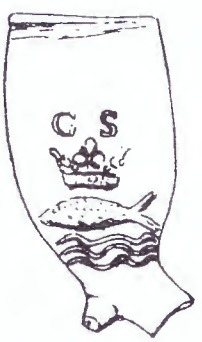

11

12

13

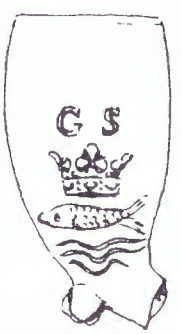

14

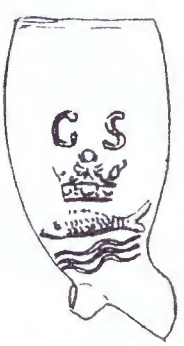

15

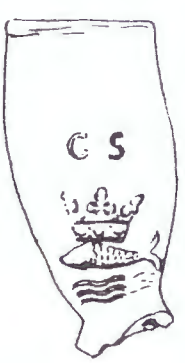

16

PLAAT 14

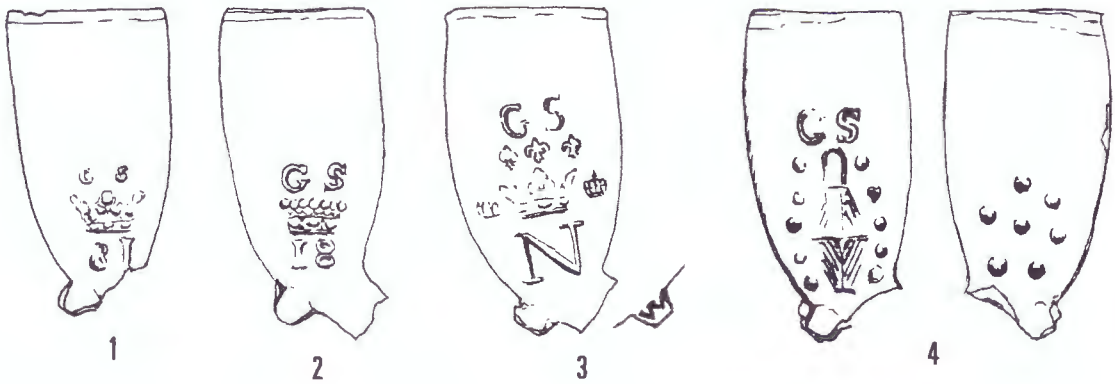

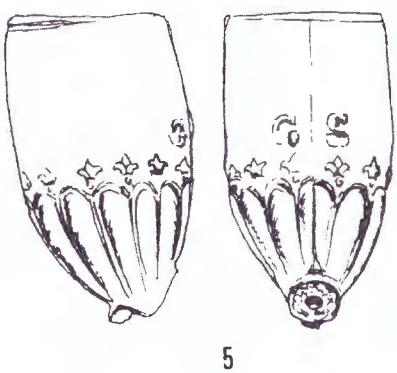

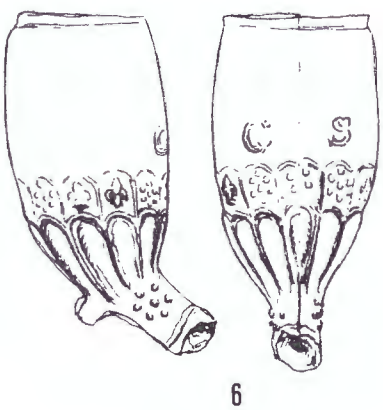

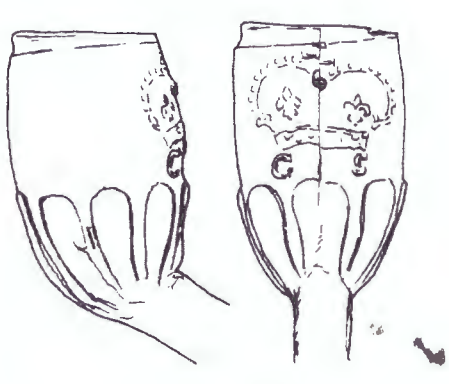

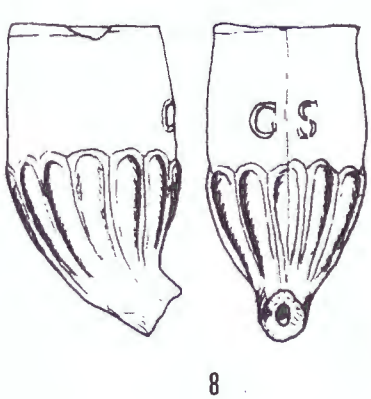

4.3. PIJPENSTORT VAN WOUTER GROENENBERG (1756-1784)

Eveneens in de Dalemstraat werd in 1982 een stortkuil met pijpenmakersafval gevonden, die toe te schrijven is aan Wouter Groenenberg. Deze pijpenmaker was in Gorinchem werkzaam van omstreeks 1762 tot aan zijn dood omstreeks 1784.
Het betrof ook hier een kleine stort, die een beperkt beeld geeft van de produktie van deze pijpenmaker.

Produkten van Wouter Groenenberg
In deze stort zijn uitsluitend de resten van korte pijpen gevonden. Hiervan bestaat het merendeel uit de bekende vissenpijpjes in tien uitvoeringen. Blijkbaar was de vraag naar dit type pijp zo groot, dat hij zelfs twee mallen voor pijpen met de gekroonde N heeft laten veranderen in mallen voor vissenpijpjes. Dit is echter op een nogal knullige manier gebeurd, door over de N een visje met enkele golfjes te slaan, zodat de N zichtbaar bleef (plaat 16 nr.4 en 5). Of deze pijpjes ook echt in de handel geweest zijn weet ik niet, ze zijn in ieder geval nooit eerder gevonden. Naast de vissenpijpen zijn tevens lobbenpijpen aangetroffen met de letters WGB onder een kroon, of de letters WGB schots en scheef op de ketel geplaatst (ook duidelijk pas later aangebracht) Ook waren pijpen met een eiermand en de gekroonde 18 aanwezig. Er is slechts één gezichtspijp gevonden, hier staan de initialen niet in de kroon, maar aan weerszijden van de baard. Interessant is het pijpje met links prinses Wilhelmina van Pruisen en rechts prins Willem V. Beiden staan onder een lint met daarop hun naam, links de letters WG en rechts de letter B, deze staat echter in spiegelschrift. Ten overvloede staat op de hiel ook nog eens de letter W. Of staat deze voor Willem/ Wilhelmina? De fraaiste vondst heeft op de linkerzijde het wapen van Zeeland, omgeven door lauwertakken, waarboven een kroon en de initialen WGB en rechts het wapen van Groningen, ook met lauwertakken en kroon. De steel is getorst en heeft een parelversiering. Ter ere van welke gelegenheid dit pijpje gemaakt is, is mij niet bekend (plaat 15 nr.2).
Tenslotte nog twee voorbeelden van pijpen waarvan de mal van eigenaar gewisseld is. Ten eerste een pijpje met op de linkerzijde de gekroonde eiermand, omgeven door stippen en onder dit geheel drie Franse lelies, aan weerszijden van de mand de initialen GS, rechts een roos opgebouwd uit stippen met daaronder drie lelies. Uit de initialen blijkt dat de mal van deze pijp toebehoord heeft aan Gijsbert Stam of Gilliam Schippers. Groenenberg heeft de mal overgenomen en er zijn initialen bijgezet, deze heeft hij over de drie lelies geslagen. Wat netter is hij te werk gegaan met een mal waarop een gekroonde N staat. Afgaande op de initialen IHD behoorde deze eerst toe aan Joris Hogendijk uit Schoonhoven (plaat 16 nr.2). Groenenberg heeft hier volstaan met het zetten van de letters WG aan weerszijden van de kroon. Blijkbaar was het geen probleem dat de andere initialen nog zichtbaar waren. Aan dit soort verschijnselen is te zien dat men het in Gorinchem niet zo nauw nam met de kwaliteit aan het einde van de achttiende eeuw.

Afbeeldingen:

PLAAT 15
1: een konings- of huzarenpijp, de initialen staan hier aan weerszijden van de baard.
2: een typische gelegenheidspijp met de wapens van Zeeland en Groningen.
3: een gelegenheidspijp met links Wilhelmina Sophia van Pruisen en rechts Willem V.
4-5: twee lobbenpijpen met WGB en een kroon.
6: een lobbenpijp waar later in de mal, nogal slordig de letters W.G.B. zijn ingeslagen.
7-8: de gekroonde 18 en de eiermand als versieringsmotief gebruikt door Groenenberg.

PLAAT 16
1: de eiermand van Schippers of Stam, die later overgenomen is door Groenenberg.
2: hergebruikte mal van Joris Hogendijk uit Schoonhoven.
3: de gekroonde N van Groenenberg.
4-5: het merk de gekroonde N was op een bepaald moment niet meer in trek, waarna het vismotief is aangebracht.
6-13: variaties op het vismotief.

PLAAT 15

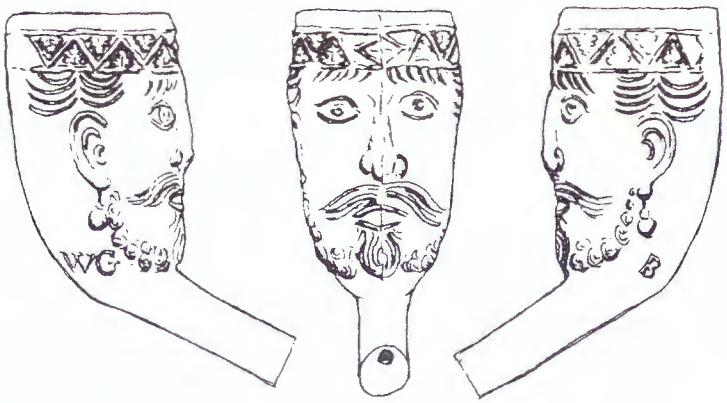

1

2

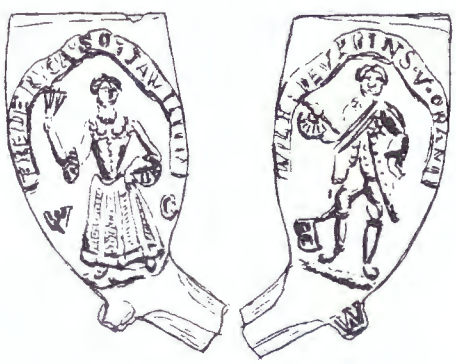

3

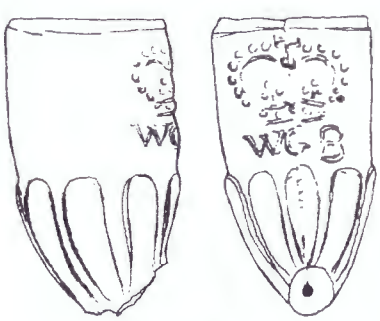

4

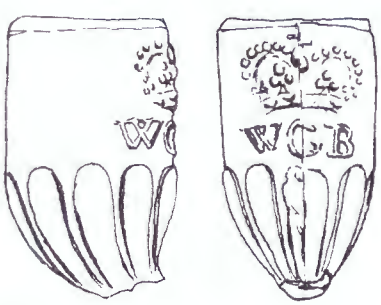

5

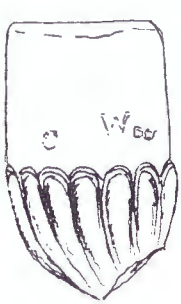

6

7

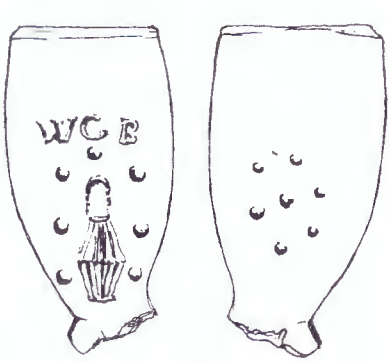

8

PLAAT 16

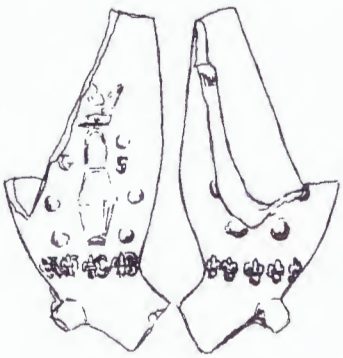

1

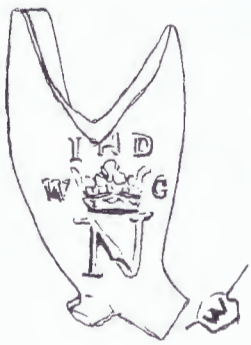

2

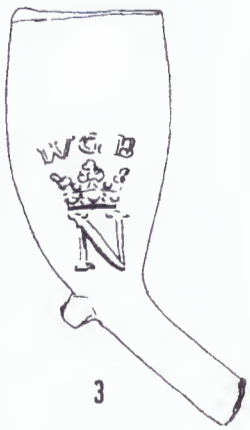

3

4

5

6

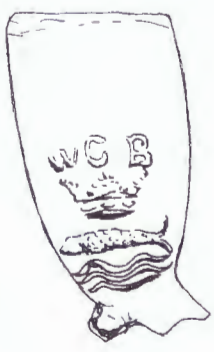

7

8

9

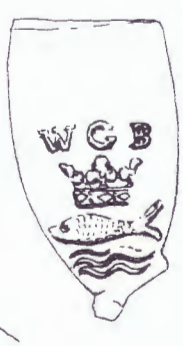

10

11

12

13

4.4. PIJPENSTORT VAN LEENDERT NIEUWENHUYSEN (1781-1810)

Deze kleine stort, die in 1982 in de Dalemstraat tevoorschijn kwam, bevatte resten van korte pijpen, afkomstig uit het atelier van Leendert Nieuwenhuysen. Hij was werkzaam van omstreeks 1781 tot 1810 en werd in 1791 deken van het gilde. Tot het assortiment van Nieuwenhuysen behoren de bekende motieven aangevuld met zijn initialen.

Produkten van Leendert Nieuwenhuysen
De vissenpijpen werden in acht verschillende uitvoeringen aangetroffen, daarnaast bevatte de stort; drie uitvoeringen van de gekroonde N, twee lobbenpijpen met roos- en lelieversieringen in de lobben, één pijpje met de gekroonde 18, één exemplaar met een eiermand en stippen en tot slot een pijp met het wapen van Arkel, omgeven door lauwertakken. Op alle pijpen staan de initialen LNH.

Afbeeldingen:

PLAAT 17
1: het wapen van Arkel, waarboven de initialen van Leendert Nieuwenhuysen.
2-3: twee vormen van lobbenpijpen, één met letters boven de perkjes met rozen en lelies, en één met de letters in deze perkjes.
4-8: de gekroonde 18, de gekroonde N en de eiermand.
9-16: vissenpijpen van Nieuwenhuysen vormden een groot deel van zijn produktie.

PLAAT 17

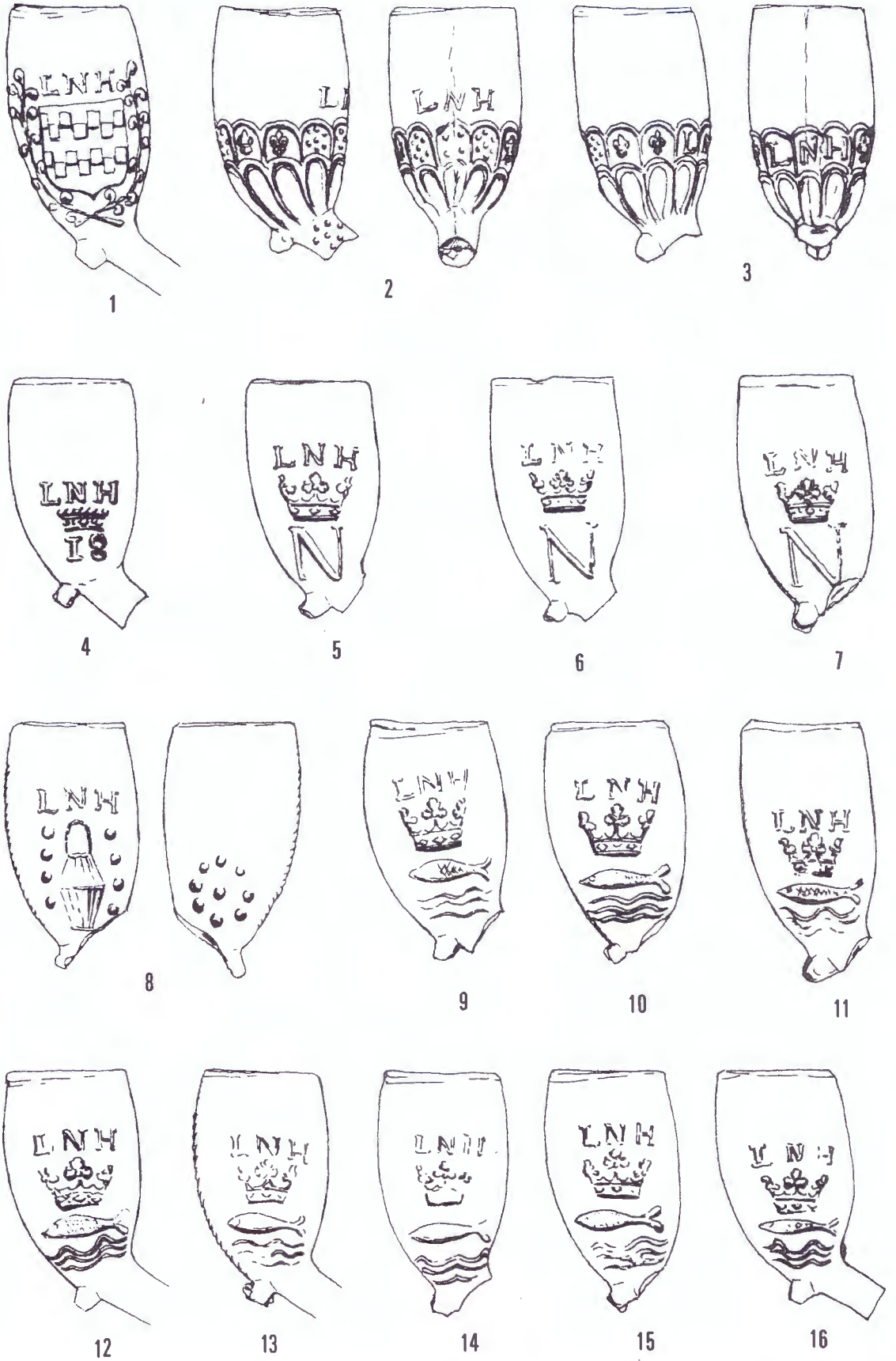
LNH
1
LNH
2
LNH
3
LNH
IS
4
LNH
N
5
LNH
N
6
LNH
N
7
LNH
8
LNH
9
LNH
10
LNH
11
LNH
12
LNH
13
LNH
14
LNH
15
LNH
16

4.5. PIJPENSTORT VAN DIRK BARUNET (1754-1785)

Over dit afval van Dirk Barunet, gevonden aan de Kortendijk in 1980, zijn meerdere malen artikelen verschenen in het tijdschrift van de Pijpelogische Kring Nederland. Toch mogen we de vondst in dit kader niet overslaan en zullen een korte beschrijving geven.
Gelet op het aantal knechten dat hij aanneemt blijkt dat Barunet eigenaar was van een van de grotere pijpenmakerijen. Hij had bijvoorbeeld in 1776 minstens negen mensen in dienst. Van hem is niet bekend of hij lange pijpen heeft gemaakt. In de stort zijn alleen de resten van korte pijpen gevonden. F. Tymstra schreef (P.K.N. 3e jaargang nr.11): 'Als we mogen aannemen dat deze kleine stort geheel aan Dirk Bernet toegeschreven kan worden, blijkt dat we te maken hebben met een van de grootste fabrikanten. Getuige de modellen moet hij minstens in het bezit zijn geweest van zestien vormen'.
Uit voorgaande beschrijvingen is gebleken dat zestien vormen niet eens zoveel is. Het materiaal uit deze stort vertegenwoordigt slechts een klein gedeelte van het totale assortiment, wat op zich niet vreemd is, aangezien het maar een kleine stort betrof.

Produkten van Dirk Barunet
De gefabriceerde modellen wijken nauwelijks af van de produkten van andere Gorinchemse pijpenmakers. Het zijn opnieuw vissenpijpen, lobbenpijpen, de gekroonde N en de gekroonde 18, die de boventoon voeren, hoewel nu voorzien van de initialen DBN. Ook het plaatsen van initialen in een lauwerkrans is in Gorinchem heel gebruikelijk. Minder gebruikelijk zijn de merken: de pijproker op de stoel en Job op de mesthoop, hetgeen typisch Goudse merken zijn. Het merk de haan, althans in deze vorm, is typisch voor Utrecht. Er werden geen opzienbarende modellen aangetroffen.

Afbeeldingen:

PLAAT 18
1-3: initialen omgeven met bloemranken, dubbel of enkelzijdig aangebracht. Barunet varieerde regelmatig met zijn initialen.
4-6: lobbenpijpen met en zonder initialen.
7: een pijproker op een stoel, hierboven een kroon.
8: een fragment van een pijp met Job op de mesthoop.
9: de gekroonde haan, tweezijdig aangebracht.
10-11: twee uitersten in de uitvoering van kronen boven de letters DBN.
12: de gekroonde N.
13-14: vissenpijpen.

PLAAT 18

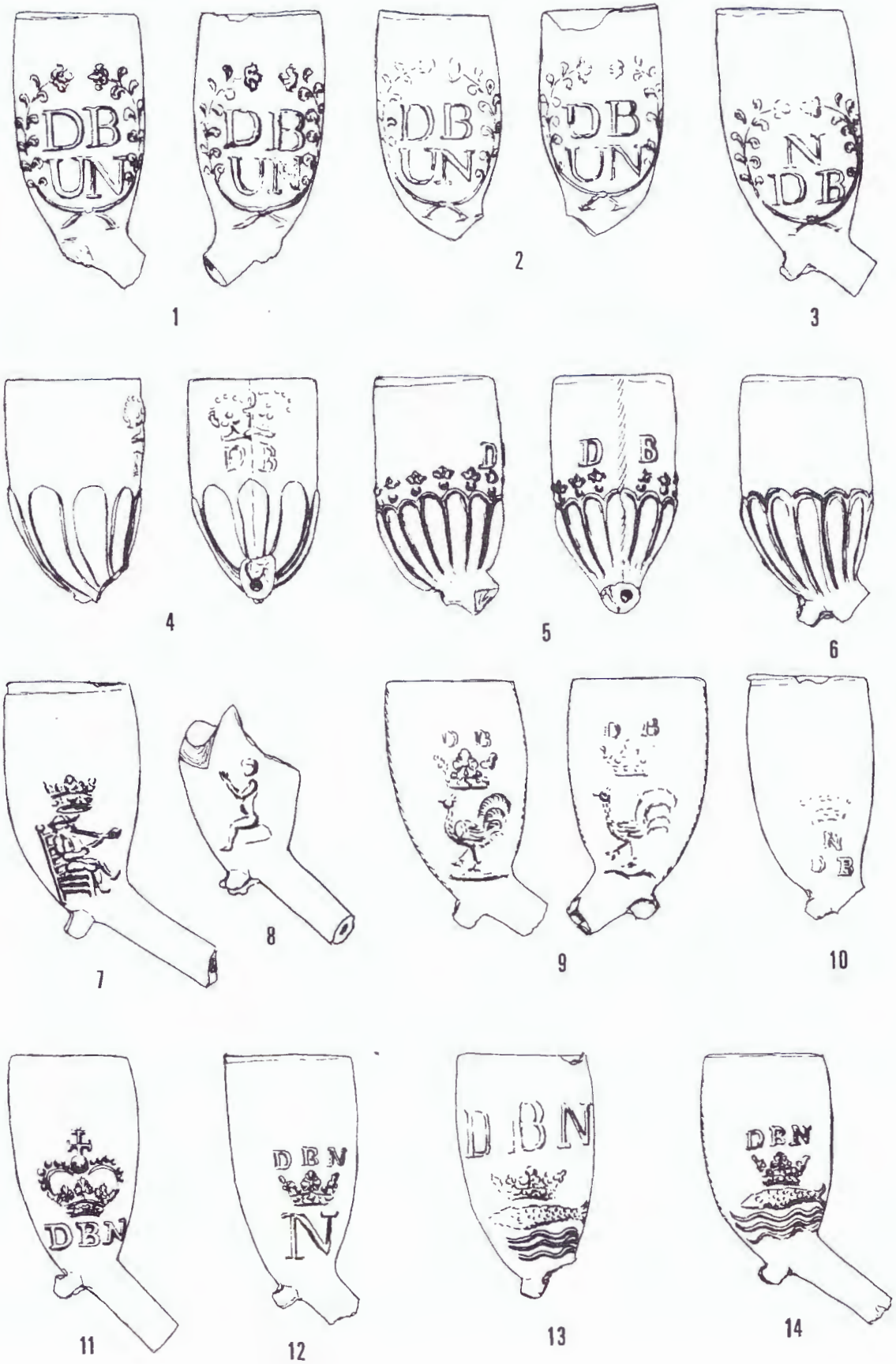
DB
UN
DB
UN
DB
UN
DB
UN
N
DB
1
2
3
DB
D
D B
4
5
6
D B
D B
N
D B
7
8
9
10
DBN
DBN
N
DBN
DBN
11
12
13
14

4.6. PIJPENSTORT VAN MARCUS CLAASZ. (1633-1663)?

In januari 1986, werd op de Kortendijk aan de westzijde een stortje gevonden met afval van een zeventiende eeuwse pijpenmakerij. Het meeste materiaal was ongemerkt, enkele pijpen hadden als merk de gekroonde adelaar. Het waren tamelijk grove pijpjes uit ca. 1650-1675. Uit archiefonderzoek is gebleken dat Marcus Claasz. (Lanetre?) eigenaar van dit pand was, waar hij mogelijk ook zijn bedrijf uitoefende.
Van Marcus Claasz. zijn veel produkten bekend. Hij merkte z'n pijpen meestal met de gekroonde MC, in een enkel geval zette hij een gekroonde roos met de letters MC. Opvallend bij deze stort is, dat geen enkele pijp gevonden is met een van deze merken. Het gevonden materiaal is ook van een latere datum dan de met MC gemerkte pijpjes. Mogelijk hebben we hier te maken met de laatste produkten van Marcus Claasz.

Produkten van Marcus Claasz.?
Zoals eerder opgemerkt hebben de pijpen een grof uiterlijk. Ze zijn niet geglaasd en de spaarzame steelversieringen bestaan uit een slordige radering. Door het gebruik van te droge klei hebben de meeste pijpen scheurtjes in de ketel, vooral in de overgang van de ketel naar de steel. De ketel heeft een hoge, slanke opbouw, zoals van Gorinchemse pijpen uit die tijd bekend is.

Afbeeldingen:

PLAAT 19
1: een ongemerkte pijp, zonder steelversiering.
2: een bijna identieke pijp met het merk de adelaar.
3: een merkloze pijp van een ander type.
4: steelfragment met een eenvoudige versiering.
5: duidelijk zichtbaar is dat de klei te droog of de mal te vet is geweest.
6: pijpekop met vijfbladige roos als hielmerk.
7-9: variaties van roosversieringen, op de zijkant van de ketel. Op de hiel staat een uit vijf stippen bestaande roos.

PLAAT 19

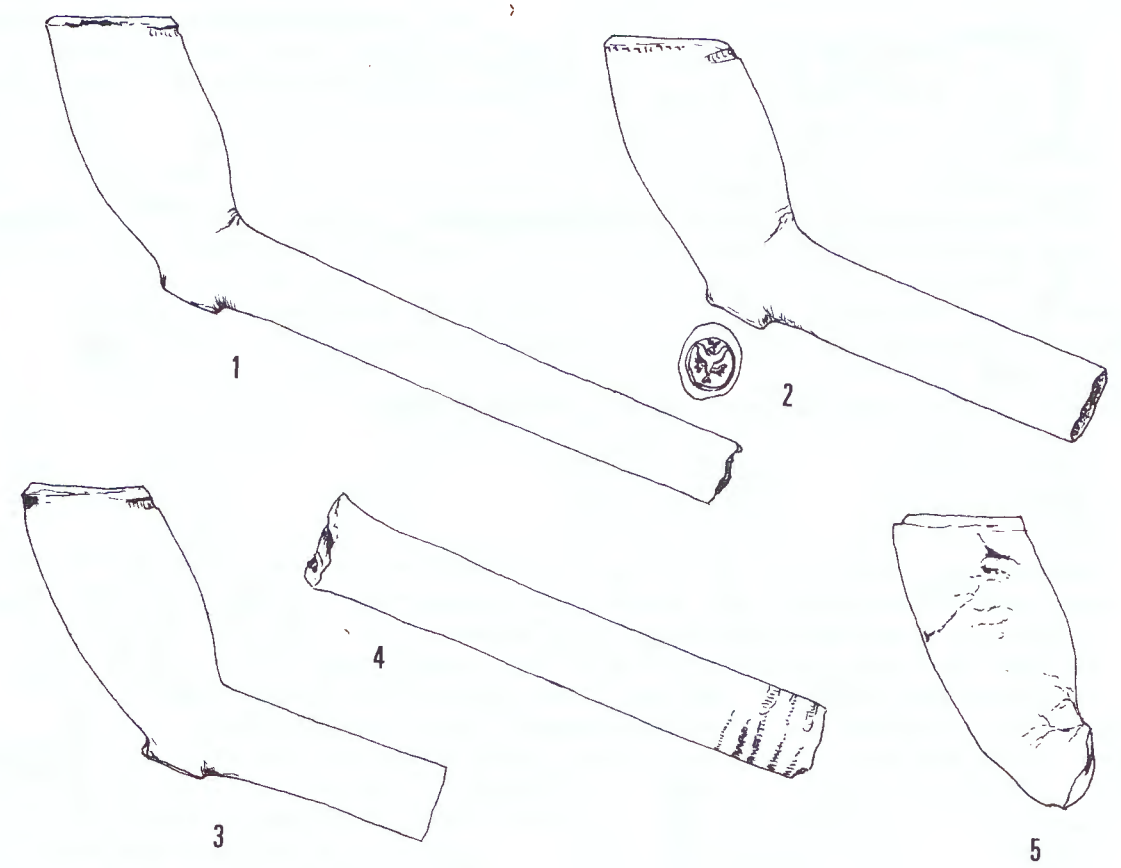

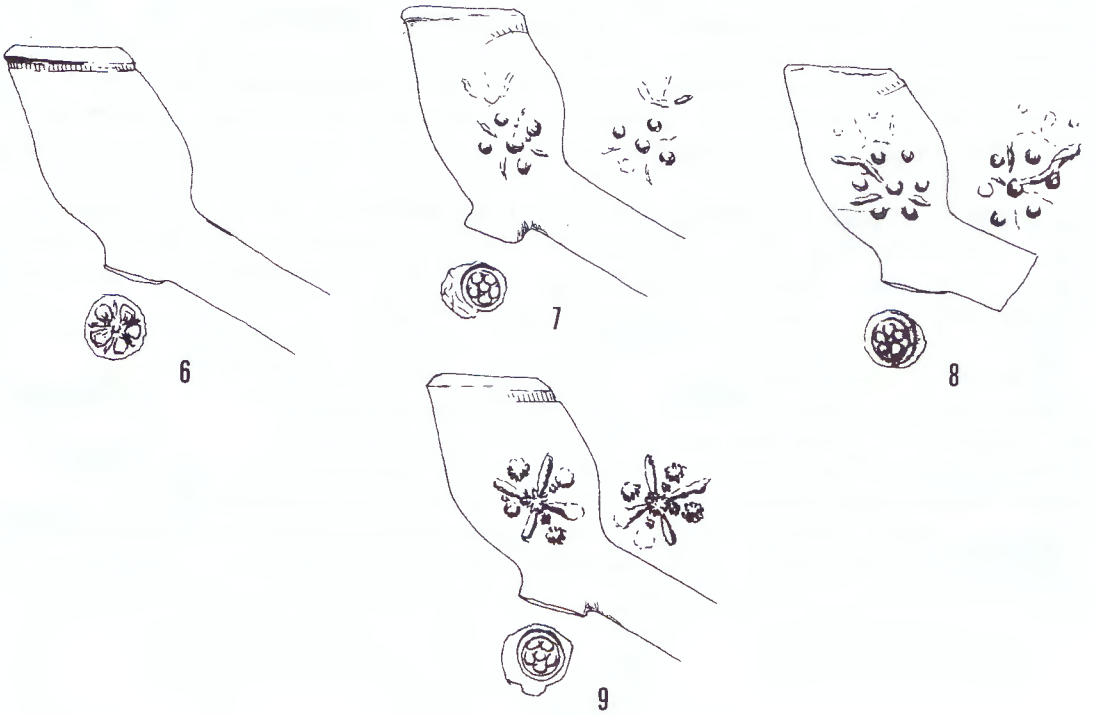

4.7. PIJPENSTORT VAN EEN ONBEKENDE PIJPENMAKER

Bij grondwerkzaamheden in de Vijfzinnenstraat, in april 1983, is een hoeveelheid pijpenmakersafval gevonden uit de eerste helft van de zeventiende eeuw. Alle pijpjes waren gemerkt met een vijfbladige roos. Dit was een veel gebruikt merk, niet alleen in Gorinchem, maar in alle pijpenmakerscentra. Zodoende is het tot op heden niet gelukt, dit materiaal aan een bepaalde pijpenmaker toe te schrijven.

De vondsten

De pijpen komen uit vier mallen en zijn van een redelijk goede kwaliteit. Eén model is glad, de andere hebben aan weerszijden van de ketel een gestileerde roosversiering, al dan niet gekroond. De gladde pijpen zijn geglaasd en hebben een afwijkend hielmerk, die bestaat uit een reële vijfbladige roos, voorzien van kelkbladeren.

De gestileerde rozen op de zijkant van de ketel bestaan uit vijf slordig aangebrachte stippen met één stip als hart, terwijl streepjes de kelkbladeren moeten voorstellen. Soms zijn de stippen vervangen door kleine bloemetjes.

Deze pijpjes zijn te dateren tussen 1620 en 1630 (plaat 19 nr.6-9).

4.8. GEMENGDE STORT VAN JAN VAN WOUW, JAN EN HUYBERT VAN OUTHEUSDEN

In januari 1990 werd na het afbreken van enkele huizen aan de Walstraat-Bagijnenwal, op het vrijgekomen terrein een hoeveelheid pijpekoppen en pijpenpotscherven gevonden. Het materiaal is evenals veel puin en ander afval aangebracht ter ophoging van het terrein. Het perceel grensde aan de oude stadswal. Hoewel we hier niet kunnen spreken van een echte pijpenmakersstort willen we de vondsten niet onbesproken laten. Het betreft een hoeveelheid misbaksels en pijpenpotscherven afkomstig uit de bedrijven van Jan van Wouw, Jan van Outheusden en Huybert van Outheusden. We kunnen het materiaal in drie groepen verdelen; korte zijmerkpijpen, rondbodempijpen en lange pijpen. De zijmerkpijpen omvatten in het algemeen de bekende typen; het vismotief, de gekroonde N, de gekroonde 18 en het wapen van Arkel. De rondbodempijpen zijn gemerkt met de gekroonde 16, de gekroonde WP of zijn ongemerkt. De lange pijpen dragen het merk de gekroonde 16 en de gekroonde WP, zonder verdere bijmerken (plaat 22 en 23). De eigenaar van het merk WP is niet bekend. In Gouda is dit merk omstreeks dezelfde periode in gebruik door Franciscus Zwartjens, deze plaatste echter het Goudse wapen als bijmerk op de hiel, zodat hij als maker uitgesloten mag worden. De steelfragmenten waren soms voorzien van naamstempels. Deze zijn echter op een enkele letter na, niet te lezen. Alleen Gouda is soms leesbaar. Een opmerkelijk gegeven, omdat de naamstempels op Goudse pijpen in de regel goed leesbaar zijn. Mogelijk hebben we hier te maken met pogingen tot misleiding, zodat de afnemers zouden denken dat de pijpen uit Gouda afkomstig waren. Dit verschijnsel is van meerdere pijpenmakerscentra bekend zoals Alphen aan de Rijn en Utrecht.

Een aardige vondst, helaas slechts twee fragmenten, is een huzarenkop (koningskop). Deze is niet, zoals gewoonlijk, voorzien van een kroon of band om het hoofd. Links achter het oor staan de letters IV en rechts achter het oor de letter W (plaat 20 nr.1). Dit pijpje is afkomstig uit de werkplaats van Jan van Wouw.

Opmerkelijk is het pijpje dat gemaakt is in een mal, waarin de letters WVMF zijn gegraveerd; in een poging deze onleesbaar te maken zijn er cirkels overheen geslagen. De nieuwe initialen HVAH zijn vervolgens hierboven geplaatst (plaat 23 nr.1). Hieruit blijkt dat Huybregt van Outheusden een mal heeft overgenomen van een collega, waarschijnlijk Willem van Montfoort.

Een van de aanwezige pijpenpotscherven bevatte een fragment van een pijpje met de gekroonde 18. Deze bleek identiek te zijn aan een pijp die gemaakt is door Jan van Outheusden. Hieruit mogen we opmaken, dat een gedeelte van de stort afkomstig is van deze pijpenmaker. Het gevonden pijpenpotmateriaal wordt in het volgende hoofdstuk beschreven.

Er zijn ook misbaksels van andere pijpenmakers gevonden, zoals van Jan van Erp, Leendert van Aten, Leendert Nieuwenhuysen, Willem van Dijk en Dirk Barunet. Van ieder van deze makers zijn slechts enkele pijpfragmenten gevonden. Er zijn ook veel koppen van gerookte pijpen tevoorschijn gekomen. Die vallen echter buiten het bestek van deze monografie. De datering van het materiaal ligt tussen 1780 en 1790.

PLAAT 20

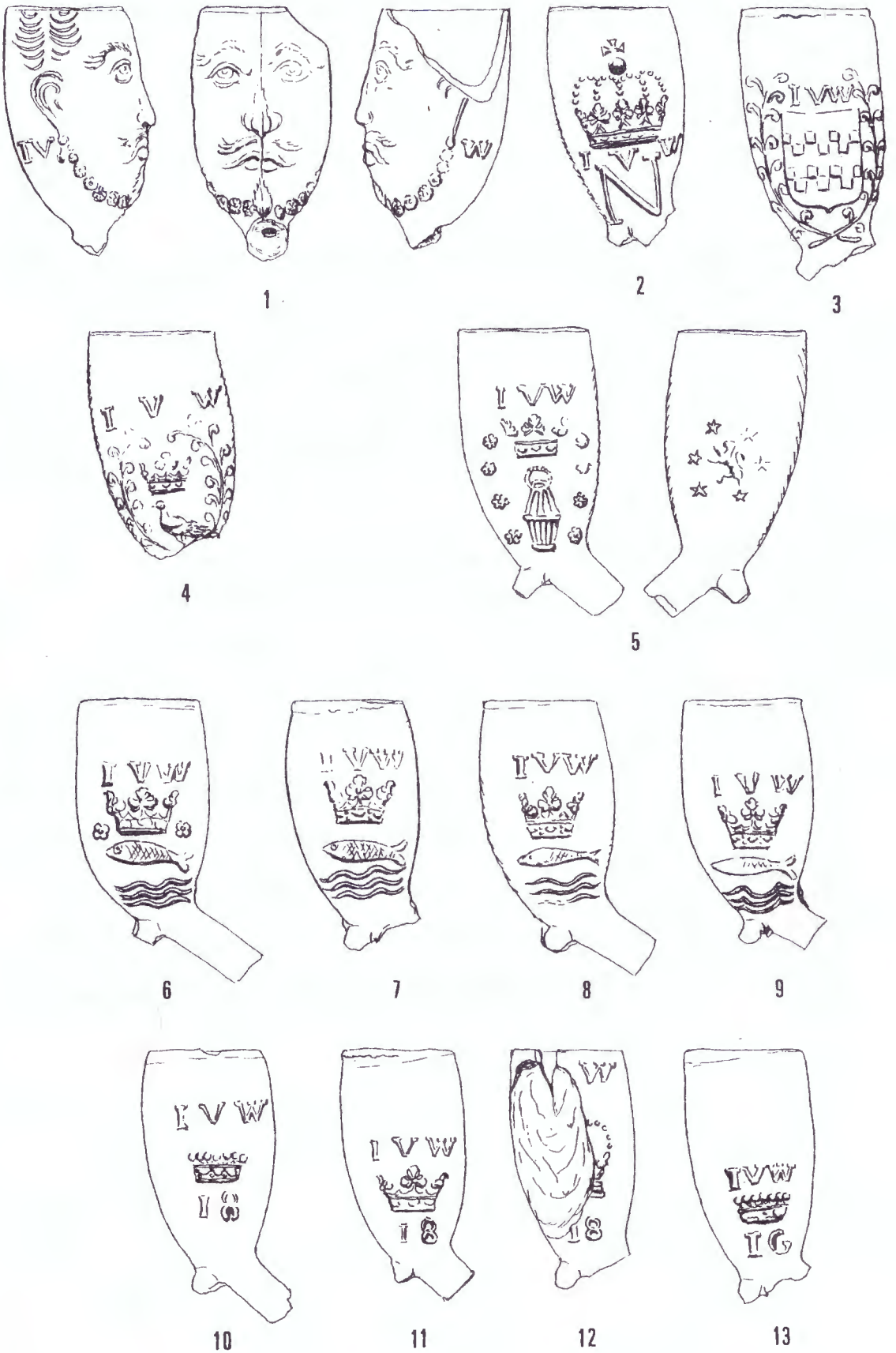

Afbeeldingen:

PLAAT 20

1: konings- of huzarenpijp zonder hoofdband met de letters IVW van Jan van Wouw.
2: een prachtige pijp met de gekroonde N, voorzien van de letters IVW.
3: het wapen van Arkel.
4: een gekroonde pauw omgeven met ranken en de letters IVW.
5: luxe uitvoering van een pijp met een eiermand.
6-9: vissenpijpjes van Jan van Wouw.
10-12: de gekroonde 18 met initialen.
13: de gekroonde IG.

PLAAT 21

1: gelegenheidspijp met de wapens van Zeeland en Groningen; deze pijp gemaakt door Jan van Outheusden is van beduidend mindere kwaliteit dan het exemplaar van Wouter Groenenberg (plaat 15 nr.2).
2: de eiermand, met de initialen IVAH van Jan van Outheusden.
3-4: twee zeer eenvoudige pijpjes met de gekroonde N.
5-13: voor het merk de gekroonde 18 zag Van Outheusden vast een gat in de markt, hij heeft minstens negen mallen met dit motief gehad.
14-16: de eerste van deze lobbenpijpen is fraai uitgevoerd met bloemen en Franse lelies in perkjes, hierboven staan op de linkerzijde de letters IVAH, de twee andere zijn rommelig, de initialen zijn verdeeld over beide zijden.

PLAAT 22

1-4: vier modellen vissenpijpjes uit het assortiment van Jan van Outheusden.
5-11: zeven uitvoeringen van lange pijpen, alle met het hielmerk de gekroonde 16. Geen van deze pijpen is voorzien van een bijmerk.
12-14: rondbodempijpen van Jan van Outheusden, ook met het merk de gekroonde 16.

PLAAT 23

1: de mal waaruit dit pijpje met de gekroonde IG is gemaakt was eerst eigendom van Willem van Montfoort; Huijbert van Outheusden heeft de letters WVMF weggewerkt door er cirkels overheen te zetten.
2: de gekroonde 18 met HVAH, de letter H is kennelijk later aangebracht, misschien is het eerst een I geweest van IVAH.
3-4: twee vissenpijpjes, ook hier zijn de letters H anders dan de andere letters, de mallen kunnen van Jan van Outheusden zijn geweest.
5: een fragment van een lobbenpijp waarop de letters HV te zien zijn, mogelijk gemaakt door Huijbert van Outheusden.
6-7: deze IG pijpjes zijn slordig uitgevoerd. Van nr.7 is niet zeker of deze uit de werkplaats van Huijbert afkomstig is.
8-10: twee lange pijpen en een rondbodem met het hielmerk de gekroonde WP, de maker is niet bekend.

PLAAT 21

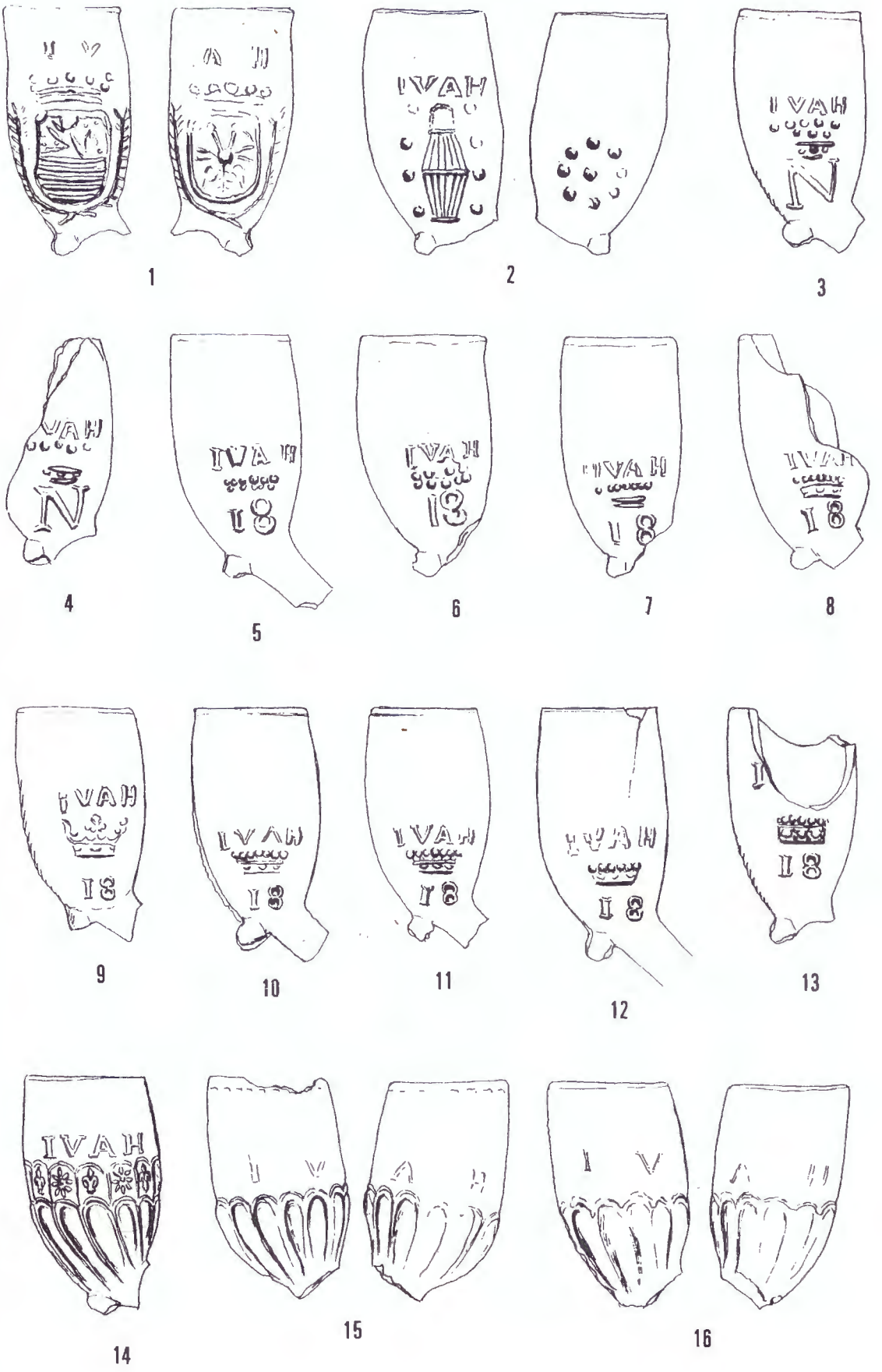

PLAAT 22

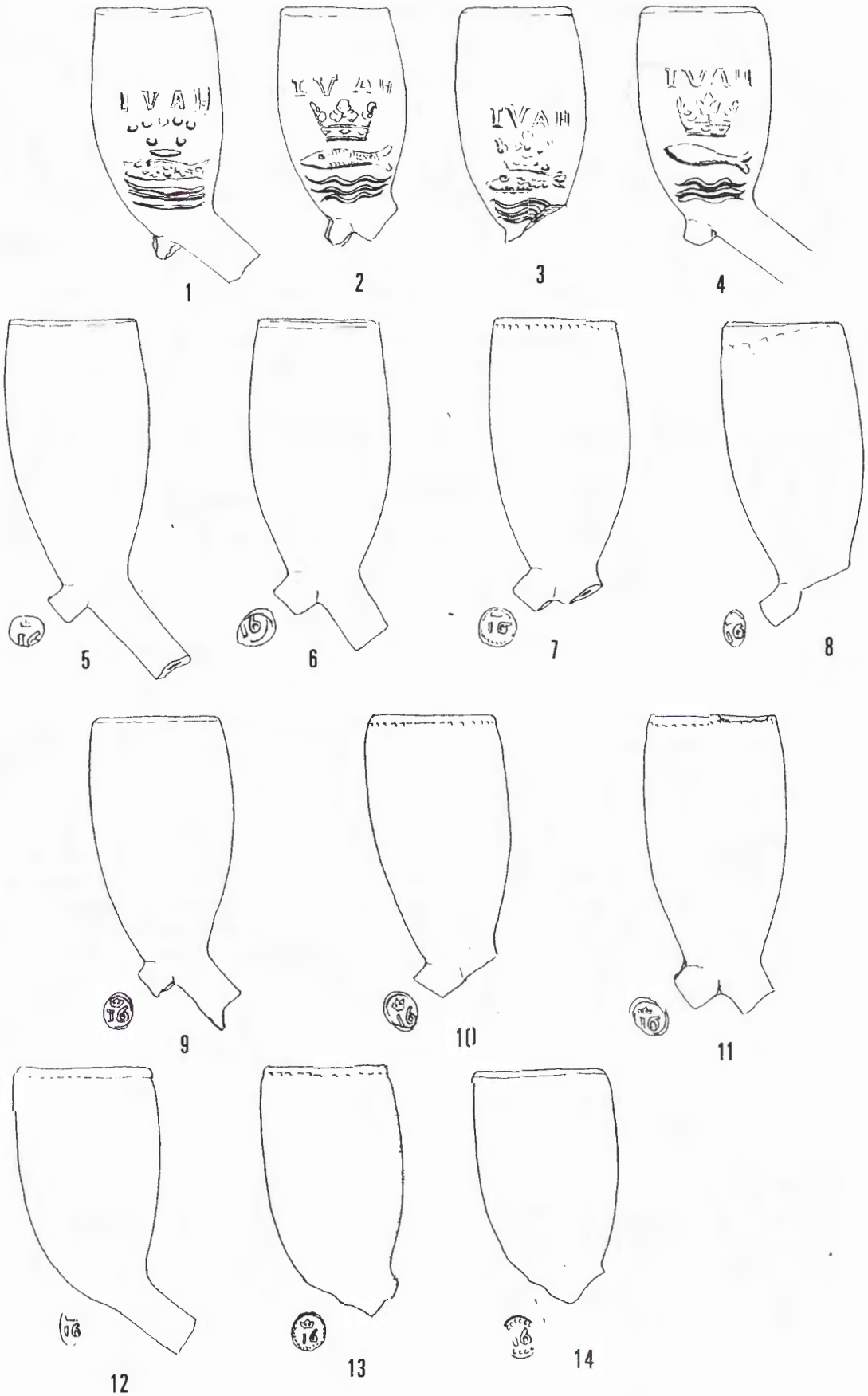

PLAAT 23

1

2

3

4

5

6

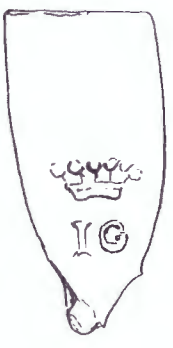

7

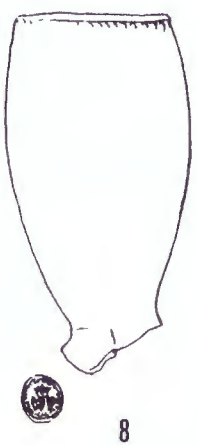

8

9

10

4.9. OVERIGE PRODUKTEN

Pijpenstorten leveren een schat aan gegevens op over de omvang en diversiteit maar zijn in de regel slechts momentopnamen. Door een fout bij het branden van de pijpen of door een ongelukje kan van een bepaald type pijp een onevenredige hoeveelheid in een stort terecht komen. Ook kunnen meerdere stortplaatsen in gebruik zijn geweest. Het trekken van conclusies moet daarom met de nodige voorzichtigheid gebeuren.
Om een meer compleet beeld te krijgen van het assortiment van de afzonderlijke pijpenmakers is een inventarisatie gedaan van pijpen die uit Gorinchemse werkplaatsen afkomstig zijn. De pijpen zijn voor een belangrijk deel plaatselijke vondsten maar ook zijn exemplaren opgenomen die elders zijn gevonden.

Helaas zijn uit de 17e eeuw geen merkenlijsten bewaard gebleven, bij het determineren is daarom gebruik gemaakt van het feit dat de meeste pijpenmakers initialen op hun produkten zetten. Hierbij moet wel gerealiseerd worden dat niet alle namen van pijpenmakers bekend zijn. Voor pijpen uit de 18e eeuw geldt dat zowel door gegevens uit het archief als door opgravingen de produkten met meer zekerheid aan een bepaalde pijpenmaker toegeschreven kunnen worden.

Zeventiende eeuwse pijpen

PLAAT 24
1-2: gekroonde AD, maker; Abraham Deij (1645) of Adriaan Dircksz. Cramer (1652-1657).
3-5: gekroonde AS met en zonder Tudorroos, maker; Abraham Sanders Broeder (1644-1675).
6-10: gekroonde BC, maker; Bastiaan Cornelisz. Groenevelt (1645-1665).
11: BMT met Tudorroos in kabelrand, maker; onbekend.
12: BM met Tudorroos, maker; onbekend.
13-18: BR, maker; Brut Richard (1648-1684).

PLAAT 25
1-4: CH met en zonder parelrand en kroon, maker; Cornelis Harmensz. van Keulen (1677-1683) of Claas Joosten Herbos (1689).
5-6: gekroonde CVE monogram, maker; Claas van Echten (1659-1679).
7: DIM met parelrand, maker; onbekend.
8-9: gekroonde EH met parelrand, maker; onbekend.
10-12: GS aan weerszijde van gekroonde Tudorroos, maker; onbekend.
13-15: gekroonde HR met en zonder Tudorroos, maker; Hendrik Roelofs (1638-).

PLAAT 26
1-5: IA met en zonder kroon, maker; Jan Ariensz. (1637-) of Jan Arnout (1658-1666) of Jan Arthur (1663-1687).
6: AI, spiegelbeeld van voorgaand merk, mogelijk dezelfde makers of Aert Jansz. de Vos (1636-1679).
7-15: zonder hielmerk, deze pijpen komen van dezelfde locatie als nr.1-5, ook de modellen stemmen overeen.
16: IED met parelrand, maker; onbekend.
17-19: IG met en zonder kroon, maker; Jan Gabriels (1673-).

PLAAT 27
1-5: IR, zowel gekroond als met een ster tussen de letters. Zeer vroege pijpjes naar Engels model. maker; onbekend.
6-8: IS diverse uitvoeringen, maker; Jan (1650-1671) of Jacob Schenk (1684-1685).
9: IW met ster boven de initialen, maker: onbekend (Gouda?).
10: gekroonde MA in parelrand, maker; onbekend (Gouda?).
11-16: gekroonde MC, nr.11 is uitzonderlijk groot, maker; Marcus Claasz. (1611-1663).

PLAAT 24

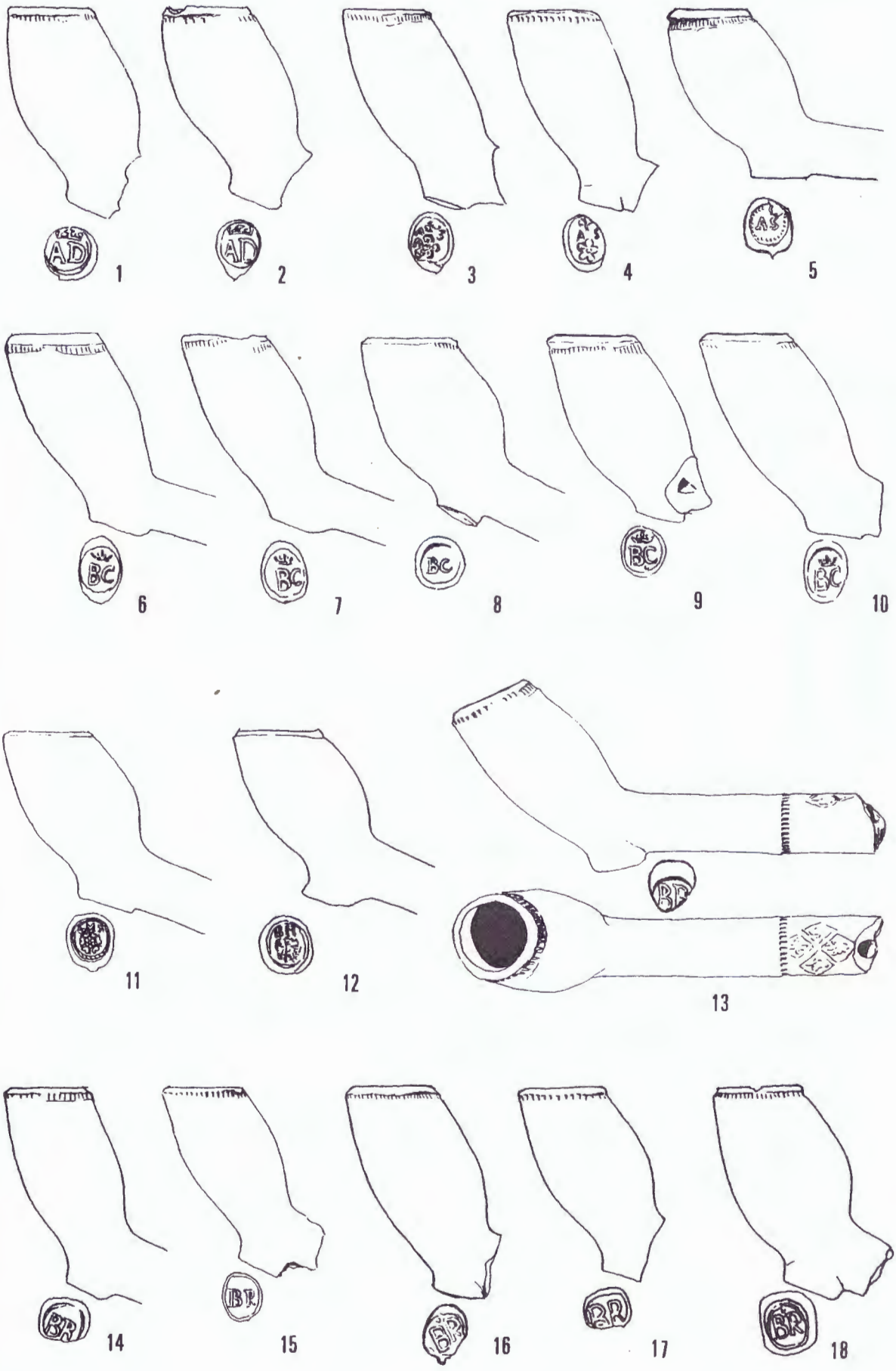

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18

PLAAT 28
1-4: NA in cirkel, maker; Nicolaas Arnout (1641-1647).
5: PP, maker; onbekend (Gouda?).
6-7: gekroonde RI in parelrand, maker; Roel Jansen (1673-1676).
8-10: RP met en zonder kroon, maker; Reynier Perse (1671-).
11-18: gekroonde RS met Tudorroos of ster, maker; Richard Sweetin (1645-).

PLAAT 29
1-4: TD, met kroon, leeuw of Tudorroos, maker; onbekend.
5: WB, maker; onbekend.
6-7: WI zonder en met Tudorroos, maker; Willem Jansz. (1654-).
8: WM, maker; onbekend.
9-20: WP meestal in combinatie met Tudorroos, maar ook met sterren of zonder versiering, maker; William Pritsaert (1630-1642).
21: WS in parelrand, maker; onbekend (Gouda?).

PLAAT 30
1-14: WT met springend hert, Tudorroos of onversierd. De gezichtspijpen (nr.1 en 2) lijken uit dezelfde mal afkomstig te zijn. De steelversiering van nr.4 was reeds in de mal aangebracht. Maker; Willem Teeck (1630-1674).

PLAAT 31
1-6: posthoorn, maker; onbekend.
7: adelaar, Marcus Claasz. (1633-1663).
8-11: uil, maker; onbekend.
12: onduidelijk merk.
13-15: rad, maker; onbekend (Gouda?).
16-21: Tudorroos, niet gekroond, maker; onbekend.

PLAAT 32
1-25: Tudorroos, zonder kroon, op diverse modellen.

PLAAT 33
1-25: gekroonde Tudorroos, makers onbekend.

PLAAT 34
1-15: gekroonde Tudorrozen, waarbij het merk zich herhaald op de ketel.

PLAAT 35
1-15: pijpen zonder hielmerk, in vele variëteiten is de Tudorroos op de ketel aangebracht.

PLAAT 36
1-8: Tudorroos, soms is ook op de ketel een (gekroonde) Tudorroos aangebracht.
9: Tudorroos met Franse lelie op de ketel.
10: dubbel merk van Tudorroos en Franse lelie.
11-16: Franse lelie in diverse uitvoeringen.

PLAAT 37
1-17: het meest eenvoudige merk aangebracht door een radeermes, waarmee de bovenkant van de ketel wordt afgewerkt.
18-19: symmetrisch merk, maker; onbekend.

PLAAT 25

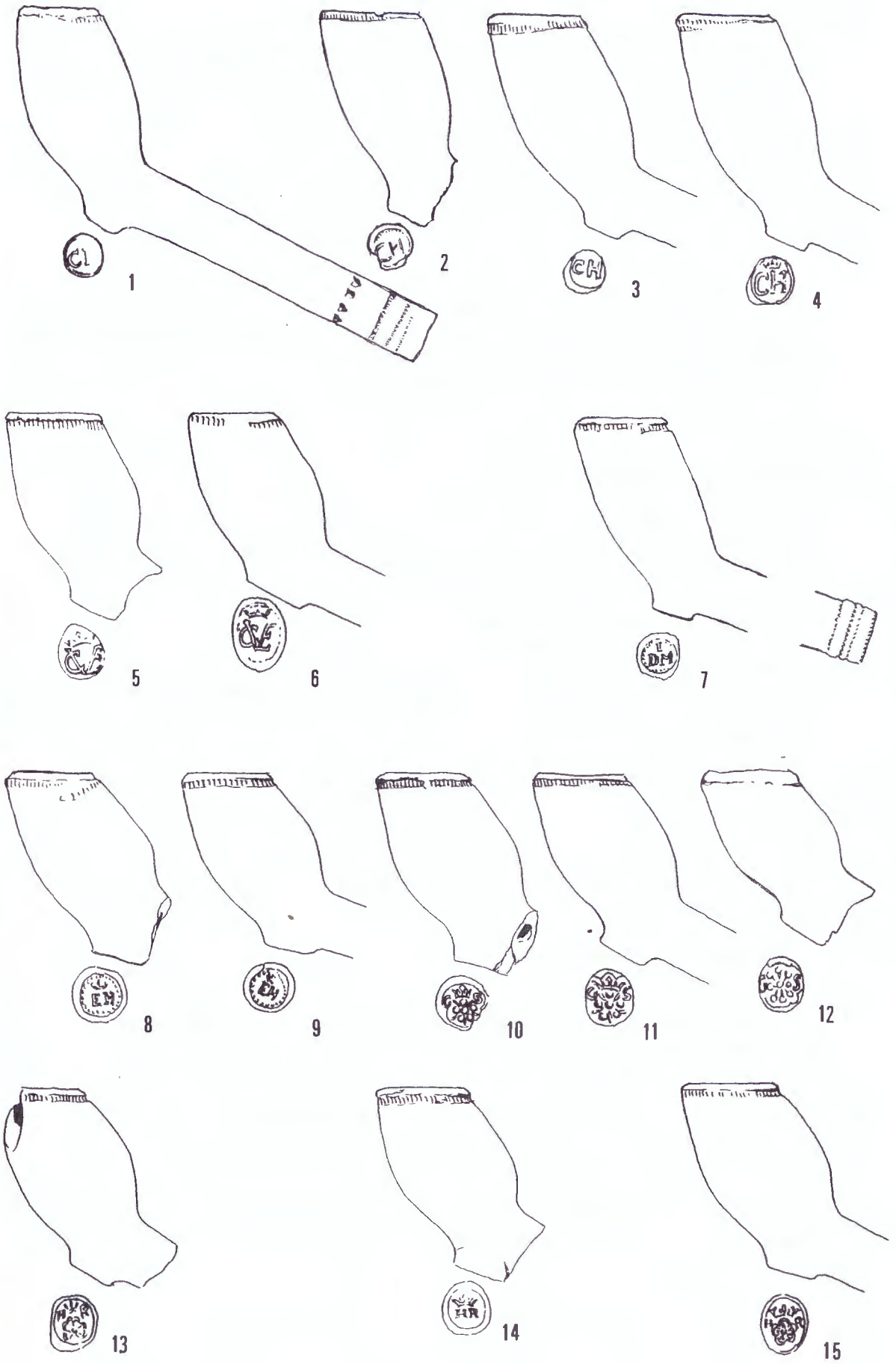

PLAAT 38

1: AK, buste van stadhouder Willem V, maker; Andries Kulick (Schoonhoven).
2: AM, met op de andere zijde het compagnies wapen VOC, maker; onbekend (Gouda?).
3: ARM, maker; onbekend.
4: A. SPRUYT vermoedelijk de naam van een pijpenhandelaar.
5: AS, maker; Cornelis Dam (1779-1825).
6-8: AVA, maker; Adrianus van Aten (1747-1823).
9-14: AVDA, maker; Abram van den Akker (1745-1798).

PLAAT 39

1: AVE, maker; Anthony van Erp (1754-1825).
2: BVW, maker; onbekend.
3: CDH, maker; Christoffel de Hoog (1743-1792)?
4-5: COH, pijpen vermoedelijk gemaakt in opdracht van de handelaar Cornelis Ophorst (1787-1811).
6-12: DB, DBN maker; Dirk Barunet (1754-1785).
13: DVD, maker; Dirk van Duuren (1785-1793 Schoonhoven).
14: DVHW, maker; Dirk van Herwaarden (1777-1816).

PLAAT 40

1: FHH(?), maker; onbekend.
2: G ?, maker; onbekend.
3: GHU, maker; onbekend.
4: GHN, deze letters zijn over andere letters geslagen, maker; onbekend.
5: GLS, maker; Guilliam Schippers (1761-1780).
6-8: GS, maker; Gijsbert Stam (1782-1806) of Guilliam Schippers.
9: GIS, maker; mogelijk Guilliam Schippers.
10: GV?, vis gegraveerd over gekroonde N.
11: GVDR, maker; Cornelis Dam (1779-1825).
12-14: HAB, met WILLEM.V.P(rins).V(an).O(ranje) en FRE(derica). SOPH(ia).WILH(elmina). De pijp met het vismotief is overgenomen door Jan van Erp (zie plaat 46 nr.3), maker; Hendrik Aalbregts (1777-1798).
15: HGB, maker; onbekend.
16-17: HVAH, de mal van nr.17 is gezien de slecht verwijderde letters WVMF van Willem van Montfoort (1761-1784) geweest, maker; Huibert van Outheusden (1760-1811).

PLAAT 41

1: IAM, maker; onbekend.
2: IANW, maker; onbekend.
3-5: IB, maker; Jan Jansz. Blij (1683-1727).
6-16: IDH, maker; Johannes de Hoog (1714-1744).

PLAAT 42

1: IDL, maker; Johannes de Lang (1725-1779) of Nicolaas van Son de Lang (1819-1820).
2-11: IH, maker; onbekend (Gouda?).
12: herkomst onbekend, mogelijk Gorinchem.
13: IHVS, maker; onbekend.
14: IKM, maker; vermoedelijk Jan Hendrik Kramer, Alphen aan den Rijn.
15-17: IKV, IL, IM, makers; onbekend.

PLAAT 43

1-14: IOH, dit merk is gezet door Jan Ophuyzen den jonge (1755-1815), onduidelijk is of zijn vader (1730-1785) behalve met IC ook het merk IOH heeft gebruikt.

PLAAT 26

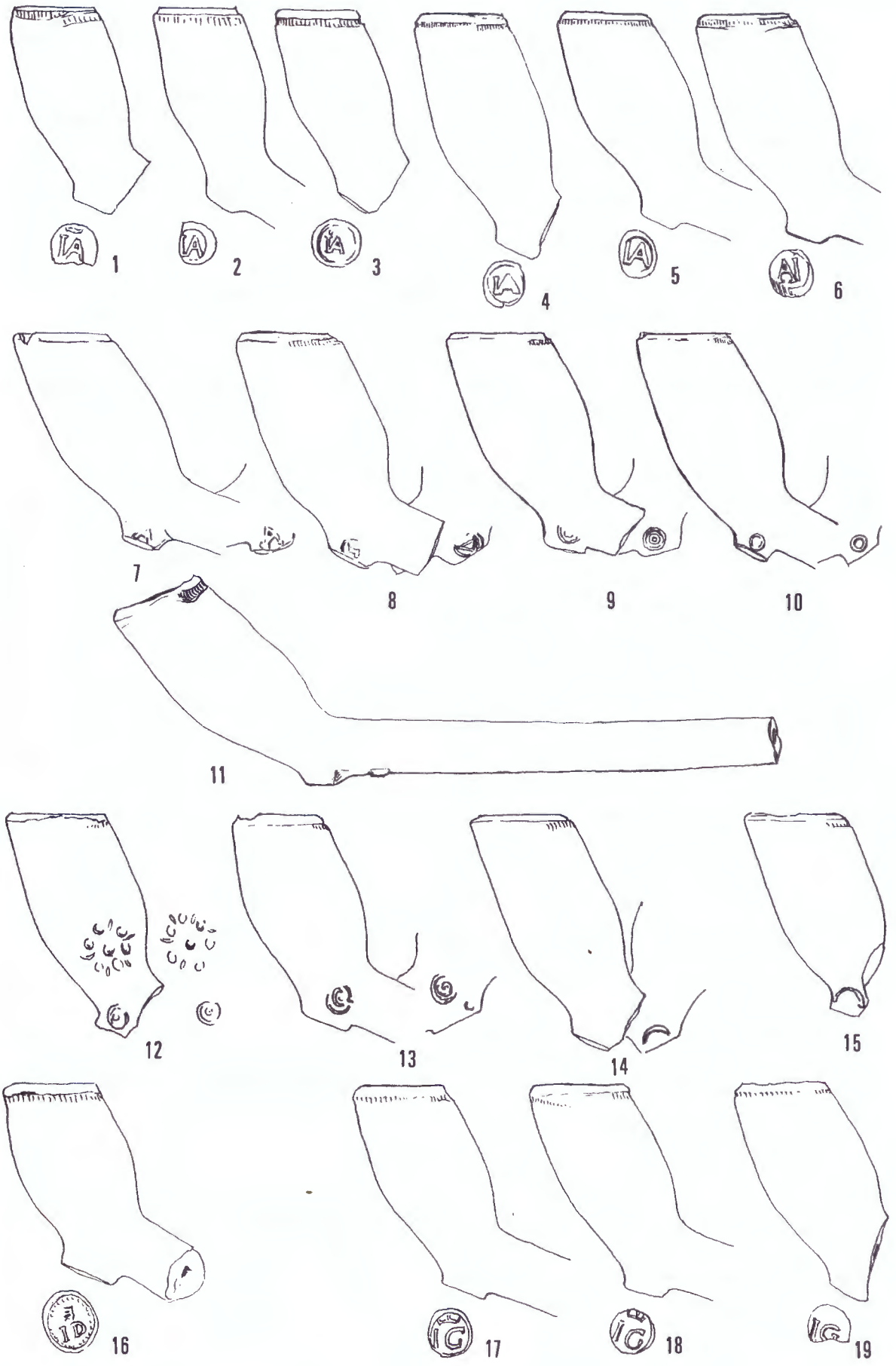

PLAAT 44

1-2: bot, hielmerk op lange pijpen, maker; Jan Ophuyzen den jonge (1755-1815).
3: IOHD, maker; Johannes Dam (1806-)?
4: IS, hergebruikte mal van Hendrik van den Oever uit Schoonhoven, maker; Jan Schippers (1776-1810).
5-13: IV, twee pijpen (nr.11 en 12) komen uit mallen die respectievelijk in gebruik waren bij Gijsbert Stam (1782-1806) en Arnoldus Haverman (1789-1791), maker; Jan Valke (1788-1820) of Nicolaas van Son de Lang (1819-1820).
14-16: IVA, maker; Jan van Aten (1743-1814).

PLAAT 45

1-10: IVA, de eerste twee pijpjes zijn gemaakt in mallen die zijn overgenomen van Hendrik van den Oever (Schoonhoven), maker; Jan van Aten (1743-1814).
11-16: IVAH, nr.12 is gemaakt in een hergebruikte mal van Kobus Sorg (Gouda), maker; Jan van Outheusden (1753-1820) of Lammert van Bommel (1799-1825).

PLAAT 46

1-12: IVE, nr.3 is gemaakt in een voormalige mal van Hendrik Aalbregts (zie plaat 40 nr.13). Op afbeelding 4 staan Adam en Eva , dit motief is uniek op pijpen. maker; Jan van Erp (1778-1817).

PLAAT 47

1: IVH, maker; onbekend.
2-4: IVK, maker; Jan Valke (1788-1820).
5-7: IVW, maker; Jan van Wouw (1774-1792).
8: gekroonde 2, dit hielmerk staat op een lange pijp en heeft als bijmerk het wapen van Gouda. Maker; Jan van Wouw (1774-1792).
9-11: IW, maker; Johannes (Jan) Wouters (1755-1792).
12: IWS, maker; vermoedelijk Johannes Wouters.
13: KDH, maker; Christoffel de Hoog (1743-1792).
14: KHI, maker; onbekend.
15: KS, zie ook plaat 45 nr.12, maker; Kobus Sorg (Gouda).
16-18: KVE, maker; Jacobus van Erp (1791-1811).

PLAAT 48

1-2: KVW, maker; Jacobus van Wouw (1789-1800).
3-18: KW, de pijpen 3,4 en 5 komen alle uit dezelfde mal, waaraan in de loop der tijd initialen zijn toegevoegd en de datering is aangepast. Maker; Christiaan Wouters (1728-1755), zie ook volgende plaat.

PLAAT 49

1-13: KW, zie ook vorige plaat, maker; Christiaan Wouters (1728-1755).

PLAAT 50

1: LDH, maker; onbekend.
2: LDS, maker; Leendert Smit (1776- Schoonhoven).
3-5: LNH, maker; Leendert Nieuwenhuyzen (1781-1810).
6-9: LVA, nr.6 is een hergebruikte mal van Willem van Dijk (1772-1785) maker; Leendert van Aten (1779-1801).
10-13 MVA, maker; onbekend.

PLAAT 51

1-5: RDH, opvallende volgorde van letters bij nrs.4 en 5. Is dit toevallig of een komische uiting van de naam van de pijpenmaker? Maker; Roelof de Hoog (1734-1755).
6-10: RVA, maker; Reinier van Aken (1791-1808)?
11-14: SDH, maker; Christoffel (Stoffel) de Hoog (1743-1792)?
15-18: SGH, maker; Sijmen Groenhouwer (1784-1819).

PLAAT 27

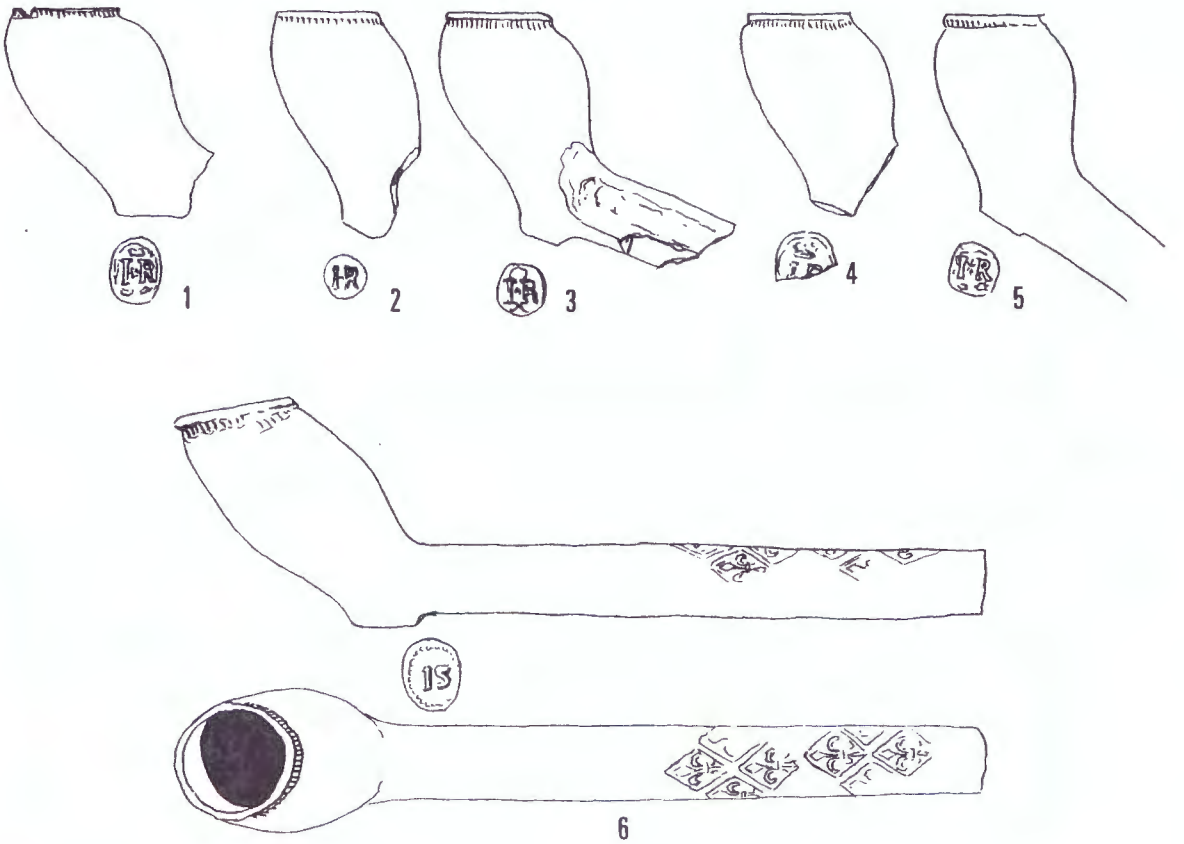

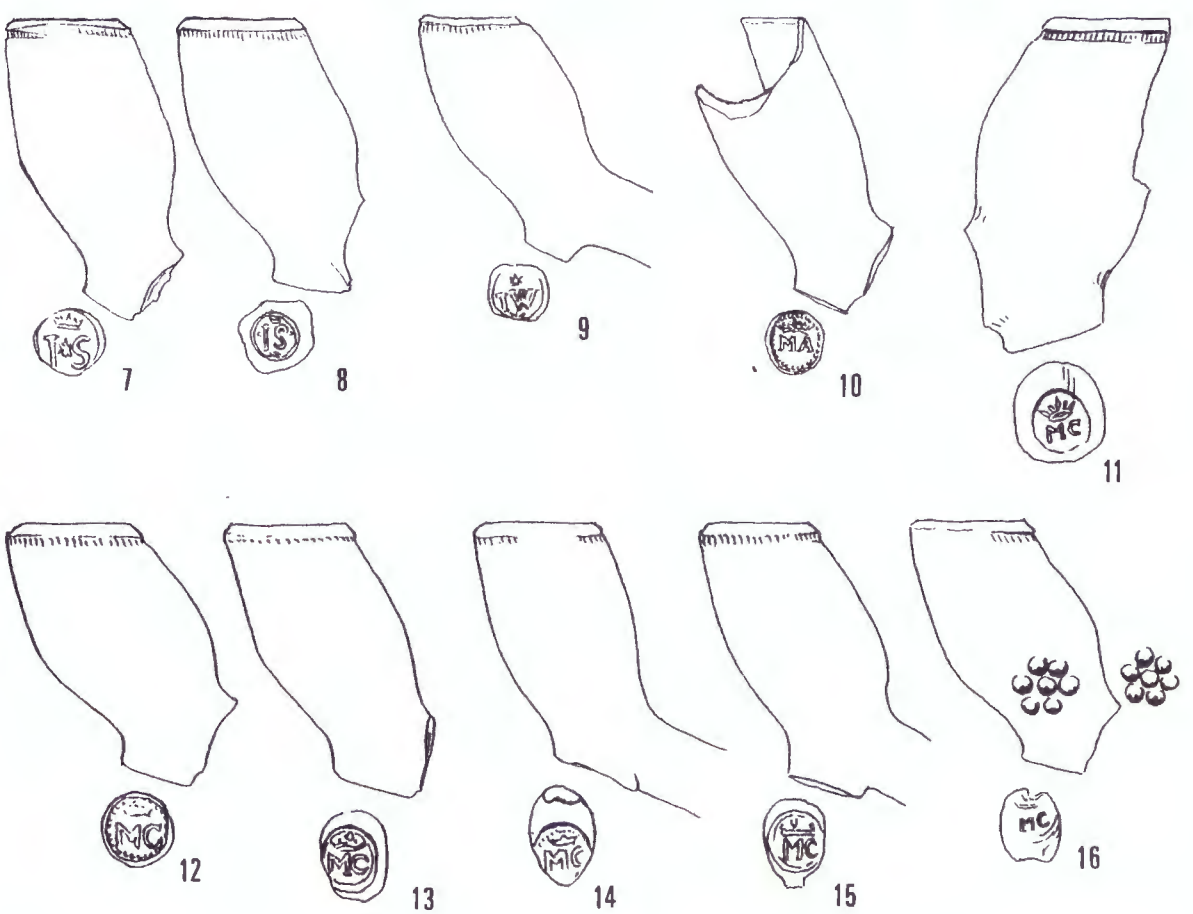

PLAAT 52

1: SIS, maker; onbekend.
2: SR, maker; Sander Ramson (1679-1703)?
3: TL, maker; Thomas Labie (1704-1726).
4: TVA, maker; Tijs Roelofs van Aken (1679-)?
5: WGB, maker; Wouter Groenenberg (1756-1784).
6: WVD, maker; Willem van Dijk (1772-1785).
7-23; Vanwege het ontbreken van initialen zijn de makers van deze pijpen niet te achterhalen. Het pijpje met de driemaster (nr.19) zou door Christiaan Wouters gemaakt kunnen zijn. De ketel van de pijp met het merk de gekroonde 53 (nr.21) is voor het bakken voorzien van reeksen krasjes.

PLAAT 53

1-11: Ook op deze pijpen ontbreken de initialen. De nrs.2 t/m 6 hebben als bijmerk op de hiel een zwaantje. Op pijp nr.8 zijn de symbolen van de patriotten afgebeeld.

PLAAT 54

1-3: Assortiment van een pijpenmaker, helaas is de naam van de maker niet bekend.
4-17: Diverse niet te determineren pijpen.

PLAAT 55

1: Een allegorische pijp over de overwinning van Willem II op Napoleon. Afgebeeld staat de Hollandse leeuw die de Franse adelaar bespringt met daarboven het wapen van Arkel. Op de rechter zijde staat boven een medaillon met Willem II de tekst: SOUVEREIN VORST VAN NEDERLAND. Op de voorzijde staat een Oranjeboom in een kuip.
2-4: gekroonde WP, maker; onbekend (Gouda?).
5-9: gekroonde 16, maker; Jan van Outheusden (1783-1800) of Dirk Valke (1807-1825) of Cornelis Dam (1819-1825) of Nicolaas van Son de Lang (1819- 1820).
10: gekroonde AS, maker; Cornelis Dam (1819-1825).
11: gekroonde 33, maker; Jan van Outheusden (1783-1800).
12-13: wapen van Arkel, maker; Jan Ophuyzen de oude (1730-1785).
14-18: gekroonde SS, gekroonde G, gekroonde HE, springend paard, gekroonde 77, makers; onbekend (mogelijk Goudse produkten)

PLAAT 28

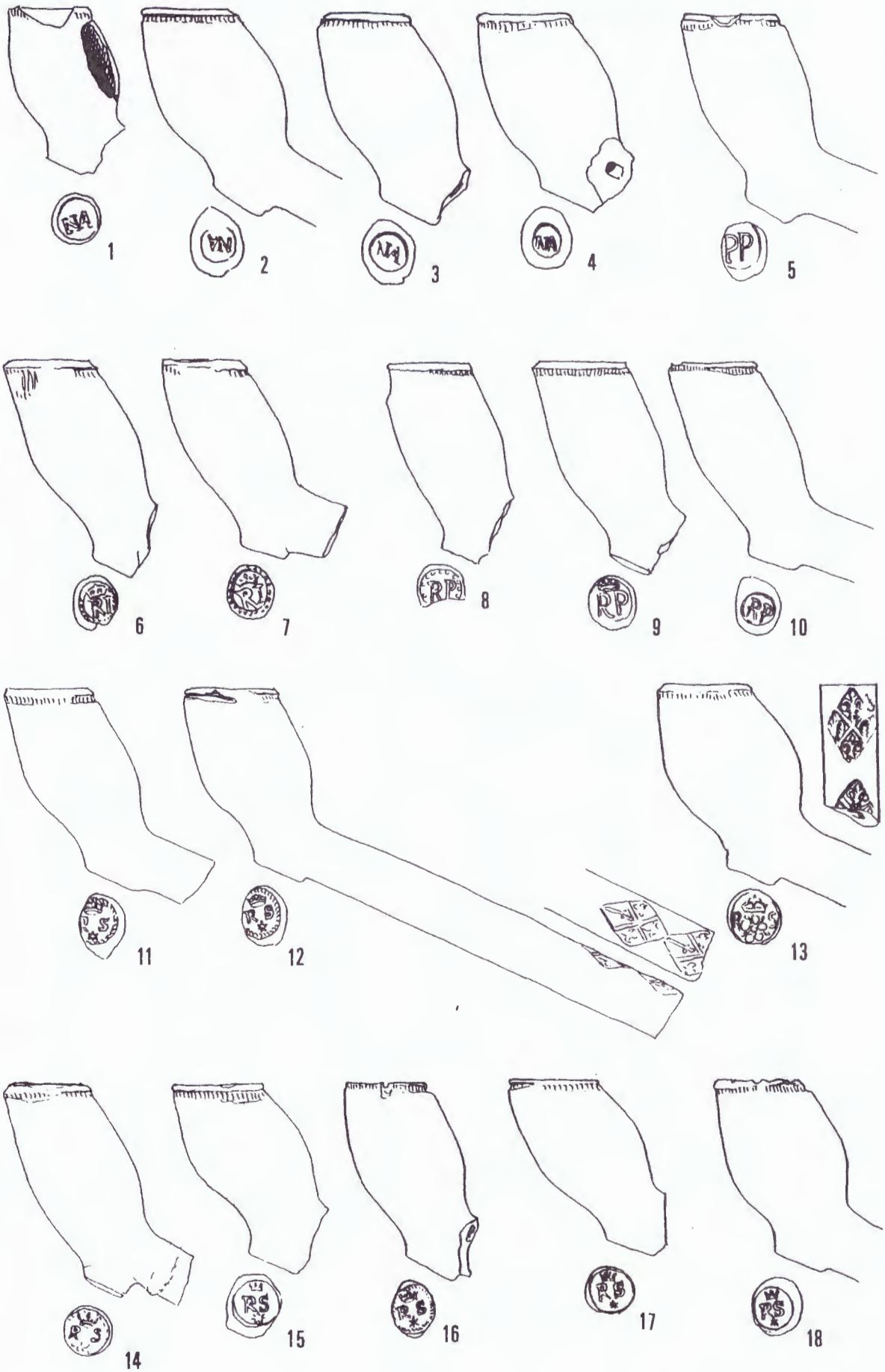

PLAAT 29

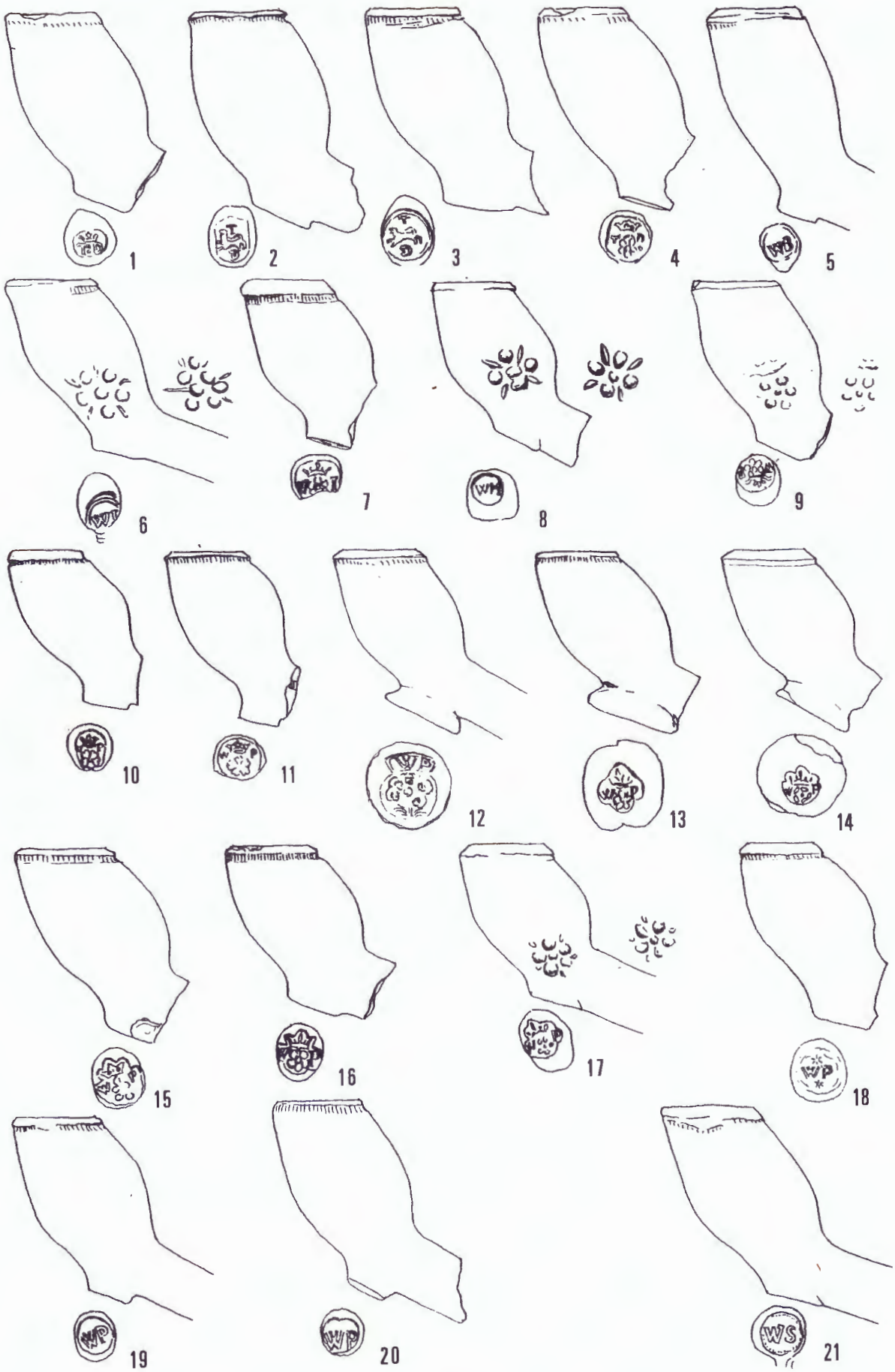

PLAAT 30

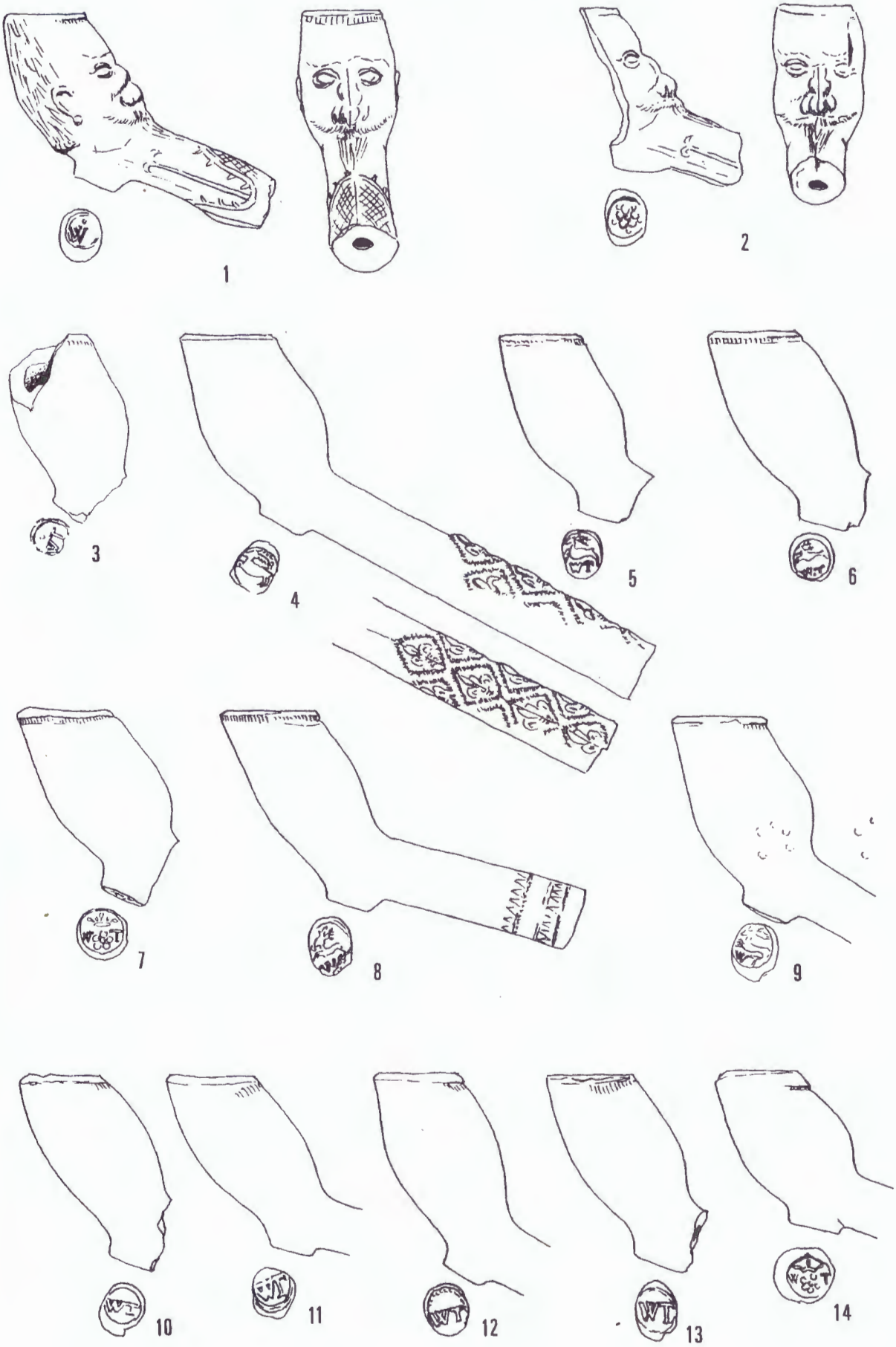

PLAAT 31

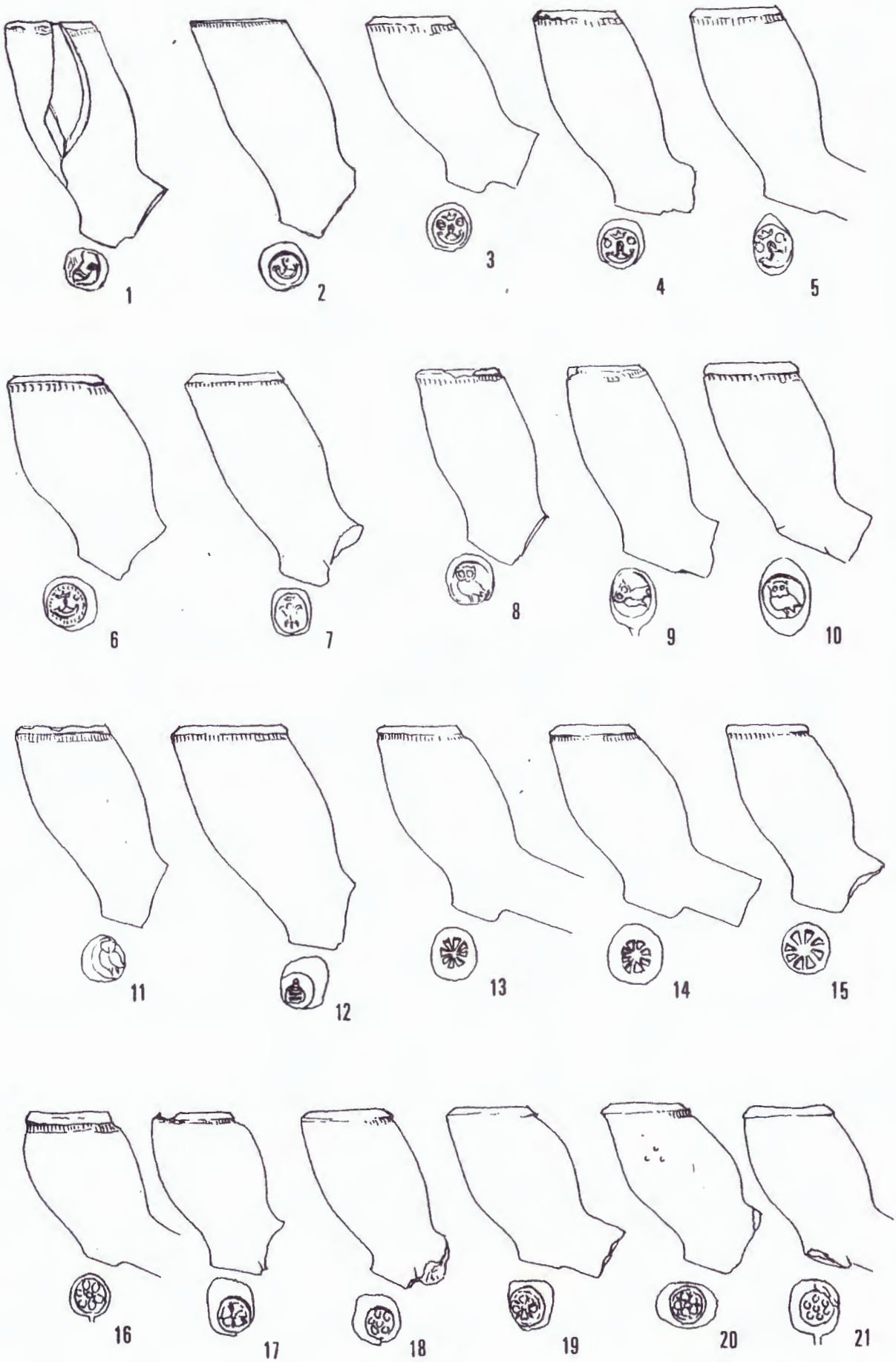

PLAAT 32

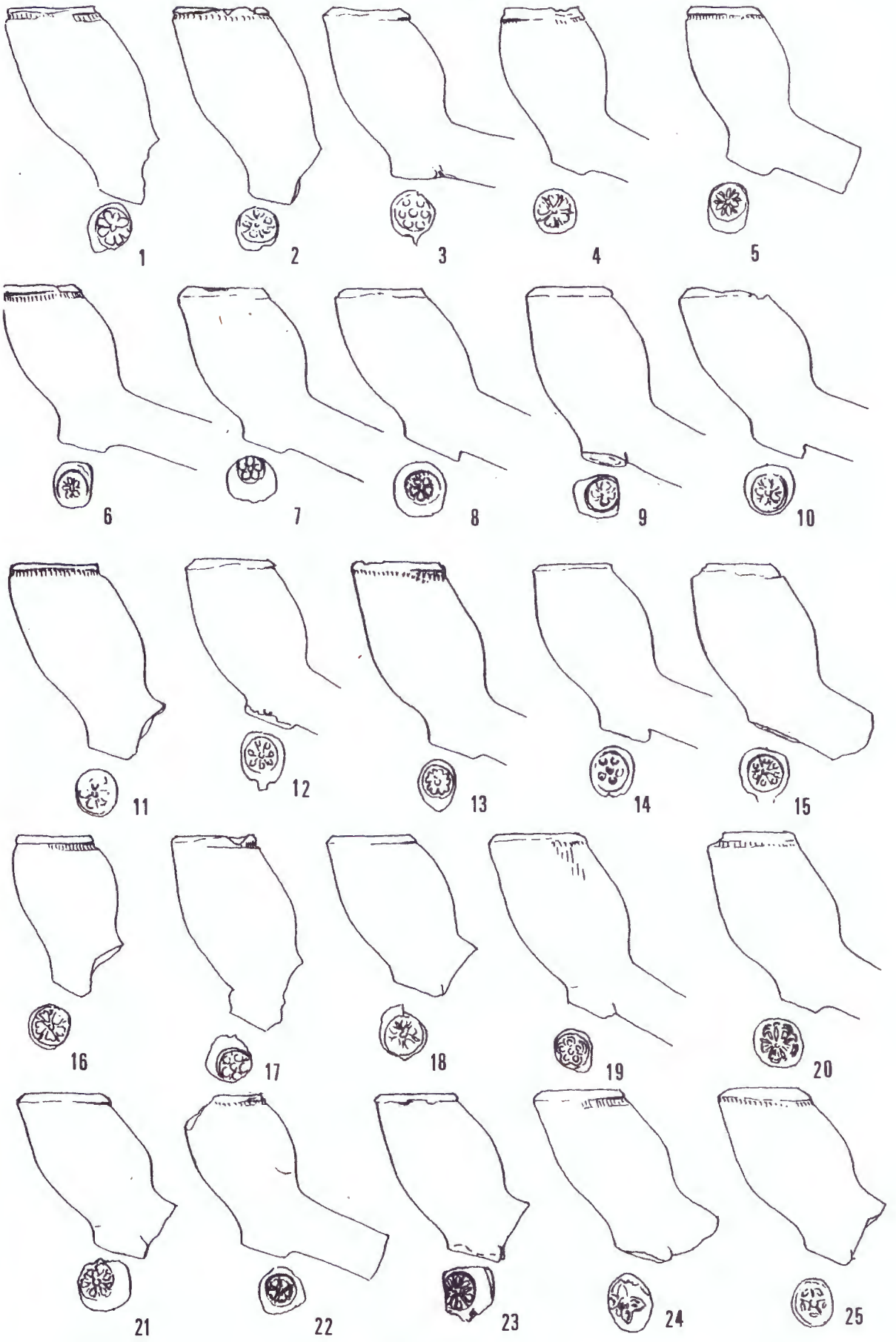

PLAAT 33

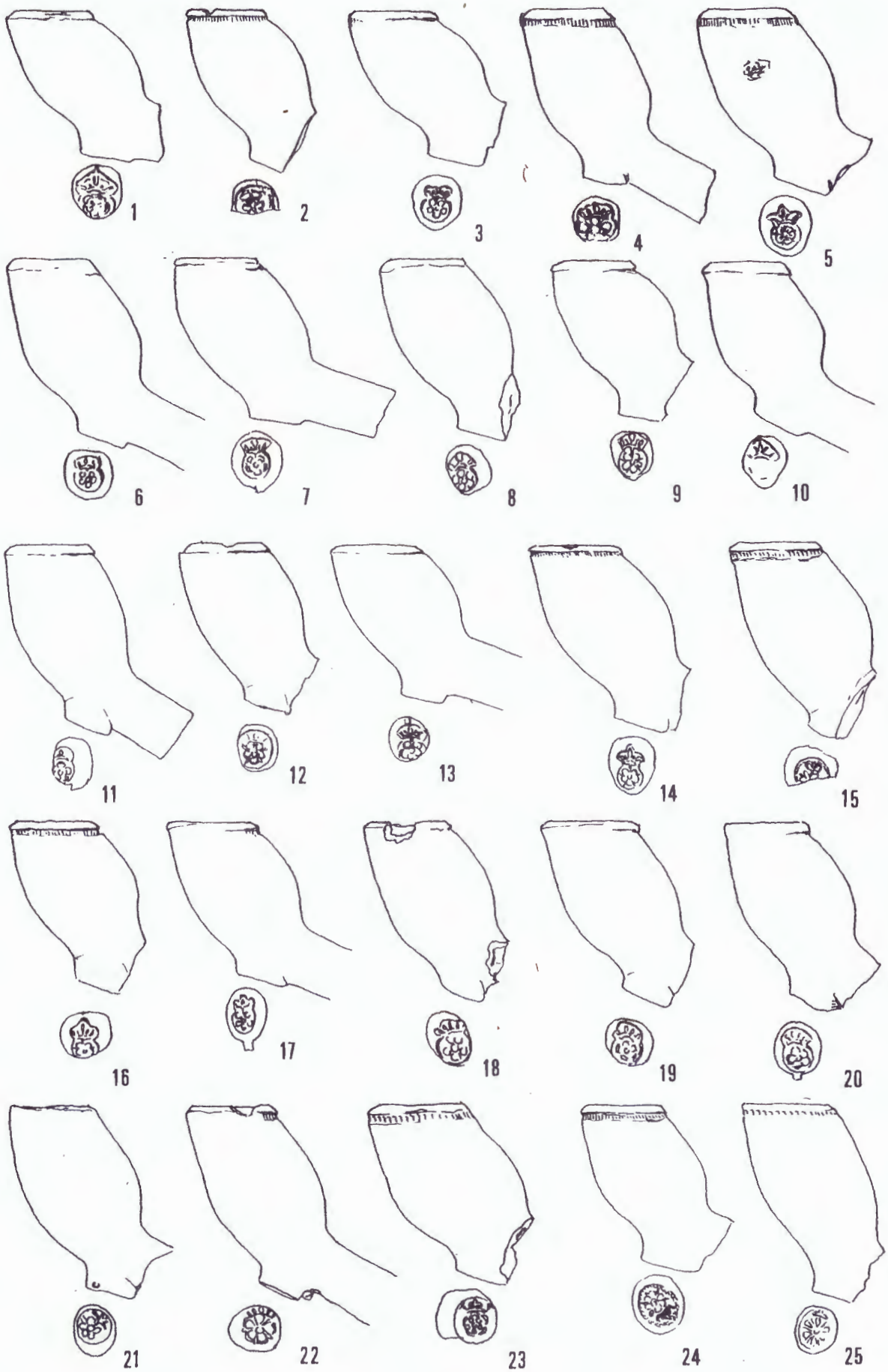

PLAAT 34

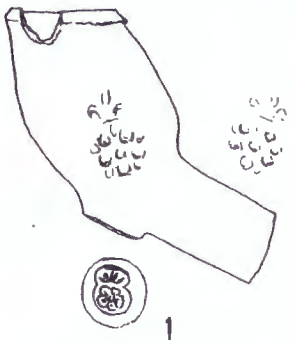
1

2

3

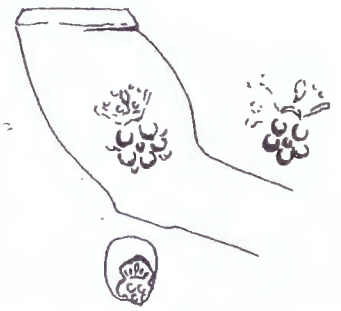
4

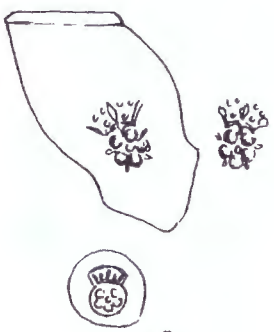
5

6

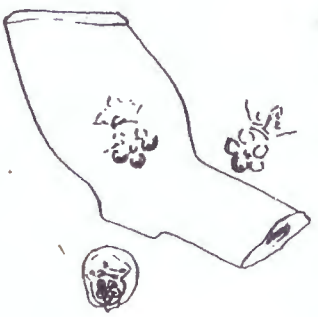
7

8

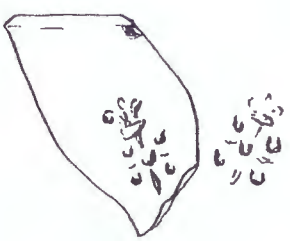
9

10

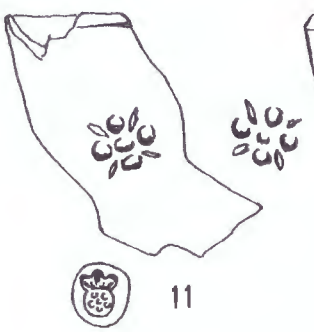
11

12

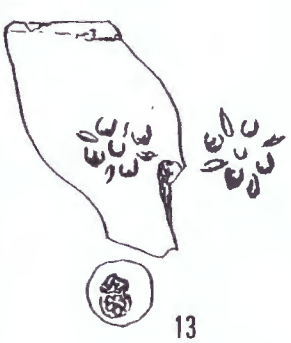
13

14

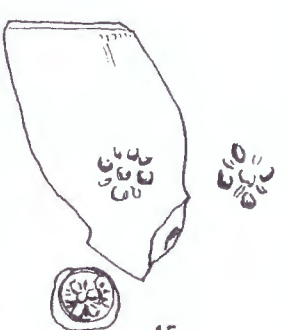
15

PLAAT 35

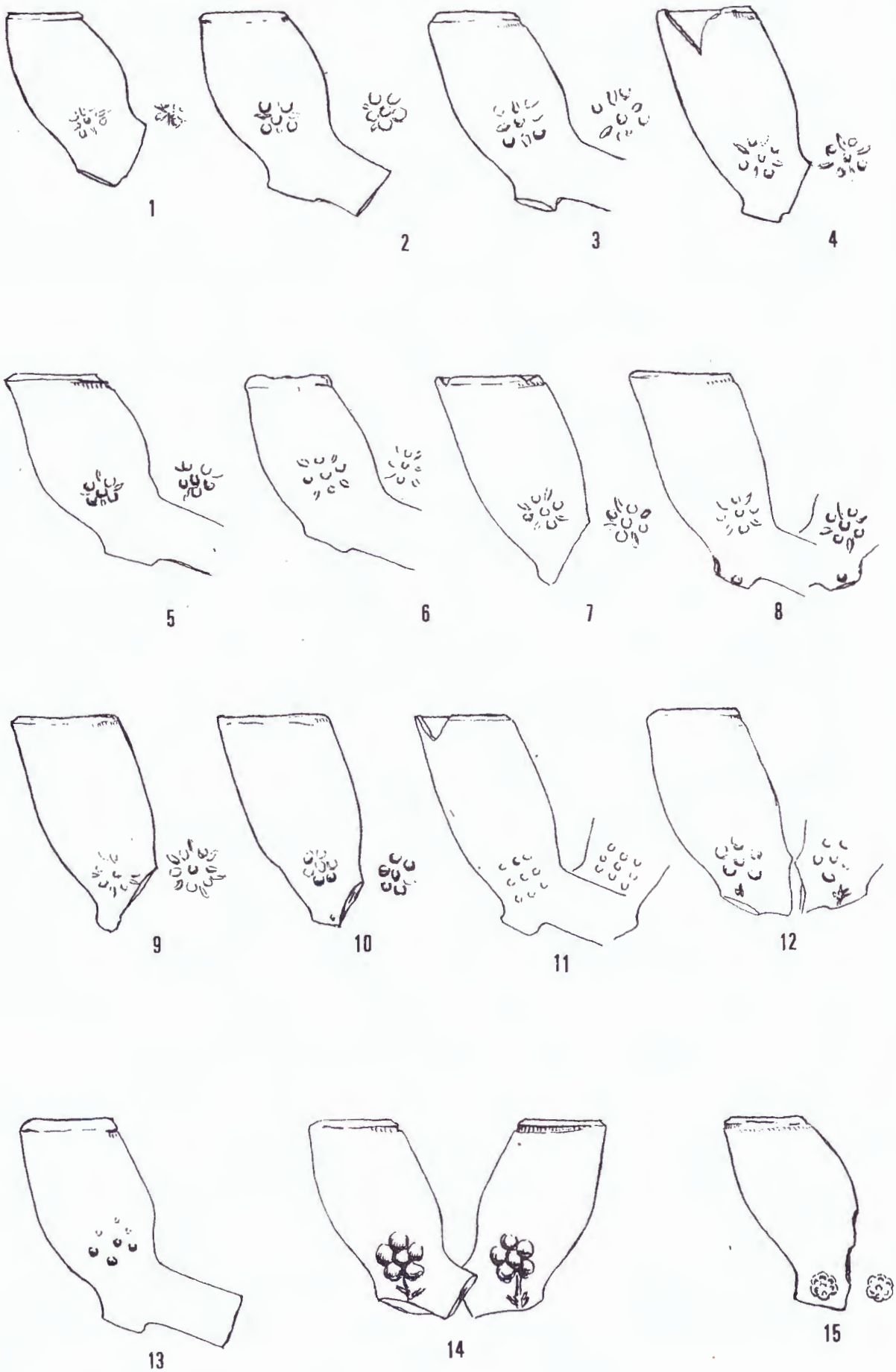

PLAAT 36

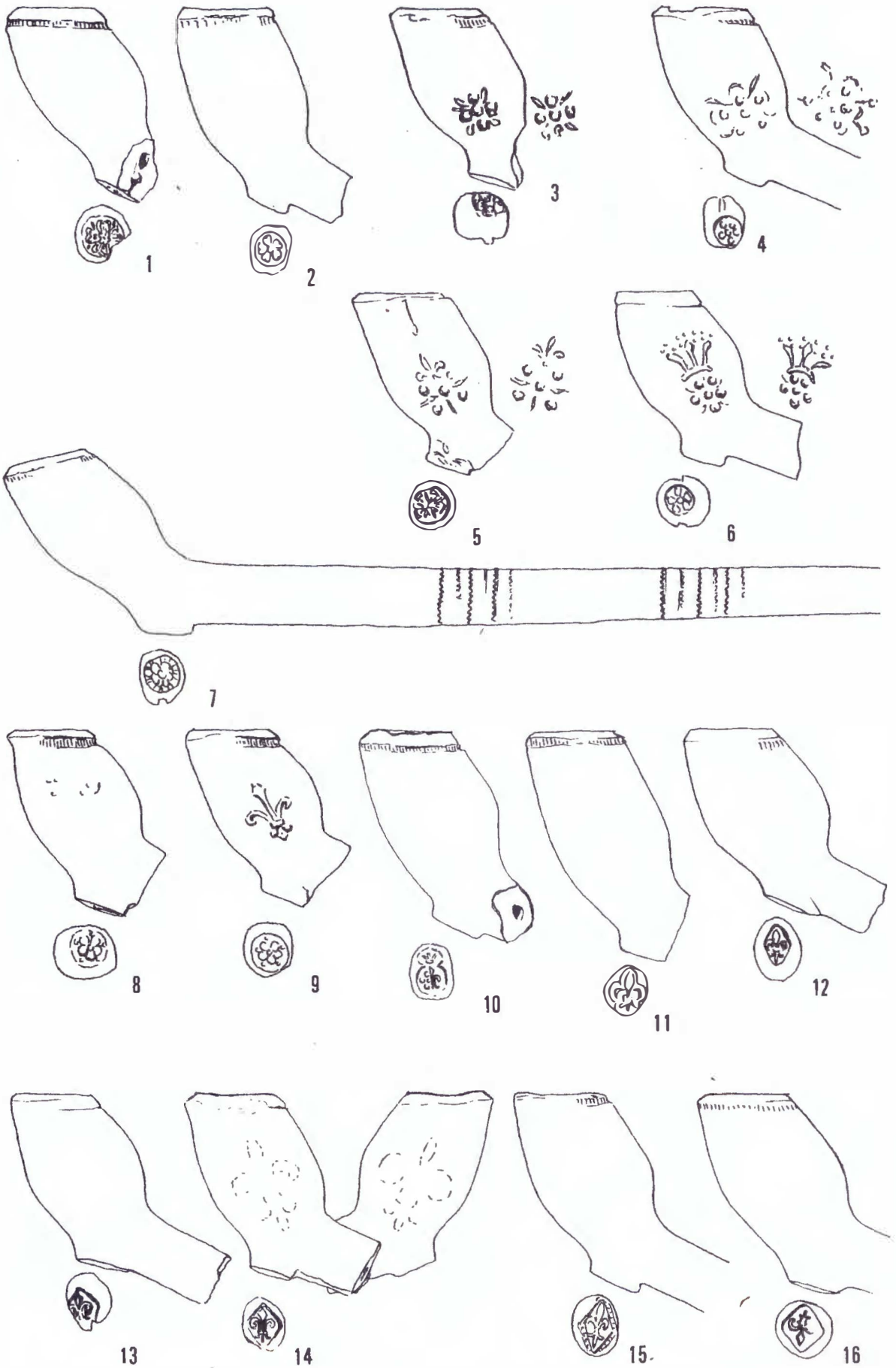

PLAAT 37

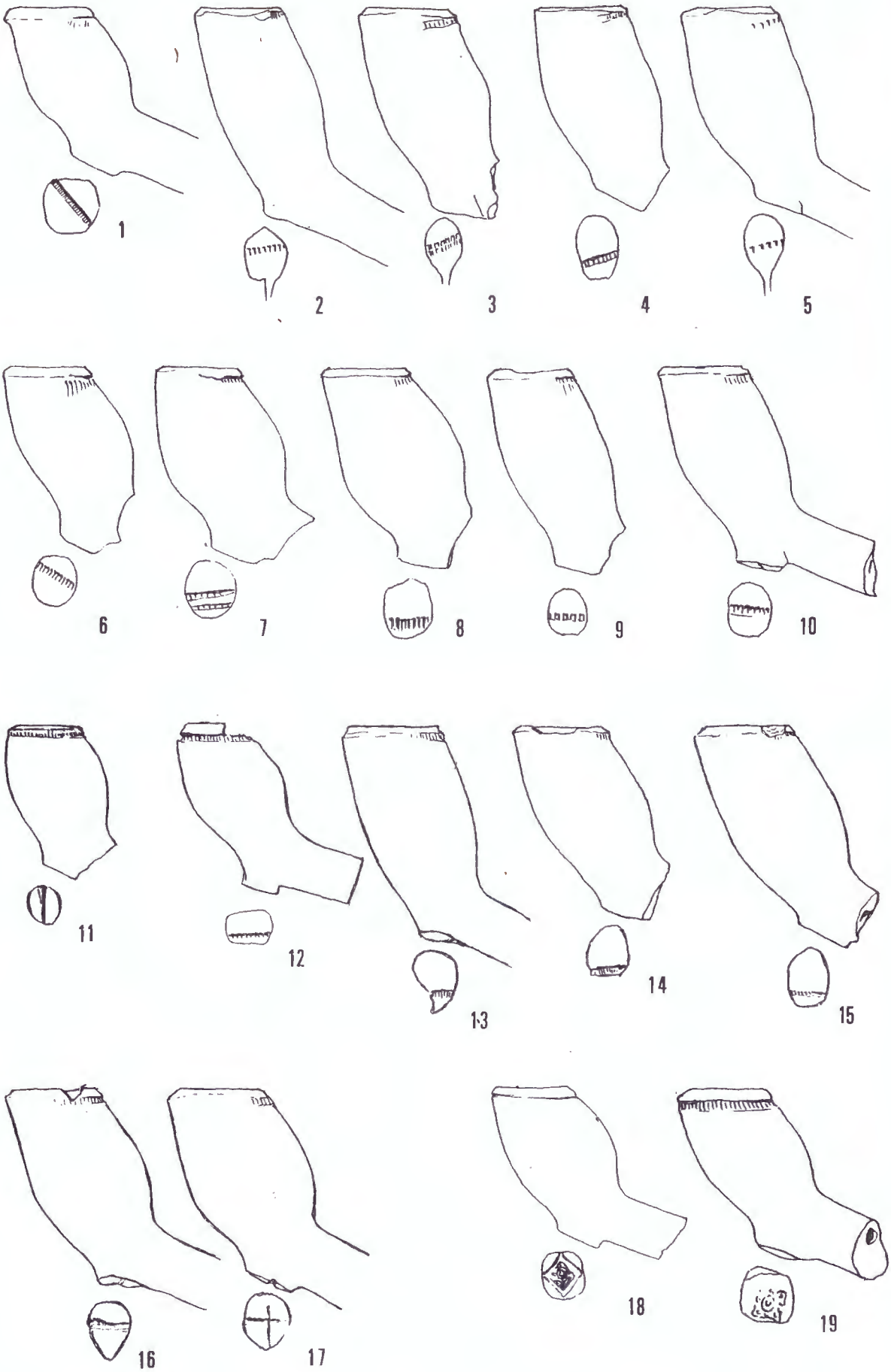

PLAAT 38

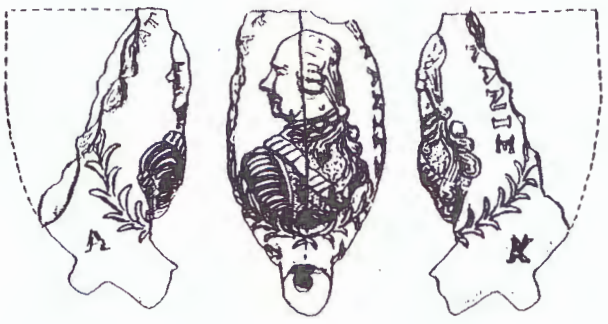

1

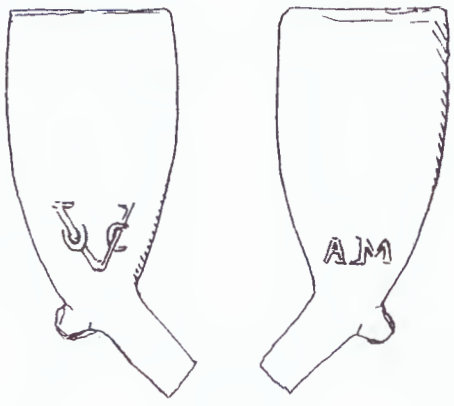

2

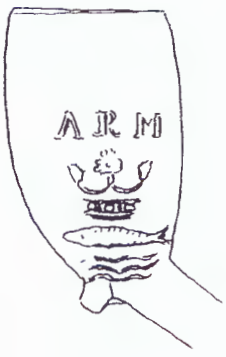

3

4

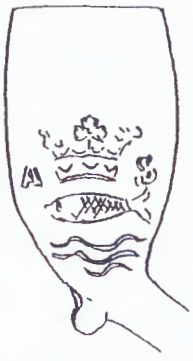

5

6

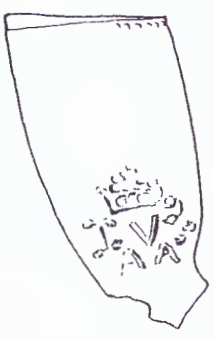

7

8

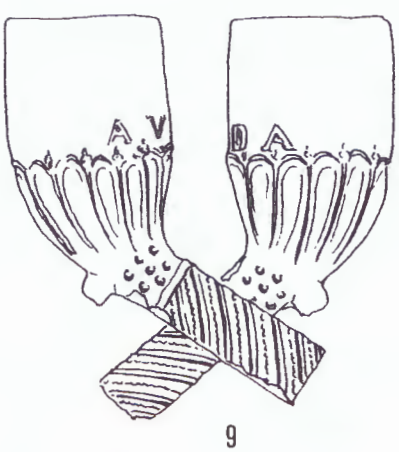

9

10

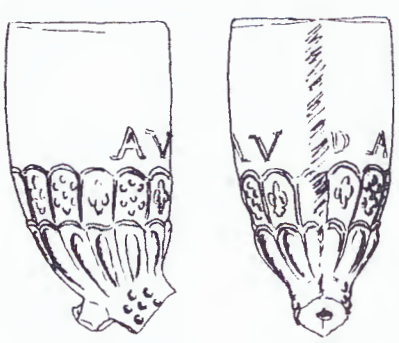

11

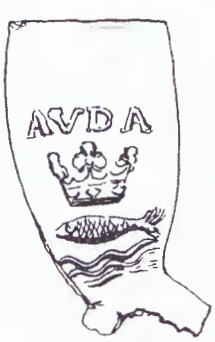

12

13

14

1

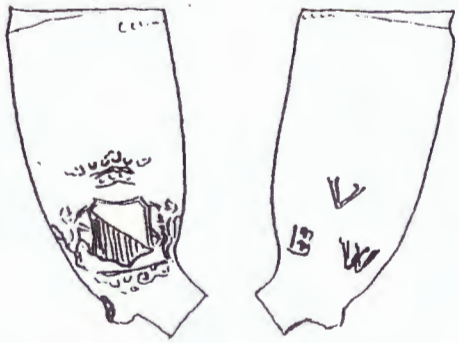

2

3

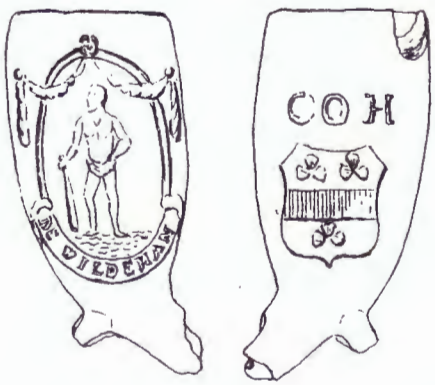

4

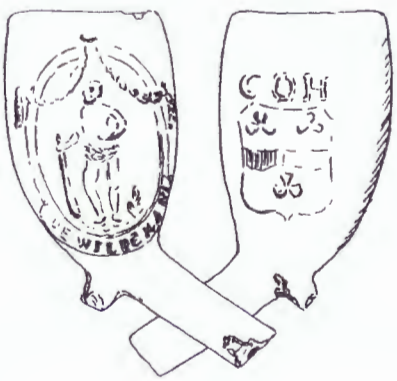

5

6

7

8

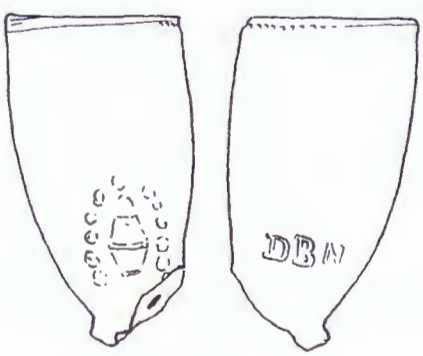

9

10

11

12

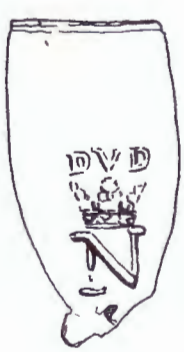

13

14

PLAAT 40

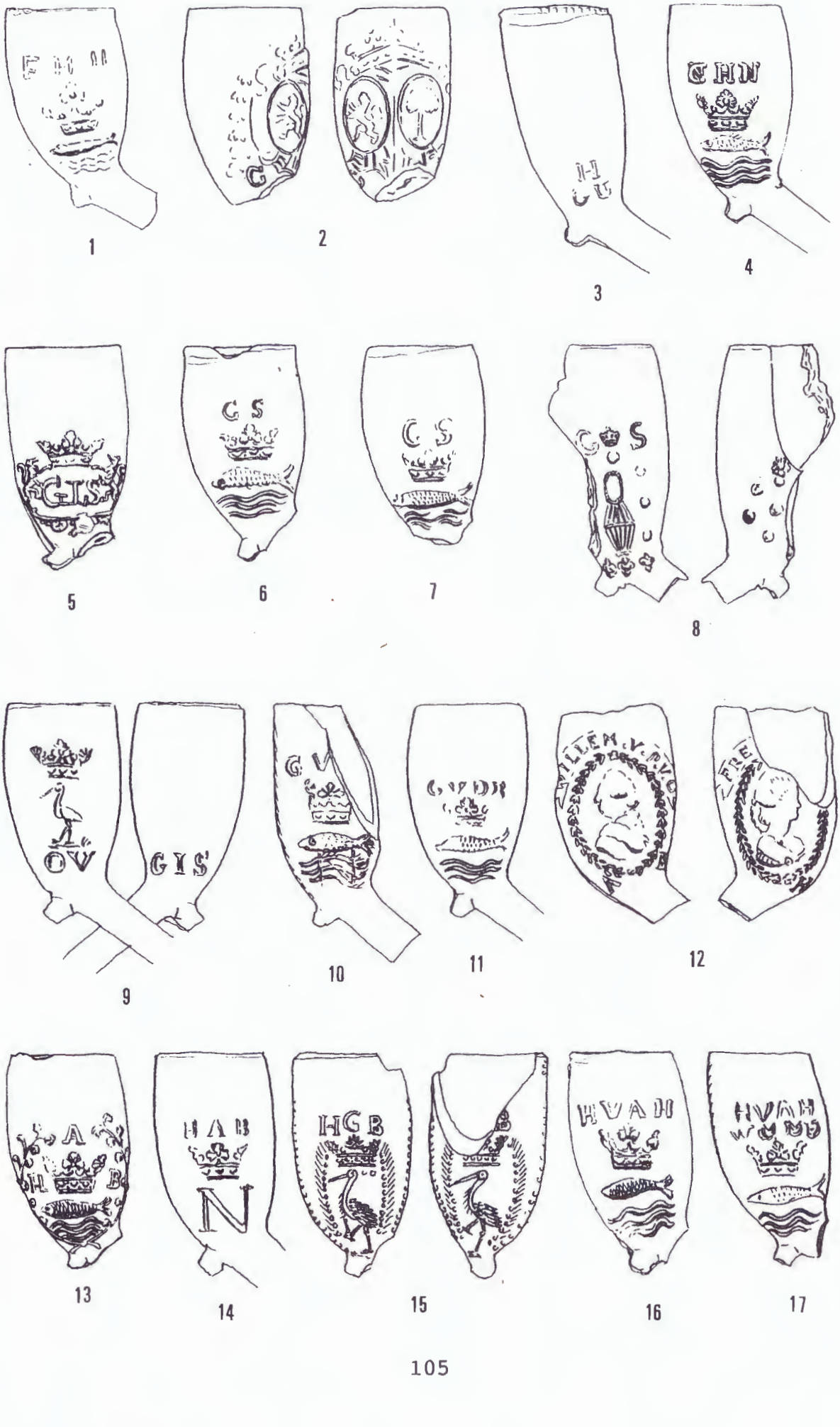

PLAAT 41

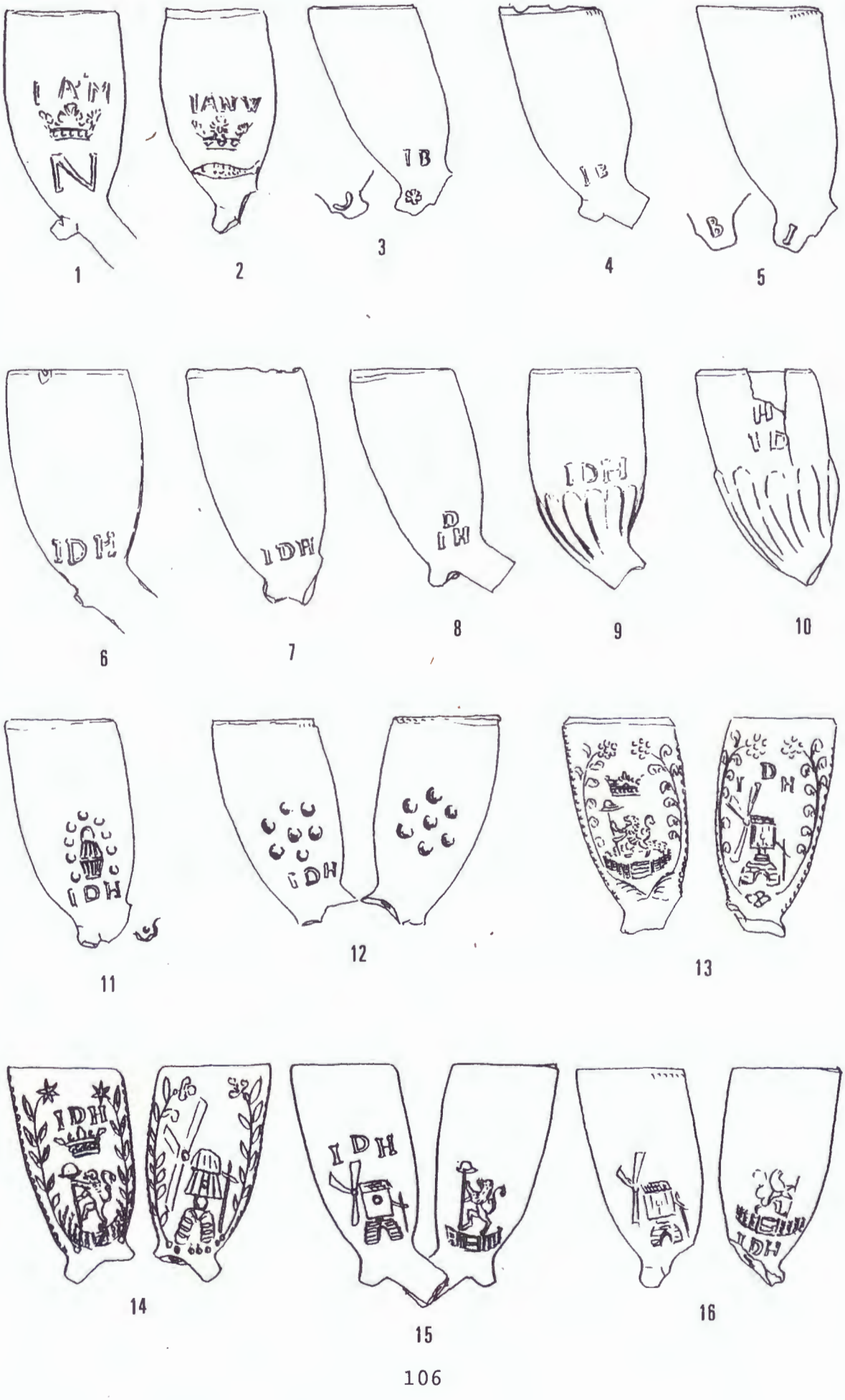

PLAAT 42

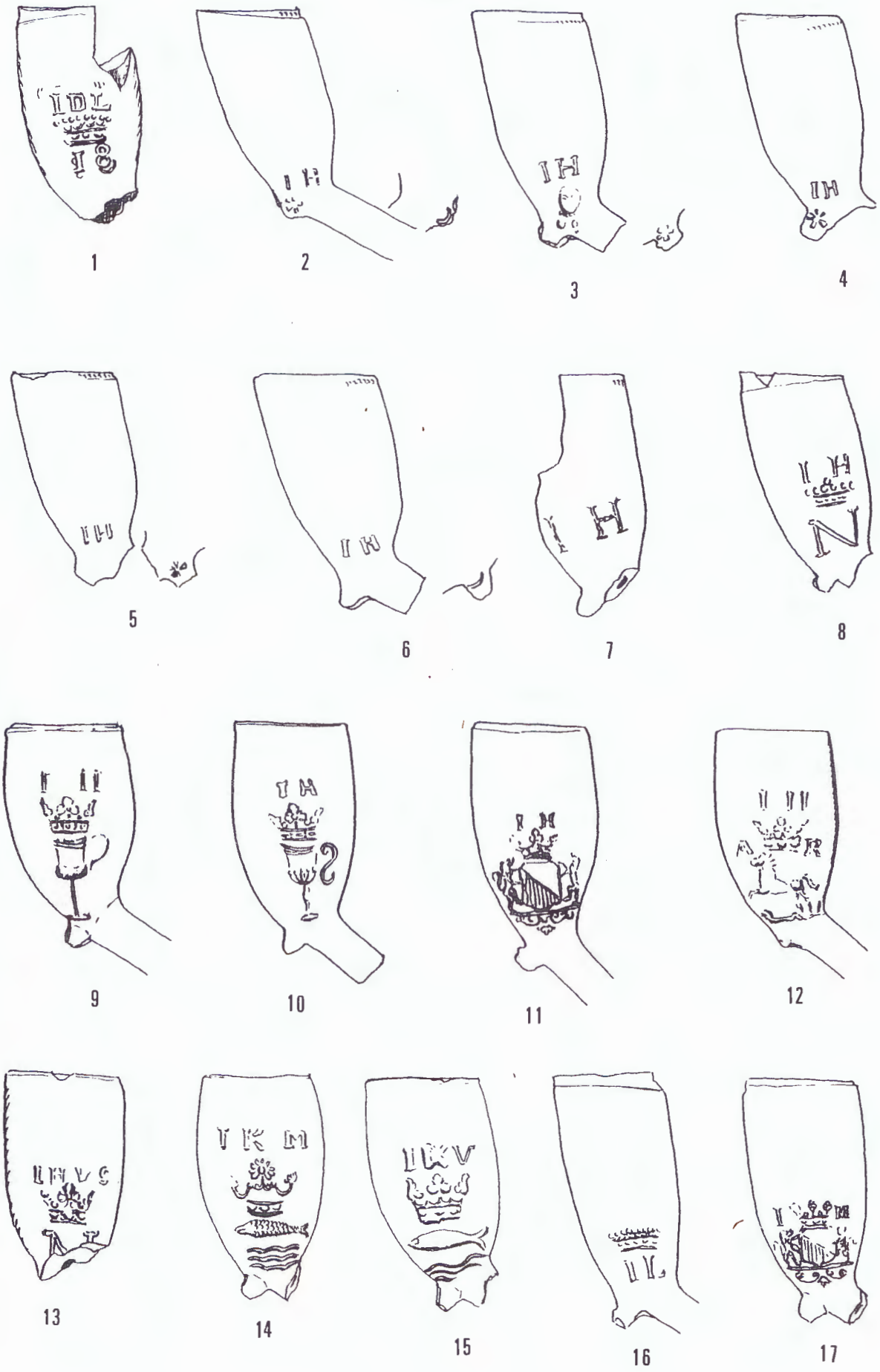

1 2 3 4

5 6 7 8

9 10 11 12

13 14 15 16 17

PLAAT 43

1

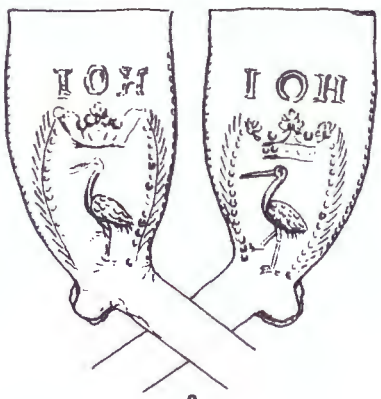

2

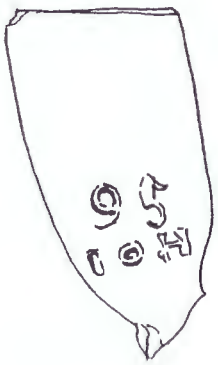

3

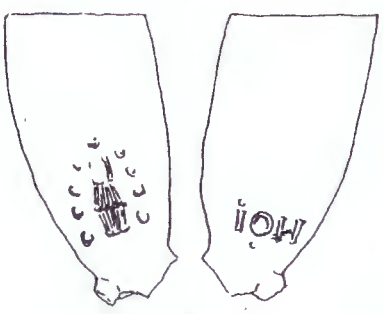

4

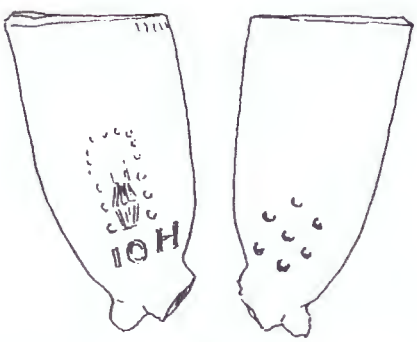

5

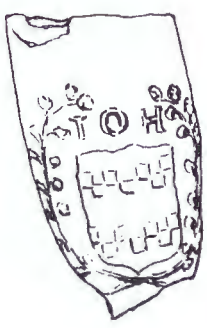

6

7

8

9

10

11

12

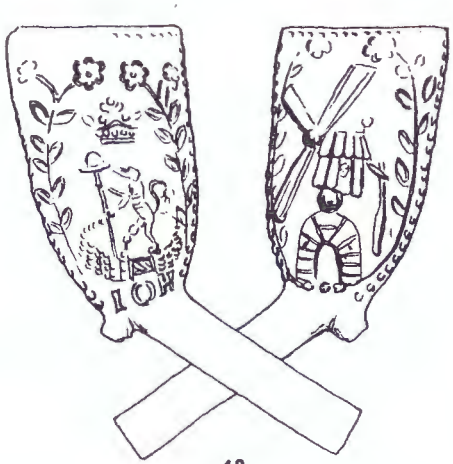

13

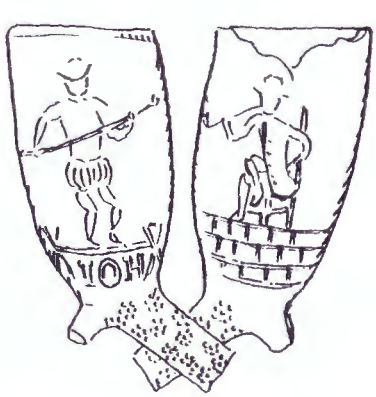

14

PLAAT 44

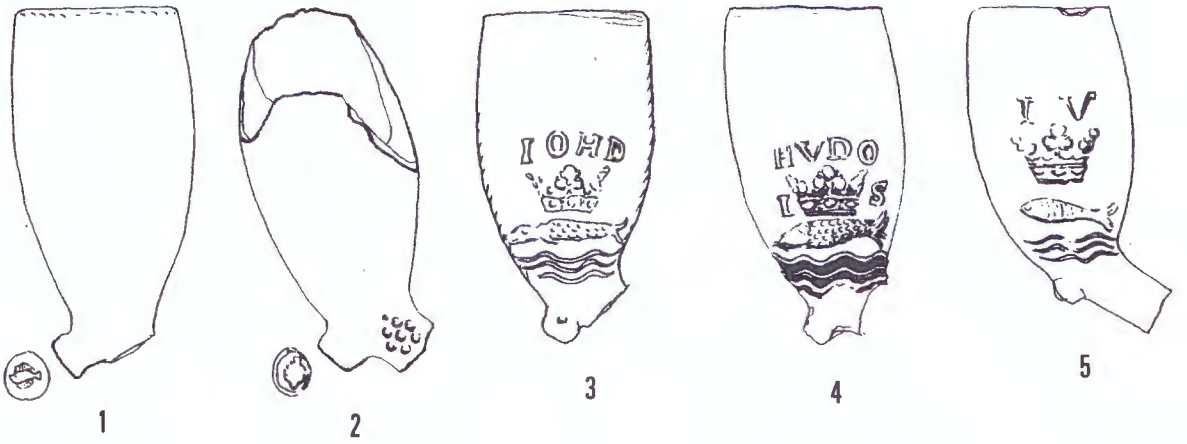

1 2 3 4 5

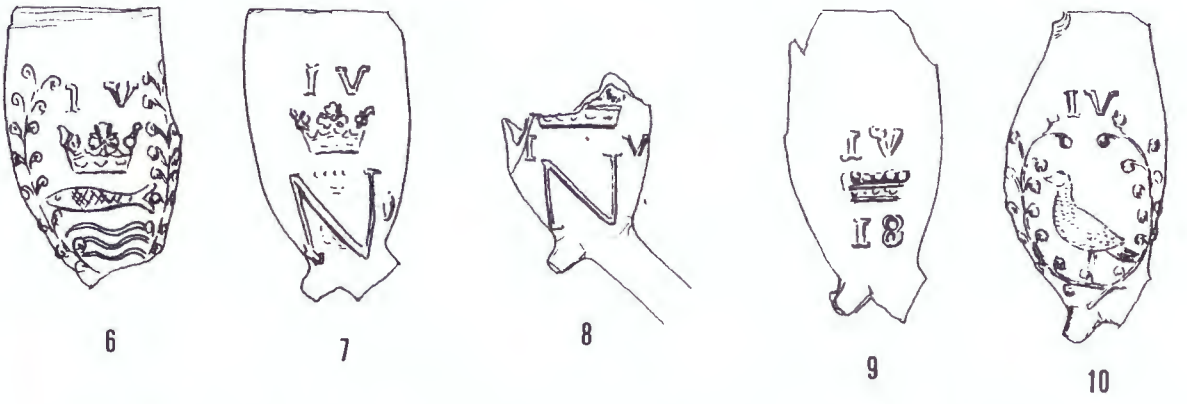

6 7 8 9 10

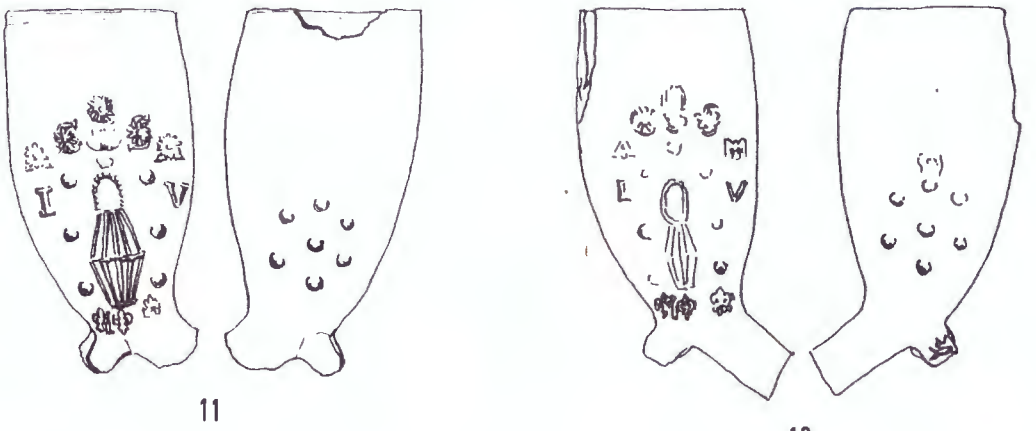

11 12

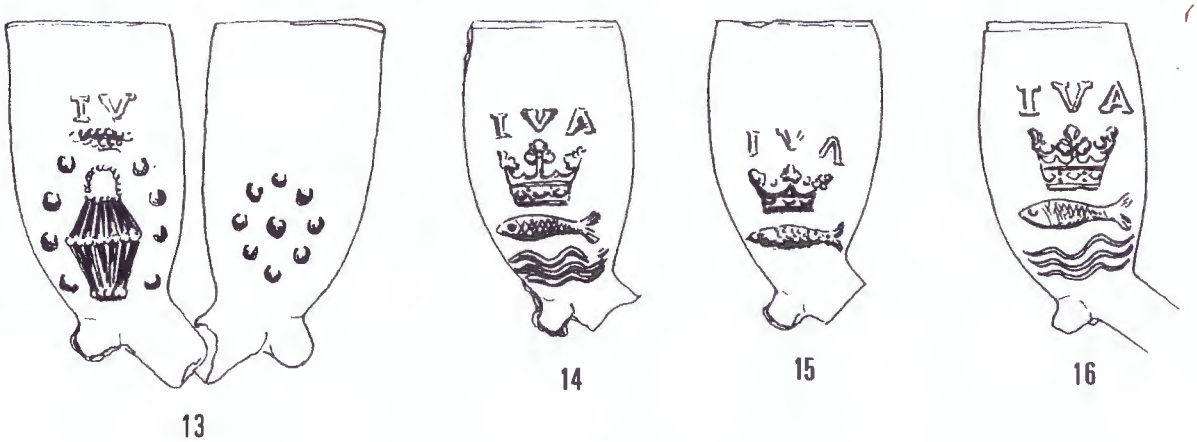

13 14 15 16

1

2

3

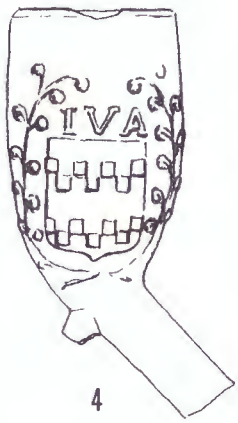

4

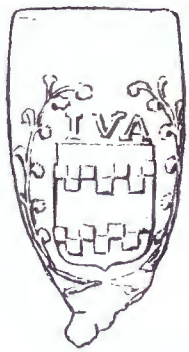

5

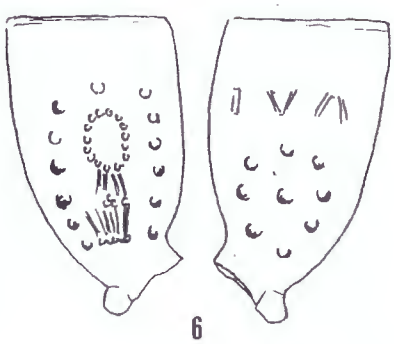

6

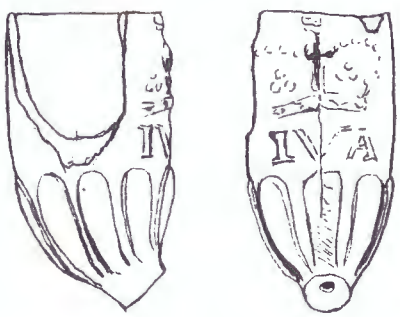

7

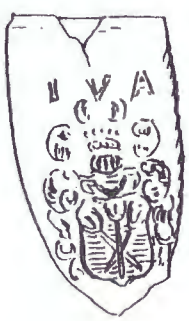

8

9

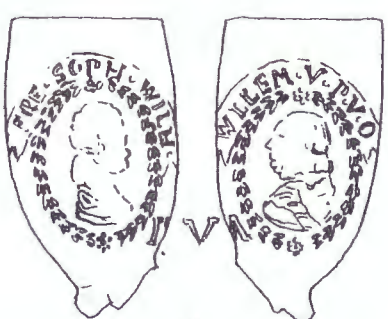

10

11

12

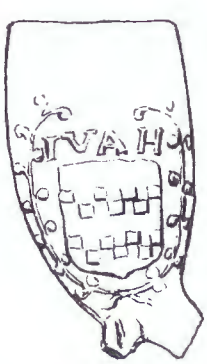

13

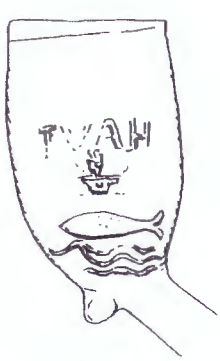

14

15

16

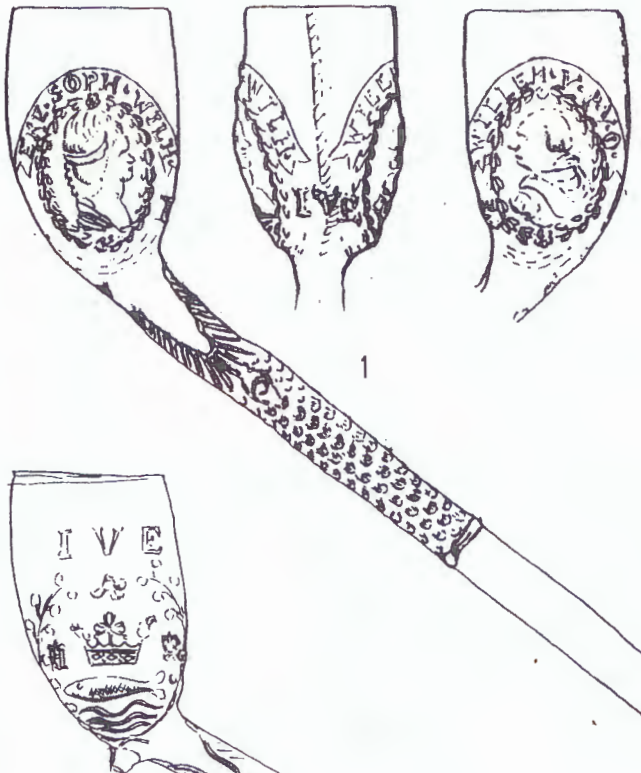

1

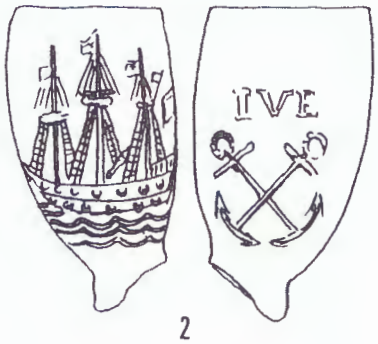

2

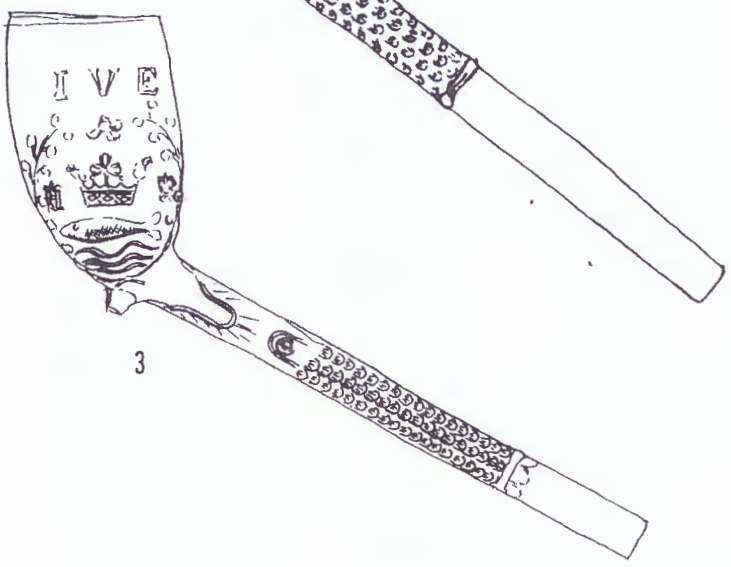

3

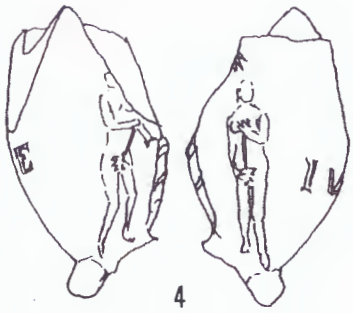

4

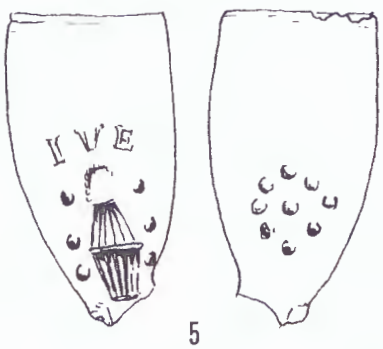

5

6

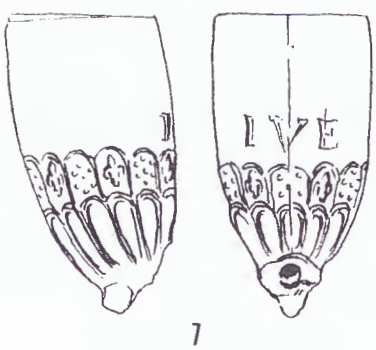

7

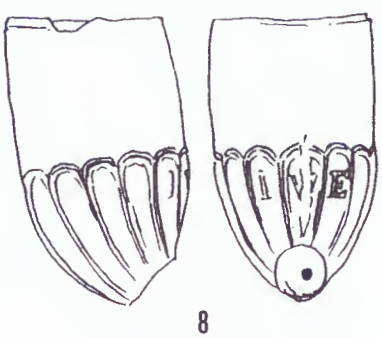

8

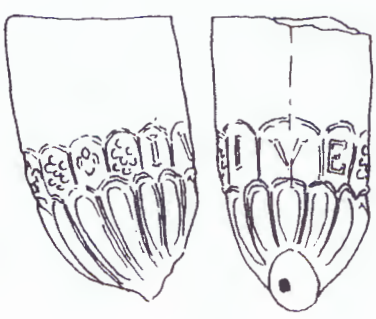

9

10

11

12

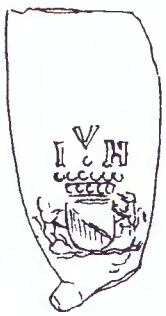

1

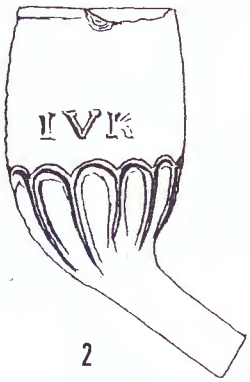

2

3

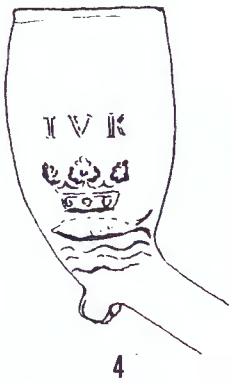

4

5

6

7

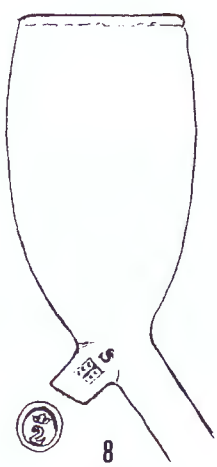

8

9

10

11

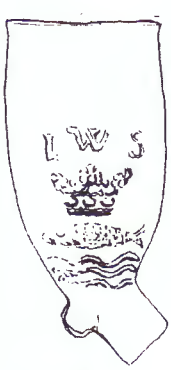

12

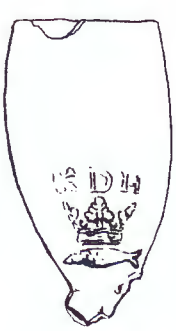

13

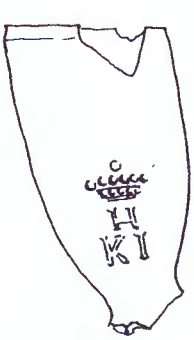

14

15

16

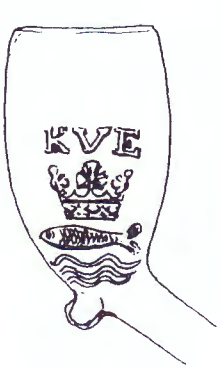

17

18

PLAAT 48

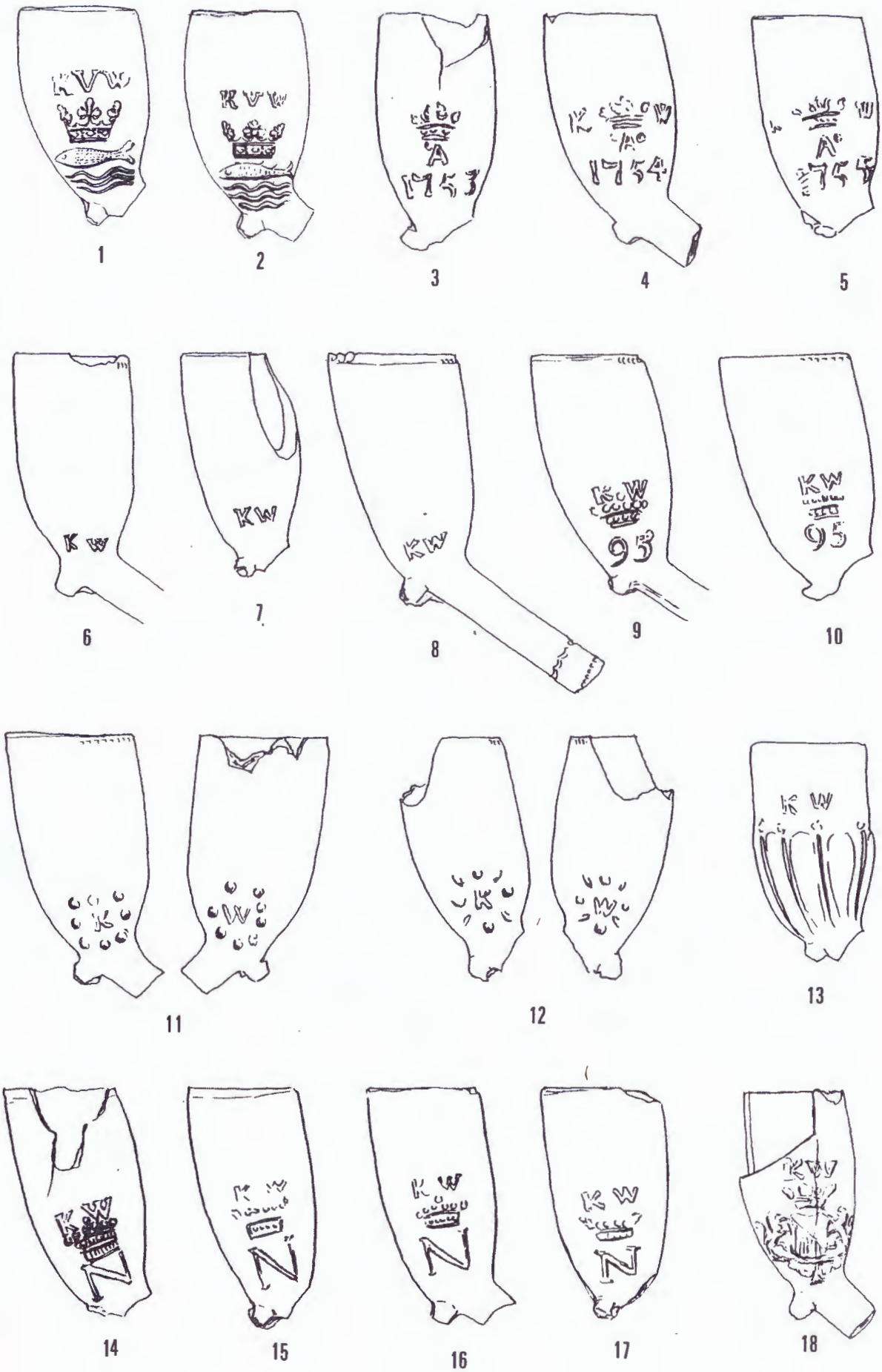

PLAAT 49

PLAAT 50

1

2

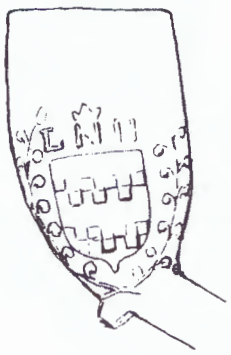

3

4

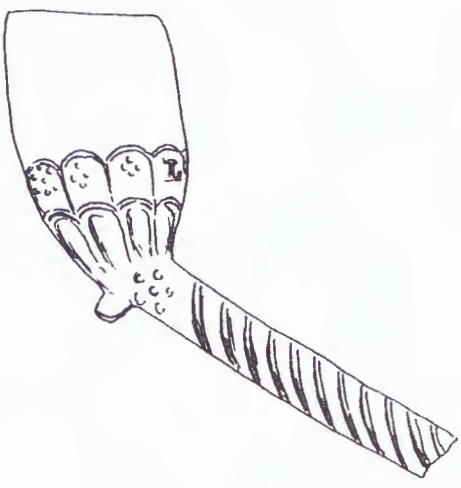

5

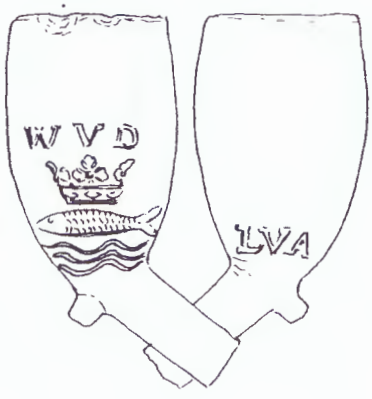

6

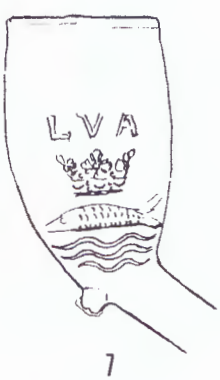

7

8

9

10

11

12

13

PLAAT 51

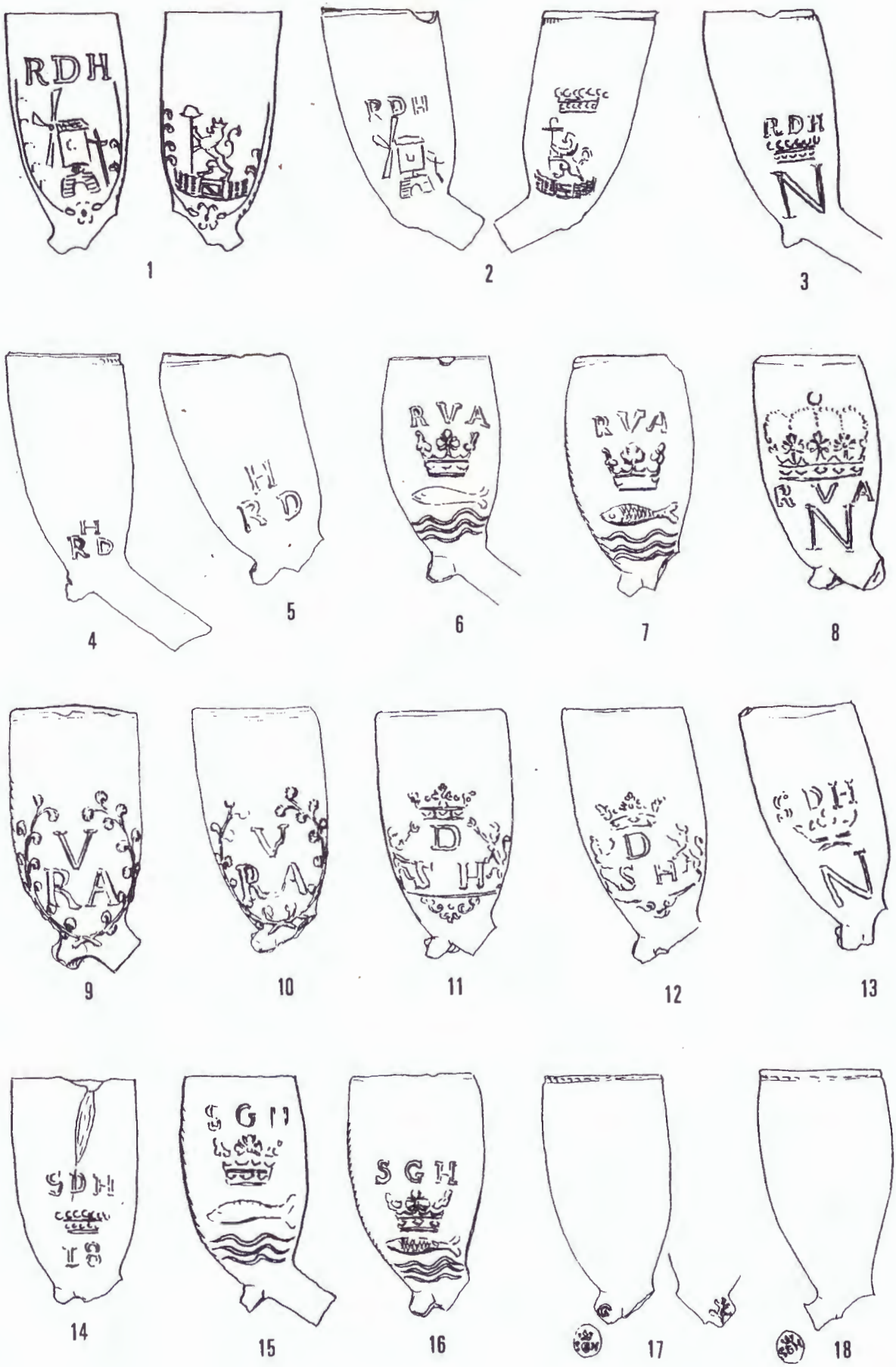
RDH
1
RDH
2
RDH
N
3
HD
RD
4
HD
RD
5
RVA
6
RVA
7
RVA
N
8
V
RA
9
V
RA
10
D
SH
11
D
SH
12
DH
N
13
SDH
14
SGH
15
SGH
16
17
18

PLAAT 52

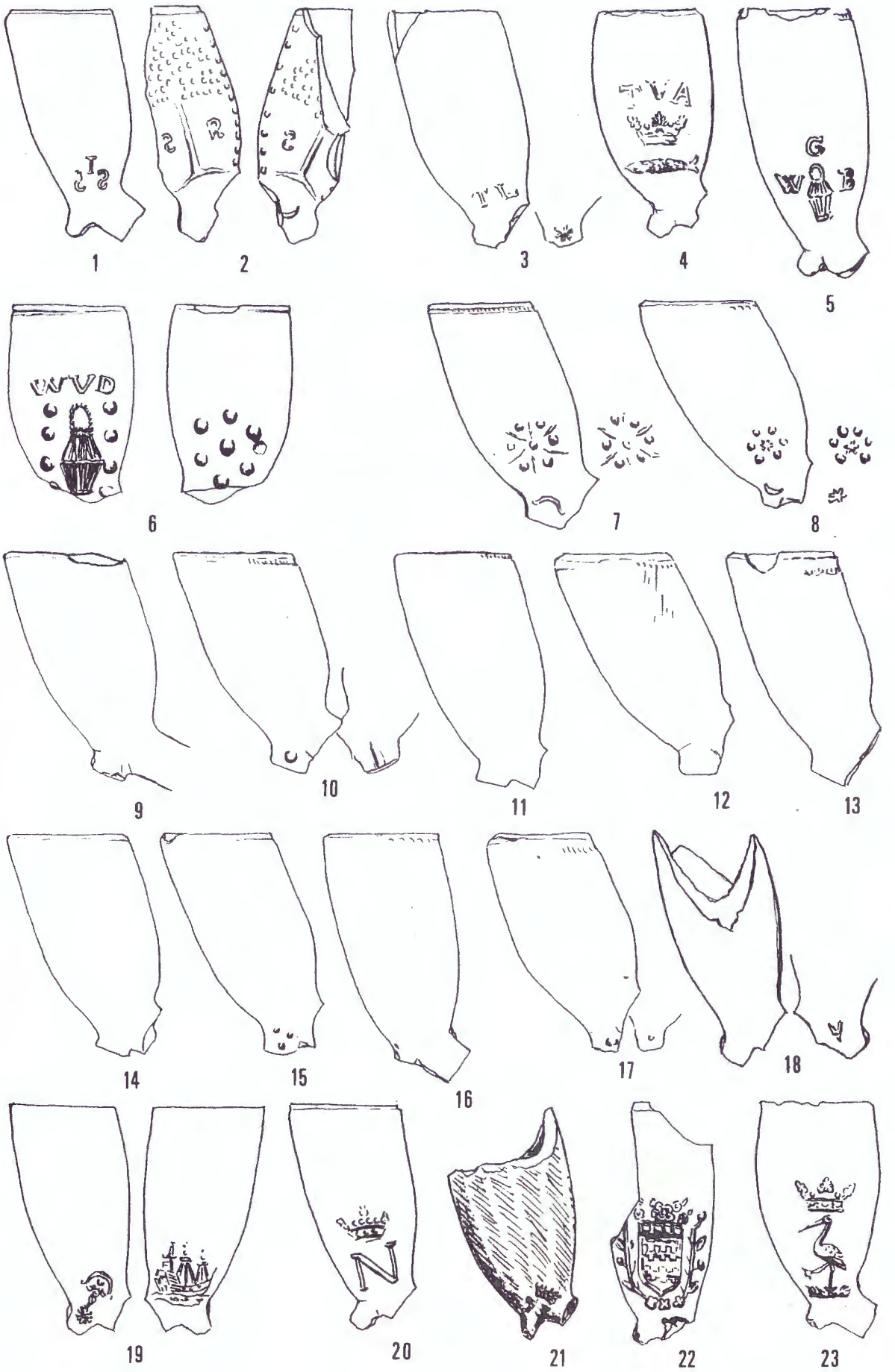

PLAAT 53

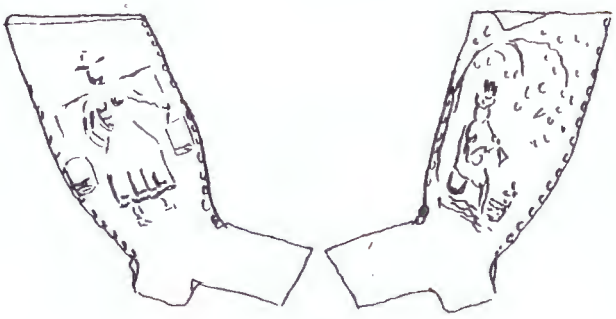

1

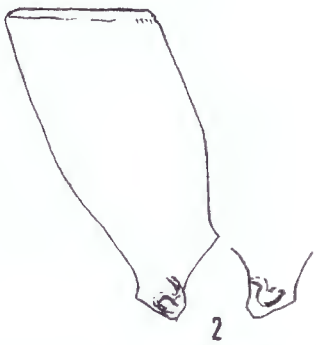

2

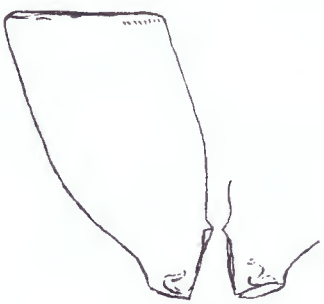

3

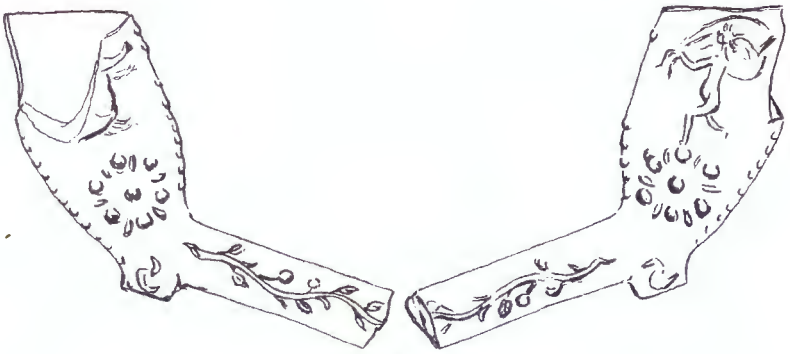

4

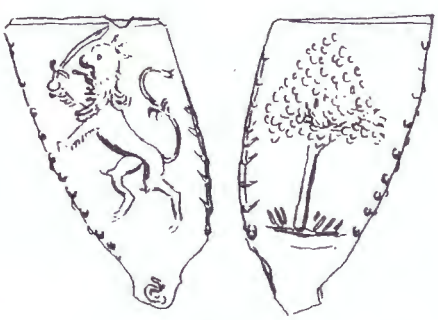

5

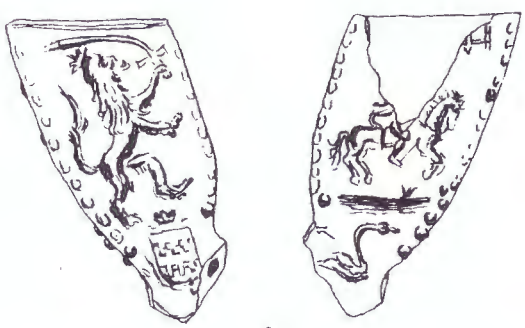

6

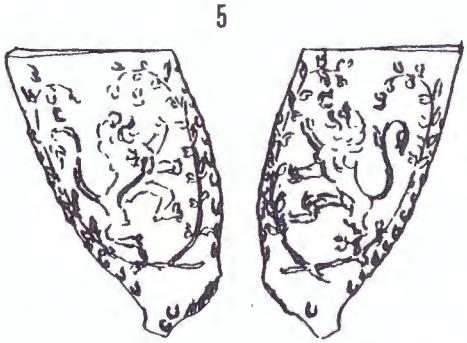

7

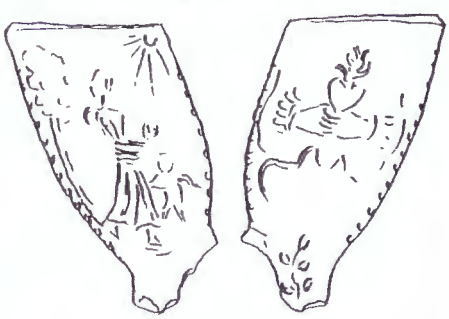

8

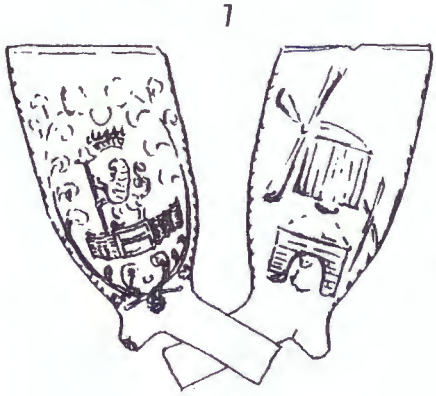

9

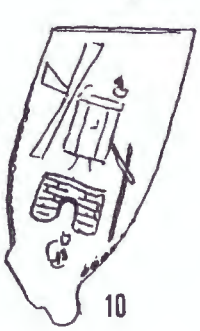

10

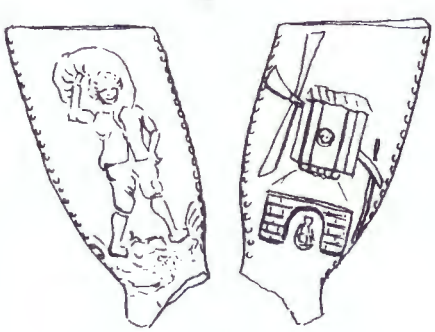

11

PLAAT 54

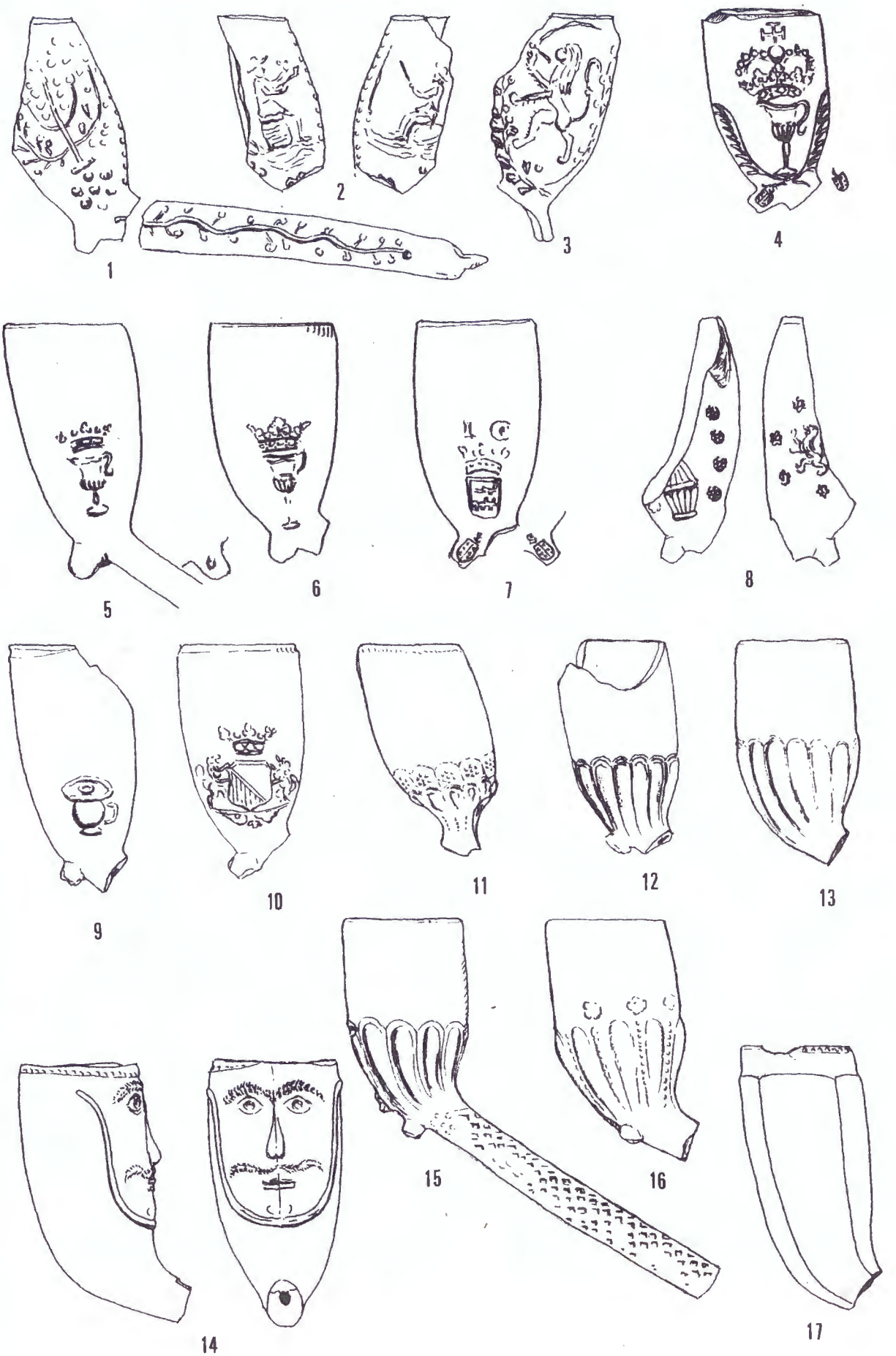

5. HET BEDRIJFSAARDEWERK

5.1. INLEIDING

De eerste publikaties over het bedrijfsaardewerk van de Gorinchemse pijpenmakers verschenen in 1982 in het orgaan "Westerheem" van de Archeologische Werkgemeenschap voor Nederland[1]. Aanleiding was de vondst van bedrijfsafval van Wouter Groenenberg en Jan Ophuyzen de jonge tijdens een stadsvernieuwingsproject aan de Dalemstraat. Naast de grote aantallen pijpenfragmenten werden ook scherven van pijpenpotten gevonden. In deze potten werden de kwetsbare ongebakken pijpen zorgvuldig gerangschikt om geen schade op te lopen tijdens het vervoer naar de pottenbakker en gedurende het bakproces.
De laatste tien jaar is bij diverse opgravingen veel nieuw materiaal naar boven gekomen, waardoor het mogelijk is een nog beter inzicht te krijgen in de technische aspecten van het pijpen bakken.

5.2. HANDGEVORMDE PIJPENPOTTEN

Deze min of meer tonvormige potten werden door de pijpenmaker zelf vervaardigd. Helaas zijn geen komplete exemplaren gevonden, maar aan de hand van het materiaal uit de stort van Wouter Groenenberg (1730-1784) kan een reconstructie gemaakt worden (afb.1).

Afb.1 Reconstructie van een handgevormde pijpenpot uit de stort van Wouter Groenenberg.

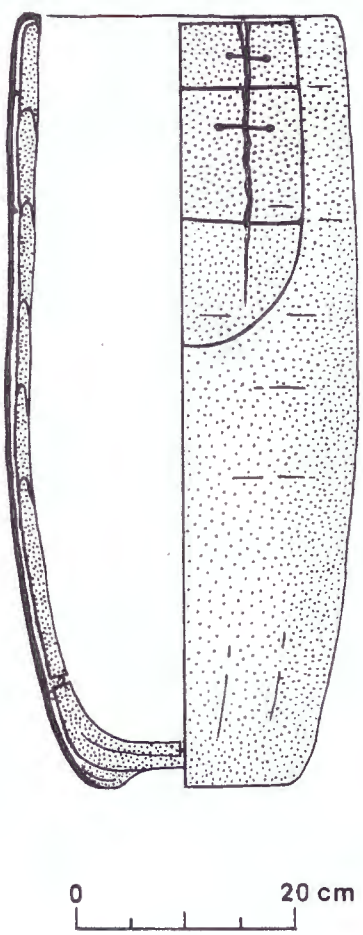

De hoogte van de pot zal ongeveer 70 cm zijn geweest en de breedte 30 cm. De 1 à 2 cm dikke wanden en bodem zijn gemaakt van een witbakkende klei, die sterk gemagerd is met kaf. Na het bakken is het oppervlak ruw met talrijke kleine holtes (afb.2).
Uit de scherven die gevonden zijn in de stort op de Bagijnenwal, blijkt dat de klei van deze potten

Afb.2 Detail van een potscherf, waarop de kafmagering duidelijk te zien is.

Afb.3 Wandfragment met lagen boetaarde en roestsporen van de omwikkeling met ijzerdraad.

vermengd was met pijpenafval en kaf of pijpenpot-gruis. Door de grove magering ontstaat een vuurvaste klei, chamotte genaamd, waardoor de potten meerdere malen dienst kunnen doen. Toch ontstaan reeds binnen korte tijd scheuren in de potten. Deze werden gerepareerd door het plaatsen van ijzeren krammen aan weerszijden van de breuk en door ijzerdraad om de pot te wikkelen (afb.1 en 3).
Om het ijzerdraad vast te zetten werden in de wand gaatjes geboord van 8 mm. Het geheel werd daarna afgesmeerd met een grof gemagerde klei, die door de pijpenmakers "boetaarde" genoemd werd[2]. Doordat dezelfde pot soms meerdere malen gerepareerd en bestreken werd met boetaarde, kan de wanddikte oplopen tot 6,5 cm. De handelbaarheid van de toch al zware pijpenpotten liep hierdoor nog verder terug. Het gewicht van een met pijpen gevulde pot zal ca. 45 kg bedragen hebben.
De opgegraven pijpenpotfragmenten bevatten duidelijke sporen, die laten laten zien hoe ze gemaakt werden. Direct boven de bodem zijn aan de binnenkant indrukken te zien van de knokkels van een tot vuist gebalde hand. De klei is blijkbaar met kracht in een bepaalde vorm geperst. Aan de buitenzijde zijn soms in verticale richting gefacetteerde vlakken van ca. 10 cm breed te zien. Vermoedelijk hebben we hier te maken met de afdrukken van een gekuipt vat. Dit wordt bevestigd door een publikatie over de Goudse nijverheid in 1908, waar staat:" .. *in tonnetjes, waarvan de duigen door ijzeren banden bijeen gehouden worden, werpt men een flinke massa vuurvaste klei. De massa wordt langs de wanden omlaag gewerkt, zoodat ten laatste dit aan de binnenzijde geheel is bedekt*"[3]. Op de scherven die afkomstig zijn van de bovenkant ontbreken de sporen van de duigen. Aan de breukranden van de scherven valt evenwel af te leiden dat het bovenste gedeelte van de pot opgebouwd is uit kleibanden van 6 tot 8 cm. De potten werden dus tot halverwege in een houten vat vervaardigd en het bovenste gedeelte door het aanbrengen van kleiringen. Nadat de klei voldoende was opgesteven werd de pot omgekeerd en de kuip verwijderd en werden de poten aangebracht. De afwerking geschiedde door een natte stoffer verticaal over de buitenzijde te strijken, waardoor de grootste oneffenheden verdwenen. Als de potten geheel droog zijn worden ze gebakken, waarna ze klaar zijn voor gebruik.
Opvallend is dat in 17de eeuwse vondstcomplexen geen scherven van handgevormde potten zijn aangetroffen. Hierdoor rijst het vermoeden dat pas vanaf ca. 1700 dit soort potten in Gorinchem in gebruik zijn genomen. Wel komen vanaf het begin pijpenpotten voor die door de pottenbakker op de draaischijf zijn vervaardigd. Een verklaring zou kunnen zijn dat de pottenbakkers, in de 17de eeuw, het alleenrecht hadden op dit type aardewerk. Helaas is het bewijs hiervoor nog niet geleverd.

5.3. GEDRAAIDE PIJPENPOTTEN

Van deze op de draaischijf vervaardigde potten zijn grote aantallen fragmenten uit de diverse pijpenmakersstorten geborgen. De oudste zijn gevonden in de Vijfzinnenstraat en dateren, afgaande op de tevens aanwezige pijpekoppen, tussen 1620 en 1630. Kenmerkend voor deze potten is dat de poten kort, ongeveer 5 cm, en vinvormig zijn. Vanaf het begin van de 18de eeuw worden de poten rechter en neemt de lengte toe tot ca. 9 cm aan het einde van de 18de eeuw.
Van het materiaal uit de 18de eeuwse storten, op de Bagijnenwal en Dalemstraat, konden enige min of meer complete potten worden opgebouwd (afb.4).
De hoogte varieert van ongeveer 53 tot ruim 61 cm met een breedte van 30 tot 36 cm. Ze zijn gemaakt van wit-geel of rood-bruin bakkende klei, die gemagerd is met zand. De wanddikte schommelt tussen de 5 en 11 mm. De onderste helft is aan de binnenkant "uitgeschaaft". Deze correctie van de wanddikte was nodig om het ontstaan van spanning tijdens het bakproces te voorkomen. De afwerking van de bovenrand is van pot tot pot verschillend (afb.5).
De potten staan op drie poten, waarvan de bevestiging vaak is versterkt door de potwand te doorboren, door het gat wordt een uitloper van de poot gestoken, zodat een pen-gat verbinding ontstaat.
Evenals bij de handgevormde potten zijn de wanden meestal bedekt met meerdere lagen boetaarde. In eerdere publikaties over dit onderwerp wordt ook de term vuurspecie gebruikt[4]. De specie zou zijn aangebracht als extra bescherming tegen het vuur in de oven. Er zijn de afgelopen jaren echter ook scherven van potten gevonden zonder vuurspecie, die toch sporen van gebruik vertonen. Het lijkt erop dat de vuurspecie/boetaarde pas na een reparatie wordt aangebracht en niet standaard op elke nieuwe pot aanwezig behoeft te zijn.

5.4. FUNCTIE VAN GATEN IN DE POTTEN

Zowel bij handgevormde als gedraaide potten komen in de wand en bodem gaten voor met een door-

Afb.4 Een gerestaureerde pot van Jan Ophuyzen de jonge, die gemaakt is op de draaischijf. De pijpenpot is onbruikbaar geworden door deformatie tijdens het bakken.

Afb.5 Randprofielen van gedraaide potten uit de stortenvan: a. Marcus Claasz., b. Christiaan Wouters, c. Jan Ophuyzen (Jr.)

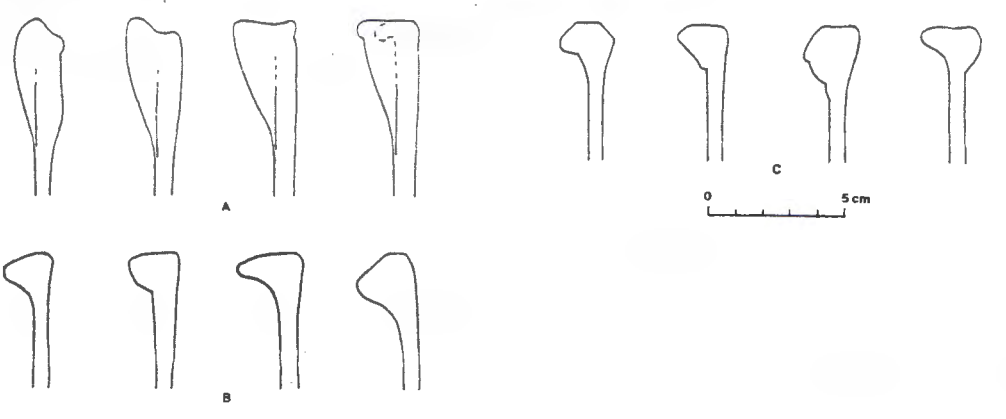

snede van ca. 7 tot 13 mm. De wand is vanaf de buitenkant doorboord met een priemachtig stuk gereedschap, toen de pot in het "leerdroge" stadium was. Soms zijn bij de gedraaide potten, nadat ze reeds gebakken waren, gaten van 15 tot 20 mm in de wand gebikt.
In voorgaande publikaties wordt verondersteld dat de gaten een functie hadden bij het stapelen van de pijpen[1]. De vele scherven met gaten, die in 1985 gevonden zijn op de Kortendijk, leveren een ander beeld op. In een aantal gevallen is de boetaarde nog aanwezig en blijkt door de gaten gedrukt te zijn, waardoor een prop aan de binnenkant is ontstaan. Regelmatig is de prop aan de binnenzijde van de wand gladgestreken. Waarschijnlijk hebben de gaten gediend als verankering voor de boetaarde. De potten die gescheurd en vervolgens gerepareerd werden zullen bij een volgende gang naar de oven niet meer krimpen. De aangebrachte boetaarde daarentegen moet zich nog zetten. De harde potwand biedt niet voldoende aanhechtingsmogelijkheden. Vooral de bolle bodem van de gedraaide potten blijkt een kwetsbare plek te zijn, hier zijn ook de meeste gaten aanwezig. De andere gaten bevinden zich bij beide typen globaal op een- en tweederde van de hoogte.
Een verrassing was de vondst van een gedraaide pijpenpot die naast de normaal voorkomende gaten een vierkant uitgesneden gat bezit. Het gat was 7,5 bij 8 cm en was halverwege de 53 cm hoge pot aangebracht. De functie van dit gat is niet duidelijk. Een mogelijkheid zou kunnen zijn dat het als kijkgat heeft gediend tijdens het bakken om te beoordelen of de juiste baktemperatuur was bereikt of om te zien of het baksel "gaar" was.

5.5. AFMETINGEN VAN DE PIJPENPOTTEN

Opvallend is het verschil in hoogte tussen de handgevormde en gedraaide potten, respectievelijk 70 cm en 53 tot ruim 61 cm. Dit verschil valt te verklaren uit de werkwijze van de pottenbakker. Voor het vervaardigen van aardewerk gaat hij uit van een hoeveelheid klei van ca. 4,5 kg, dit wordt een "worp" genoemd. Uit een worp kan, afhankelijk van het soort aardewerk, een bepaald aantal exemplaren van het stuksgoed gemaakt worden. De prijs werd door de aardewerkhandel per worp vastgesteld. De pottendraaier kreeg betaald voor het aantal geleverde worpen. In de literatuur wordt als grootste maat voor gebruiksaardewerk een "tweeworpse pot" genoemd[5].
De op de draaischijf vervaardigde potten hebben, zonder de lagen boetaarde, een gewicht van 9 kilo, dit komt overeen met twee worpen. Waarschijnlijk is de traditionele maatvoering bepalend geweest voor de afmetingen van de professioneel gefabriceerde potten.
Als de pijpenmaker, vanaf 1700, de produktie van de potten in eigen hand neemt kan hij de maatvoering aanpassen aan voor hem meer praktische of voordelige afmetingen.
Uit een onderzoek van 18de eeuwse gedraaide potten is gebleken dat deze door de pijpenmaker vaak verhoogd werden. In sommige gevallen is de boetaarde tot enkele centimeters boven de rand aangebracht. Meestal werd er een grof-gemagerde band witbakkende klei op de bovenrand gezet met een hoogte van 5 tot 10 cm. In een enkel geval is een dergelijk opzetstuk versterkt door hierin systematisch pijpestelen te verwerken (afb.6).
De pijpenmaker had er veel belang bij om per pot zoveel mogelijk pijpen te kunnen plaatsen. Het bakloon werd immers per pijpenpot berekend. Een andere reden voor het verhogen van de potten kan zijn dat enkele pijpenmakers naast de korte grove pijpen ook lange fijne pijpen produceerden. De hoogte van de potten leverde voortdurend conflicten op tussen pijpenmakers en pottenbakkers. Dit is niet verwonderlijk omdat de grotere potten meer ruimte in beslag namen, waardoor de pottenbakker minder aardewerk in de oven kon plaatsen. Ook het toegenomen gewicht, door het vergroten en de reparaties met boetaarde, zal niet in dank zijn afgenomen. In Gouda werd zelfs een commissie benoemd die moest toezien op het gewicht van de potten[6]. In het gemeentearchief van Gorinchem is een akte bewaard gebleven waarin de afmetingen werden vastgelegd (afb.7)[7]. De tekst luidt als volgt: *"Den 31 maart 1762. Present d'Heeren Verboom, Barnevelt, burgermeesteren, Van Schuylenburch en Descury, commissarissen van de Finantie. Different ontstaan zijnde tusschen de pottebakkersbaazen en deekenen van het pijpemakersgilde binnen deeze stad over de hoogte en wijdte der potten waarin de pijpen gebakken worden, hebben haar edel grootachtbaren na voorgaande deliberatie en na ingenomen advies van heeren commissarissen van de finantie goedgevonden en verstaan, dat de potten waarin de pijpen gebakken worden voortaan op agtentwintig duym zullen gemaakt worden, niet hoger maar wel lager, en dat de wijdte op elfeneenhalve duym, alles Rijnlandze maat, zal gestel worden.*
En zal extract deezes gegeven worden aan de pottebakkersbazen en deekenen van het pijpmakersgilde tot hunne narigt en om zig daarna te reguleeren".

Afb.6 Opzetstuk waarin fragmenten van pijpestelen zijn opgenomen.

Een Rijnlandse duim komt overeen met 26 mm, de pijpenpotten zouden dus de maten 72,8 bij 29,9 cm niet mogen overschrijden. Dit komt overeen met de pijpenpot die in de stort, uit het derde kwart van de 18e eeuw, van Wouter Groenenberg is gevonden. Ook de potten waarop opzetstukken zijn aangebracht, o.a. bij Jan Ophuyzen de jonge (1755-1815), blijven onder de voorgeschreven maximum hoogte.

5.6. BAKLOON

Gedurende bijna de gehele periode dat de pijpenijverheid in Gorinchem gevestigd was werd het bakken van de pijpen uitbesteed aan de lokale pottenbakkers. Deze beschikten over ovens en de nodige vakkennis, zodat de pijpenmakers geen extra investeringen hoefden te doen. Het stadsbestuur wilde het aantal ovens ook beperkt houden vanwege het brandgevaar.
Het bakloon werd vastgesteld aan de hand van de turfprijs, die als brandstof voor de ovens diende. De prijs van de turf was onderhevig aan fluctuaties veroorzaakt door vraag en aanbod en de vervoerskosten. Over het bakloon staat in het stadsarchief in 1766 het volgende te lezen: *"Dat de pijpmakers aan de pottebakkers alhier voor het bakken van de pijpen in het vervolg altoos zullen betaalen eene stuyver per pot minder als in de stad Gouda word betaalt. Zo egter dat dat loon alhier nooit minder zal betaalt worden als teegen zes stuyvers voor iedere pot pijpen."*[8] Het bakloon bedroeg in 1764 in Gouda tussen de 6 en 9 stuivers, afhankelijk van de turfprijs[9]. Dat men in Gorinchem een stuiver minder betaalde kan mogelijk gelegen hebben aan de inhoud van de potten. In Gouda werd de pijpenpot afgesloten door een kegelvormige deksel, die 43 cm hoog kon zijn, waardoor aanzienlijk meer pijpen in een pot geplaatst konden worden[4]. Een andere mogelijkheid is dat men het bakloon zo laag mogelijk wilde houden om een goede concurrentiepositie te verwerven.
De enige aanwijzing dat pijpenmakers zelf hun produkten hebben gebakken is te vinden in het transportregister. In 1806 kopen Jacobus en Anthony van Erp, Jan Valke, Adrianus van Aten, Reinier van Aken en Johannes Dam gezamenlijk een voormalige pottenbakkerij aan de oostzijde van de Appeldijk[10]. In dit pand heeft waarschijnlijk een oven gestaan.

Den 31. Maart 1762. Present
d'Heeren Verboom, Barnevelt
Burgermr. van Schuijlenburch
en Descurij Commiss: van de
Finantie.

Different onstaan zijnde tusschen de potte=
=bakkers baazen, en deekenen van het pijpe=
makers gilden binnen deeze Stad, over de
hoogte en wijdte der potten waar in de pijpen
gebakken worden, hebben Haar Ed: Groot
Achtb: na voorgaande deliberatie en na
ingenomen advies van Heeren Comissarissen
van de finantie goedgevonden en verstaan
dat de potten waar in de pijpen gebakken
worden, voortaan op agt en twintig duijm
zullen gemaakt worden, niet hoger maar
wel lager, en dat de wijdte op elf en een
halve duijm alles zijnlandze maat zal
gestelt worden.
En zal extract deezes gegeven worden aan
de pottebakkers bazen en deekenen van het
pijpmakers gilde, tot hunne narigt en
om zig daar na te reguleeren.

Afb.7 Akte waarin de maximale grootte van de pijpenpotten nauwkeurig staat omschreven.

5.7. HET VULLEN

In het maandblad "Victoria" wordt uiteengezet hoe, in 1908, meisjes bij de firma P. Goedewaagen en Zn. in Gouda de pijpenpotten vulden[3]: *"Zij neemt de pijpen uit den bak en plaatst deze pijpen met de koppen naar omlaag rondom een zoogenaamde 'trompet', die in het midden van de pot is geplaatst. Men begint met de langste pijpen het eerst en vervolgens die, waarvan de steel korter is. Zoo gaat men voort tot de pot geheel is gevuld. Om het verschuiven of omvallen der pijpen te beletten, strooit men tusschen de pijpen gruis, dat afkomstig is van in de breekmachine gemalen afval van gebakken pijpen. Boven, waar de steelen der pijpen bij elkaar komen, wordt een steenen ring gelegd en de pot is nu gereed om in den oven geplaatst te worden"*.
Deze methode van pijpen stapelen tegen een trompet is goed te zien op foto's die gemaakt zijn in Gouda in het begin van deze eeuw (afb.8)[11].
De korte grove pijpen liggen min of meer horizontaal los over elkaar heen, terwijl de lange pijpen boven de pot uitsteken. Vooral voor het stapelen van de lange pijpen wordt gebruik gemaakt van een trompet.

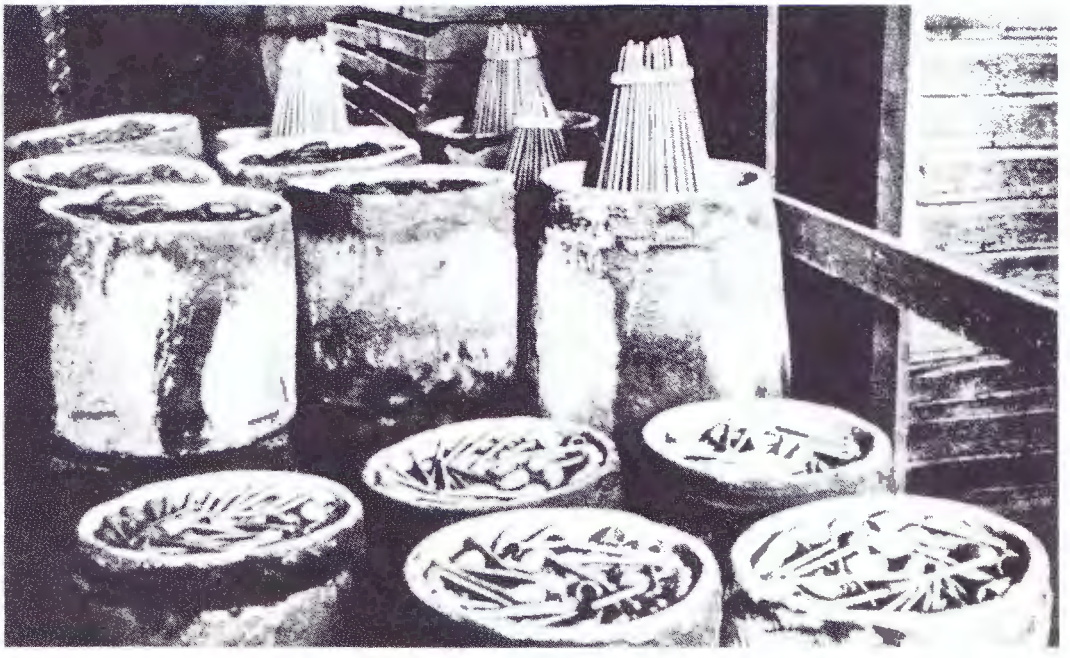

Afb.8 "Rauwe pijpen gereed voor den oven" (Op de Hoogte 1912).

Enige fragmenten van zo'n trompet zijn aangetroffen in de stort van Jan van Outheusden, op de Bagijnenwal. Het is bekend dat deze pijpenmaker inderdaad ook lange pijpen heeft gemaakt, zoals blijkt uit zijn opgave aan de administrateur van het gilde in 1777: *"Jan van Outheusden heeft aangeeven nommer 16* (met kroon) *op korte, fijne en lange pijpe te setten."*[12]
De drie trompetfragmenten, gemaakt van pijpaarde, hebben dezelfde kenmerken als het exemplaar dat door Duhamel du Monceau is afgebeeld en beschreven in 1771 (afb.9)[13].
Hij beschrijft de trompet als volgt: *"Deze standaard is een cylindervormige aarden buis met een diameter van 2-3 duim (5,5-7,8 cm). Overal, uitgezonderd bij zijn ondereinde D waar hij zich wat verbreed om hem meer standvlak te geven, wat hem de vorm geeft van een trompet. De hoogte van A tot D is twee voet (56 cm). Hij is bovenaan gecanneleerd (gootvormige groeven) om te zorgen dat de er tegenaan gezette pijpen niet afglijden. Bij C C C is hij met gaten doorboord, in het vervolg zullen wij over het doel hiervan spreken. Men plaatst de standaard in het midden van de pot en men rangschikt de pijpen rondom de top met de kop naar beneden totdat ze ongeveer één voet (28 cm) boven de pot uitsteken. Vervolgens giet men door de opening A van de standaard, gebakken en tot poeder gemaakte pijpaarde, die men met een fijne zeef gezeefd heeft om te voorkomen dat te grote korrels niet door de gaten van de standaard gaan. Doordat dit soort van zand zich helemaal verspreidt in alle holten tussen de pijpen en de pot geheel vult, geeft het hun ondersteuning en verhindert dat ze krom trekken tijdens het bakken"*

Afb.9 Doorsnede van een trompet en een pijpenpot. Gravure uit Duhamel du Monceau (1771).

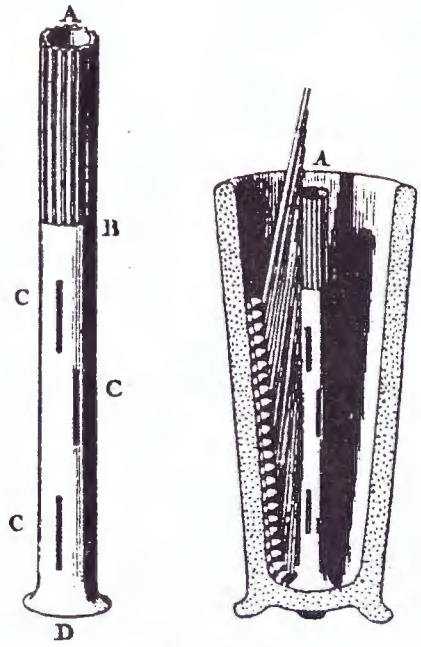

De lengte van de in Gorinchem gevonden trompet kon niet worden vastgesteld. De pijpenpotten waren evenwel hoog genoeg om de 56 cm lange trompet, zoals beschreven door Duhamel du Monceau, te kunnen plaatsen zonder dat hij boven de rand uitkwam.
In de stort van Jan Ophuyzen de jonge zijn geen fragmenten van trompetten gevonden. Van hem is bekend dat hij naast grove ook lange geglaasde pijpen produceerde[12]. De steellengte van dit type pijp is 50 tot 60 cm geweest.

Bij bijna elke opgraving zijn fragmenten tevoorschijn gekomen van aardewerkringen die gebruikt werden om de pijpestelen bij elkaar te houden tijdens het transport naar de pottenbakker (afb.8 en 10).
In de meeste gevallen zijn ze gemaakt van rood- of witbakkende klei. Voor sommige ringen zijn beide kleisoorten door elkaar gebruikt, zodat een "gemarmerd" uiterlijk is ontstaan. De ringen werden gemaakt door een uitgerolde streng, met dunne uitlopers, cirkelvormig te draperen en de uiteinden, met een grote overlapping, langs of om de ontstane ring te boetseren (afb.11).
Sporadisch komen ook dunwandige conisch gevormde ringen voor (afb.12a,b), die gedateerd moeten worden in de 18de eeuw. Een verrassende vondst waren de fragmenten van een conische ring met daarop de letters WGB, van Wouter Groenenberg, aangebracht met ijzeroxyde (afb.12a). Uit andere storten zijn ook fragmenten bekend met een opvallend verschil in vorm en decoratie.
Waarschijnlijk hebben de pijpenmakers op deze wijze hun produkten willen onderscheiden van andere potten met pijpen, om zeker te zijn dat ze hun eigen potten terugkregen (tabel 1).
Uit de omvangrijke stort van Christiaan Wouters, gevonden in een kelder aan de Kortendijk, is gebleken dat de grove pijpen werden gebundeld met aardewerkringen, zonder gebruik te maken van een trompet. Er zijn ook nauwelijks fragmenten van lange pijpen aangetroffen. In Gouda werd dezelfde methode van stapelen gebruikt zonder hulp van een trompet[14]. De grove pijpen werden met de koppen tegen elkaar opgestapeld. Een potscherf waarbij glazuur de pijpenpot is binnengedrongen toont duidelijk de compacte wijze van stapelen (afb.13). Regelmatig werden ook, door glazuur, aan elkaar gekitte groepjes pijpekoppen gevonden.
Opvallend is het verschil in omvang tussen de 17de en 18de eeuwse ringen (tabel 1). De oorzaak ligt zeer waarschijnlijk in het type pijp dat in de betreffende periode gemaakt is. De vroegere pijpen hebben een kleinere ketel en een dikkere steel dan pijpen van latere datum. Doordat men de pijpen rondom het centrum van de pot stapelde, was het mogelijk meer pijpen op hetzelfde vlak te plaatsen. De omtrek van de stelen was daardoor groter en vereiste een grotere ring.

5.8. HET BAKKEN

De gevulde pijpenpotten werden door middel van draagstokken of een kar vervoerd naar de potten-

Afb.10 Een complete aardewerkring, die gebruikt werd voor het bundelen van de pijpen.

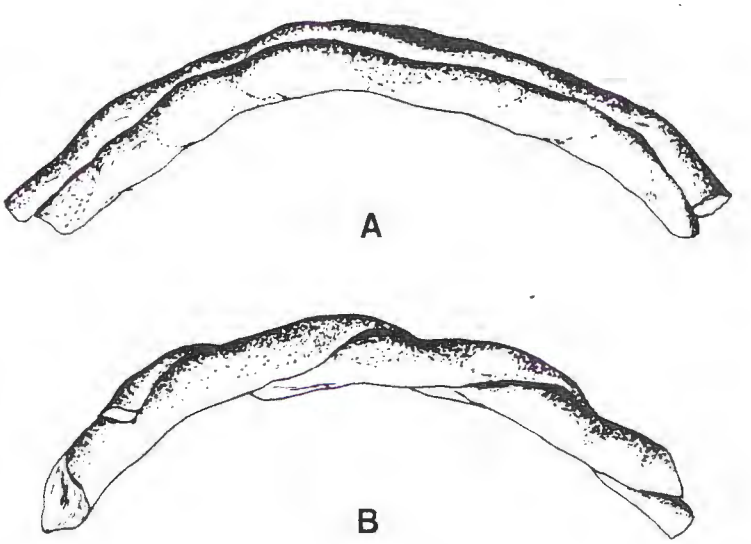

Afb.11 Twee typen verbindingen van aardewerkringen.

Afb.12 Achttiende eeuwse ringen.
a. Conische ring (wit) met de initialen van Wouter Groenenberg
b. Conische ring (rood) met vlekken van witte kleislib
c. Driehoekige ring (wit)
d. Ronde ring (wit) met hierop een streep van ijzeroxyde
e. Ronde ring (wit) met vlekken ijzeroxyde
f. Ronde ring bestaande uit wit- en roodbakkende klei

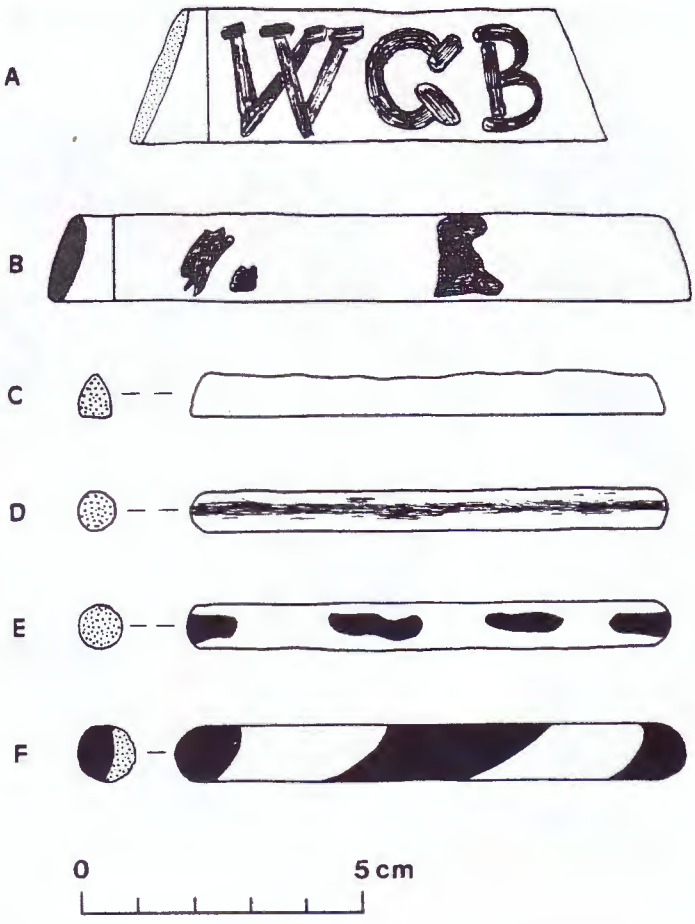

Datering	Lokatie en eigenaar	binnendiameter (mm)	dikte (mm)	aantal	baksel
XVII bc	Kortendijk, Marcus Claasz.	200 180	14-17 14	2 1	rood rood
XVII bc	Dalemstraat, naam onbekend	150	13-15	3	rood
XVIII bc	Kortendijk, Christiaan Wouters	120 110 100 90 70	7-8 7-8 7-8 7 10	23 24 17 1 1	rood-wit rood-wit rood-wit wit rood
XVIII cd	Dalemstraat, Wouter Groenenberg	70	7-9	2	wit
XVIII c-XIX a	Dalemstraat, Jan Ophuyzen den jonge	70 70-90 90	7-9 7 7	2 1 1	wit wit wit

Tabel 1 Aardewerkringen opgegraven in Gorinchem.

Afb.13 Bodemscherf van een pijpenpot met vastgebakken randen van pijpekoppen.

en pijpenbakker. De potten werden als eerste in de oven geplaatst, waarna de overgebleven ruimte werd opgevuld met lichter bakgoed. Niet alleen vuur, rook en as konden aan het baksel schade toebrengen, maar ook het druipende glazuur van ander aardewerk. Het afdekken van de potten leverde regelmatig problemen op, zoals uit bodemvondsten en een archiefstuk uit 1731 blijkt, waarin staat: "*Gehoort de klagte van de dekenen en gildebroeders van 't pijpmakersgilde, dat zij van de pottebakkers niet behoorlijk werden gedient, doordien zij haare potten door geen dekzels dekken, waardoor zij groote schaaden komen te leyden, en hierop gehoort de pottebakkers, zijn partijen, door tussenspreken van haar edele grootachtbare, overeengekomen en geaccordeert dat de pottebakkers de potten van de pijpemakers met dekzels zonder loot behoorlijk zullen dekken, en dat de respectieve pijpemakers alle zes weken promptelijk zullen voldoen, 'tgeen over 't verbakken van pijpen schuldig zijn*"[15].
Tot op heden zijn geen kegelvormige deksels gevonden, zoals die gebruikt werden in b.v. Gouda. Het vermoeden bestaat dat de Gorinchemse pijpen niet boven de rand uitstaken en de pot vlak afgedekt kon worden. Deze methode vinden we ook terug in de Delftse aardewerkindustrie. Daar werden borden gestapeld in kokers en vervolgens afgedekt met aardewerk tegels[16]. Misschien werden voor het afdekken van de pijpenpotten dakpannen gebruikt, waarvan enige scherven gevonden zijn in de kelder op de Kortendijk. Op de dakpannen werden sporen aangetroffen van met kaf gemagerde klei, die was vastgebakken.
Over het stoken van de oven schrijft Duhamel du Monceau het volgende: "*Men steekt de turven aan en onderhoudt het vuur gedurende 50 of 60 uur, maar men moet er voor zorgen, dat de oven in het begin heel langzaam warm wordt en de hitte geleidelijk opvoert totdat hij tenslotte helemaal roodgloeiend is. Als de oven er zo uit ziet, en wel vooral bij de recentelijk dichtgezette ovendeur, dan lijkt hij wel doorschijnend te zijn. Men onderhoudt deze hoge temperatuur (ongeveer 1000°C) totdat men oordeelt dat de pijpen lang genoeg gebakken zijn. Dan laat men het vuur uitgaan en laat men de oven afkoelen ... Er moet worden opgemerkt, dat men in deze ovens geen hout werd gestookt, dit zou ze te plotseling verhitten en dan zouden de pijpen breken. Ook zijn niet alle soorten turf hiervoor bruikbaar. Men heeft in Gouda voorkeur voor Friese turf*

boven Hollandse, omdat ze minder snel vlam vatten. Nadat de oven is afgekoeld opent men de deur en neemt men er de potten uit"[13].
Bovenstaande beschrijving geldt voor grote ovens, de stookduur voor kleinere ovens is tussen de 24 en 30 uur.

5.9. OVERIG AARDEWERK

In de pijpenmakerij werd verder nauwelijks gebruik gemaakt van aardewerk, met uitzondering van de "kaster". Hij had altijd een bakje met olie naast zich staan om de pijpevorm in te vetten. Ook de taps toelopende metalen kegel, waarmee de holte in de pijpekop wordt gemaakt, de "stopper", moest regelmatig ingevet worden.

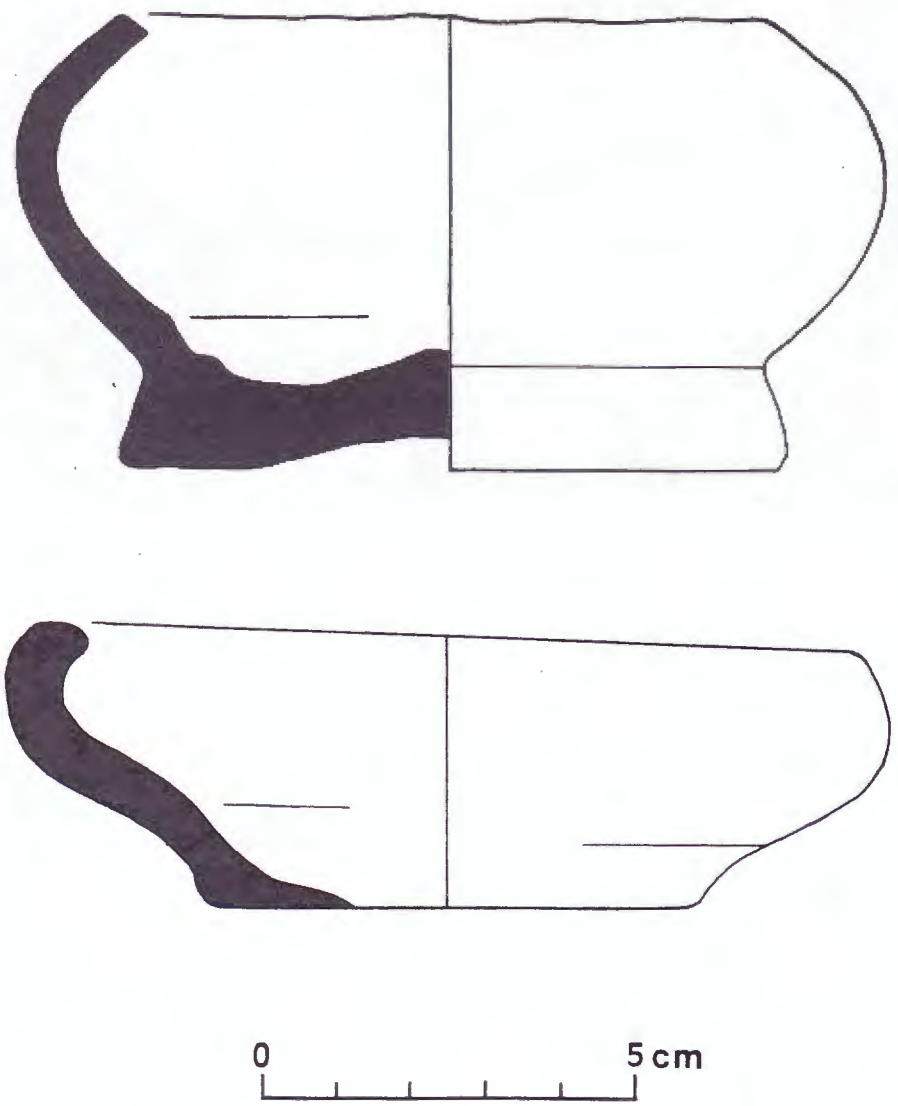

Afb.14 Twee aardewerk kommen waarin mogelijk olie aanwezig was om de pijpevorm mee in te vetten.

In de stort van Christaan Wouters zijn twee bakjes gevonden met aan de binnenzijde veel beschadigingen door intensief gebruik (afb.14). Bij één exemplaar is het gebruik zo intens geweest dat in de bodem een gat van ongeveer 2,5 cm is ontstaan. Het is zeer goed mogelijk dat deze bakjes gediend hebben om de zware stopper in te dopen, waardoor de krassen en slijtage zijn ontstaan.

Geraadpleegde bronnen:

1. Bruijn, A. en P. von Hout, Een pijpenpot uit Gorinchem. Westerheem XXXI, nr. 3 en 5, 1982
   Aardewerkringen van Gorinchemse pijpenmakers. Westerheem XXXII, nr.6, 1983

2. G.A.Gouda Stukken betreffende de stichting van de stadspijpenfabriek. P.A.inv.nr.76, 1783

3. Zwaaneveld, E.A., De Goudse Pijp. Victoria, 1908. Herdrukt door de Pijpelogische Kring Nederland (PKN) 8e jrg., nr.32, 1986

4. Stam, R., Op een pijpenpot past een deksel. PKN 12e jrg., nr.46, 1989
   Hout, P. von, Pijpenpotdeksels uit Gouda. Westerheem XXXIV nr.4, 1985

5. Slootmans, C.J.F., et al., Tussen hete vuren. Deel II. Tilburg, 1970

6. Meulen, J. van der, De pijpenpotten van Gouda. PKN, 13e jrg., nr.49, 1990, blz.216

7. G.A.Gorinchem (G.A.G.) Archief Stadsbestuur (A.S.) inv.nr.123, fol.18, 31-3-1762

8. G.A.G. A.S. inv.nr.123, fol.205, 13-9-1766

9. G.A.Gouda Ordonnantiënboeken inv.nr.300 t/m 305, 20-11-1764

10. G.A.G. Rechterlijk archief inv.nr.613, fol.75, 29-12-1806

11. W., J.H., Pijpenfabricage. Op de Hoogte, 1912

12. G.A.G. Ambachtsgilde inv.nr.130, blz.107

13. Duhamel du Monceau, H.L., L'art de faire les pipes à fumer le tabac. Paris, 1771

14. NN., Wegens de duurte der sigaren, de oud-Hollandse pijpen in eere hersteld. Het leven, 1918

15. G.A.G. A.S. inv.nr.117, fol.53, 27-9-1731

16. Paape, G., De plateelbakker of Delfsch aardewerkmaaker. Dordrecht, 1794

BIJLAGE 1

Tijdsorde van de pijpenmakers

In deze bijlage zijn de pijpenmakers in chronologische volgorde weergegeven. De data voor de namen geven de periode aan waarin de betreffende persoon aktief was als baas. Indien niet duidelijk is wanneer men voor het eerst dit vak uitoefende is de trouwdatum aangehouden. De data achter de naam geven de tijdspanne weer waarover persoonsgegevens bekend zijn.

1630-1642	William Pritsaert (1630-1642)
1630-1674	Willem Teeck (1593-1674)
1633-1663	Marcus Claasz. (1611-1663)
1634-	Cornelis Dionijsz. (1634-)
1634-1654	Jan Broen (1634-1654)
1637-	Jan Ariensz. (1637-)
1638-	Raeph Groen (1638-)
1638-	Hendrik Roelofs (1638-)
1641-1647	Nicolaas Arnout (1641-1647)
1643-1675	Joost Corstiaensz. Janse (1643-1675)
1644-	Dirk Aalberts Wetston (1644-)
1644-1675	Abraham Sanders Broeder (1644-1675)
1645-	Abraham Deij (1645-)
1645-	Richard Sweetin (1645-)
1645-1649	Thonis Thonis (1645-1649)
1645-1653	Dirk Salomons (1645-1653)
1645-1665	Bastiaan Cornelisz. Groenevelt (1645-1665)
1648-1664	Brut Richard (1648-1684)
1649 -	Ariaen Jansz. (1649-)
1650-1671	Jan Schenck (1650-1674?)
1652-1657	Adriaan Dircksz. Cramer (1652-1657)
1654-	Willem Jansz. (1654-)
1654-1655	Aalbert Roelofs (1654-1655)
1654-1678	Sander Hanse (1654-1678)
1657-	Cornelis Jansz. (1657-)
1658-1666	Jan Arnout (1658-1666)
1659-1679	Claas van Echten (1659-1679)
-1661	..... van Clef (-1661)
1662-1669	Dirk Swittingh (1662-1669)
1663-1687	Jan Arthur (1641-1687)
1665-	Claas ..... (1665-)
-1667	Gerrit van Heeyer (-1667)
1668-1679	Aert Jansz. de Vos (1636-1686)
1669-	Jan Janssen (1669-1690?)
-1669	Jan Joristen (1669-)
1671-	Reynier Perse (1671-)
1673-1676	Roel Jansen (1673-1676)
1673-	Jan Gabriels (1673-)
-1674	Jacob Teck (-1674)
1677-1683	Cornelis Harmensz. van Keulen (1677-1683)
1678-1687	Joost ..... (1678-1687)
1679-	Tijs Roelofs van Aken (1679-)
1679-	Pieter de Graeff (1679-)
1679-1690	..... Schenck (1679-1690)
1679-1703	Sander Ramson (1679-1703)

1684-1727 Jan Jansz. Blij (1658-1727)
1684-1685 Jacob Schenck (1684-1685)
1684-1694 Sander ..... (1684-1694)
1686- Adam .... (1686-)
1689- Claas Joosten Herbos (1689-)
1689- Dirck Pieters van Lier (1650-1689)
1689- Jan Huyberts Vreeswijck (1689-)
1690-1707 Christoffel Jansz. de Hoog (1671-1707)
1694- Dirk Pieters (1694-)
1694- Anneke ..... (1694-)
1694-1709 Augustijn van Ceulen (1694-1709)
1696- Poulus Adamse (1696-)
1698- Salomon Schenck (1698-)
1698-1702 Roelof van Beest (1698-1702)
1698-1699 Jan Huiberts (1698-1699)
1704-1726 Thomas Labie (1704-1726)
1714-1744 Johannes de Hoog (1693-1744)
1719-1735 Gijsbert de Hoog (1696-1735)
1725- Hendrik Warnaadt (1725-)
1725- Pieter Wijtak (1725-)
1725-1728 Pieter Redel (1725-1728)
1725-1779 Johannes de Lang (1725-1779)
1728-1755 Christiaan Wouters (1701-1755)
1730-1785 Jan Ophuyzen de oude (1709-1785)
1734-1755 Roelof de Hoog (1699-1755)
1743-1792 Christoffel de Hoog (1726-1792)
1743-1790 Jan van Aten (1743-1790)
1753- Pieter Maas (1753-)
1753-1820 Jan van Outheusden (1732-1820)
1754- Jan Klaasz. Spruyt (1754-)
1754-1785 Dirk Barunet (1754-1785)
1755-1771 Christoffel Aalbregts (1755-1771)
1755-1792 Johannes Wouters (1731-1792)
1755-1815 Jan Ophuyzen de jonge (1730-1815)
1756-1784 Wouter Groenenberg (1730-1784)
1756-1798 Hendrik Aalbregts (1756-1798)
1761-1780 Guilliam Schippers (1726-1780)
1761-1784 Willem van Montfoort (1761-1784)
1763-1783 Arie van Dalem (1763-1783)
1772-1785 Willem van Dijk (1746-1785)
1774-1792 Jan van Wouw (1746-1792)
1774-1798 Abram van den Akker (1745-1798)
1775-1823 Adrianus van Aten (1747-1823)
1776-1810 Jan Schippers (1725-1810)
1777-1816 Dirk van Herwaarden (1750-1816)
1778-1817 Jan van Erp (1751-1817)
1778-1825 Anthony van Erp (1754-1825)
1779-1801 Leendert van Aten (1757-1801)
1781-1810 Leendert Nieuwenhuyzen (1781-1810)
1782-1806 Gijsbert Stam (1782-1806)
1784-1819 Sijmen Groenhouwer (1784-1819)
1785-1811 Huibert van Outheusden (1760-1811)
1786- Cornelis Aalbregts (1786-)
1786-1792 Gerrit Venderbos (1786-1792)
1787-1811 Cornelis Ophorst (1762-1811)
1787-1824 Jan van Outheusden jr. (1759-1824)

1789-1791	Arnoldus Haverman (1789-1791)
1789-1800	Jacobus van Wouw (1754-1800)
1789-1820	Jan Valke (1768-1820)
1789-1827	Wouter Groenenberg (1764-1827)
1791-1808	Reinier van Aken (1766-1808)
1791-1811	Jacobus van Erp (1762-1812)
1799-1836	Lammert van Bommel (1767-1836)
1802-1811	Hendrik Budding (1775-1842)
1806-1812	Johannes Dam (1760-1839)
1807-1825	Dirk Valke (1785-1825)
1811-	Jacobus van Wouw (1782-1811)
1811-1839	Matthijs van Bommel (1773-1839)
1814?	Gerrit van Duuren Gerritzoon (1782-1851)
1817-	Jan van Meurs (1797-1817)
1819-1820	Nicolaas van Son de Lang (1819-1820)
1819-1825	Cornelis Dam (1779-1825)
1825-	Gerrit Fijnaart (1825-)
1825-	Leendert Valke (1825-)
1830-1834	Frederik Valke (1810-1877)

BIJLAGE 2

Merkenlijst

In deze lijst zijn de merken opgenomen; a. zoals ze door de pijpenmaker zijn opgegeven bij het gilde, b. opgetekend zijn bij de inventarisatie van 1819 en c. door dit onderzoek toegeschreven kunnen worden aan een pijpenmaker.

merk	pijpenmaker
1	Jan van Erp (1778-1817) en Jacobus van Wouw (1789-1800)
2	Jan van Wouw (1774-1792)
6	Jan Ophuyzen de jonge (1755-1815)
10	Gerrit Venderbos (1786-1792)
16	Jan van Outheusden (1753-1820) en Dirk Valke (1807-1825) en Cornelis Dam (1819-1825) en Nicolaas van Son de Lang (1819-1820)
26	Leendert van Aten (1779-1801)
33	Jan van Outheusden (1753-1820)
61	Hendrik Aalbregts (1756-1798)
A	Anthony van Erp (1778-1825)
AB	Lammert van Bommel (1799-1836)
AD	Abraham Deij (1645-) en/of Adriaan Dircksz. Cramer (1652-1657)
AHM	Arnoldus Haverman (1789-1791)
AI	Aert Jansz. de Vos (1668-1679) en/of Ariaen Jansz. (1649-)
AS	Abraham Sanders Broeder (1644-1675)
AS	Cornelis Dam (1819-1825)
AVA	Adrianus van Aten (1775-1823)
AVDA	Abram van den Akker (1774-1798)
AVE	Anthony van Erp (1778-1825)
BC	Bastiaan Cornelisz. Groenevelt (1645-1665)
BR	Brut Richard (1648-1664)
CD	Cornelis Dam (1819-1825)
CDH	Christoffel de Hoog (1743-1792)?
CH	Cornelis Harmensz. van Keulen (1677-1683) en/of Claas Joosten Herbos (1689-)
COH	Cornelis Ophorst (1787-1811)
CVE monogram	Claas van Echten (1659-1679)
DB	Dirk Barunet (1754-1785)
DBN	Dirk Barunet (1754-1785)
DBUN	Dirk Barunet (1754-1785)
DNB	Dirk Barunet (1754-1785)
DVHW	Dirk van Herwaarden (1777-1816)
GB	Willem van Dijk (1772-1785)
GLS	Guilliam Schippers (1761-1780)
GS	Guilliam Schippers (1761-1780) en/of Gijsbert Stam (1782-1806)
GVDR	Cornelis Dam (1819-1825)
HAB	Hendrik Aalbregts (1756-1798)
HR	Hendrik Roelofs (1638-)
HVAH	Huibert van Outheusden (1785-1811)
HVO(H)	Huibert van Outheusden (1785-1811)
IA	Jan Ariensz. (1637-) en/of Jan Arnout (1658-1666) en/of Jan Arthur (1663-1687)
IB	Jan Jansz. Blij (1684-1727)
IC	Jan Ophuyzen de oude (1730-1785)
IDH	Johannes de Hoog (1714-1744)
IDL	Johannes de Lang (1725-1779) en Nicolaas van Son de Lang (1819-1820)
IG	Jan Gabriels (1673-)

II	Jan van Aten (1743-1790)
IOH	Jan Ophuyzen de oude (1730-1785) en Jan Ophuyzen de jonge (1755-1815)
IOHD	Johannes Dam (1806-1812)?
IS	Jan Schenck (1650-1671) en/of Jacob Schenck (1684-1685)
IS	Jan Schippers (1776-1810)
IV	Jan Valke (1789-1820) en Nicolaas van Son de Lang (1819-1820)
IVA	Jan van Aten (1743-1790)
IVAH	Jan van Outheusden (1753-1820) en Lammert van Bommel (1799-1836)
IVE	Jan van Erp (1778-1817)
IVK	Jan Valke (1789-1820)?
IVW	Jan van Wouw (1774-1792) en Cornelis Dam (1819-1825)
IW	Johannes Wouters (1755-1792)
IWS	Johannes Wouters (1755-1792)
JV	Dirk Valke (1807-1825)
KDH	Christoffel de Hoog (1743-1792)
KVE	Jacobus van Erp (1791-1811)
KVW	Jacobus van Wouw (1789-1800)
KW	Christiaan Wouters (1728-1755)
LNH	Leendert Nieuwenhuyzen (1781-1810)
LVA	Leendert van Aten (1779-1801)
LVB	Lammert van Bommel (1799-1836)
MC	Marcus Claasz. (Lanetre) (1633-1663)
NA	Nicolaas Arnout (1641-1647)
RDH	Roelof de Hoog (1734-1755)
RI	Roel Jansen (1673-1676)
RP	Reynier Perse (1671-)
RS	Richard Sweetin (1645-)
RVA	Reinier van Aken (1791-1808)?
SDH	Christoffel (Stoffel) de Hoog (1743-1792)
SGH	Sijmen Groenhouwer (1784-1819)
SR	Sander Ramson (1679-1703)?
TL	Thomas Labie (1704-1726)
TVA	Tijs Roelofs van Aken (1679-)?
WB	Lammert van Bommel (1799-1836)
WGB	Wouter Groenenberg (1756-1784)
WI	Willem Jansz. (1654-)
WP	William Pritsaert (1639-1642)
WT	Willem Teeck (1630-1674)
WVD	Willem van Dijk (1772-1785)
WVM	Willem van Montfoort (1761-1784)
WVMF	Willem van Montfoort (1761-1784)
adelaar	Marcus Claasz. (Lanetre) (1633-1663)
bot	Jan Ophuyzen de jonge (1755-1815)
hert, springend	Willem Teeck (1630-1674)
Hollandse tuin + koning	Jan Jansz. Blij (1684-1727)
klimmende leeuw	Jan Jansz. Blij (1684-1727)
man met pijp, gekroond	Dirk Barunet (1754-1785)
melkmeisje	Nicolaas van Son de Lang (1819-1820)
ooievaar, gekroond	Dirk Barunet (1754-1785)
trekpot	Jan Ophuyzen de jonge (1755-1815)
wapen van Arkel	Jan Ophuyzen de oude (1730-1785)
wildeman	Cornelis Ophorst (1787-1811)

BIJLAGE 3

Knechtenboekje (1774-1801)

Aangezien niet elke deken van het gilde het schrijven evengoed machtig was komt het voor dat een naam, in het knechtenboekje (Ambachtgilde inv.nr.130), fonetisch werd weergegeven. Dit heeft enige problemen opgeleverd bij het bepalen van het juiste aantal knechten (grafiek 2). Het kan ook voorkomen dat een knecht voor dezelfde periode bij meerdere bazen staat ingeschreven. De meest logische verklaring hiervoor is dat hij, met inachtneming van de gilderegels, tussentijds van werkgever is veranderd (hoofdstuk 2).

knecht (m/v)	periode	werkgever
Aalbregt, Berbes	1776-1778	Ophuyzen den jonge, Jan
Aalbregt, Hendrik	1774-1776	Ophuyzen den ouden, Jan
Aalbregt, Stoffel	1785-1787	Aalbregts, Hendrik
Adriaanse, Bernt	1791-1793	Erp van, Jan
Adriaanse, Mieke	1788-1790	Erp van, Jan
Adriaanse, Mieke	1790-1792	Erp van, Jan
Adriaanse, Mieke	1793-1795	Erp van, Jan
Aken, Beleke van	1781-1783	Outheusden van, Jan
Aken, David van	1776-1778	Akker van den, Abram
Aken, Huijb van	1784-1786	Aalbregts, Hendrik
Aken, Lijntje van	1774-1777	Ophuyzen den ouden, Jan
Aken, Lijntje van	1777-1779	Ophuyzen den ouden, Jan
Aken, Pieternel van	1785-1787	Stam, Gijsbert
Aken, Reinier van	1774-1777	Ophuyzen den ouden, Jan
Aken, Reinier van	1777-1779	Ophuyzen den ouden, Jan
Aken, Reinier van	1779-1781	Ophuyzen den jonge, Jan
Aken, Reinier van	1781-1783	Ophuyzen den ouden, Jan
Aken, Reinier van	1781-1783	Erp van, Jan
Aken, Reinier van	1781-1783	Bernet, Dirk
Aken, Reinier van	1783-1785	Dijk van, Willem
Aken, Tuersnes (?) van	1782-1784	Ophuyzen den jonge, Jan
Alewe, Karel	1787-1789	Aalbregts, Hendrik
Alewe, Karel	1790-1792	Nieuwenhuyzen, Leendert
Aten, Frans van	1779-1781	Aten van, Janus
Aten, Hannes van	1785-1787	Aten van, Leendert
Aten, Hannes van	1785-1787	Aten van, Janus
Aten, Jan van	1781-1783	Aten van, Leendert
Aten, Johannes van	1786-1788	Aten van, Janus
Aten, Johannes van	1787-1789	Erp van, Jan
Baagen, Jan	1783-1785	Erp van, Jan
Baarsgarst, Baasgaas zie Basgaart		
Baggerman, Jan	1787-1789	Erp van, Anthony
Baggerman, Klaas	1784-1786	Aalbregts, Hendrik
Baggerman, Klaas	1785-1787	Ophuyzen den jonge, Jan
Baggerman, Klaas	1787-1789	Ophuyzen, Jan
Baggerman, Klaas	1789-1791	Valke, Jan
Baggerman, Klaas	1790-1792	Aten van, Janus
Balen, Martinus van	1774-1776	Dalem van, Arie
Basgaart, Kees	1788-1790	Stam, Gijsbert
Basgaart, Wouter	1788-1790	Stam, Gijsbert
Basgaart, Wouter	1791-1793	Aten van, Janus
Basgaart, Wouter	1792-1794	Nieuwenhuyzen, Leendert

knecht (m/v)	periode	werkgever
Beek, Antonie	1775-1778	Aten van, Janus
Beek, Antonie	1779-1781	Ophuyzen den jonge, Jan
Beek, Antonie	1782-1784	Erp van, Jan
Beek, Antonie	1782-1784	Bernet, Dirk
Beek, Hannes	1775-1777	Aten van, Janus
Beek, Hendrik	1781-1783	Ophuyzen den ouden, Jan
Beek, Hendrik	1785-1787	Nieuwenhuyzen, Leendert
Beek, Janus (doorgehaald)	1779-1781	Ophuyzen den ouden, Jan
Bemste (?), Cornelis	1791-1793	Aten van, Janus
Berg, Sander van den	1775-1777	Groenenberg, Wouter
Berk, Jacob		Ophuyzen, Jan
Bernse, Jan	1785-1787	Aten van, Janus
Blij, Christiaan	1781-1783	Ophuyzen den jonge, Jan
Blom, Catrina	1789-1791	Aalbregts, Hendrik
Bluk (?), Hendrik	1785-1787	Aten van, Leendert
Bommel, Jan van	1788-1790	Valke, Jan
Bommel, Lammert van	1789-1791	Aalbregts, Hendrik
Bommel, Tanneke van	1788-1790	Aten van, Leendert
Bommel, Thijs van	1790-1792	Outheusden van, Jan
Bommel, Thijs van	1790-1792	Wouw van, Jan
Bommel, Thijs van	1791-1793	Nieuwenhuyzen, Leendert
Boshuyzen, Lodewijk	1788-1790	Aalbregts, Hendrik
Breeker, Josef den	1788-1790	Valke, Jan
Breeker, Willem den	1783-1785	Dijk van, Willem
Breeker, Willem den	1785-1787	Outheusden van, Jan
Breeker, Willem den	1786-1788	Aalbregts, Hendrik
Bridaar, Willem van	1783-1785	Ophuyzen den jonge, Jan
Bromkorst, Frederik	1782-1784	Aten van, Janus
Buddens, Berbera	1774-1777	Ophuyzen den ouden, Jan
Buddens, Dirk	1791-1793	Erp van, Anthony
Buddens, Hendrik	1790-1792	Aalbregts, Hendrik
Buddens, Jan	1785-1787	Aalbregts, Hendrik
Buddens, Jan	1789-1791	Aalbregts, Hendrik
Budding, Annemees	1791-1793	Erp van, Jacobus
Budding, Jan	1793-1795	Erp van, Anthony
Budding, Neeske	1797-1799	Erp van, Jakobus
Bugrert(?), Hentje (?)	1797-1799	Aten van, Adrianus
Cobus zie Klobus		
Cosander, Jantje	1798-1800	Valke, Jan
Daag, Beer	1793-1795	Erp van, Jan
Daag, Mieke	1792-1794	Erp van, Jan
Daag, Mieke	1793-1795	Aten van, Leendert
Dalen, Willem van	1780-1782	Dijk van, Willem
Dam, Ant	1788-1790	Stam, Gijsbert
Dam, Cornelis	1779-1781	Hoog de, Stoffel
Dam, Cornelis	1781-1783	Groenenberg, Wouter
Dam, Cornelis	1783-1785	Stam, Gijsbert
Dam, Jan	1775-1777	Dalem van, Arie
Dam, Janus	1786-1788	Akker van den, Abram
Dam, Janus	1790-1792	Aalbregts, Hendrik
Dam, Janus	1791-1793	Outheusden van, Jan
Dam, Janus	1794-1796	Akker van den, Abram
Dam, Johanna	1782-1784	Groenenberg, Wouter
Dam, Kees	1785-1787	Stam, Gijsbert
Dam, Kees	1785-1787	Akker van den, Abram

knecht (m/v)	periode	werkgever
Dijk, Dirk van	1780-1782	Aten van, Janus
Dijk, Dirk van	1790-1792	Valke, Jan
Dijk, Maria van	1780-1782	Aten van, Janus
Dirkse, Tonis (Tomas?)	1779-1781	Wouw van, Jan
Dirkse, Tonis (Tomas?)	1781-1783	Wouw van, Jan
Dirkse, Tonis (Tomas?)	1783-1785	Outheusden van, Jan
Dirkse, Tonis (Tomas?)	1785-1787	Wouw van, Jan
Dirkse, Tonis (Tomas?)	1798-1800	Erp van, Anthony
Dort, Kristiaan van	1785-1787	Wouw van, Jan
Dort, Maria van	1784-1786	Akker van den, Abram
Dort, Maria van	1787-1789	Erp van, Jan
Dort, Mie van	1788-1790	Venderbos, Gerrit
Driel, Dirk van	1776-1778	Groenenberg, Wouter
Driel, Pieter van	1774-1776	Groenenberg, Wouter
Driel, Tonia van	1774-1776	Groenenberg, Wouter
Eiwen, Willem van	1777-1779	Groenenberg, Wouter
Erp, Barent van	1774-1776	Ophuyzen den ouden, Jan
Erp, Barent van	1787-1789	Aten van, Leendert
Erp, Barent van	1792-1794	Erp van, Jacobus
Erp, Barent van	1797-1799	Erp van, Jacobus
Erp, Berbera van	1781-1783	Bernet, Dirk
Erp, Hendrik van	1774-1776	Bernet, Dirk
Erp, Jacobus van	1774-1776	Bernet, Dirk
Erp, Jacobus van	1776-1778	Schippers, Guilliam
Erp, Jacobus van	1778-1780	Bernet, Dirk
Erp, Leendert van	1784-1786	Aten van, Leendert
Erp, Leendert van	1785-1787	Aten van, Janus
Erp, Leendert van	1787-1789	Erp van, Jan
Erp, Leendert van	1788-1790	Aten van, Janus
Erp, Leendert van	1790-1792	Aten van, Janus
Erp, Leendert van	1790-1792	Aalbregts, Hendrik
Erp, Leendert van	1792-1794	Wouw van, Jacobus
Erp, Leendert van	1792-1794	Ophuyzen, Jan
Erp, Leendert van	1792-1794	Aten van, Janus
Erp, Luka van	1781-1783	Erp van, Jan
Erp, Piet van	1797-1799	Aten van, Adrianus
Fijnaart, Geertruy	1774-1776	Groenenberg, Wouter
Fijnaart, Geertruy	1774-1777	Bernet, Dirk
Fijnaart, Gerrit	1773-1775	Ophuyzen den ouden, Jan
Fijnaart, Piet	1784-1786	Aten van, Leendert
Fijnaart, Piet	1784-1786	Dijk van, Willem
Fijnaart, Tuntye	1784-1786	Aten van, Janus
Fijnaart, Tuntye	1784-1786	Dijk van, Willem
Geys, Koenraat	1776-1778	Aten van, Janus
Gielian, Hendrik	1789-1791	Wouw van, Jan
Goes, Annemieke	1789-1791	Aten van, Leendert
Goes, Dirk	1791-1793	Erp van, Jacobus
Goes, Mieke	1788-1790	Wouw van, Jan
Goes, Mieke	1789-1791	Nieuwenhuyzen, Leendert
Goes, Stijntje	1784-1786	Aten van, Leendert
Goes, Stijntje	1784-1786	Dijk van, Willem
Goes, Stijntje	1785-1787	Outheusden van, Jan
Goriana, Antonie	1794-1796	Nieuwenhuyzen, Leendert
Goriana, Antonie	1794-1796	Aten van, Leendert
Graaf, Sivert de	1780-1781	Ophuyzen den jonge, Jan

knecht (m/v)	periode	werkgever
Graft, Cornelis van der	1787-1789	Stam, Gijsbert
Graft, Kees van der	1786-1788	Stam, Gijsbert
Graft, Kees van der	1789-1791	Erp van, Anthony
Gram, Pieter de	1788-1790	Outheusden van, Huibert
Griete, Anna	1790-1792	Erp van, Jacobus
Griete, Cornelis	1790-1792	Nieuwenhuyzen, Leendert
Griete, Kee	1790-1792	Nieuwenhuyzen, Leendert
Griete, Kees	1789-1791	Erp van, Jacobus
Griete, Kees	1790-1792	Outheusden van, Jan
Griete, Koosje	1797-1799	Valke, Jan
Griete, Meggeltje	1790-1792	Aalbregts, Hendrik
Griete, Meggeltje	1792-1794	Valke, Jan
Griete, Meggeltje	1794-1796	Valke, Jan
Griete, Pietje	1797-1799	Valke, Jan
Griete(n), Coba	1794-1796	Nieuwenhuyzen, Leendert
Griete(n), Cornelia	1792-1794	Nieuwenhuyzen, Leendert
Groeber, Cornelia	1784-1786	Aten van, Janus
Groenberg, Amelaa	1782-1784	Aten van, Janus
Groenenberg, Dingena	1781-1783	Dijk van, Willem
Groenenberg, Dingena	1781-1783	Groenenberg, Wouter
Groenenberg, Dirk	1775-1777	Aten van, Janus
Groenenberg, Dirk	1781-1783	Dijk van, Willem
Groenenberg, Dirk	1781-1783	Groenenberg, Wouter
Groenenberg Hendriksz., Wouter	1774-1776	Groenenberg, Wouter
Groenenberg Hendriksz., Wouter	1776-1778	Groenenberg, Wouter
Groenenberg Hendriksz., Wouter	1780-1782	Groenenberg, Wouter
Groenenberg, Mieke	1791-1793	Valke, Jan
Groenenberg, Mieke	1794-1796	Valke, Jan
Groenenberg, Wouter	1777-1779	Aten van, Janus
Groenenberg, Wouter	1778-1780	Groenenberg, Wouter
Groenenberg, Wouter	1781-1783	Dijk van, Willem
Groenenberg, Wouter	1782-1784	Groenenberg, weduwe Wouter
Groenenberg, Wouter	1783-1785	Stam, Gijsbert
Hart, Keesje van der	1793-1795	Aten van, Leendert
Hendrik, Casper	1781-1783	Erp van, Jan
Henne, Janus van	1781-1783	Akker van den, Abram
Henne, Janus van	1786-1788	Nieuwenhuyzen, Leendert
Henne, Klaas van	1774-1776	Wouters, Jan
Henne, Mathijs van	1781-1783	Erp van, Jan
Henne, Mathijs van	1783-1785	Erp van, Jan
Henne, Mathijs van	1787-1789	Erp van, Jan
Henne, Pieter van	1779-1781	Outheusden van, Jan
Henne, Pieter van	1782-1784	Outheusden van, Jan
Henne, Tijs van	1789-1791	Erp van, Jan
Henne, Tijs van	1791-1793	Erp van, Jan
Henne, Tijs van	-1798	Aten van, Leendert
Henne, Willem van	1779-1781	Outheusden van, Jan
Henne, Willem van	1782-1784	Erp van, Jan
Henne, Willem van	1784-1786	Aalbregts, Hendrik
Hevers, Hester	1776-1778	Bernet, Dirk
Hof, Hermanus van het	1783-1785	Nieuwenhuyzen, Leendert
Hof, Hermanus van het	1786-1788	Aalbregts, Hendrik
Hof, Janus van het	1783-1785	Bernet, Dirk
Hof, Janus van het	1786-1788	Outheusden van, Jan
Hogenboom, Alida	1774-1777	Aten van, Janus

knecht (m/v)	periode	werkgever
Hogenboom, Alida	1777-1779	Akker van den, Abram
Hogenboom, Alida	1782-1784	Oudheusden van, Jan
Hogenboom, Alida	1785-1787	Aten van, Janus
Hogenboom, Annemie	1778-1780	Aten van, Janus
Hogenboom, Catrina	1774-1777	Aten van, Janus
Hogenboom, Geertruy	1778-1780	Aten van, Janus
Hogenboom, Geertruy	1780-1782	Groenenberg, Wouter
Hogenboom, Gerrit	1788-1790	Valke, Jan
Hogenboom, Gerrit	1789-1791	Erp van, Anthony
Hogenboom, Gerrit	1789-1791	Ophuysen, Jan
Hogenboom, Griet	1788-1790	Vendelbos, Gerrit
Hogenboom, Griet	1789-1791	Ophuyzen, Jan
Hogenboom, Sary (?)	1783-1785	Stam, Gijsbert
Hogenboom, Tieteken	1788-1790	Stam, Gijsbert
Hogenboom, Tit(?)	1789-1791	Valke, Jan
Hooft, Bastiaan het	1779-1781	Groenenberg, Wouter
Hooft, Hermanus	1784-1786	Outheusden van, Jan
Hoog, Dirk de	1788-1790	Wouw van, Jan
Hoog Klaasz., Stoffel de	1778-1780	Hoog de, Stoffel
Ielia, Leendert(?)	1788-1790	Aalbregts, Hendrik
Janse, Jan	1785-1787	Akker van den, Abram
Jansz., Mijntje	1783-1785	Montfoort, Willem
Jokkemijns, Jans	1784-1786	Nieuwenhuyzen, Leendert
Keeberge, Coenrad	1783-1785	Aten van, Leendert
Kelder, Frans	1774-1777	Oudheusden van, Jan
Kempe, Johanna	1773-1775	Bernet, Dirk
Kerk, Aagje	1774-1776	Wouters, Jan
Kerk, Aagje	1777-1779	Wouters, Jan
Kerk, Aagje	1781-1783	Wouters, Jan
Kerk, Catrina	1782-1784	Akker van den, Abram
Kerk, Catrina	1786-1788	Akker van den, Abram
Kerk, Catrina	1788-1790	Akker van den, Abram
Kerk, Geertruy	1781-1783	Erp van, Jan
Kerk, Geertruy	1782-1784	Akker van den, Abram
Kerk, Geertruy	1783-1785	Erp van, Jan
Kerk, Geertruy	1785-1787	Erp van, Jan
Kerk, Geertruy	1787-1789	Erp van, Jan
Kerk, Geertruy	1790-1792	Erp van, Jan
Kerk, Jacob	1782-1784	Akker van den, Abram
Kerk, Jacob	1786-1788	Ophuyzen den jonge, Jan
Kerk, Jacob	1788-1790	Ophuyzen, Jan
Kerk, Jacob	1790-1792	Ophuyzen, Jan
Kerk, Japik	1793-1795	Akker van den, Abram
Klest, Jan	1773-1775	Groenenberg, Wouter
Klest, Jan	1775-1777	Groenenberg, Wouter
Klest, Jan	1777-1779	Outheusden van, Jan
Klest, Jan	1780-1782	Outheusden van, Jan
Klest, Wouter	1774-1776	Groenenberg, Wouter
Klobus, Bart	1789-1791	Nieuwenhuyzen, Leendert
Klobus, Bart	1792-1794	Nieuwenhuyzen, Leendert
Klobus, Bart	1794-1796	Nieuwenhuyzen, Leendert
Klobus, Belia	1775-1777	Wouw van, Jan
Klobus, Hendrik	1782-1784	Bernet, Dirk
Klobus, Hendrik	1782-1784	Groenenberg, Wouter
Klobus, Hendrik	1783-1785	Ophuyzen den ouden, Jan

knecht (m/v)	periode	werkgever
Klobus, Hendrik	1785-1787	Stam, Gijsbert
Klobus, Hendrik	1787-1789	Stam, Gijsbert
Klobus, Hendrik	1789-1791	Erp van, Anthony
Klobus, Huijbert	1784-1786	Ophuyzen den ouden, Jan
Klobus, Huijbert	1785-1787	Aten van, Leendert
Klobus, Huijbert	1788-1790	Stam, Gijsbert
Klobus, Huijbert	1789-1791	Haverman, Arnoldus
Klobus, Huijbert	1789-1791	Nieuwenhuyzen, Leendert
Klobus, Huijbert	1797-1799	Nieuwenhuyzen, Leendert
Kluysenaar, Jan de	1782-1784	Montfoort, Willem
Kluysenaar, Jan de	1784-1786	Outheusden van, Jan
Kluysenaar, Wouter de	1774-1776	Ophuyzen den ouden, Jan
Kluysenaar, Wouter de	1776-1778	Bernet, Dirk
Komijn zie Romijn		
Kosanten, Ariaantje	1797-1799	Akker van den, Abram
Kosanten, Mieke	1797-1799	Akker van den, Abram
Kosanten, Robbert	1796-1798	Akker van den, Abram
Kraan, Johanna van der	1798-1800	Outheusden van, Jan
Kraan, Lydia van der	1793-1795	Outheusden van, Jan
Kraan, Truyke van der	1792-1794	Outheusden van, Jan
Kriste, Dirk	1784-1786	Aten van, Leendert
Kriste, Dirk	1787-1789	Akker van den, Abram
Kriste, Dirk	1789-1791	Akker van den, Abram
Kriste, Dirk	1790-1792	Erp van, Anthony
Kriste, Griet	1785-1787	Aten van, Leendert
Kriste, Pieter	1787-1789	Hoog de, Stoffel
Kriste, Pieter	1789-1791	Akker van den, Abram
Kriste, Pieter	1791-1793	Erp van, Jacobus
Kune, Hendrik	1786-1788	Nieuwenhuyzen, Leendert
Kune, Hendrik	1790-1792	Nieuwenhuyzen, Leendert
Kuyper(s), Pouw	1789-1791	Hoog de, Stoffel
Kuyper(s), Pouw	1791-1793	Hoog de, Stoffel
Kuyper(s), Pouw	1792-1794	Erp van, Jacobus
Kuyper(s), Pouw	1793-1795	Erp van, Anthony
Kuyper(s), Pouw	1798-1801	Aten van, Leendert
Kuypers, Jan	1797-1799	Erp van, Anthony
Kwakernat, Catrina	1783-1785	Erp van, Jan
Kwakernat, Catrina	1784-1786	Ophuyzen den jonge, Jan
Kwakernat, Jan	1786-1788	Aalbregts, Hendrik
Kwakernat, Jan	1788-1790	Aalbregts, Hendrik
Kwakernat, Jan	1790-1792	Ophuyzen, Jan
Kwakernat, Jan	1790-1792	Aten van, Janus
Lammers, J.	1793-1795	Wouw van, Jacobus
Lang, Jan de	1782-1784	Hoog de, Stoffel
Lang, Katje de	1778-1780	Groenenberg, Wouter
Lang, Willem de	1790-1792	Akker van den, Abram
Lang, Willem de	1792-1794	Akker van den, Abram
Lang, Willem de	1794-1796	Aten van, Adrianus
Lee, Jan van der	1777-1779	Groenenberg, Wouter
Leeu, Kasper de	1788-1790	Venderbos, Gerrit
Leeu, Kasper de	1790-1792	Aten van, Janus
Lentstee, Cornelis	1793-1795	Aten van, Adrianus
Linst, Kees	1790-1792	Aalbregts, Hendrik
Lint, Jan van	1782-1784	Outheusden van, Jan
Lobis zie Klobus		

knecht (m/v)	periode	werkgever
Lock, Frans	1783-1785	Stam, Gijsbert
Logis zie Klobus		
Lommes, Jacobus	1795-1797	Valke, Jan
Lommes, Kloos	1794-1796	Aten van, Leendert
Loobus zie Klobus		
Merkom, Gijs van	1774-1777	Wouw van, Jan
Meurs, Kris van	1787-1789	Wouw van, Jan
Meyer, Hendrik	1778-1780	Dalem van, Arie
Miek, Geertruy	1794-1796	Nieuwenhuyzen, Leendert
Miek, Geertruy	1797-1799	Nieuwenhuyzen, Leendert
Miek, Tresia(?)	1797-1799	Nieuwenhuyzen, Leendert
Miesen, Hannes van der	1787-1789	Aten van, Leendert
Miesen, Hannes van der	1790-1792	Valke, Jan
Miesen, Hannes van der	1791-1793	Outheusden van, Jan
Miesen, Johannes van der	1780-1782	Akker van den, Abram
Miesen, Pieternel van der	1786-1788	Outheusden van, Jan
Mijnders, Hermanus	1774-1777	Outheusden van, Jan
Mijnders, Hermanus	1777-1779	Outheusden van, Jan
Mijnders, Hermanus	1782-1784	Outheusden van, Jan
Mijnders, Lena	1774-1777	Outheusden van, Jan
Mijnders, Maria	1774-1775	Aten van, Janus
Mijnnik, Hannes de	1780-1782	Aten van, Janus
Moore, Willem	1793-1795	Erp van, Jan
Mooren zie Morre		
Morra zie Morre		
Morre, Adam	1788-1790	Vendelbos, Gerrit
Morre, Adam	1790-1792	Erp van, Jan
Morre, Adam	1791-1793	Erp van, Jacobus
Morre, Adam	1792-1794	Wouw van, Jacobus
Morre, Adam	1794-1796	Erp van, Jacobus
Morre, Adam	1795-1797	Aten van, Leendert
Morre, Adrianus	1793-1795	Erp van, Jan
Morre, Jakoba	1786-1788	Nieuwenhuyzen, Leendert
Morre, Jan	1774-1776	Wouw van, Jan
Morre, Jan	1776-1778	Wouw van, Jan
Morre, Jan	1786-1788	Stam, Gijsbert
Morre, Jan	1788-1790	Stam, Gijsbert
Morre, Jan	1794-1796	Wouw van, Jacobus
Morre, Janus	1787-1789	Erp van, Jan
Morre, Janus	1789-1791	Erp van, Jan
Morre, Janus	1791-1793	Erp van, Jan
Morre, Johanna	1784-1786	Stam, Gijsbert
Morre, Johanna	1789-1791	Erp van, Jan
Morre, Koba	1790-1792	Vendelbos, Gerrit
Morre, Kobus	1777-1779	Bernet, Dirk
Morre, Kobus	1780-1782	Wouw van, Jan
Morre, Kobus	1782-1784	Aten van, Leendert
Morre, Kobus	1783-1785	Aten van, Leendert
Morre, Koos	1788-1790	Aalbregts, Hendrik
Morre, Koos	1788-1790	Vendelbos, Gerrit
Morre, Liesbet	1774-1776	Wouters, Jan
Morre, Liesbet	1774-1777	Outheusden van, Jan
Morre, Pouwelijn	1774-1776	Wouters, Jan
Morre, Pouwelijn	1775-1777	Outheusden van, Jan
Morre, Pouwelijn	1786-1788	Aten van, Leendert

knecht (m/v)	periode	werkgever
Morre, Tomas	1782-1784	Aten van, Janus
Morre, Tomas	1785-1787	Stam, Gijsbert
Morre, Tomas	1788-1790	Stam, Gijsbert
Morre, Tomas	1790-1792	Erp van, Jan
Morre, Tomas	1790-1792	Valke, Jan
Morre, Tomas	1790-1792	Vendelbos, Gerrit
Morre, Tomas	1791-1793	Akker van den, Abram
Morre, Tomas	1794-1796	Outheusden van, Jan
Morre, Tonie	1785-1787	Akker van den, Abram
Morre, Tuesje	1781-1783	Bernet, Dirk
Mout, Hendrika	1788-1790	Outheusden van, Jan
Mulder, Pieter	1774-1777	Hoog de, Stoffel
Mynders, Lena	1779-1781	Aten van, Janus
Nieuwenhuyzen, Jan	1797-1799	Valke, Jan
Noort, Antje van	1794-1796	Valke, Jan
Nunen, Kristiaan van	1785-1787	Aten van, Janus
Nunen, Pieter van	1783-1785	Stam, Gijsbert
Nunen, Pieter van	1786-1788	Ophuyzen, Jan
Nunen, Pieter van	1786-1788	Erp van, Jan
Ok, Willem den	1792-1794	Aten van, Janus
Oort, Jurrien van	1788-1790	Wouw van, Jan
Oost, Francien van	1783-1785	Aten van, Janus
Oost, Francien van	1786-1788	Aten van, Leendert
Oosterwijk, Cornelis van	1781-1783	Montfoort, Willem
Oosterwijk, Cornelis van	1783-1785	Montfoort, Willem
Oosterwijk, Cornelis van	1784-1786	Aten van, Leendert
Oosterwijk, Cornelis van	1785-1787	Akker van den, Abram
Oosterwijk, Kees van	1785-1787	Wouw van, Jan
Oosterwijk, Mels van	1785-1787	Wouw van, Jan
Oosterwijk, Mels van	1788-1790	Valke, Jan
Oosterwijk, Teuntje van	1781-1783	Dijk van, Willem
Oosterwijk, Willem van	1781-1783	Dijk van, Willem
Outheusden, Aalbert van	1775-1777	Groenenberg, Wouter
Outheusden, Gerrigje van	1797-1799	Wouw van, Jacobus
Outheusden, Leen van	1791-1793	Erp van, Jan
Pikaart, Cornelis	1790-1792	Wouw van, Jan
Pikaart, Mieke	1790-1792	Wouw van, Jan
Pommele, Sanneke van	1790-1792	Aalbregts, Hendrik
Raap, Cristiaan	1781-1783	Outheusden van, Jan
Raap, Cristiaan	1783-1785	Outheusden van, Jan
Raap, Jan	1781-1783	Outheusden van, Jan
Raap, Jan	1783-1785	Outheusden van, Jan
Raavendt, Janis	1782-1784	Outheusden van, Jan
Ravet, Adam	1788-1790	Aten van, Janes
Ravet, Adam	1790-1792	Aten van, Janus
Ravet, Adam	1792-1794	Akker van den, Abram
Ravet, Adam	1796-1798	Akker van den, Abram
Ravet, Adam	1798-1800	Outheusden, Jan
Ravet, Piet	1779-1781	Hoog de, Stoffel
Ravet, Piet	1783-1785	Hoog de, Stoffel
Ravet, Piet	1785-1787	Outheusden van, Jan
Ravet, Piet	1787-1789	Aten van, Janus
Revet zie Ravet		
Rien, Niklaas van	1777-1779	Groenenberg, Wouter
Rien, Niklaas van	1781-1783	Groenenberg, Wouter

knecht (m/v)	periode	werkgever
Rien, Niklaas van	1783-1785	Stam, Gijsbert
Rijnders, Gerrit	1786-1788	Aalbregts, Hendrik
Rijnders, Gillis	1788-1790	Aten van, Leendert
Rijnders, Gillis	1788-1790	Aalbregts, Hendrik
Rijnders, Gillis	1790-1792	Aten van, Leendert
Rijnders, Gillis	1792-1794	Aten van, Leendert
Rijnders, Jan	1788-1790	Aten van, Leendert
Rijnders, Jan	1790-1792	Aten van, Leendert
Rijnders, Jan	1792-1794	Aten van, Leendert
Rijnders, Jan	1794-1796	Aten van, Leendert
Ritsel, Antje	1789-1790	Vendelbos, Gerrit
Ritsel, Anneke	1790-1792	Ophuyzen, Jan
Romijn, Bet	1784-1786	Aalbregts, Hendrik
Romijn, Bet	1785-1787	Aten van, Leendert
Romijn, Elisabet	1779-1781	Akker van den, Abram
Romijn, Elisabet	1786-1788	Aten van, Janus
Romijn, Hendrik	1790-1792	Outheusden van, Jan
Romijn, Jan	1781-1783	Aten van, Janus
Romijn, Kristiaan	1785-1787	Aalbregts, Hendrik
Romijn, Manus	1788-1790	Outheusden van, Jan
Romijn, Manus	1790-1792	Outheusden van, Jan
Romijn, Teunis	1789-1791	Outheusden van, Jan
Romijn, Willem	1788-1790	Erp van, Anthony
Romijn, Willem	1790-1792	Erp van, Anthony
Romijn, Willem	1794-1796	Valke, Jan
Roomers, Jan	1774-1776	Aten van, Janus
Rosmalen, Tonis	1776-1778	Aten van, Janus
Rosmalen, Tonis	1777-1779	Groenenberg, Wouter
Ruyter, Adriana de	1774-1776	Bernet, Dirk
Ruyter, Mathijs de	1783-1785	Aten van, Janus
Ruyter, Piet de	1783-1785	Dijk van, Willem
Scheffers, Anna	1790-1792	Erp van, Jacobus
Scheffers, Manus	1790-1792	Ophuyzen, Jan
Scheffers, Manus	1796-1798	Wouw van, Jacobus
Schie, Lodewijk	1784-1786	Akker van den, Abram
Schippers, Geert	1775-1778	Outheusden van, Jan
Schouten, ...	1778-1780	Schippers, Guilliam
Schouten, Pieter	1774-1776	Schippers, Guilliam
Schouten, Pieter	1776-1778	Wouters, Jan
Schouten, Pieter	1782-1784	Erp van, Jan
Schouten, Truyje	1775-1777	Wouw van, Jan
Schouten, Truyje	1775-1778	Bernet, Dirk
Schrijver, Mie	1789-1791	Ophuyzen, Jan
Schrijver, Piet	1789-1791	Ophuyzen, Jan
Siesen, Mieke	1783-1785	Outheusden van, Jan
Sijters, Neel	1778-1780	Aten van, Janus
Slen, Jakobus van der	1774-1777	Bernet, Dirk
Slokhuysen, Jan	1786-1788	Nieuwenhuyzen, Leendert
Smiets, Evert	1792-1794	Nieuwenhuyzen, Leendert
Staf, Adam	1783-1785	Akker van den, Abram
Staf, Jantien	1792-1794	Akker van den, Abram
Staf, Jantien	-1798	Erp van, Anthony
Staf, Pieter	1781-1783	Aten van, Janus
Staf, Sebille	1792-1794	Aten van, Leendert
Staf, Sebille	1792-1794	Wouw van, Jacobus

knecht (m/v)	periode	werkgever
Staf, Sebille	1794-1796	Wouw van, Jacobus
Staf, Sebille	1796-1798	Wouw van, Jacobus
Stal, Johanna	1774-1776	Groenenberg, Wouter
Strik, Willem	1780-1782	Aten van, Janus
Swaap, Anna	1790-1792	Aalbregts, Hendrik
Swaap, Anna	1792-1794	Ophuyzen, Jan
Swaap, Johanna	1791-1793	Aten van, Leendert
Swaap, Stoffel	1789-1791	Aalbregts, Hendrik
Swaap, Stoffel	1791-1793	Nieuwenhuyzen, Leendert
Swaap, Stoffel	1791-1793	Ophuyzen, Jan
Swaap, Stoffel	1792-1794	Erp van, Jan
Swaap, Stoffel	1794-1796	Erp van, Jan
Taddens, Jan	1791-1793	Outheusden van, Jan
Teijsvelt, Hendrika	1775-1777	Schippers, Guilliam
Tiel, Jan van	1781-1783	Aten van, Leendert
Tiel, Jan van	1783-1785	Aten van, Leendert
Tiel, Jan van	1785-1787	Stam, Gijsbert
Tiel, Jan van	1787-1789	Aten van, Leendert
Tiel, Jan van	1789-1791	Wouw van, Jan
Tiel, Jan van	1789-1791	Aten van, Leendert
Tiel, Jan van	1790-1792	Vendelbos, Gerrit
Tiel, Truy van	1789-1790	Vendelbos, Gerrit
Timmermans, Ineke	1794-1796	Erp van, Anthony
Triene, Hendrik van	1788-1790	Nieuwenhuyzen, Leendert
Tromp, Johannes	1783-1785	Hoog de, Stoffel
Truyk, Gijsbert	1781-1783	Aten van, Janus
Tussenbroek, Dirk	1774-1777	Hoog de, Stoffel
Tussenbroek, Hermanus	1773-1776	Hoog de, Stoffel
Tussenbroek, Hermanus	1777-1779	Hoog de, Stoffel
Tuyl, Pieter van	1780-1782	Aten van, Janus
Valke, Dirk	1797-1799	Wouw van, Jacobus
Valke, Eymert	1773-1776	Bernet, Dirk
Valke, Gijsbert	1797-1799	Wouw van, Jacobus
Valke, Jan	1774-1776	Wouw van, Jan
Valke, Jan	1785-1787	Aten van, Janus
Valke, Willem (den jonge)	1774-1776	Oudheusden van, Jan
Valke, Willem	1789-1791	Erp van, Anthony
Vendelbos, David	1786-1788	Erp van, Jan
Vendelbos, David	1787-1789	Aten van, Jan
Vendelbos, David	1789-1790	Vendelbos, Gerrit
Vendelbos, David	1789-1791	Aten van, Janus
Vendelbos, David	1790-1792	Erp van, Jan
Vendelbos, David	1792-1794	Erp van, Jan
Vendelbos, David	1797-1799	Ophuyzen, Jan
Vendelbos, Gerrit	1773-1775	Aten van, Janus
Vendelbos, Gerrit	1777-1779	Bernet, Dirk
Vendelbos, Gerrit	1791-1793	Ophuyzen, Jan
Vendelbos, Jaantje	1797-1799	Valke, Jan
Vendelbos, Johanna	1789-1791	Aten van, Leendert
Verstraaten, Lou	1774-1776	Wouters, Jan
Visser, Hendrik	1783-1785	Hoog de, Stoffel
Visser, Hendrik	1785-1787	Hoog de, Stoffel
Vuren, Pieter van	1774-1776	Schippers, Guilliam
Vuren, Pieter van	1779-1781	Ophuyzen den ouden, Jan
Walterop, Johanna	1778-1780	Groenenberg, Wouter

knecht (m/v)	periode	werkgever
Waltheer, Jaantje	1785-1787	Ophuyzen den jonge, Jan
Waltheer, Jaantje	1785-1787	Outheusden van, Jan
Waltheer, Jaantje	1785-1787	Stam, Gijsbert
Waltheer, Janus	1776-1778	Hoog de, Stoffel
Waltheer, Johanna	1776-1778	Aten van, Janus
Waltheer, Pieter	1779-1781	Hoog de, Stoffel
Wankum, Arteur van	1783-1785	Aten van, Janus
Wankum, Cornelia van	1780-1782	Groenenberg, Wouter
Wankum, Cornelia van	1783-1785	Montfoort, Willem
Wankum, Hannes van	1774-1775	Aten van, Janus
Wankum, Hannes van	1775-1777	Aten van, Janus
Wankum, Hannes van	1777-1779	Aten van, Janus
Wankum, Hannes van	1781-1783	Aten van, Janus
Wegrie, Dirk	1788-1790	Vendelbos, Gerrit
Wessel, Doris	1788-1790	Nieuwenhuyzen, Leendert
Wessel, Doris	1792-1794	Valke, Jan
Wessel, Geertruy	1784-1786	Wouw van, Jan
Wessel, Hannes	1785-1787	Outheusden van, Huijbert
Wessel, Hermanus	1784-1786	Wouw van, Jan
Wessel, Hermanus	1787-1789	Nieuwenhuyzen, Leendert
Wessel, Hermanus	1789-1791	Nieuwenhuyzen, Leendert
Wessel, Jan	1782-1784	Dijk van, Willem
Wessel, Jan	1783-1785	Nieuwenhuyzen, Leendert
Wessel, Manus	1791-1793	Valke, Jan
Wessel, Manus	1792-1794	Aten van, Janus
Wessel, Pieternel	1782-1784	Bernet, Dirk
Wever, Kees de	1776-1778	Groenenberg, Wouter
Wiel, Jan van der	1777-1779	Hoog de, Stoffel
Wijk, Jacobus van	1780-1782	Outheusden van, Jan
Wijk, Kobus van	1789-1791	Aalbregts, Hendrik
Wijk, Willem van	1789-1791	Valke, Jan
Wijk, Willem van	1792-1794	Outheusden van, Jan
Wijk, Willem van	1792-1794	Aten van, Janus
Wijnters, Thijs	1789-1791	Valke, Jan
Wite, Hanneke	1789-1791	Erp van, Jacobus
Wouters, Kristiaan	1785-1787	Aalbregts, Hendrik

BIJLAGE 4

Dekens van het gilde

De afwezigheid van de gildeboeken is er de oorzaak van dat in de periode voor 1769 slechts incidenteel bekend is wie de overlieden waren. In de periode vanaf 1769 is gebruikt gemaakt van gegevens uit het archief van het Stadsbestuur (inv.nr.2260 fol.4), het knechtenboekje (ambachtsgilde inv.nr.130) en gegevens die uit de rechterlijke archieven komen (hoofdstuk 3). Voor zover mogelijk is de lijst gecompleteerd aan de hand van de artikelen in de gildebrief, die handelen over bestuurswisselingen, waarbij bepaald wordt dat een gekozen deken zijn functie gedurende twee jaar mag uitoefenen.

ca.1673 Jan Gabriels
Roel Jansen
ca.1625 Sander Ramsch
1675 Cornelis Harmensz. van Keulen
Tijs Roelofs van Aken
ca.1701 Jan Blij
Roel van Beest
Christoffel de Hoog
1725 Johannes (Jan) de Hoog
Thomas Labie
Pieter Wijtak
1769 Jan Ophuyzen den ouden
1770 Jan Ophuyzen den ouden
Guilliam Schippers
1771 Guilliam Schippers
1773 Jan Ophuyzen den jonge
1774 Arie van Dalem
Jan Wouters
Jan Ophuyzen den jonge
1775 Jan Ophuyzen den jonge
Guilliam Schippers
1776 Arie van Dalem
Jan Schippers
Janus van Aten
1777 Janus van Aten
Jan Ophuyzen den jonge
1778 Jan Ophuyzen den jonge
Stoffel de Hoog
1779 Stoffel de Hoog
Arie van Dalem
1780 Arie van Dalem
Jan van Outheusden
1781 Jan van Outheusden
Abraham van den Akker
1782 Abraham van den Akker
Stoffel de Hoog
1783 Stoffel de Hoog
Arie van Dalem
1784 Arie van Dalem
Jan Ophuyzen den jonge
1785 Jan Ophuyzen den jonge
Gijsbert Stam
1786 Gijsbert Stam
Jan van Outheusden
1787 Jan van Outheusden
Leendert van Aten
1788 Leendert van Aten
Stoffel de Hoog
1789 Stoffel de Hoog
Abraham van den Akker
1790 Abraham van den Akker
Janus van Aten
1791 Janus van Aten
Leendert Nieuwenhuyzen
1792 Leendert Nieuwenhuyzen
Jan Ophuyzen den jonge
1793 Jan Ophuyzen den jonge
Jacobus van Wouw
1794 Jacobus van Wouw
Abraham van den Akker
1795 Abraham van den Akker
Leendert van Aten
1796 Leendert van Aten
Jan van Outheusden den oude?
Anthony van Erp?
1797 Jan van Outheusden den oude
Anthony van Erp
Jan Valke
1798 Jan Valke
Jan Ophuyzen den jonge
Arie van Dalem

INDEX

Persoonsnamen

Aalbregt, Berbes 141
Aalbregt, Hendrik 141
Aalbregt, Stoffel 141
Aalbregts, Berber 25
Aalbregts, Christoffel 20,137
Aalbregts, Cornelis 12,20,137
Aalbregts, Hendrik 12,20,25,88,90,137,139
Aarts, Gerard 25
Acter zie Arthur
Adam 21,137
Adamse, Poulus 21,39,137
Adriaanse, Bernt 141
Adriaanse, Mieke 141
Aecken, Maria Gijsberts van 33
Aerter zie Arthur
Aerts, Anneke 34
Aken, Anneke van 23
Aken, Beleke van 141
Aken, David van 141
Aken, Huijb van 141
Aken, Lena van 38
Aken, Lijntje van 21,141
Aken, Pieternel van 141
Aken, Reinier van 21,23,28,30,44,90,127,138,140,141
Aken, Teunis van 21,24
Aken, Tijs Roelofs van 21,29,35,39,92,136,140,152
Aken, Tuersnes (?) van 141
Akker, Abram van den 21,52,62,88,137,139,152
Akker, Andries van den 21
Akker, Lijsbet van den 33
Alewe, Karel 141
Allen, Anthony 38
Allen, Willem 38
Ameyde, Jenneken Dirks van 42,43
Andenrogge, Bartel 10,22
Anneke 21,137
Ariensz., Jan 21,22,84,136,139
Arnold zie Arnout
Arnout, Jan 21,22,29,39,40,84,136,139
Arnout, Nicolaas 22,86,136,140
Arthur, Jan 10,21,22,40,84,136,139
Aten, Adrianus van 21,23,28,30,44,88,127,137,139
Aten, Frans van 141
Aten, Hannes van 141
Aten, Jan van 23,62,90,137,140,141,152
Aten, Johannes van 141
Aten, Leendert van 23,78,90,137,139,140,152

Baagen, Jan 141
Baarsgarst zie Basgaart
Baasgaas zie Basgaart
Baggerman, Jan 141
Baggerman, Klaas 141
Balen, Martinus van 141
Barunet, Dirk 21,23,33,45,52,62,74,78,88,137,139,140
Basgaart, Kees 141
Basgaart, Wouter 141
Beek, Antonie 142
Beek, Hannes 142
Beek, Hendrik 142
Beek, Janus 142
Beest, Roelof van 24,33,41,137,152
Bemste (?), Cornelis 142
Berg, Sander van den 142
Berk, Jacob 142
Bernet zie Barunet
Bernse, Jan 142
Biesheuvel, Ariaantje 33
Bijlant, wed. Hendrik van 24
Blij, Christiaan 142
Blij, Clasina 25,45,47
Blij, Jan 24
Blij, Jan Jansz. 12,24,33,37,47,48,52,88,137,139,140,152
Blom, Catrina 142
Bluk (?), Hendrik 142
Bolkman, Metje 26
Bommel, Jan van 142
Bommel, Johannes Frederik van 25
Bommel, Lammert van 25,90,142,138,139,140
Bommel, Matthijs van 25,138,142
Bommel, Tanneke van 142
Boon, Grietje 37
Bosch, Trijntje van den 36
Boshuyzen, Lodewijk 142
Bot, Eyke 41
Braeckel, Jan van 29
Bramen, Jili van 44
Breeker, Josef den 142
Breeker, Willem den 142
Bridaar, Willem van 142
Broeder, Abraham Sanders 22,25,40,42,84,136,139
Broen, Jan 26,136
Bromkorst, Frederik 142
Brouijn, Margriet Davidts 24
Bruyn, Stoffel de 25,42,43
Buddens, Berbera 142
Buddens, Dirk 142
Buddens, Hendrik 142
Buddens, Jan 142
Budding, Annemees 142
Budding, Cornelis 26
Budding, Hendrik 26,138
Budding, Jan 142
Budding, Neeske 142
Bugrert(?), Hentje (?) 142
Burch, Bernt van der 44

Capel, Jacomijntje van 37
Celie, Margareth 25
Ceulen, Augustijn van 26,137
Christiaansz. zie Corstiaensz.
Claas 26,136
Claas, Neesken 39
Claasz., Marcus 26,42,76,84,86,125,136
Clair, de 21
Cleeff, Adriaan van 27,31
Clef, .. van 27,136
Cleverly, Claas 43
Clevesteyn, Dirk van 34,43
Cobus zie Klobus
Coninck, Jan de 22
Cornelisz., Adriaan 42
Cornelisz., Jan 31
Cornelisz., Marcus zie Claasz.
Cornelisz., Thonis 14
Cornelisz. zie ook Groenevelt

Corstiaensz., Elisabeth 34
Corstiaensz., Joost zie Janse, Joost Corstiaensz.
Cosander, Jantje 142
Cramer, Adriaan Dircksz. 27,84,136,139
Crayevelt, Cornelis 41
Cremer, Arien 22,29,39,40

Daag, Beer 142
Daag, Mieke 142
Daale, Daniel van 33
Dael, Thomas 39
Dalem, Arie van 27,28,137,152
Dalen, Willem van 142
Dam, Ant 142
Dam, Cornelis 27,88,92,138,139,140,142
Dam, Jan 13,18,142
Dam, Janus 142
Dam, Johanna 142
Dam, Johannes Joost 28
Dam, Johannes 21,23,28,30,44,90,127,138,140
Dam, Kees 142
Dam, Roelof van 27
Danckers, wed. Jan 34
Deij, Abraham 28,84,136,139
Delft, Willemke van 18,38
Dezee, Maria 28
Diepenbrugge, Johan van 21
Dijk, Dirk van 143
Dijk, Maria van 143
Dijk, wed. Jasper van 45
Dijk, Machiel van 28
Dijk, Willem van 21,28,36,52,78,90,137,139,140
Dionijsz., Cornelis 29,136
Dirks, Corstiaan 40
Dirkse, Tonis (Tomas?) 143
Dooren, Willemijntje van 27
Dort, Kristiaan van 143
Dort, Maria van 143
Dort, Mie van 143
Driel, Dirk van 143
Driel, Pieter van 143
Driel, Tonia van 143
Duuren, Dirk van 88
Duuren, Gerrit van 29
Duuren Gerritzoon, Gerrit van 29,138

Echten, Claas van 21,22,29,35,39,40,84,136,139
Echteren zie Echten
Eiwen, Willem van 143
Erckelens (burgemeester) 27
Erp, Anthony van 21,23,28-30,44,88,127,137,139,152
Erp, Barent van 143
Erp, Berbera van 143
Erp, Bernardus van 29,30
Erp, Hendrik van 143
Erp, Jacobus van 21,23,28,30,32,44,90,127,138,140,143
Erp, Jan van 12,21,30,62,78,90,137,139,140
Erp, Leendert van 143
Erp, Luka van 143
Erp, Piet van 143
Erter, John 22
Erther zie Arthur
Es, Geertruid Wouters van 45
Etten, Tielman van 39
Everts, Joost 25
Eysveld, Geertruy 23

Fijnaart, Geertruy 143
Fijnaart, Gerrit 31,138,143
Fijnaart, Piet 143
Fijnaart, Tuntye 143
Fremerij, N. de 36

Gabriels, Jan 31,34,84,136,139,152
Gammel, Jacob 43
Gargan, Carolina 38
Geer zie Kerktoren
Gestel, Piet Ariens van 34
Geys, Koenraat 143
Gibelons, Johanna 23
Gielian, Hendrik 143
Goedewaagen, firma P. 129
Goes, Annemieke 143
Goes, Dirk 143
Goes, Mieke 143
Goes, Stijntje 143
Goese, Thomas 10,22,25,31,40,42,43
Goet, Clasijntje 33
Goriana, Antonie 143
Goverts, Goverken 26
Graaf, Sivert de 143
Graeff, Pieter de 31,136
Graft, Cornelis van der 144
Graft, Kees van der 144
Gram, Pieter de 144
Grevenraad, Anneke 21
Griend, Arien Jacobs van der 39
Griete, Anna 144
Griete, Cornelis 144
Griete, Kees 144
Griete, Koosje 144
Griete, Meggeltje 144
Griete, Pietje 144
Griete(n), Coba 144
Griete(n), Cornelia 144
Groeber, Cornelia 144
Groen, Raeph 36,136
Groenberg, Amelaa 144
Groenenberg, Dingena 144
Groenenberg, Dirk 144
Groenenberg, Hendrik 31
Groenenberg Hendriksz., Wouter 144
Groenenberg, Mieke 144
Groenenberg,Wouter31,36,54,62,69,92,122,127,130,132,
137,138,140,144
Groenevelt, Bastiaan Cornelisz. 22,31,84,136,139
Groeneweg zie Groenevelt
Groenhout, Willem 42
Groenhouwer, Sijmen 32,36,90,137,140

Hack, Willem 36
Hamelton, wed. Gouwe 31
Hanse, Sander 32,136
Hanson zie Hanse
Harmensz., Cornelis zie Keulen, Cornelis Harmensz.
Hart, Keesje van der 144
Haverman, Arnoldus 32,90,138,139
Hecht, Arie Laurens van den 34
Hees, Meerten Claasz. van 39
Heeyer, Gerrit van 32,136
Heijden, kapitein 42
Heijmans, Casperijntje 28
Heijmans, Jan 44
Hello, Kaatje van 21

Hendricks, Geertjen 28
Hendrik, Casper 144
Hendriks, Francijntje 32
Hendriks, Jan 25
Henne, Janus van 144
Henne, Klaas van 144
Henne, Mathijs van 144
Henne, Pieter van 144
Henne, Willem van 144
Henne zie ook Makfareland, Paulina
Henxtum, Arnoldus van 45
Henxtum, Lucas van 45
Herbos, Claas Joosten 32,35,45,84,137
Hermans, Lijsbeth 22
Herwaarden, Dirk van 30,32,88,137,139
Herwaarden, Hendrik Roelofs van 27,42
Heuckelom, Lenaart Joosten van 42
Hevers, Hester 144
Heynsbergen, Johanna 37
Hijntiens, Berent 22,29,39,40
Hit, Barbera 29
Hoeij, Gertrudis van 30
Hof, Hermanus van het 144
Hof, Janus van het 144
Hogenboom, Alida 144,145
Hogenboom, Annemie 145
Hogenboom, Catrina 145
Hogenboom, Geertruy 145
Hogenboom, Gerrit 145
Hogenboom, Griet 145
Hogenboom, Sary (?) 145
Hogenboom, Tieteken 145
Hogendijk, Joris 69
Holtijser, Geertjen Dirckx 44
Hooft, Anne Marie 't 35
Hooft, Bastiaan het 145
Hooft, Hermanus 145
Hoog, Christoffel Jansz. de 24,33,137,139,140,152
Hoog, Christoffel de 33,54,88,90,137,139,140,152
Hoog, Dirk de 145
Hoog, Gijsbert de 33,137
Hoog, Johannes (Jan) de 12,33,54,88,137,139,152
Hoog Klaasz., Stoffel de 145
Hoog, Maria de 38
Hoog, Roelof de 33,45,54,62,90,137,140
Houte, wed. Goosen van 18,38
Huiberts, Jan 34,137
Hutsenson, Alexander 24,33
Hutsenson, Johanna 28

Ielia, Leendert(?) 145

Jans, Eva 22
Jans, Fijken 34
Jans, Grietje 26
Janse, Jan 145
Janse, Joost Corstiaensz. 34,43,136
Jansen, Roel 31,34,86,136,140,152
Janssen, Jan 34,43,136
Jansz., Aert zie Vos, Aert Jansz. de
Jansz., Ariaen 34,139
Jansz., Cornelis 34,136
Jansz., Gijsbert 14
Jansz., Mijntje 145
Jansz., Willem 34,86,136,140
Jas, Anna Maria van 24,25
Jokkemijns, Jans 145
Jong, Krijntje de 45
Jongh, Francois de 44
Joost 12,34,136
Joosten, Leendert 40
Joristen, Jan 34,136

Kae zie Claas, Neesken
Kant, Nicolaas Pieters 22,40
Keeberge, Coenrad 145
Kelder, Frans 145
Kempe, Johanna 145
Kerk, Aagje 145
Kerk, Catrina 145
Kerk, Geertruy 30,31,145
Kerk, Jacob 145
Kerk, Japik 145
Kerktoren, Geertje Roelen 22
Keulen, Cornelia Cornelisse van 35
Keulen, Cornelis Harmensz. van 21,29,35,39,84,136,139, 152
Keyser, Cornelis Andries 43
Kien, Otto 40
Klerck, Elisabeth de 37
Klest, Jan 145
Klest, Wouter 145
Klobus, Bart 145
Klobus, Belia 145
Klobus, Hendrik 145,146
Klobus, Huijbert 32,146
Kluysenaar, Jan de 146
Kluysenaar, Wouter de 146
Kluyzenaar, Maria de 38
Kolck, van der 42
Komijn zie Romijn
Koning, Cornelis 45
Kosanten, Ariaantje 146
Kosanten, Mieke 146
Kosanten, Robbert 146
Kraan, Adriana van der 146
Kraan, Johanna van der 146
Kraan, Lydia van der 146
Kraan, Truyke van der 146
Kramer, Jan Hendrik 88
Kriste, Dirk 146
Kriste, Griet 146
Kriste, Pieter 146
Kulick, Andries 88
Kune, Hendrik 146
Kuyper(s), Pouw 146
Kuypers, Jan 146
Kwakernat, Catrina 146
Kwakernat, Jan 146

Labie, Thomas 35,92,137,140,152
Lammers, J. 146
Landmeter zie Claasz.
Lanetre zie Claasz.
Lang, Jan de 146
Lang, Johannes de 35,88,137,139
Lang, Katje de 146
Lang, Maria de 28
Lang, Willem de 146
Lang zie ook Son de Lang
Lee, Jan van der 146
Lee, Rijk Aerts van der 25
Leeu, Kasper de 146
Lefebre, Frans 45

Lentstee, Cornelis 146
Lever, Claas 34
Levingston, kolonel 26
Lier, Dirck Pieters van 32,35,45,137
Lier, Gerrit van 21
Lievens, Hendrika 26
Linrick, Jan van 40
Linst, Kees 146
Lint, Jan van 146
Lobis zie Klobus
Lock, Frans 147
Logis zie Klobus
Lommes, Jacobus 147
Lommes, Kloos 147
Loobus zie Klobus
Lustig, Dirkje 31

Maas, Pieter 35,137
Maes, Cornelis Ersten van 43
Makfareland, Paulina 30
Malborch, Dirk van 22,29,39,40
Matthijsz., Jan 42
Mede, Pieter Dirks van der 43
Meerhout, Hendrik 26
Meerhout, Jan van 32
Melsen, wed. Barend van 21,23,28,30,44
Mens, Jan 23
Merkom, Gijs van 147
Meurs, Jan van 35,138
Meurs, Kris van 147
Meurs, Peter Gerrits van 22
Meyer, Adam 39
Meyer, Claas 39
Meyer, Hendrik 147
Miek, Geertruy 147
Miek, Tresia(?) 147
Miesen, Hannes van der 147
Miesen, Johannes van der 147
Miesen, Pieternel van der 147
Mijnders, Hermanus 147
Mijnders, Lena 147
Mijnders, Maria 147
Mijnnik, Hannes de 147
Missa, Servaas 23
Mix, Frederika 43,44
Montfoort, Willem van 32,36,46,78,80,88,137,140
Moore, Willem 147
Mooren zie Morre
Morra zie Morre
Morre, Adam 147
Morre, Adrianus 147
Morre, Jakoba 147
Morre, Jan 147
Morre, Janus 147
Morre, Johanna 147
Morre, Kobus 147
Morre, Koos 147
Morre, Liesbet 147
Morre, Pouwelijn 147
Morre, Tomas 148
Morre, Tonie 148
Morre, Tuesje 148
Morren, Pauwelina 44
Mout, Hendrika 148
Muilwijk, Marrigje 21
Mulder, Pieter 148
Mulder, Tobias de 42
Muyr, Hendrik van der 40
Mynders, Lena 148

Nieuwenhuyzen, Jan 148
Nieuwenhuyzen, Leendert 31,32,36,72,78,90,137,140,152
Nobel, Adriaan Jans 42
Noort, Antje van 148
Nunen, Kristiaan van 148
Nunen, Pieter van 148

Oest, Maggeltje van 23
Oever, Hendrik van den 50,52,90
Ok, Willem den 148
Oort, Jurrien van 148
Oost, Francien van 148
Oosterwijk, Cornelis van 148
Oosterwijk, Kees van 148
Oosterwijk, Mels van 148
Oosterwijk, Teuntje van 148
Oosterwijk, Willem van 148
Ophorst, Cornelis 36,88,137
Ophuyzen de oude, Jan 20,21,24,37,58,60,88,137,139, 140,152
Ophuyzen de jonge, Jan 21,37,54,58,60,88,90,122,125, 127,130,137,139,140,152
Oudheusden, Johanna van 25
Oudheusden zie ook Outheusden
Outheusden, Aalbert van 27,148
Outheusden, Anthonie van 41
Outheusden, Gerrigje van 148
Outheusden, Huibert van 38,78,80,88,137,139
Outheusden, Jan van 25,27,36,38,50,52,62,78,80,90,92, 129,137,139,140,152
Outheusden jr., Jan van 38,137
Outheusden, Leen van 148
Outheusden, Magrieta van 26
Outheusden, Roelofke van 36

Peckstock, Willem 25
Peerenboom zie Schouten, Elisabeth
Perse, Reynier 38,40,86,136,140
Peters, Willem 29
Philips, Catharina 22
Pieters, Dirk 18,38,137
Pikaart, Cornelis 148
Pikaart, Mieke 148
Pommele, Sanneke van 148
Pothuyzen, Loth van 22
Pritsaert, William 10,12,38,42,86,136,140

Raap, Cristiaan 148
Raap, Jan 148
Raavendt, Janis 148
Ramsch, Sander 21,29,35
Ramsch zie ook Ramson, Sander
Ramson, Sander 12,21,39,92,136,140
Ravet, Adam 148
Ravet, Piet 148
Redel, Pieter 12,39,137
Revet zie Ravet
Reyersz., Thonis 14
Richard, Brut 10,22,29,39,40,84,136,140
Rien, Niklaas van 148,149
Rijn, Lijsje van 29
Rijnders, Gerrit 149
Rijnders, Gillis 149
Rijnders, Jan 149

Ritsel, Anneke 149
Ritsel, Antje 149
Roelofs, Aalbert 39,136
Roelofs, Hendrik 40,84,136,139
Roest, Neeltje 29
Romijn, Elisabet 149
Romijn, Hendrik 149
Romijn, Jan 149
Romijn, Kristiaan 149
Romijn, Manus 149
Romijn, Teunis 149
Romijn, Willem 149
Roomers, Jan 149
Rosmalen, Tonis 149
Ruys, Eva Barbera 44
Ruyter, Adriana de 149
Ruyter, Cornelis de 43
Ruyter, Mathijs de 149
Ruyter, Piet de 149

Sael, Dirk 27
Salomons, Dirk 22,40,136
Sam, Jan (Jacob) 40
Sander 40,137
Sanders, zie Broeder
Santen, wed. Gerrit Ariens van 26
Sarlendorp, Magdaleentje 31
Scheffers, Anna 149
Scheffers, Manus 149
Schelluinen, Hendrik van 42
Schenck, ... 40,136
Schenck, Jacob 40,84,137,140
Schenck, Jan 10,22,26,29,38-41,43,84,136,140
Schenck, Salomon 24,41,137
Schie, Lodewijk 149
Schippers, Geert 149
Schippers, Guilliam 41,58,62,69,88,137,139,152
Schippers, Jan 41,52,54,90,137,140,152
Schoenmaker, Maijke 20
Schouten, ... 149
Schouten, Elisabeth 29,30
Schouten, Pieter 149
Schouten, Truyje 149
Schrijver, Mie 149
Schrijver, Piet 149
Schul, Dirk 22,29,39,40
Schul, Jan 22,29,39,40
Schuyl zie Schul
Seeuw, Diena de 46
Siesen, Mieke 149
Sijters, Neel 149
Slen, Jakobus van der 149
Slokhuysen, Jan 149
Smiets, Evert 149
Smit, Leendert 90
Snoeck, Jenneken van der 22
Son de Lang, Nicolaas van 13,41,88,90,92,138,139,140
Sorg, Kobus 90
Sprangers, Jan 35
Spruyt, A. 88
Spruyt, Jan Klaasz. 41,137
Spruyt, Nicolaas 46
Staf, Adam 149
Staf, Jantien 149
Staf, Pieter 149
Staf, Sebille 149,150
Stal, Johanna 150
Stam, Gijsbert 41,58,62,69,88,90,137,139,152
Steenhouwer, Hendrik Bastiaans 14
Steenhouwer, Willem 14
Straaten, Jacobus van 36
Strijp, Corstiaan van 27
Strik, Willem 150
Sutphen, Maria Claas van 24
Swaap, Anna 150
Swaap, Johanna 150
Swaap, Stoffel 150
Sweetin, Richard 22,42,86,136,140
Swittingh, Dirk 41,136

Taddens, Jan 150
Taets, Gerrit 22,43
Teck, Jacob 40,43,136
Teeck, Willem 25,27,34,39,40,42,86,136,140
Teijsvelt, Hendrika 150
Theunissen, Eelken 42
Theunisz., Jan 34
Thonis, Thonis 22,43,136
Tiel, Jan van 150
Tiel, Truy van 150
Timmermans, Ineke 150
Tomasse, Jan 21,39
Tomasse, Syas 21,39
Triene, Hendrik van 150
Tromp, Johannes 150
Truyk, Gijsbert 150
Tussenbroek, Dirk 150
Tussenbroek, Hermanus 150
Tuyl, Pieter van 150

Valke, Christina 37,58
Valke, Dirk 43,44,92,138,139,140,150
Valke, Eymert 150
Valke, Frederik 43,44,138
Valke, Gijsbert 150
Valke, Jan 21,23,28,30,44,90,127,138,140,150,152
Valke, Leendert 44,138
Valke, Willem 150
Veen, Cornelis Jacobs 25
Vendelbos, David 150
Vendelbos, Gerrit 150
Vendelbos, Jaantje 150
Vendelbos, Johanna 23,150
Vendelbos zie ook Venderbos
Venderbos, Gerrit 44,137,139,150
Verbrugge, Johanna 25
Verdonck, Jan Maertens 27
Vermeulen, Hendrika 46
Vermeulen, Willem 24,26,45
Verstraaten, Lou 150
Vervoorn, Frans Adriaans 31,40
Visser, Hendrik 150
Volkerts, Johanna 32
Vooren, Raep van de 34
Vos, Aert Jansz. de 44,84,136,139
Vos, Arien 43
Vos, wed. Gijsbert 26
Vreeswijck, Jan Huyberts 32,35,45,137
Vries, Grietje de 21
Vuren, Pieter van 150

Wal, Hermina van der 31
Walterop, Johanna 150
Waltheer, Jaantje 151

Waltheer, Janus 151
Waltheer, Johanna 151
Waltheer, Pieter 151
Wankum, Arteur van 151
Wankum, Cornelia van 151
Wankum, Hannes van 151
Warnaadt, Hendrik 45,137
Wees, Johan de 40
Weezel, Frans van 45
Wegrie, Dirk 151
Wel, Adriaen Jans van 35,40
Wessel, Doris 151
Wessel, Geertruy 151
Wessel, Hannes 151
Wessel, Hermanus 151
Wessel, Jan 151
Wessel, Pieternel 151
Wetston, Dirk Aalberts 45,136
Wever, Kees de 151
Widt, Cornelis de 45
Wiel, Jan van der 151
Wijck, Gijsbert Gijsberts van 29
Wijk, Jacobus van 151
Wijk, Willem van 151
Wijnters, Thijs 151
Wijtak, Pieter 45,137,152
Wijtmans, Dirk 43
Wilde, Johanna de 21
Wite, Hanneke 151
Wolferdijck, Cornelis Jans 22
Wolferendijck, Walraven Jans van 45
Wouters, Catharina 41
Wouters, Christiaan 12,20,25,45,46,50,52,90,92,125,130, 134,137,140,151
Wouters, Geertruy 41
Wouters, Johannes (Jan) 45,50,52,62,90,137,140,152
Wouw, Franciscus van 46
Wouw, Jacobus van 31,46,90,138,139,140,152
Wouw, Jan van 46,52,78,80,90,137,139,140

Zaltbommel, Jan Mertsen van 31,34
Zeeuw, Aarke de 36
Zwartjens, Franciscus 78

Merken

1 31,46,139
2 62,64,90,112,139
6 37,58,139
10 44,139
16, gekroond 27,38,41,43,62,65,78,80,82,92, 120,139
18, gekroond 62,65,78
18, gekroond + AVE 88,104
18, gekroond + GS 62,68
18, gekroond + GVDR 27
18, gekroond + HVAH 80,83
18, gekroond + IDL 88,107
18, gekroond + IOH 60,61,63
18, gekroond + IV 90,109
18, gekroond + IVAH 52,56,80,81,110
18, gekroond + IVW 79,80
18, gekroond + IWS 52,56
18, gekroond + LNH 72,73
18, gekroond + LVA 90,115
18, gekroond + SDH 54,57,90,116
18, gekroond + SGH 32
18, gekroond + WGB 54,57,69,70
26, gekroond 23,139
33 38,62,65,139
33, gekroond 92,120
53, gekroond 92,117
61, gekroond 20,139
77, gekroond 92,120
81, gekroond + GS 62
93, gekroond 60
95 + IOH 108
95, gekroond + KW 113
1753, gekroond 90,113
1754, gekroond + KW 90,113
1755, gekroond + KW 90,113

A 30,139
AB 25,139
AD, gekroond 84,85,139
Adam + Eva + IVE 90,111
adelaar 27,76,77,140
adelaar, gekroond 86,96
AHM 32,139
AI 84,89,139
AIHR 88,107
AK 88,103
AM 88,103
ARM 88,103
AS 58,88,139
AS, gekroond 62,64,84,85,92,120,139
A.SPRUYT 88,103
atlas + KW 114
AVA 23,88,103,139
AVDA 21,88,103,139
AVE 30,139

BC 84,85,139
BM + tudorroos 84,85
BMT + tudorroos 84,85
bot 37,58,60,62,64,65,90,109,140
bot, gekroond 60,64
BR 39,84,85,139
BVW, gekroond 54,57,88

CD, gekroond 27,139
CDH 139
CH 35,84,87,139
CML 62,65
COH 37,88,139
CVE, gekroond 84,87139

DB 24,75,139
DB, gekroond 24,52,75,88,104,139
DBN, gekroond 24,57,74,75,139
DBUN 24,75,139
degens, gekruiste 58,60,64
DNB 24,75,139
DIM 84,87
DORNI 62,65
driemaster + ankers + IVE 111
driemaster + fortuna 92,117
driemaster + KW 114
driemaster + mannen met vos + KW 114
DVHW 32,139

EH, gekroond 84,87
eiermand 63,65
eiermand + DBN 88,104
eiermand + GS 62,68,88
eiermand + GS + WGB 69,71
eiermand + IDH 88,106
eiermand + IOH 60,63,108

eiermand + IS 54,57
eiermand + IV 44,109
eiermand + IVA 110
eiermand + IVAH 80,81
eiermand + IVE 111
eiermand + IVW + leeuw 79,80
eiermand + LNH 72,73
eiermand + WGB 69,70,92,117
eiermand + WGB + GS 69,71
eiermand + WVD 92,117
engel, gekroond + WVD 28
Eva + Adam + IVE 90,111

FHH 88,105
Fortuna 118
Fortuna + IVA 110
Fortuna + driemaster 92,117

G, gekroond 92,120
GB 28,139
gezicht 119
gezicht + IOH 59,60
gezicht + IVA 110
gezicht + IVW 78,79,80,112
gezicht + W 52,55
gezicht + WGB 69,70
gezicht + WT 86,95
GHN 88,105
GHU 88,105
GIS 88,105
GLS 41,88,105,139
GS 41,58,60,62,68,139
GS + tudorroos 84,87
GVDR 88,105

haan, gekroond + DB 74,75
haan, gekroond + prins Willem IV (?) + IOH 59,60,88,108
HAB 20,88,139
HB, gekroond 62,66
HE, gekroond 92,120
hert, springend + WT 43,86,95,140
HGB 88,105
HOLLANDSE WAPENS 58,62,66
HR, gekroond 84,87,139
HVAH 38,78,139
HVDO 50
HVO 38,139
HVOH 38,139

IA 21,22,84,89,139
IAM 88,106
IANW 88,106
IB 25,48,50,52,88,106,139
IC 37,58,139
ID, gekroond 66
IDH 33,54,57,60,88,106,139
IDL 35,41,88,107,139
IED 84,89
IG 89,139
IG, gekroond 62,66,80,83,84,89
IG, gekroond + AVDA 52,56,88,103
IG, gekroond + DB 88,104
IG, gekroond + HVAH 80,83
IG, gekroond + IOH 54,57
IG, gekroond + IVA 62,66
IG, gekroond + IVAH 110
IG, gekroond + IVAH + W 62,66
IG, gekroond + IVW 79,80
IG, gekroond + IW 52,56
IG, gekroond + WVMF + HVAH 80,83
IH 88,107
IHD 106
IHVS 88,107
II 23,54,57,140

IKM 88,107
IKV 88,107
IL, gekroond 88,107
IM 88,107
IM + ster 50,52,53
IOH 37,58,60,61,88,108,140
IOHD 90,109,140
IR 84,91
IS 41,84,91,140
IV 41,44,140
IVA 23,110,140
IVAH 25,38,80,81,140
IVE 31,62,66,111,140
IVH 90,111
IVK 62,66,90,112,140
IVW 27,46,78,140
IW 46,50,56,84,90,91,112,140
IWS 46,50,140

Job op de mesthoop 74,75
Job op de mesthoop + IW 52,56
Jonas in de walvis 54
JV 43,140

KDH, gekroond 33,62,66,140
KHI 90,112
KIP 60
koets + MVA 90,115
koning + maagd in Hollandse tuin 25,50
koning + maagd in Hollandse tuin + KW 114
KS, gekroond 90,112
KS, gekroond + IVAH 90,110
KVE 30,90,112,140
KVW 46,140
KW, gekroond 45,50,90,113,140
kwispedoor 119

leeuw, gekroond 47,53
leeuw in Hollandse tuin + molen 118
leeuw in Hollandse tuin + molen + IDH 88,106
leeuw in Hollandse tuin + molen + IOH 59,60,108
leeuw in Hollandse tuin + molen + KW 114
leeuw in Hollandse tuin + molen + RDH 90,115
leeuw, klimmend 25,47,53,118,140
leeuw met zwaard 47,53,118,119
leeuwen + BVW 54,57
leeuwen + IW 52,56,112
leeuwen + SDH 90,116
lelie, Franse 101
LNH 36,72,73,90,115,140
LVA 90,115,140
LVB 25,140

MA, gekroond 84,91
maagd in Hollandse tuin + koning 50,53,140
maagd in Hollandse tuin + koning + KW 114
mannen met vos + driemaster + KW 114
MC, gekroond 27,76,84,91,140
melkmeisje 41,62,65,118,140
molen 50,52,53,118
molen + leeuw in Hollandse tuin 118
molen + leeuw in Hollandse tuin + IDH 88,106
molen + leeuw in Hollandse tuin + IOH 59,60
molen + leeuw in Hollandse tuin + KW 114
molen + leeuw in Hollandse tuin + RDH 90,116
molenaar 118
molenaar + molen 118
molenaar + molen + KW 114
MVA 90,115

N, gekroond 62,6592,117
N, gekroond + AVDA 88,103
N, gekroond + CDH 88,104
N, gekroond + DBN 74,75
N, gekroond + DVD 88,104

N, gekroond + GS 62,68
N, gekroond + HAB 88,105
N, gekroond + IAN 88,106
N, gekroond + IDH 54,57
N, gekroond + IH 88,107
N, gekroond + IHD + WG 69,71
N, gekroond + IHVS 88,107
N, gekroond + IOH 60,61
N, gekroond + IV 90,109
N, gekroond + IVAH 80,81
N, gekroond + IVE 111
N, gekroond + IVG 62,65
N, gekroond + IVW 52,56,79,80
N, gekroond + IW 52,56
N, gekroond + IWS 52,56
N, gekroond + KW 52,56,113
N, gekroond + LDS 90,115
N, gekroond + LNH 72,73,90,115
N, gekroond + LVA 90,115
N, gekroond + RDH 54,57,90,116
N, gekroond + RVA 90,116
N, gekroond + SDH 90,116
N, gekroond + WG + IHD 69,71
N, gekroond + WGB 69,71
NA 86,93,140

oliekruik 50,52,53
ooievaar, gekroond 24,62,65,92,117,140
ooievaar + HGB 88,105
ooievaar + IOH 59,60,108
ooievaar + LDH 90,115
os 60

paard, springend 92,120
paard, springend + AIHR 88,107
patriot, symbolen 92,118
pauw, gekroond + IVW 79,80,112
posthoorn 86,96
PP 86,93

rad 86,96
RDH 33,62,66,90,116,140
RHD 62,66,90,116
RI, gekroond 86,93,140
roker op stoel 24,74,75,140
roker + koorddanser + IOH 108
roos, Tudor 76,77,86,89,96-101,117
RP 86,93,140
RS, gekroond 86,93,140
RVA 90,116,140

SDH 90,116,140
SGH 32,140
SGH, gekroond 32,90,116,140
SH 62,66
sierkan 119
sierkan + IH 107
SIS 92,117
slang 62,65
SOUVEREIN VORST VAN NEDERLAND 92,120
spijkerkopmotief 58,62,64
SR 140
SR + boom 92,117
SS 92,120
ster 58,62,64
SVO 62,66

TD, gekroond 58,60,86,94
TD + leeuw 86,94
TL 35,92,117,140
trekpot 37,58,60,64
TVA 140

uil 86,96

vis, gekroond 62,67
vis, gekroond + ARM 88,103
vis, gekroond + AS 27,88,103
vis, gekroond + AVDA 52,57,62,67,88,103
vis, gekroond + AVE 30
vis, gekroond + DBN 52,57,62,67,74,75,88,104
vis, gekroond + FHH 88,105
vis, gekroond + GHN 88,105
vis, gekroond + GS 62,67,88,105
vis, gekroond + GVDR 88,105
vis, gekroond + HAB 88,105
vis, gekroond + HVAH 80,83,88,105
vis, gekroond + HVAH + WVMF 88,105
vis, gekroond + HVDO + IS 52,56,90,109
vis, gekroond + HVDO + IVA 90,110
vis, gekroond + HVDO + IW 52,56
vis, gekroond + HVME 52,56
vis, gekroond + IANW 88,106
vis, gekroond + IKM 88,107
vis, gekroond + IKV 88,107
vis, gekroond + IOH 60,63,108
vis, gekroond + IOHD 90,109
vis, gekroond + IS + HVDO 52,56,90,109
vis, gekroond + IV 90,109
vis, gekroond + IVA 90,109,110
vis, gekroond + IVAH 52,56,80,82,110
vis, gekroond + IVE 111
vis, gekroond + IVK 62,90,112
vis, gekroond + IVW 52,56,79,80
vis, gekroond + IW 52,56,90,112
vis, gekroond + IW + HVDO 52,56
vis, gekroond + IWS 90,112
vis, gekroond + JV 43
vis, gekroond + KDH 90,112
vis, gekroond + KVE 90,112
vis, gekroond + KVW 90,113
vis, gekroond + LNH 72,73
vis, gekroond + LVA 90,115
vis, gekroond + LVA + WVD 90,115
vis, gekroond + LVB 25
vis, gekroond + RVA 90,116
vis, gekroond + SGH 32,90,116
vis, gekroond + TVA 62,67,92,117
vis, gekroond + WVD 52,56
vis, gekroond + WVD + LVA 90,115
vis, gekroond + WGB 62,67,69,71
vis, gekroond + WVMF + HVAH 88,105
visser 119
VOC 88,103
vogel + IV 109
vogel + IVA 110
vogel + IVW 90,112

W 50,52,55,62
wapen van Arkel + AVDA 88,103
wapen van Arkel + DVHW 88,104
wapen van Arkel + IOH 60,61,108
wapen van Arkel + IVA 110
wapen van Arkel + IVAH 25,110
wapen van Arkel + IVW 27,79,80
wapen van Arkel + LNH 72,73,90,115
wapen van Arkel + SGH 32
wapen van Arkel, gekroond 37,50,52,53,54,78,92, 117,118,120,140
wapen van Gelderland 60
wapen van Groningen + wapen van Zeeland + WGB 69,70
wapen van Groningen + wapen van Zeeland + IVAH 80,81
wapen van Utrecht 119
wapen van Utrecht + BVW 88,104
wapen van Utrecht + IH 88,107
wapen van Utrecht + IM 88,107
wapen van Utrecht + IVM 90,112
wapen van Utrecht + KW 90,113

wapenschild + IVA 110
WB 25,86,94,140
WGB 31,69,70,140
WI 34,86,94,140
wijnton 50,52,53
wildeman + familiewapen + COH 37,88,104,140
Willem II 92,120
Willem V + AK 88,103
Willem V + haan + IOH 59,60,88,108
Willem V en Wilhelmina Frederica Sophia van Hohenzollern + HAB 88,105
Willem V en Wilhelmina Frederica Sophia van Hohenzollern + IVA 110
Willem V en Wilhelmina Frederica Sophia van Hohenzollern + IVE 111
Willem V en Wilhelmina Frederica Sophia van Hohenzollern + WGB 69,70
WILLEM V P.V.O. + FRE.SOPH.WILH. + IVA 110
WILLEM V P.V.O. + FRE.SOPH.WILH. + IVE 111
WILLEM V P.V.O. + FRE.SOPH.WILH. + WGB 70
WM 86,94
WP, gekroond 58,60,64,78,80,83,86,94,92,120,140
WS 86,94
WS, gekroond 58,60,64
WT 43,86,95,140
WVD 28,140
WVM 36,140
WVMF 78,140

zwaantje 92,118